POLIROM

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc

O istorie a comunismului din România

Mihai STAMATESCU
Raluca GROSESCU
Dorin DOBRINCU
Andrei MURARU
Liviu PLEŞA
Sorin ANDREESCU

Manual pentru liceu

Aprobat de Ministerul Educației, Cercetării şi Tineretului, cu Ordinul ministrului Educației, Cercetării şi Tineretului nr. 37444 din 4 august 2008.

Referenți ştiințifici: Dr. Dennis Deletant, Dr. Stelian Tănase, Dr. Daniela Zaharia

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc

© 2008, 2009, 2014 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
INSTITUTUL DE INVESTIGARE A CRIMELOR COMUNISMULUI ŞI MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC (Bucureşti)
O istorie a comunismului din România: manual pentru liceu / Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc; Mihai Stamatescu, Raluca Grosescu, Dorin Dobrincu...; Ed. a 3-a – Iaşi: Polirom, 2014

ISBN print: 978-973-46-4149-9
ISBN PDF: 978-973-46-4171-0

I. Stamatescu, Mihai
II. Grosescu, Raluca
III. Dobrincu, Dorin

329.15(498)"1944/1989"(075.35)
94(498)"1944/1989"(075.35)

Printed in ROMANIA

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc

Mihai STAMATESCU, Raluca GROSESCU, Dorin DOBRINCU,
Andrei MURARU, Liviu PLEŞA, Sorin ANDREESCU

O istorie a comunismului din România

Manual pentru liceu

Ediția a III-a

POLIROM
2014

Prezentarea şi contribuția autorilor

Mihai Stamatescu, profesor de istorie la Liceul Teoretic „Traian Lalescu”, Orşova

- Capitolul 5 – „Celălalt” în regimul comunist
- Capitolul 7 – Monopolul ideologic
- Capitolul 9 – Viața cotidiană
- Capitolul 12 – Anul 1989

Raluca Grosescu, coordonator al Departamentului Documentare şi Cercetare din cadrul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România

- Capitolul 3 – Partidul Comunist Român (1948-1989)
- Capitolul 4 – Instituțiile statului (1948-1989)

Dorin Dobrincu, cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”, coordonator al Comisiei Prezidențiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România

- Capitolul 1 – Comunismul în România interbelică
- Capitolul 11 – Rezistență şi disidență în timpul regimului comunist

Andrei Muraru, cercetător la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România şi consilier personal al directorului general al Arhivelor Naționale

- Capitolul 2 – Preluarea puterii (1944-1947)
- Capitolul 6 – Distrugerea societății civile şi represiunea politică

Liviu Pleşa, cercetător la Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, membru al Comisiei Prezidențiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România

- Capitolul 8 – Economia

Sorin Andreescu, profesor de istorie la Şcoala nr. 165, Bucureşti

- Capitolul 10 – Politica externă

Prefață

Deschideți acum un manual mai puțin obişnuit; căci, deşi este scris de unii dintre cei mai buni (şi tineri) specialişti în domeniu, cercetători şi cadre didactice, angajați sau colaboratori ai Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, cu gândul de a fi un instrument didactic, volumul de față este mai mult decât atât. El reconstituie şi sistematizează într-o formă accesibilă trecutul apropiat: practic, împrejurările în care s-au născut şi au trăit părinții şi mulți dintre profesorii voştri. Cum am mai spus, comunismul, din nefericire, nu este doar o ficțiune ideologică. A fost un mediu şi un mod de viață, o lume rece. În numele comunismului au murit oameni, de frica lui nu s-au născut copii, în cinstea lui s-a irosit sudoarea părinților voştri. În această lume au fost şi bucurii, pe care trebuie să le judecați şi să le înțelegeți ca atare. Voi înşivă sunteți ultima şi cea mai mare dintre acestea, ca primă generație născută în libertate. Tocmai de aceea, încercăm cu acest manual să deschidem pentru voi, dar şi pentru părinții voştri o fereastră către trecut, fără ură şi părtinire, fără furie sau resemnare.

În România comunistă, de la început şi până la căderea regimului, omul de rând a fost supus unei agresiuni continue, unui control excesiv, inclusiv al vieții private, greu de imaginat astăzi pentru voi, cei care nu ați trăit acei ani. Omul de rând îşi ducea existența între locul de muncă şi pereții casei, iar fericirea însemna o bucată de carne cumpărată după ore întregi de stat la coadă. În condiții de lipsă perpetuă a celor necesare unui trai decent, stabilitatea regimului a fost în permanență apărată de un adevărat triunghi represiv, care avea la bază deciziile partidului, susținute, pe de o parte, de acțiunile Miliției şi Securității şi, pe de altă parte, de către justiția comunistă. În acest adevărat triunghi al morții au fost distruse destinele unor oameni, a căror vină era doar aceea că renunțau cu greu la libertate şi îndurau la fel de greu sărăcia şi lipsurile. Supunerea față de regim a fost obținută mai întâi prin violență, apoi prin sărăcirea populației în numele unor idealuri în care mai credeau doar liderii comunişti, iar materia primă utilizată a fost frica, prin care s-a exercitat controlul asupra cetățenilor de rând ai României. A fost însă de ajuns o scânteie pentru ca întregul edificiu să se prăbuşească. Reprimarea violentă a manifestațiilor împotriva dictatorului Ceauşescu în decembrie 1989 rezidă tocmai în specificul regimului comunist din România, în opacitatea sa totală față de orice reformă, în afinitatea sa pentru practicile dictatoriale.

Voi istorisi acum un moment al istoriei comunismului din România mai puțin cunoscut, dar pe care îl cred emblematic. În 10 decembrie 1987, nişte necunoscuți incendiau, în semn de revoltă, imensa statuie a lui Lenin care se afla pe atunci în fața Casei Presei Libere (fosta Casa Scînteii). Într-un gest temerar, ei au scris pe soclul statuii: „Dați-ne țara înapoi!”. Istoria ne învață însă că zeii şi credința în ei nu mor, chiar dacă statuile ard. Nu întâmplător, acest manual, primul de istorie a comunismului din România, apare la aproape 20 de ani de la căderea regimului. Trăim încă într-o lume care se fereşte să vorbească deschis despre trecut. Vrem să vă desprindem de ea.

Căci acum suntem liberi. Acum putem ori să ne amintim comunismul, să-i descriem protagoniştii, ori să acceptăm în continuare tăcerea. Fiecare atitudine are un preț. Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România şi-a asumat-o pe aceea de a-l aminti tuturor celor interesați. Şi prin această carte, pe care nu am gândit-o doar ca pe o simplă înşiruire a unor lecții de istorie. Am încercat să vă oferim altceva decât o oră, două de plictiseală pe săptămână. Vrem să vă deschidem acea fereastră către trecut, prin care voi să-l puteți privi şi să judecați asupra lui.

Dr. Marius Oprea
Preşedintele Institutului de Investigare
a Crimelor Comunismului în România, 2009

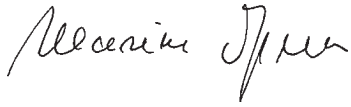

Dragi elevi,

Manualul pe care îl aveți în față se adresează acelora dintre voi interesați de istoria comunismului românesc. Elevii din clasele a XI-a şi a XII-a pot alege acum să studieze, timp de un an, cursul opțional „O istorie a comunismului din România”. Programa pe baza căreia a fost scrisă această carte face parte din oferta națională de Curriculum la Decizia Școlii a Ministerului Educației, Cercetării şi Tineretului.

Reperele voastre de memorie istorică privind perioada regimului comunist din România sunt probabil foarte reduse din motive naturale. Sunteți cu toții născuți după anul în care comunismul a fost înlăturat din România. Singura voastră relație cu această perioadă din istoria recentă a României o reprezintă, foarte probabil, doar amintirile părinților şi bunicilor voştri. De aceea, un curs şi un manual despre ceea ce s-a petrecut în acei ani vă sunt utile pentru a înțelege mai bine lumea în care trăiți.

O istorie a comunismului din România este punctul nostru de vedere – exprimat la două decenii de la căderea oficială a comunismului – asupra unei jumătăți de secol de regim comunist. O formă de asumare a acestui trecut, aşa cum o înțelegem noi, chiar dacă recunoaştem că niciodată istoria nu este definitivă, absolută, imuabilă. Ea este întotdeauna provizorie şi, uneori, perisabilă, ca noi toți.

Singurul punct de vedere cu privire la această perioadă pe care puteți să vi-l asumați integral este cel pe care, la sfârşitul cursului, vi l-ați formulat singuri. Dacă încă mai aveți îndoieli, este foarte bine. Înseamnă că gândiți! Succes!

Manualul este structurat în 12 capitole tematice şi cuprinde nouă categorii de elemente didactice:

Textul lecției

furnizează principalele repere pentru înțelegerea temei abordate, făcând referire la numeroase surse.

1 COMUNISMUL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

1.1. Ideologia comunistă, de la Marx şi Engels la Lenin şi Stalin

DICȚIONAR

12 ANUL 1989

12.1. Evenimentele din România

DICȚIONAR

Elementele de dicționar

însoțesc textul lecției pentru a lămuri diferiți termeni.

DICȚIONAR

- **Filajul –** „formă de urmărire secretă şi directă, realizată de cadre specializate, având ca scop identificarea persoanelor, urmărirea deplasărilor, a adreselor frecventate şi legăturilor acestora, inclusiv fotografierea sau filmarea unor momente sau situații ce puteau reprezenta relevanță pentru Securitate”.

CNSAS, *Partiturile Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*

DICȚIONAR

Doctrina brejnevistă vine de la numele lui Leonid Ilici Brejnev, secretar general al PCUS între 1964-1982. „Slăbirea oricăreia dintre verigile sistemului mondial al socialismului afectează direct toate țările socialiste, care nu pot rămâne independente. Fiecare partid comunist e responsabil nu numai în fața propriului popor, dar şi în fața tuturor țărilor socialiste, a întregii mişcări comuniste.”

Pravda, 26 septembrie 1968

Sursele istorice

sunt reprezentate de: texte contemporane cu evenimentele studiate (discursuri, manifeste, programe, declarații de principii, comunicate oficiale, tratate, texte de lege, rapoarte etc.), texte care exprimă comentarii şi judecăți asupra evenimentelor sau epocii (memorii, articole de presă, scrisori, jurnale etc.), texte care provin din istoriografia cu privire la perioada studiată. Alte surse istorice folosite în manual sunt fotografiile, hărțile, schemele, tabelele. Sursele sunt utilizate fie ca argument pentru afirmațiile din textul lecției, fie pentru a completa şi a nuanța aceste enunțuri. De asemenea, ele vă indică şi o bibliografie minimală pe care o puteți consulta pentru aprofundarea subiectului.

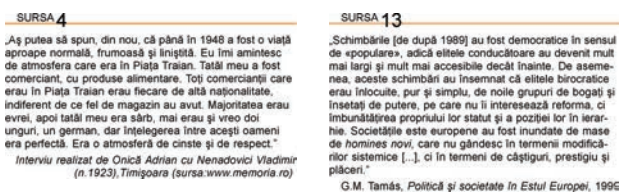
SURSA 4

„Aş putea să spun, din nou, că până în 1948 a fost o viață aproape normală, frumoasă şi liniştită. Eu îmi amintesc de atmosfera care era în Piața Traian. Tatăl meu a fost comerciant, cu produse alimentare. Toți comercianții care erau în Piața Traian erau fiecare de altă naționalitate, indiferent de ce fel de magazin au avut. Majoritatea erau evrei, apoi tatăl meu era sârb, mai erau şi vreo doi unguri, un german, dar înțelegerea între aceşti oameni era perfectă. Era o atmosferă de cinste şi de respect.”

Interviu realizat de Onică Adrian cu Nenadovici Vladimir (n.1923), Timişoara (sursa:www.memoria.ro)

SURSA 13

„Schimbările [de după 1989] au fost democratice în sensul de «populare», adică elitele conducătoare au devenit mult mai largi şi mult mai accesibile decât înainte. De asemenea, aceste schimbări au însemnat că elitele birocratice erau înlocuite, pur şi simplu, de noile grupuri de bogați şi însetați de putere, pe care nu îi interesează reforma, ci îmbunătățirea propriului lor statut şi a poziției lor în ierarhie. Societățile este europene au fost inundate de mase de *homines novi*, care nu gândesc în termenii modificărilor sistemice [...], ci în termeni de câştiguri, prestigiu şi plăceri.”

G.M. Tamás, *Politică şi societate în Estul Europei*, 1995

Studiul de caz

îşi propune aprofundarea anumitor subiecte printr-un text de prezentare, documente regrupate tematic şi întrebări care să ghideze analiza surselor.

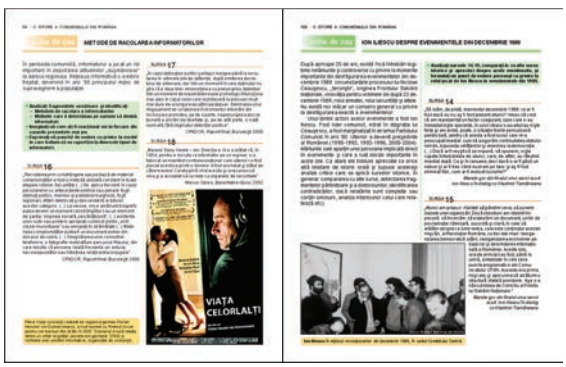

Activitățile de învățare

bazate pe surse istorice (scrise sau vizuale) şi pe acțiuni de investigație personală sau de grup; ele sunt formulate într-o manieră care să susțină învățarea individuală, dar şi ca un exercițiu în vederea rezolvării subiectelor de bacalaureat. Aceste activități pot fi transformate, cu ajutorul profesorului, în exerciții de evaluare.

Portofoliul final va cuprinde toate activitățile de investigație personală sau de grup, de istorie orală, de documentare-cercetare-interpretare a surselor istorice, opinii şi comentarii personale realizate pe parcursul anului.

Citiți sursele 3 şi 5-11 şi rezolvați sarcinile:

- **Identificați limbajul şi terminologia folosite pentru denigrarea adversarilor.**
- **Descrieți şi analizați metodele utilizate de comuniști pentru îndepărtarea celor incomozi.**
- **Precizați rolurile jucate de următoarele persoane în anihilarea opoziției politice: Petru Groza (prim-ministru), Teohari Georgescu (ministru de Interne), Lucrețiu Pătrăşcanu (ministrul Justiției), Silviu Brucan (secretar general de redacție la *Scînteia*).**

Citiți sursele 7-8 şi rezolvați sarcinile:

- **Care au fost forțele implicate în lupta împotriva rezistenței armate anticomuniste şi cum s-au comportat acestea cu partizanii capturați?**
- **Sesizați diferențe între limbajul documentelor întocmite de Securitate şi mărturiile care provin de la foştii partizani?**
- **După citirea sursei 7, cine credeți că a avut o atitudine demnă, securiştii – aşa cum se menționează în document – sau partizanii? Motivați răspunsul.**

O cronologie comparativă

situează evenimentele din România în contextul internațional, pentru a oferi o perspectivă mai largă asupra comunismului românesc.˝

www.emisiunitvr.iiccr.ro

„O zi la Televiziunea Română în Epoca Ceauşescu”

prezintă exemple de emisiuni din cele două ore de program al TVR difuzat zilnic în 1988. Jurnalul de pe acest site datează din 1979.
Site-ul **www.emisiunitvr.iiccr.ro** constituie o sursă istorică, prezentată într-o formă video însoțită de exerciții.

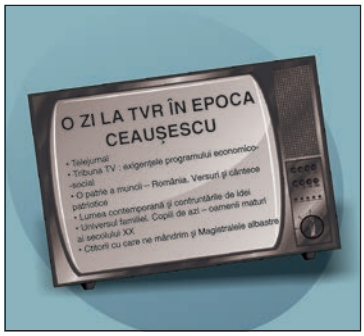

Pagina Web a manualului

Pentru resurse online referitoare la istoria regimului comunist din România, întrebări şi comentarii, vizitați site-ul **www.emisiunitvr.iiccr.ro**

Cuprins

1. COMUNISMUL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ 10
   1.1. Ideologia comunistă de la Marx şi Engels la Lenin şi Stalin 10
   1.2. Constituirea PCR şi evoluția sa până la 23 august 1944 17

2. PRELUAREA PUTERII (1944-1947) 24
   2.1. 23 august 1944. Contextul politic intern şi internațional 24
   2.2. Lumea românească la 23 august 1944 29
   2.3. Regimul politic 33

3. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN (1948-1989) 38
   3.1. Scurt istoric al PCR 38
   3.2. Structuri de organizare şi demografie politică ale PCR 43
   3.3. Relații în interiorul partidului 47

4. INSTITUȚIILE STATULUI (1948-1989) 52
   4.1. Partidul-stat 52
   4.2. Instituțiile represive 58

5. „CELĂLALT” ÎN REGIMUL COMUNIST 66
   5.1. „Omul nou” 66
   5.2. Minoritățile 74

6. DISTRUGEREA SOCIETĂȚII CIVILE ŞI REPRESIUNEA POLITICĂ 82
   6.1. Distrugerea opoziției politice şi a societății civile 82
   6.2. Universul concentrațional 89

7. MONOPOLUL IDEOLOGIC 98
7.1. Impunerea noii ideologii 98
7.2. Ideologia în „Epoca Ceauşescu” 106

8. ECONOMIA 110
8.1. Mecanismele de funcționare 110
8.2. Industrializarea 116
8.3. Relațiile economice externe 122

9. VIAȚA COTIDIANĂ 124
9.1. Viața privată 124
9.2. Spațiul public 131

10. POLITICA EXTERNĂ 138
10.1. Politica externă a României în timpul lui Gheorghiu-Dej 138
10.2. Regimul Nicolae Ceauşescu de la disidență la izolare diplomatică 144

11. REZISTENȚĂ şI DISIDENȚĂ ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST 150
11.1. Rezistența armată anticomunistă (1944 – începutul anilor ’60) 150
11.2. Disidența (anii ’70-’80) 155
11.3. Mişcările muncitoreşti (anii ’70-’80) 160
11.4. Alte forme de opoziție 164

12. ANUL 1989 168
12.1. Evenimentele din România 168
12.2. Moştenirea comunismului în anii ’90 176

1 COMUNISMUL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

1.1. Ideologia comunistă de la Marx şi Engels la Lenin şi Stalin

Una dintre ideologiile de mare impact, care s-a ambiționat să schimbe destinul lumii, a fost comunismul. Într-o epocă de amestec al ideologiilor, de nostalgii, confuză cel mai adesea, voi v-ați întrebat ce înseamnă comunismul, ce proiect politic şi social presupune el?

Deşi nu sunt departe vremurile în care se încerca identificarea unor reprezentanți ai comunismului încă în Antichitatea greco-romană, ideologia comunistă s-a născut în realitate în secolul al XIX-lea, în Europa Occidentală, fiind produsul căutărilor intelectuale şi politice din acest spațiu.

Marx şi Engels

Într-o perioadă în care numeroase idei socialiste se aflau în competiție, gânditorii germani Karl Marx şi Friedrich Engels s-au afirmat printr-o teorie revoluționară care avea să influențeze întreaga istorie a secolului XX. Secondat de Engels, Marx a afirmat că istoria omenirii este istoria luptei de clasă şi că societatea este aşezată pe legi care pot fi determinate ştiințific. Marx a identificat în proletariat clasa socială capabilă să construiască o lume mai bună, care să ducă la dispariția „exploatării omului de către om”, prin eliminarea proprietății private burgheze, considerate sursă a inegalităților sociale.

DICȚIONAR

- **Clasă socială** – „Noțiunea de clasă socială exprimă diviziunile existente în cadrul unei societăți”.
- **Dictatura proletariatului** – „Sintagmă folosită ocazional de Marx şi mai frecvent de Lenin pentru a indica perioada imediat următoare revoluției proletare, în decursul căreia clasa muncitoare va folosi puterea de stat pentru a lichida clasa capitaliştilor şi a crea o economie socialistă”.

  Enciclopedia Blackwell a gândirii politice, 2000
- **Gulag** – Termenul reprezintă acronimul de la *Direcția Principală a Lagărelor de muncă*, administrația care controla sistemul lagărelor de muncă forțată şi al închisorilor din Uniunea Sovietică. Ulterior, noțiunea de *Gulag* a ajuns să fie folosită pentru a denumi întregul spațiu concentraționar comunist.

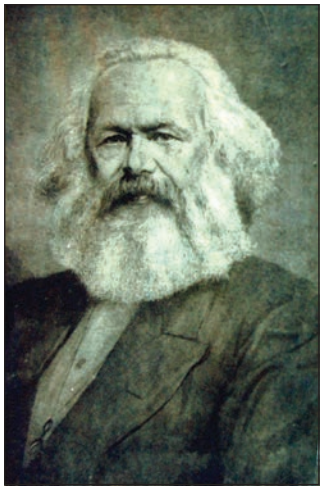

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC)

Karl Marx (1818-1883) şi **Friedrich Engels** (1820-1895), fondatorii ideologiei comuniste. Teoria lor a influențat istoria ştiințelor sociale, iar aplicarea de către alții a utopiei pe care au conceput-o a marcat istoria a miliarde de oameni.

Prin instaurarea dictaturii proletariatului (*dicționar*), se dorea crearea unui „om nou” şi a unui paradis terestru, în care să domnească egalitatea şi fraternitatea oamenilor. Acestea au fost, sumar, scopurile declarate ale utopiei imaginate de Marx şi Engels. Ideile lor au fost diseminate de-a lungul şi de-a latul Europei, găsindu-şi adepți mai mult sau mai puțin decişi să le pună în practică.

Lenin şi Stalin

În Rusia sfârşitului de secol XIX şi începutului de secol XX, în cadrul Partidului Social-Democrat – care adoptase deja ideile marxiste –, s-au afirmat mai multe curente, cele mai cunoscute fiind al menşevicilor şi al bolşevicilor. În vreme ce menşevicii credeau că Rusia nu era încă pregătită pentru o preluare a puterii în stat de către proletariat, fiind necesară o fază burghezo-democratică, bolşevicii se pronunțau pentru acapararea pe cale violentă a puterii. Liderul acestei fracțiuni era Vladimir Ilici Ulianov, cunoscut sub pseudonimul Lenin. În concepția lui, bolşevicii constituiau un „partid de avangardă al clasei muncitoare”, un partid al revoluționarilor de profesie, care pentru distrugerea ordinii sociale vechi şi instaurarea celei noi trebuiau să acționeze subversiv, conspirativ. Marginali chiar în interiorul mişcării socialiste din Rusia, bolşevicii au profitat de tulburările sociale şi politice provocate în această țară ca urmare a dezastrelor din primul război mondial, iar în octombrie 1917 au pus la cale o lovitură de stat, care a reuşit. Foarte repede, bolşevicii şi-au creat instrumentele care să le prezerve puterea: au instituit o birocrație controlată de partid, şi-au subordonat sindicatele, au suprimat libertatea presei, au interzis activitatea celorlalte partide, au creat o poliție politică (CEKA) şi au instituit teroarea ca instrument de guvernare.

SURSA 1

„Dincolo de ataşamentul personal care îi unea pe cei doi [Stalin şi Lenin], Stalin era un adevărat leninist şi prin fidelitatea cu care urma filosofia şi practicile politice ale protectorului său. Toate elementele viitorului regim stalinist – cu excepția asasinării colegilor de partid – au fost preluate direct din experiența leninistă, chiar şi cele două acțiuni pentru care Stalin e atât de condamnat: colectivizarea şi instituirea terorii generalizate. Megalomania, spiritul vindicativ şi paranoia bolnăvicioasă de care a dat dovadă Stalin, precum şi celelalte trăsături odioase ale personalității lui nu trebuie să pună în umbră realitatea că ideologia şi practicile lui erau de sorginte leninistă. Personaj cu o educație insuficientă, Stalin nu putea avea alt model sau sursă de inspirație ideologică decât pe Lenin însuşi.”

Richard Pipes, *Scurtă istorie a revoluției ruse*, 1998

Sursa: ANIC

Lenin (1870-1924) şi **Stalin** (1879-1953), primii conducători ai Uniunii Sovietice. Preluând teoria marxistă, ei au interpretat-o şi au transformat-o conform propriei viziuni, consolidând în numele proletariatului una dintre cele mai dure dictaturi ale secolului XX.

Cu prețul unui război civil, care a provocat un număr enorm de victime, bolşevicii au reuşit să-şi învingă inamicii. Ei considerau că victoria revoluției în Rusia era doar începutul revoluției universale, care va duce la câştigarea în întreaga lume a puterii politice de către proletariat, condus, desigur, de către comunişti. Mişcările de inspirație bolşevică din Ungaria, Germania etc. au fost însă înăbuşite imediat după primul război mondial, ceea ce a limitat comunismul doar la Rusia, devenită între timp Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice. În aceeaşi perioadă, însă, fusese înființată Internaționala a III-a Comunistă sau Cominternul, un adevărat comandament al comunismului mondial, cu sediul la Moscova.

Moartea lui Lenin (1924) a deschis drumul luptei pentru succesiunea la conducerea partidului bolşevic în Rusia. S-au confruntat îndeosebi două tabere. De o parte era Lev Davidovici Bronstein, cu pseudonimul Trotki, care era adeptul revoluției mondiale şi permanente, considerând că URSS trebuie să facă totul pentru extinderea ei în lume. De cealaltă parte se situa Iosif Vissarionovici Djugaşvili zis Stalin, care era adeptul construirii „socialismului într-o singură țară", adică în URSS (*sursa 1*). În câțiva ani, Stalin şi-a înlăturat inamicul principal, după cum ulterior avea să-şi înlăture şi aliații temporari. Stalin a condus partidul cu o mână de fier, controlând întreaga societate cu ajutorul poliției politice. El a consolidat monopolul politic al partidului comunist în URSS (*sursa 2*), a inițiat industrializarea şi colectivizarea forțată, îndeosebi aceasta din urmă dovedindu-se o experiență traumatizantă pentru o mare parte a populației (spre exemplu, a provocat foametea din Ucraina, soldată cu circa şapte milioane de morți). A extins Gulagul (*dicționar*) – sistemul concentraționar sovietic, în care au fost trimişi milioane de oameni, foarte mulți găsindu-şi sfârşitul acolo. Şi-a eliminat fizic rivalii din partid, inițiind Marea Teroare în care au fost ucişi sute de mii de bolşevici.

SURSA 2

„Partidul doreşte puterea numai, strict, exclusiv de dragul puterii. Nu ne interesează binele altora: ne interesează exclusiv PU-TE-REA. Nici bogăția, nici luxul, nici viața îndelungată, nici fericirea: puterea şi-atât – puterea pură. Ce înseamnă aceea putere pură ai să-nțelegi imediat. Noi suntem altfel decât toate oligarhiile din trecut prin faptul că ştim ce facem. Toți ceilalți, chiar şi cei care semănau cu noi, au fost nişte laşi, nişte ipocriți. Naziştii germani şi comuniştii ruşi s-au apropiat foarte mult de noi prin metodele pe care le-au folosit, dar n-au avut niciodată curaj să-şi recunoască propria motivație. Şi unii, şi ceilalți au pretins, şi poate chiar au crezut, că ajunseseră la putere siliți de împrejurări şi numai pentru o vreme şi că undeva, după colț, îi aştepta raiul pe pământ, în care oamenii trăiau liberi şi egali. Noi nu suntem atât de naivi. Noi ştim că nimeni nu pune mâna pe putere cu intenția de-a o mai preda vreodată altcuiva. Puterea nu este un mijloc, puterea este un scop în sine. Nu instaurezi o dictatură ca să aperi o revoluție, ci *revoluția* o faci ca să instaurezi dictatura."

George Orwell, *O mie nouă sute optzeci şi patru*, 2002

Sursa: ANIC

Nikolai Buharin (1888-1938) şi **Grigori Zinoviev** (1883-1936), teoreticieni marxist-leninişti. Participanți la lovitura de stat bolşevică din octombrie 1917, au fost apoi executați la ordinul lui Stalin în timpul Marii Terori.

Au existat mai multe etape şi schimbări tactice în expansiunea comunismului. Ideologia sa era atrăgătoare (*sursa 3*) pentru dezmoşteniții soartei, pentru cei care erau nemulțumiți de starea de lucruri existentă în societate, care doreau o lume mai bună sau visau la înlăturarea nesiguranței şi la instituirea unei societăți în care să nu mai existe exploatare socială, națională etc. Însă o concentrare prea mare a puterii, fără nici o posibilitate de control, în mâinile unui grup restrâns de persoane sau chiar a unui singur individ pune în pericol libertatea şi siguranța majorității oamenilor.

După al doilea război mondial, comunismul a fost instalat în țări din estul Europei şi din Asia, iar ulterior şi din America Latină şi Africa. În fiecare dintre ele s-a aplicat ideologia marxist-leninistă, modelul fiind deja experimentat în URSS, iar consecințele s-au dovedit dezastruoase pentru toate aceste state. Într-un secol al tragediilor, aşa cum s-a dovedit secolul XX, comunismul a fost chiar în centrul acestora.

Asemenea fascismului, comunismul este o ideologie totalitară. Cele două tipuri de totalitarism, de extremă stânga sau de extremă dreapta, s-au luptat între ele spre mijlocul secolului XX, creând o vreme impresia că aceasta era marea miză politică a epocii. De fapt, atât comunismul, cât şi fascismul au urmărit să anihileze democrațiile liberale. Dincolo de diferențele mari dintre ele, ceea ce apropie comunismul şi fascismul este disprețul față de libertatea şi viața indivizilor, față de societatea burgheză, dorința de a o transforma radical prin inginerie socială şi de a crea un „om nou", lucruri care nu se pot face decât prin controlul total al statului şi al societății.

SURSA 3

„Totalitarismul conține promisiunea plenitudinii, a vieții armonioase şi a fericirii. Este adevărat că nu-şi ține promisiunea, dar ea rămâne acolo şi se poate spune oricând că data viitoare va fi cea bună şi vom fi salvați. Democrația liberală nu conține o promisiune asemănătoare; ea se angajează doar să permită fiecăruia să-şi caute el însuşi fericirea, armonia şi plenitudinea. În cel mai bun caz, le asigură cetățenilor liniştea, participarea la conducerea treburilor publice, justiția în relațiile dintre ei şi în raporturile cu statul; nu li se promite nicidecum mântuirea. Autonomia corespunde dreptului de a căuta singur, nu certitudinii de a găsi."

Tzvetan Todorov, *Memoria răului, ispita binelui. O analiză a secolului*, 2002

Militant bolşevic, **Lev Troțki** (1879-1940) a fost principalul adversar politic al lui Stalin, după moartea lui Lenin. Exilat din URSS la ordinul lui Stalin, a fost asasinat în Mexic de poliția secretă sovietică (NKVD).

Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855-1920), intelectual marxist, avea să fie considerat de către PCR unul dintre precursorii comunismului românesc. Fiul său Alexandru, important activist PCR, a fost executat la Moscova, în timpul Marii Terori.

Sursa: ANIC

Analizați sursele 1-6 şi identificați:

- **concepția lui Marx şi Engels despre istoria luptei de clasă;**
- **rolul atribuit de Marx şi Engels proletariatului în schimbarea revoluționară a societății;**
- **rolul organizării conspirative în activitatea partidului unic aşa cum apare în concepția lui Lenin;**
- **caracteristicile fenomenului totalitar.**

SURSA 4

„Istoria tuturor societăților de până azi este istoria luptelor de clasă.
Omul liber şi sclavul, patricianul şi plebeul, nobilul şi iobagul, meşterul breslaş şi calfa, într-un cuvânt, asupritorii şi asupriții se aflau într-un permanent antagonism, duceau o luptă neîntreruptă, când ascunsă, când fățişă, o luptă care se sfârşea de fiecare dată printr-o prefacere revoluționară a întregii societăți sau prin pieirea claselor aflate în luptă. […]
Orice luptă de clasă este însă o luptă politică. […]
Dintre toate clasele care se opun în zilele noastre burgheziei, doar proletariatul este o clasă cu adevărat revoluționară. […]
Toate clasele din trecut care cuceresau puterea căutau să-şi asigure poziția dobândită, supunând întreaga societate condițiilor acestei dobândiri. Proletarii nu pot să cucerească forțele de producție sociale decât desființând propriul lor mod de însuşire de până acum şi, prin aceasta, întregul mod de însuşire de până acum. Proletarii n-au nimic propriu de ocrotit; ei au de nimicit tot ceea ce până acum ocrotea şi asigura proprietatea privată. […]
Proletariatul, pătura cea mai de jos a societății actuale, nu se poate ridica şi nu se poate reface fără să arunce în aer întreaga suprastructură a păturilor care alcătuiesc societatea oficială. […]
Pieirea burgheziei şi victoria proletariatului sunt deopotrivă inevitabile. […]
Ceea ce caracterizează comunismul nu este desființarea proprietății în general, ci desființarea proprietății burgheze. Proprietatea privată burgheză modernă este însă ultima şi cea mai desăvârşită expresie a producerii şi însuşirii produselor, întemeiate pe antagonisme de clasă, pe exploatarea unora de către ceilalți.
În acest sens, comuniştii pot rezuma teoria lor în formula: desființarea proprietății private. […]
[C]omuniştii sprijină pretutindeni orice mişcări revoluționare împotriva orânduirii sociale şi politice existente [...]. Comuniştilor le repugnă să-şi ascundă vederile şi intențiile. Ei declară fățiş că țelurile lor pot fi atinse numai prin doborârea violentă a întregii orânduiri sociale de până acum. Să tremure clasele dominante în fața unei Revoluții Comuniste. Proletarii n-au de pierdut în această revoluție decât lanțurile. Ei au o lume de câştigat.”

K. Marx, F. Engels,
Manifestul Partidului Comunist, 2006

SURSA 5

„Această organizație trebuie în mod necesar să fie nu prea lungă şi cât mai conspirativă cu putință.”
„[C]oncentrarea tuturor funcțiunilor conspirative în mâinile unui număr restrâns de revoluționari de profesie.”
„Conspirația este o condiție necesară în gradul cel mai înalt pentru o astfel de organizație, încât toate celelalte condiții (numărul membrilor, selecționarea lor, funcțiile lor) trebuie să fie coordonate cu cea a conspirației.”

V.I. Lenin, *Opere alese*, 1954

SURSA 6

„1. Fenomenul totalitar intervine într-un regim care acordă unui partid monopolul activității politice.
2. Partidul monopolist este animat sau este înarmat cu o ideologie care îi conferă o autoritate absolută şi care, prin urmare, devine adevărul oficial al statului.
3. Pentru a răspândi acest adevăr oficial, statul îşi rezervă la rândul său un dublu monopol, monopolul mijloacelor de constrângere şi pe cel al mijloacelor de convingere. Ansamblul mijloacelor de comunicare, radio, televiziune, presă este condus, comandat de stat şi de cei care îl reprezintă.
4. Majoritatea activităților economice şi profesionale sunt controlate de stat şi devin, într-o oarecare măsură, parte integrantă a statului [...].
5. Dat fiind că orice activitate va deveni de acum activitate de stat şi dat fiind că orice activitate va fi supusă ideologiei, o greşeală comisă în cadrul unei activități economice sau profesionale este simultan o greşeală ideologică. De unde rezultă desigur o politizare, o transfigurare ideologică a tuturor greşelilor posibile ale indivizilor şi, în concluzie, o teroare care este în egală măsură polițienească şi ideologică.”

Raymond Aron, *Democrație şi totalitarism*, 2001

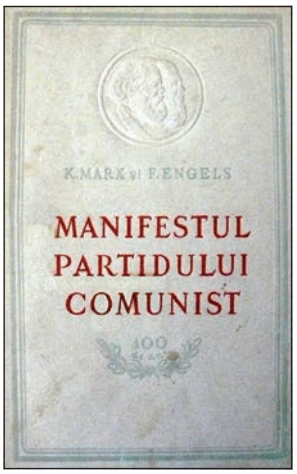

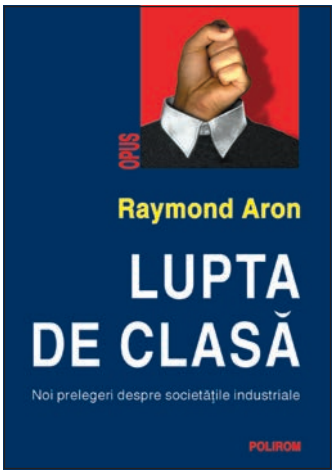

Aceste cărți vă pot oferi o viziune asupra marxismului revoluționar şi a criticilor care i-au fost aduse.

Citiți sursele 1 şi 7-9 şi răspundeți la întrebările următoare.

- **De ce voia Lenin instaurarea unei dictaturi a proletariatului?**
- **Gândirea politică a lui Stalin a fost diferită de cea a lui Lenin sau a existat o continuitate între cei doi? Argumentați.**
- **Care au fost consecințele în plan politic ale preluării puterii de către comuniști în Rusia?**

SURSA 7

„[A]r fi cea mai mare prostie şi cel mai absurd utopism să credem că trecerea de la capitalism la socialism este posibilă fără constrângere şi fără dictatură. […]
[N]u e greu să te convingi că în orice trecere de la capitalism la socialism dictatura este necesară din două motive principale sau în două direcții principale. În primul rând, capitalismul nu poate fi biruit şi stârpit fără sfărâmarea necruțătoare a împotrivirii exploatatorilor, care nu pot fi lipsiți dintr-odată de bogăția lor, de superioritatea lor în domeniul organizării şi al cunoştințelor şi care vor încerca deci în mod inevitabil, în cursul unei perioade destul de lungi, să răstoarne odioasa putere a sărăcimii. În al doilea rând, orice mare revoluție şi îndeosebi cea socialistă, chiar şi în cazul când nu ar exista un război extern, e de neconceput fără război intern, adică fără un război civil, care înseamnă o ruină şi mai mare decât războiul extern, înseamnă mii şi milioane de cazuri de şovăire şi de trecere dintr-o tabără într-alta, înseamnă o stare de nesiguranță, dezechilibru şi haos extreme. […] Dar dictatura este un cuvânt mare. Şi cuvintele mari nu trebuie aruncate în vânt. Dictatura este o putere de fier, caracterizată prin îndrăzneală şi rapiditate revoluționară, necruțătoare în reprimarea atât a exploatatorilor, cât şi a huliganilor."

V.I. Lenin, *Opere alese*, vol. 2, 1961

SURSA 8

„[N]imic nu ne împiedică să-i considerăm [pe Lenin şi Stalin] în acelaşi timp uniți şi separați. Lui Lenin îi aparține dictatura Partidului identificată cu dictatura proletariatului [...]. Tot lui Lenin, teroarea, disprețuirea legii, amestecarea Partidului cu statul. Tot lui Lenin, pasiunea sectară pentru dezbaterea ideologică, concepția aristocratică despre Partid, ce stă chiar la originea bolşevicilor. În fine, Lenin l-a inventat, l-a susținut şi l-a promovat pe Stalin aproape până la sfârşit, când a dat înapoi, dar numai pe jumătate şi oricum prea târziu. Totuşi, sub Lenin, în Partid se discută. Partidul totalitar, combinație de ideocrație şi stat terorist, îndârjit să lichideze vechea gardă, este creația lui Stalin."

François Furet, *Trecutul unei iluzii*, 1996

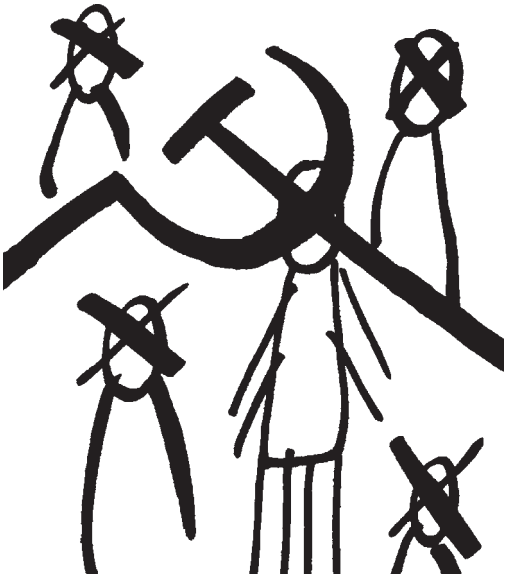

Victoria revoluției leniniste
Caricatură de Dan Perjovschi, 2008

SURSA 9

Preluarea puterii de către bolşevici în Rusia şi instituirea dictaturii a fost concretizată în:

„– suprimarea rapidă a libertății presei, a libertății de exprimare şi de asociere;
– interzicerea oficială a grevei (nu putem face grevă împotriva noastră);
– crearea poliției politice, CEKA, având rolul să-i hăituiască pe eterodocşi, apariția primelor lagăre de concentrare (iulie 1918);
– proclamarea oficială a «terorii roşii» pentru a «apăra» revoluția;
– subordonarea sindicatelor; [...]
– birocratizarea administrației şi a sovietelor;
– dizolvarea Adunării Constituante în care bolşevicii erau în minoritate (ianuarie 1918);
– interzicerea pluripartitismului, chiar şi limitat la partizanii socialismului;
– suprimarea autoritată a fracțiunilor din sânul Partidului unic (1921)".

Évelyne Pisier, *Istoria ideilor politice*, 2000

- **Întrebați câteva persoane de vârste şi condiții diferite ce ştiu despre ideologia comunistă. Rugați-le să-şi argumenteze pozițiile pro şi contra.**
- **În opinia voastră, cum a fost posibil ca utopia comunistă să fie aplicată în țări preponderent agrare şi sărace?**
- **În ce țări se mai află comunismul la putere în acest moment? Credeți că ideologia comunistă mai are vreun viitor?**

Studiu de caz

LENIN DESPRE STAT

Inspirat de gândirea marxistă asupra istoriei şi asupra societății, pretinzându-se un interpret al multora dintre afirmațiile lui Marx, Lenin a văzut în stat un mijloc prin care o clasă socială îşi impune prin constrângere dominația asupra altora. El a militat pentru preluarea de către partidul bolşevic – în numele proletariatului – a puterii în mod violent şi utilizarea forței în actul de guvernare. Aceasta avea să se şi înfăptuiască întocmai timp de decenii mai întâi în URSS, apoi în țările în care partidele comuniste au ajuns la putere.

▪ **Pe baza a ceea ce ați învățat pe parcursul lecției şi a surselor 10-12, formulați un punct de vedere despre viziunea lui Lenin asupra statului.**

SURSA 10

„Statul este o organizare specială a forței, o organizare a violenței în vederea reprimării unei anumite clase. Dar care clasă trebuie să fie reprimată de către proletariat? De bună seamă numai clasa exploatatoare, adică burghezia. Oamenii muncii au nevoie de stat numai pentru reprimarea împotrivirii exploatatorilor şi să conducă această reprimare, căci s-o înfăptuiască este în stare numai proletariatul, care este singura clasă revoluționară până la capăt, singura clasă în stare să unească în lupta împotriva burgheziei, în acțiunea pentru completa ei înlăturare pe toți cei ce muncesc şi sunt exploatați. […] Doborârea dominației burgheze poate fi înfăptuită numai de către proletariat, clasă deosebită, ale cărei condiții economice de existență o pregătesc în vederea acestei doborâri, îi dau posibilitatea şi forța de a o realiza. În timp ce burghezia fărâmițează, răzleţeşte țărănimea şi toate păturile mic-burgheze, ea cimentează, uneşte, organizează proletariatul. Numai proletariatul e capabil, datorită rolului său economic în marea producție, să fie conducătorul *tuturor* maselor muncitoare şi exploatate, mase subjugate, asuprite de burghezie deseori nu mai puțin, ci chiar mai mult decât proletarii, dar incapabile de luptă *independentă* în vederea eliberării lor. […]
Proletariatul are nevoie de puterea de stat, de organizarea centralizată a forței, de organizarea violenței atât pentru reprimarea împotrivirii exploatatorilor, cât şi pentru *conducerea* uriaşei mase a populației, a țărănimii, a micii burghezii, a semiproletarilor în vederea «organizării» economiei socialiste.”

V.I. Lenin, *Opere*, vol. 25, *Iunie-septembrie 1917*, 1956

SURSA 11

Lenin despre stat ca instrument de constrângere:
„Statul este un instrument de constrângere. În regimul trecut, constrângerea era aplicată întregului popor de către o mână de bogătaşi; noi dorim însă să transformăm statul într-o instituție care să impună voința poporului. Vrem să organizăm violența în numele intereselor poporului”.

George Leggett, *CEKA: poliția politică a lui Lenin*, 2000

SURSA 12

Lenin despre guvernanți:
„În istoria omenirii găsim zeci şi sute de țări care au trecut sau trec în prezent prin sclavagism, feudalism şi capitalism. În fiecare dintre ele, cu toate enormele schimbări istorice prin care au trecut, cu toate peripețiile politice [...] veți constata întotdeauna apariția statului. Statul a fost întotdeauna un aparat distinct, desprins de societate şi compus dintr-un grup de oameni care se îndeletnicesc numai sau mai ales cu guvernarea. Oamenii se împart în guvernați şi în specialişti în materie de guvernare, care se situează deasupra societății şi se numesc guvernanți, reprezentanți ai statului. Acest grup de oameni îşi asigură întotdeauna un aparat de constrângere, de forță fizică. [...] Statul este o maşină de asuprire a unei clase de către alta, o maşină cu ajutorul căreia o clasă ține în frâu clasele ce-i sunt subordonate”.

Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, 1993

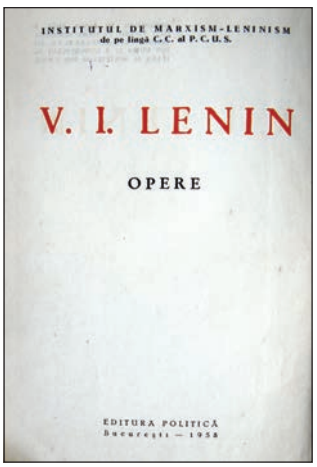

Volumele de mai sus vă pot oferi o imagine despre ceea ce a însemnat teoria leninistă şi criticile care i-au fost aduse.

1.2. Constituirea PCR şi evoluția sa până la 23 august 1944

La sfârşitul primului război mondial, comunismul a ajuns la putere în Rusia, iar la sfârşitul celei de-a doua conflagrații mondiale s-a extins în cea mai mare parte a estului Europei, inclusiv în România, unde s-a menținut la putere până în 1989. Aceasta este astăzi partea cea mai cunoscută a istoriei sale. În continuare puteți intra însă în detaliile constituirii PCR şi ale evoluției sale până în august 1944, descoperind idei şi fapte, personaje şi evenimente.

În România circulaseră diverse idei socialiste, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, dar în medii restrânse, formate din intelectuali şi muncitori urbani. În contextul tulburărilor de la sfârşitul primului război mondial, în cadrul Partidului Social-Democrat (PSD) s-au conturat două tabere: una care dorea realizarea scopurilor politice socialiste în sistemul parlamentar, în mod progresiv, pe calea negocierilor, iar alta – a maximaliştilor – care urmărea transformarea pe cale revoluționară, violentă, a societății româneşti într-una de tip comunist. Modelul celei de-a doua aripi din PSD se afla în Răsărit, în Rusia lui Lenin.

În 1920, un grup de socialişti români s-a deplasat la Moscova, pentru a discuta condițiile de afiliere a PSD la Internaționala a III-a Comunistă (Cominternul – *sursa 1*). Liderii bolşevici le-au impus socialiştilor români (ca de altfel tuturor partidelor care doreau să adere la *Internațională*) acceptarea a 21 de condiții, redactate de Lenin însuşi, care transformau partidul român într-o secție a Internaționalei Comuniste şi executant al dispozițiilor venite de la Kremlin.

În mai 1921 s-a desfăşurat la Bucureşti un congres al PSD, în care adepții Cominternului şi-au disputat controlul partidului cu cei care voiau continuarea tradiției socialiste. Intervenția poliției a dus la oprirea lucrărilor congresului. Comuniştii aveau să considere această dată momentul constituirii Partidului Comunist din România, Secție a Internaționalei Comuniste (PCR). În anii următori, PCR a încercat să se structureze, dar poziționarea sa antisistem, mai

Pentru a nu îngreuna înțelegerea problematicii vom utiliza în general, în textele manualului, sintagma „Partidul Comunist Român" (PCR), deşi gruparea comunistă de la noi a purtat mai multe acronime, în funcție de intențiile şi orientările ideologice ale timpului: Partidul Socialist-Comunist (1921-1922), Partidul Comunist din România (1922-1943), Partidul Comunist Român (1943-1948; 1965-1989), Partidul Muncitoresc Român (1948-1965).

SURSA 1

Rolul Cominternului în activitatea PCR văzut de un membru de partid din ilegalitate:

„Până la autodizolvarea Cominternului în 1943, asemenea tuturor partidelor staliniste din lume, PCR era în termeni statutari secțiunea română a Internaționalei Comuniste. Dreptul Cominternului de a exercita un control practic nelimitat asupra PCR includea, fireşte, şi dreptul de a-i numi sau schimba pe secretarii generali ai acestuia. Menținerea, promovarea ori înlăturarea şefului suprem al partidului nu erau hotărâte de foruri acreditate ale acelui partid, ci de un organism exterior: Internaționala Comunistă, instalată la Moscova. Adeseori actorii numiți în aceste funcții nu avuseseră nici un contact prealabil cu partidul pe care erau trimişi să-l conducă. [...] Procedeul [...] prevenea posibilele tendințe spre autonomie ale partidelor naționale, reducându-i implicit pe conducătorii lor succesivi la o sursă unică de legitimitate: autoritatea forului care îi promovase. [...]. Ea nu îl investea pe secretarul general cu o altă autoritate decât aceea de a veghea la îndeplinirea ordinelor venite de la Moscova".

Pavel Câmpeanu, *Ceauşescu, anii numărătorii inverse*, 2002

Sursa: ANIC

Moscova, 1920 – Al Doilea Congres al Cominternului

ales ideile sale privind nerecunoaşterea statului român în graniţele sale interbelice, politica deschis prosovietică şi militantismul pentru declanşarea războiului civil au fost considerate inacceptabile, ceea ce a dus la scoaterea sa în afara legii în anul 1924.

Timp de două decenii, PCR a activat în ilegalitate, în anumite perioade el înfiinţându-şi organizaţii legale, care au participat inclusiv la alegeri.

Cu o singură excepţie, congresele partidului s-au ţinut în străinătate. De fapt, dependenţa partidului de Partidul Comunist al URSS şi de Comintern era totală. După ce la început funcţia de prim-secretar fusese deţinută de Gheorghe Cristescu-Plăpumaru, la scurt timp după scoaterea în afara legii a partidului această poziţie a fost ocupată succesiv de persoane desemnate direct de Comintern: Elek Köblös, Vitali Holostenko, Boris Ştefanov, Ştefan Foriş. Unii dintre ei nu erau cetăţeni români. Partidul nu s-a bucurat niciodată de popularitate în România interbelică, îndeosebi din cauza orientării sale în problema naţională. În perioada interbelică, PCR a rămas o organizaţie periferică, fără influenţă în societatea românească. Membrii PCR erau educaţi în spiritul supunerii oarbe faţă de ordinele primite de la Moscova. Practicile lor erau de inspiraţie leninist-stalinistă, ura faţă de regimul parlamentar fiindu-le comună tuturor, metodele regăsindu-se printre cele deja experimentate în spaţiul rus: nume şi case conspirative, planuri şi activităţi pentru semănarea neîncrederii în detestata societate burgheză, speranţa în izbăvitorul război civil care urma să ducă la victoria revoluţiei. Unii dintre liderii comunişti refugiaţi în URSS în anii ’30 au fost însă executaţi în decursul Marii Terori iniţiate de Stalin, aşa cum s-a întâmplat cu Marcel Pauker şi Alexandru Dobrogeanu-Gherea.

Numărul membrilor PCR a fost deosebit de mic în perioada interbelică, cel mult 4.000-5.000, el scăzând dramatic în timpul războiului. În momentul ieşirii din clandestinitate, la 23 august 1944, partidul avea sub 1.000 de membri. Mulţi dintre ei se aflau în închisori, unii la Moscova, în vreme ce, potrivit altor surse, o parte dintre cei aflaţi în libertate în România erau agenţi ai serviciilor secrete româneşti.

În primăvara anului 1944, prin îndepărtarea lui Ştefan Foriş, Gheorghe Gheorghiu-Dej a ajuns liderul partidului, confirmat ulterior şi de Stalin. Rivalul lui Gheorghiu-Dej, Ştefan Foriş, avea să fie eliminat fizic în 1946, la fel cum avea să se întâmple opt ani mai târziu cu un alt concurent din partid, Lucreţiu Pătrăşcanu.

Chiar dacă PCR a ieşit la lumină în 1944, practicile din clandestinitatea interbelică i-au marcat iremediabil evoluţia, ele regăsindu-se până la prăbuşirea sa în 1989. Născut dintr-o ideologie a violenţei, partidul avea să se bazeze în bună măsură, pe teroare, pe intimidarea oponenţilor săi politici şi în cele din urmă a societăţii.

Gheorghe Cristescu-Plăpumaru (1882-1973) şi **Boris Ştefanov** (1893-?), doi dintre prim-secretarii PCR din perioada interbelică.

Analizați sursele 1-4 şi precizați:

- **modul în care Cominternul controla Partidul Comunist Român;**
- **de ce PCR era mai ales un partid al marginalilor în România?**
- **de ce minoritățile naționale erau suprareprezentate în partid în comparație cu etnicii români?**

SURSA 2

„Puținii care veneau spre noi erau mânați de cele mai variate motive, de la simpla curiozitate [în privința] unei organizații misterioase, glorificată de partizani şi blestemată de duşmani, până la intelectuali convinşi că acolo sunt adunați reprezentanții pe pământ ai unui viitor fericit, dovedit *more geometrico*, trecând prin mulțimea celor nemulțumiți în uzină, în sat, în familie, în mahala. Unguri şi bulgari care doreau despărțirea de România, muncitori care se vedeau stăpâni pe uzine, evrei îngroziți de antisemitism, şomeri fără profesiune definită sau profesionişti mediocri, politicieni nerealizați şi nerealizabili în alte partide politice, casnice urâte sau bovarice, copii sătui de şcoală; din această lume se recrutau înainte de război activiştii de partid. Fiecare se simțea nedreptățit într-un fel sau altul, frustrat de bunurile visate. Atraşi de misterul unei lumi închise în conştiința lor, intrau într-o viață nouă, nu într-un partid politic. [...] Deveneau importanți în fața propriilor lor conştiințe, începeau să capete un statut eroic. Ieşeau din pielea unor dezmoşteniți ai soartei, ca să intre în aceea a unui personaj important, deținător de mari secrete."

Herbert (Belu) Zilber, *Actor în procesul Pătrăşcanu. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, 1997

SURSA 3

Selecții din cele 21 de condiții de afiliere ale partidelor socialiste la Comintern:

„1. Întreaga propagandă şi agitație trebuie să poarte un caracter cu adevărat comunist şi să corespundă programului şi hotărârei Internaționalei a III-a. [...]

3. Comuniştii nu pot avea încredere în legalitatea burgheză. Sunt obligați să creeze singuri un aparat paralel ilegal de organizare, care în momentul hotărâtor va ajuta partidul să-şi îndeplinească datoria față de revoluție. [...]

12. Partidele care fac parte din Internaționala Comunistă trebuesc clădite pe baza principiului centralismului democratic. [...]

14. Orice partid care vrea să facă parte din Internaționala Comunistă este obligat să dea ajutor necondiționat oricărei republici sovietiste în lupta împotriva forțelor contrarevoluționare. [...]

15. Partidele care şi-au menținut până acum vechile programe social-democrate sunt datoare să schimbe, în cel mai scurt timp, aceste programe şi să-şi întocmească, conform condițiilor specifice ale țării lor, un program nou comunist, în sensul hotărârei Internaționalei Comuniste. [...]

16. Toate hotărârele [congreselor] internaționale comuniste precum şi hotărârele Comitetului Executiv sunt obligatoare pentru toate partidele care se țin de Internaționala Comunistă. [...]

17. [T]oate partidele cari vor să facă parte din Internaționala Comunistă trebue să-şi schimbe denumirea. [...] trebue să poarte numele de Partidul Comunist al cutărei sau al cutărei țări (Secțiunea Internaționalei a III-a Comuniste). [...]

20. Acei membri din partid care resping în principiu condițiunile şi principiile conducătoare ale Internaționalei Comuniste trebuesc excluşi din partid".

INST, *Ideologie şi structuri comuniste în România*, 2001

Sursa: ANIC

Marcel Pauker (1896-1938) şi **Lucrețiu Pătrăşcanu** (1900-1954), membri ai elitei intelectuale comuniste din perioada interbelică. Pauker a fost executat la Moscova în timpul Marii Terori. Pătrăşcanu a fost executat în timpul şi din ordinul lui Gheorghiu-Dej.

SURSA 4

„Sectar şi marginal de la bun început, comunismul românesc a fost permanent devorat de pasiunea luptelor fracționiste, de rivalitatea între diferite grupuri aspirante spre deținerea puterii absolute în partid. Era, neîndoielnic, ceva derizoriu în această acerbă luptă intestină purtată în sânul unei organizații comuniste compusă din cel mult o mie de militanți, frustrați de şansa participării efective la viața politică a națiunii, în numele căreia pretindeau a vorbi. Întreaga istorie a comunismului românesc, în anii interbelici, pare să se fi desfăşurat în eprubetă, în spațiul închis al conspirațiilor puse la cale de Comintern, o lume misterioasă şi tăcută în care sentimentele şi resentimentele erau deghizate în haine doctrinare, rațiunea se subordona în chip metodic şi sistematic credinței. O organizație ateistă şi pretins raționalistă, partidul comunist asculta în fond de comportamentele celui mai negru misticism politic: devotamentul unui veritabil ordin religios medieval față de gradele superioare, emascularea libertății de gândire şi domnia fanatismului frenetic. Spre a relua o formulă consacrată, era foc în mintea acelor oameni, o chemare ardentă de a regenera umanitatea, nu pe baza unor strategii istorice raționale, ci, dimpotrivă, prin forță şi constrângere, prin exploatarea valențelor maieutice şi «purificatoare» ale violenței. Modelul absolut îl oferea Uniunea Sovietică dominată de partidul stalinist, universul social desăvârşit în care îşi investea încrederea armata comunistă internațională."

Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, 1998

Analizați sursele 5-8 şi rezolvați sarcinile.

- **Precizați originea socială a membrilor PCR.**
- **Comparați proporția diferitelor naționalități în cadrul PCR.**
- **Care era cel mai puternic partid comunist din Europa în timpul celui de-al doilea război mondial, cu excepția celui sovietic?**

SURSA 5

Componența socială a membrilor PCR la 11 ianuarie 1926 din totalul de 1.661 de membri

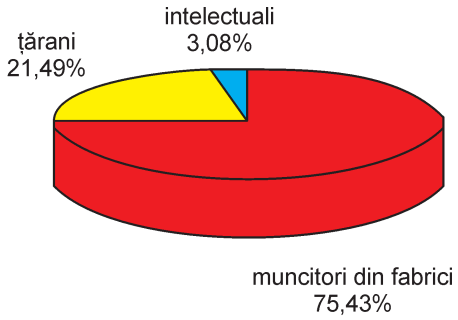

Total: 1.661

Alina Tudor-Pavelescu, *Copilăria comunismului românesc în Arhiva Cominternului*, 2001

SURSA 6

Componența numerică a membrilor PCR în diverse zone ale României, iunie 1940
(pentru județele nemarcate nu deținem date)

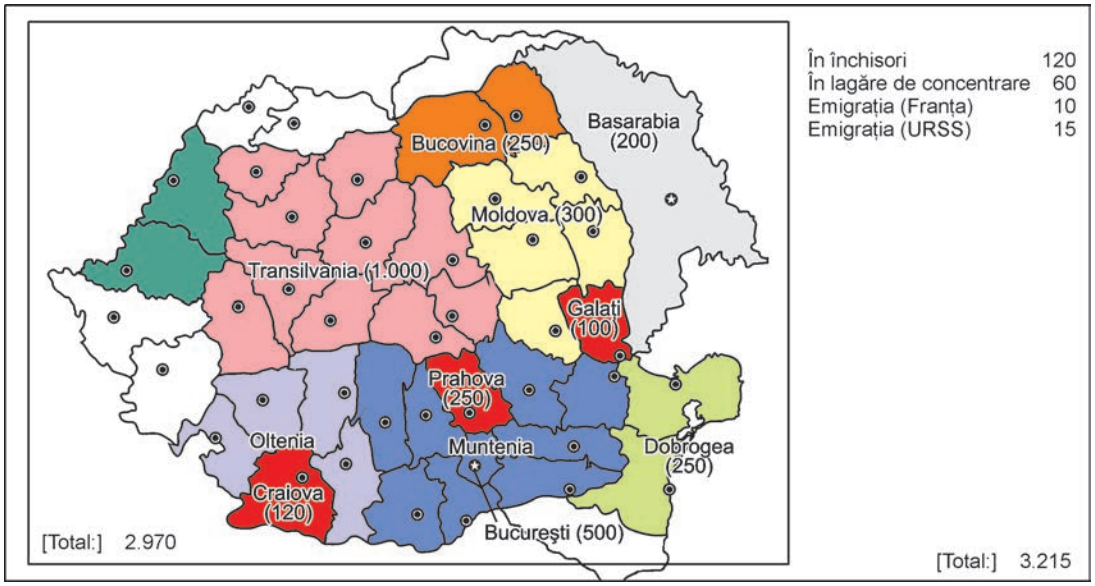

Alina Tudor-Pavelescu, *Partidul Comunist din România în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1944*, 2003

SURSA 7

Numărul membrilor din partidele comuniste europene până la sfârşitul celui de-al doilea război mondial
(pentru țările nemarcate nu deținem date)
Harta înfățișează granițele Europei din anii imediat postbelici

Ioan Chiper, „Considerații privind evoluția numerică şi compoziția etnică a PCR, 1921-1952", în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 21, 4/1998

SURSA 8

Componența etnică a membrilor PCR în 1933

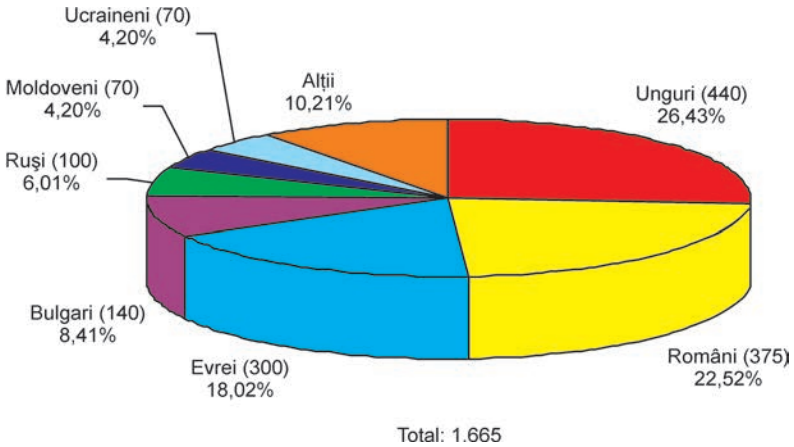

Ioan Chiper, „Considerații privind evoluția numerică şi compoziția etnică a PCR, 1921-1952", în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 21, 4/1998

▪ **Comparați modul în care a fost eliminat Ştefan Foriş din fruntea PCR şi modul în care se manifestă competiția politică în interiorul partidelor politice de astăzi.**

SURSA 9

Teohari Georgescu despre asasinarea lui Ştefan Foriş:
„În anul 1946 […] m-am dus la secretarul general al Partidului [Gheorghe Gheorghiu-Dej] şi l-am întrebat: «Ce facem cu Foriş, îl ținem de mult, îl suprimăm?». Față de propunerea mea, secretarul general al Partidului mi-a spus că este de acord să-l suprimăm. După aceasta am căutat pe Vasile Luca şi Ana Pauker. I-am găsit împreună într-o cameră a lui Ana Pauker de la etajul I. I-am întrebat ce facem cu Foriş în sensul dacă să-l suprimăm. Amândoi au fost de acord. După aceasta i-am comunicat lui [Gheorghe] Pintilie ca să-l ridice pe Foriş, deoarece s-a hotărât suprimarea lui. Foriş a fost dus într-o casă şi suprimat de către o echipă condusă de Petre Bulgaru. Apoi generalul Pintilie mi-a confirmat că a fost executat".

Dan Cătănuş, Ioan Chiper, *Cazul Ştefan Foriş*, 1999

Sursa: ANIC

Sursa: ANIC

Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901-1965) şi **Ştefan Foriş** (1892-1946) au condus facțiuni diferite din partid în anii de ilegalitate ai PCR. În stil stalinist, după preluarea puterii, Dej a ordonat executarea lui Foriş.

Studiu de caz

ATITUDINEA PCR FAȚĂ DE STATUL ROMÂN

Născut în urma presiunilor făcute de bolşevicii ruşi asupra socialiştilor români, Partidul Comunist a avut în perioada interbelică o poziție contrară intereselor statului român, militând pentru „autodeterminarea" minorităților naționale şi secesiunea Basarabiei, Transilvaniei şi Dobrogei. Toate aceste idei erau intolerabile în viziunea guvernului de la Bucureşti. Scoaterea în afara legii a partidului nu a determinat abandonarea acestui punct din programul PCR. Doar interesele sovietice au făcut ca spre mijlocul anilor '30, aceste revendicări să fie mai puțin sonore, după semnarea de către URSS şi Germania a Pactului Ribbentrop-Molotov, în 1939, fiind însă reluate cu aceeaşi vigoare. Aşa s-a ajuns ca în contextul prăbuşirii granițelor statului român, în 1940, comuniştii să nu-şi disimuleze bucuria. Aceasta a fost însă o parte a istoriei lor pe care comuniştii români au vrut-o uitată. Documentele de arhivă sunt totuşi mărturia unui trecut legat de interesele expansioniste ale URSS.

▪ **Pe baza surselor 10-13 formulați un punct de vedere despre atitudinea PCR față de statul român.**

SURSA 10

„Războiul imperialist şi sarcinile clasei muncitoare din România" – octombrie 1939:
„Comunişti din România, învățați de la Partidul Comunist bolşevic, din eroica lui istorie, cum trebuie organizate şi conduse masele la luptă şi victorie asupra tuturor duşmanilor poporului muncitor! Muncitori! Țărani! Intelectuali! Luptați în spiritul demonstranților din 13 decembrie 1918, în spiritul eroicelor lupte ale ceferiştilor şi petroliştilor din februarie 1933. Luptați sub steagul eliberator, sub steagul lui Marx-Engels-Lenin-Stalin!".

Alina Tudor-Pavelescu, *Partidul Comunist din România în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1944*, 2003

SURSA 11

Platforma PCR în problema națională – 1 noiembrie 1931:

„[I]mperialiştii au supus mai mult de 40 de milioane de cetățeni din Europa celei mai crunte exploatări naționale. Între noile granițe postbelice, trasate corespunzător intereselor prădalnice ale puterilor imperialiste victorioase, au apărut noi state imperialiste vasale, ca România, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia ş.a.

Fiind în stare de dependență față de puterile imperialiste victorioase, acestor vasali li s-a oferit «dreptul» de a exploata un întreg şir de alte popoare.

România, care şi-a atins propriile tendințe imperialiste sub patronajul imperialiştilor europeni, în mod forțat şi împotriva dorinței întregii populații, cotropind Transilvania, Bucovina, Banatul, Basarabia şi Dobrogea, a supus unei nemaiauzite înrobiri naționale opt milioane de unguri, germani, ruşi, ucraineni, moldoveni, bulgari, turci ş.a.

Situația maselor exploatate în perioada postbelică devine deosebit de grea. Maselor înrobite fără voia lor, supuse dublei exploatări imperialiste, le sunt impuse nu numai vechea politică antebelică de asimilare, ci şi un întreg sistem de asuprire, căruia îi sunt caracteristice semnele politicii de jaf şi înrobire colonială, bazate nu numai pe presiune economică, ci şi pe obligații de altă natură. Pe această bază, după război, în România s-a declanşat o imensă nemulțumire a maselor largi ale oamenilor muncii din regiunile exploatate împotriva imperialiştilor români [...]

Criza sistemului de la Versailles şi pericolul de izbucnire a noi războaie imperialiste şi, în primul rând, a unui nou război antisovietic, reaşază pe o bază nouă toate contradicțiile «României Mari», care provin din cucerirea imperialistă a Transilvaniei, Banatului, Bucovinei, Basarabiei şi Dobrogei. [...]

Regimul stabilit în Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia şi Dobrogea este legat de un întreg sistem de jaf şi exploatare semicolonială, de înfeudare a maselor muncitoare cu ajutorul capitalului comercial-cămătăresc, exploatarea prădătoare a bogățiilor naturale şi frânarea dezvoltării forțelor de producție, exproprierea pământurilor țărăneşti, emigrarea forțată. [...]

Cotropitorii imperialişti, inclusiv cei români, reprimă în modul cel mai crunt orice luptă pentru autodeterminare, pentru deplina eliberare şi egalitate a popoarelor subjugate”.

Alina Tudor-Pavelescu, *Copilăria comunismului românesc în Arhiva Cominternului*, 2001

SURSA 12

Vasile Luca despre atitudinea PCR în chestiunea națională – 9 iulie 1940:

„Partidul nostru ar fi putut mobiliza mult mai larg masele adânc revoluționare ale naționalităților asuprite dacă ar fi avut o atitudine clară şi consecventă în chestiunea națională. Partidul nostru a scos lozinca dreptului de autodeterminare până la dezlipire de statul român, în timpul când pericolul principal era fascismul german agresiv şi a dat lozinca apărării granițelor României. Cu aceasta a dat apă la moară revizioniştilor maghiari şi bulgari şi nu a putut atrage marile mase ale naționalităților asuprite […]. Abia după izbucnirea războiului imperialist, CC [al PCR] a început să aibă linia justă în chestiunea națională şi să pună această problemă înspre descompunerea imperialismului României”.

Alina Tudor-Pavelescu, *Partidul Comunist din România în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1944*, 2003

SURSA 13

Reacția comuniştilor bucureşteni față de agresiunea URSS asupra României – iunie 1940:

„În acea seară [de 27 iunie 1940, când URSS a înaintat României ultimatumul], am avut o şedință în subcomitetul Dudeşti, la care au luat parte toți tovarăşii. Cu toții şi-au exprimat bucuria în legătură cu eliberarea unei părți a populației, înrobită de capitaliştii români. Am arătat că acest lucru va grăbi eliberarea întregului popor din robia capitalistă. Noi am hotărât asupra sarcinilor noastre, în cazul în care va fi război împotriva URSS (nu eram convinşi dacă ei [militarii români din teritoriile revendicate de sovietici] se vor retrage), şi anume: dezorganizarea frontului şi a administrației din spatele frontului, trecerea în masă de partea Armatei Roşii”.

Alina Tudor-Pavelescu, *Partidul Comunist din România în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1944*, 2003

- **Căutați informații biografice despre liderii comuniști din perioada interbelică: Marcel Pauker, Gheorghe Cristescu-Plăpumaru, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Lucrețiu Pătrăşcanu, Ştefan Foriş etc.**

2 PRELUAREA PUTERII (1944-1947)

2.1. 23 august 1944. Contextul politic intern şi internațional

Timp de peste patru decenii, până la căderea regimului comunist, 23 august a fost Ziua Națională a României. Ea era celebrată prin defilări ale armatei, manifestații organizate de către Partidul Comunist şi prin serbări populare câmpeneşti în care cuvântul de ordine era consumul de „mici şi bere”. Data de 23 august 1944 a reprezentat, pe de o parte, ieşirea României din războiul împotriva Națiunilor Unite (*sursa 1*), acest eveniment marcând, pe de altă parte, şi începutul asaltului comuniştilor asupra instituțiilor statului român.

Bătălia de la Stalingrad (noiembrie 1942 – februarie 1943) a reprezentat un dezastru pentru trupele Axei. Opinia publică din România şi opoziția politică erau împotriva continuării războiului alături de Germania nazistă, iar mareşalul Antonescu însuşi a realizat importanța unei înțelegeri cu Aliații. Negocierile privind un armistițiu au fost urgentate. Atât Partidul Național-Liberal şi Partidul Național-Țărănesc – prin intermediul lui Iuliu Maniu –, cât şi guvernul, prin ministrul de Externe Mihai Antonescu, au căutat soluții pentru un acord cu reprezentanții Angliei sau ai Statelor Unite. Negocierile purtate la Cairo şi Stockholm s-au lovit însă de ideea „capitulării necondiționate” a României, propunere refuzată de Antonescu. În acest context şi în condițiile evoluției frontului sovietic în direcția României, în iunie 1944 a fost creat Blocul Național Democratic, o alianță între PNȚ, PNL, PSD şi PCR, al cărei obiectiv era înlăturarea lui Antonescu şi încetarea războiului. În această ecuație, comuniştii au fost văzuți ca un aliat util pentru câştigarea bunăvoinței URSS, în vederea viitorului acord de pace. Coaliția avea de asemenea sprijinul Regelui Mihai şi al Armatei.

La 20 august 1944, Armata Roşie a spart frontul din Moldova, trupele române şi cele germane începând retragerea.

În aceste condiții, lovitura de stat împotriva lui Antonescu trebuia urgentată, pentru ca sovieticii să nu ocupe întreaga țară. În după-amiaza zilei de 23 august 1944, având acordul partidelor politice (inclusiv al comuniştilor), Regele a ordonat arestarea lui Ion Antonescu, ieşirea din Axă şi încetarea războiului împotriva Națiunilor Unite. Regele a repus imediat în drepturi o bună parte dintre prevederile Constituției din 1923.

Mareşalul **Ion Antonescu** şi **Adolf Hitler** în timpul unei vizite în Germania, alături de alți oficiali naziști (în dreapta, în plan îndepărtat, **Joachim von Ribbentrop**)

SURSA 1

„Pe plan general, acțiunea militară română a dus la prăbuşirea întregului front al Wehrmachtului în sud-estul Europei, şi anume:

a) trupele române au ținut sub control teritoriul țării şi au oprit încercările unităților germano-ungare de a înainta spre linia Carpaților;
b) frontul sovietic a făcut un salt de 500-600 km, în mai puțin de trei săptămâni, fără a întâmpina, practic, vreo rezistență. Drumurile erau deschise de Armata Română;
c) Wehrmachtul a fost obligat să evacueze repede Bulgaria, apoi în următoarele circa opt săptămâni Grecia (inclusiv Creta şi celelalte insule din Egeea), Macedonia, Albania, Serbia şi o parte din Bosnia;
d) durata războiului european a fost, evident, scurtată, întrucât aprovizionarea Reichului cu petrol din România a fost întreruptă;
e) pe plan politic, exemplul României a fost urmat, la scurt timp, de Finlanda, apoi de Bulgaria, mai târziu şi de Ungaria.”

Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, 1996

La sfârşitul lunii august 1944, trupele sovietice intrau în Bucureşti şi erau întâmpinate de un guvern militar din care făcea parte un singur reprezentant comunist. La 12 septembrie 1944 era semnată la Moscova Convenția de Armistițiu dintre România şi Puterile aliate. Prevederile ei erau dintre cele mai dure şi acordau, prin formulările şi conținutul lor, întâietate sovieticilor (*sursa 3*). În octombrie 1944, prin acordul de procentaj de la Moscova (*capitolul 10*), britanicii au decis să lase total sovieticilor prima opțiune în configurarea politică a României postbelice (*sursele 15-16*). S-a creat practic un nou context politic în care, cu sprijinul Armatei Roşii, comuniştii autohtoni au început să-şi impună prezența în instituțiile statului, fiind cooptați la guvernare încă din primele două guverne post-23 august, conduse de generalul Constantin Sănătescu.

La începutul lunii octombrie 1944, PCR împreună cu organizațiile care gravitau în jurul său s-au unit sub umbrela unei structuri social-politice intitulate Frontul Național Democrat.

Citiți sursele 2-8 şi rezolvați următoarele cerințe.

- **Identificați canalele de negociere folosite de România pentru încheierea unui armistițiu.**
- **Descoperiți mesajele transmise de Proclamația Regelui Mihai. Analizați şi comentați limbajul utilizat, identificând cuvintele-cheie.**
- **Descrieți rolurile jucate de comunişti şi de sovietici în desfăşurarea loviturii de stat.**
- **Identificați metodele prin care sovieticii şi Armata Roşie au preluat controlul pe teritoriul României.**
- **Definiți termenul *armată de ocupație*.**

SURSA 2

Neagu Djuvara: „M-am aflat la Stockholm, printr-o întâmplare extraordinară, a doua zi după lovitura de la 23 august 1944. Fusesem trimis curier diplomatic de către Mihai Antonescu în chiar dimineața zilei de 23 august, cu instrucțiuni către ministrul nostru în Suedia, Frederic Nanu, de a relua negocierile cu ambasadoarea sovietică, Aleksandra Kollontay. Negocierile (demarate – amănunt important – de sovietici în decembrie 1943, cu interdicția de a le divulga anglo-americanilor) rămăseseră în suspensie de mai bine de două luni şi jumătate, fiindcă mareşalul Antonescu nu se hotărâse, înainte de spargerea frontului, la 19-20 august, să accepte propunerile sovietice de la Stockholm, cu toate că erau, printr-o dibăcie machiavelică a sovieticilor, aparent mai favorabile decât condițiile convenite, cu reprezentanții opoziției, de către cele trei puteri întrunite la Cairo – Uniunea Sovietică, Statele Unite şi Marea Britanie –, condiții de altfel doar propuse, şi nu definitiv acceptate de Uniunea Sovietică".

Neagu Djuvara, *Amintiri din pribegie: 1948-1990*, 2005

SURSA 3

Prevederile Convenției de Armistițiu:

- contribuția României la continuarea războiului cu 12 divizii de infanterie;
- libera trecere a armatelor sovietice pe teritoriul României;
- plata în natură a 300 de milioane de dolari în 6 ani şi restituirea bunurilor confiscate de la Aliați;
- arestarea criminalilor de război şi desființarea organizațiilor de tip fascist;
- impunerea cenzurii;
- recunoaşterea anexării de către URSS a Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (1940);
- anularea Dictatului de la Viena;
- înființarea Comisiei Aliate de Control.

Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România*, 2001

SURSA 4

Lucrețiu Pătrăşcanu (septembrie 1944):

„...Anei (Pauker) nu-i place că s-a făcut acest 23 august, că ar fi preferat să vină ei (sovieticii), nu să facem noi actul de la 23 august".

Robert Levy, *Gloria şi decăderea Anei Pauker*, 2002

Sursa: ANIC

Lucrețiu Pătrăşcanu împreună cu soția sa pe aeroportul Băneasa, la întoarcerea de la Moscova, unde a condus delegația română la încheierea armistițiului cu Puterile aliate (septembrie 1944).

SURSA 5

Proclamația Regelui Mihai I către țară (23 august 1944):
„Români,
În ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu este decât o singura cale, pentru salvarea țării de la o catastrofă totală: ieşirea noastră din alianța cu puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.
Români,
Un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărâtă a țării, de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite. Poporul nostru înțelege să fie stăpîn pe soarta sa...".

Bogdan Murgescu (coord.), *Istoria României în texte*, 2001

SURSA 6

Constantin Sănătescu (august-septembrie 1944):
„Sosesc trupe ruse din ce în ce mai multe în jurul Capitalei. Avem mari nemulțumiri, întrucât bande de soldați ruşi jefuiesc şi mai ales confiscă toate automobilele, fără vreun control. […] Pe motivul că suntem în război, ruşii pradă peste tot. Cea mai rea purtare o dovedesc ruşii marinari, care au debarcat la Constanța. Au băgat groaza în oraş; lumea fuge în toate părțile. Sosesc la Preşedinție reclamații din toate locurile pe unde ajung trupele ruse".

Constantin Sănătescu, *Jurnalul generalului Sănătescu*, 2006

SURSA 7

Andrei Vîşinski (locțiitor al Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe ale URSS), 24 august 1944:
„Autoritățile sovietice nu au nici un fel de informație (despre evenimentele de la 23 august 1944) afară de ceea ce s-a auzit prin radio şi că, în prezent, nu are nici un fel de instrucțiuni de la guvernul său de a face vreo declarație asupra acestei probleme".

Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, 1996

SURSA 8

„Organismul care conducea România nu era alcătuit din factorii constituționali – Regele şi Guvernul –, ci din aşa-numita *Comisie Aliată de Control*, comisie propriu-zis sovietică din moment ce reprezentarea anglo-americană era mai mult simbolică. Acest organism care trebuia să tuteleze, în teorie, reclădirea democrației româneşti a fost creat de guvernele sovietic, englez şi american cu scopul de a supraveghea aplicarea condițiilor Convenției de Armistițiu. În scurt timp a devenit clar pentru oricine că această comisie […] susținea moral şi material Partidul Comunist."

Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx*, 2005

Citiți sursele 9-14 şi rezolvați sarcinile.

- **Care au fost principalele tactici utilizate de comuniști pentru declanşarea crizei politice, precum şi mijloacele de a le pune în practică?**
- **Identificați limbajul şi terminologia folosite pentru denigrarea adversarilor.**
- **Utilizând sursele istorice, încercați să descrieți atmosfera politică din România în toamna anului 1944.**

SURSA 9

Gheorghe Gheorghiu-Dej (24 septembrie 1944):
„Legionarii şi elementele reacționare antonesciene sunt principalul pericol intern. […] Atâta vreme cât aparatul de stat, instituțiile publice şi întreprinderile industriale n-au fost curățate de aceşti duşmani, suntem obligați să nu încetăm o clipă lupta începută. [...] Această acțiune de curățire nu poate fi făcută de către acest guvern".

Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, 1996

SURSA 10

Nicolae Carandino, directorul ziarului țărănist *Dreptatea*:
„Ritmul vieții s-a precipitat. A intervenit brusc în armistițiul şi în colaborarea dintre partide un element nou, şi anume apelul la stradă".

Dreptatea, 12 octombrie 1944

SURSA 11

Constantin Sănătescu (octombrie-noiembrie 1944):
„Se vorbeşte despre o criză de guvern, căci ziarele de stânga atacă mereu acțiunea guvernului, în scopul de a produce dezordine. […] Comuniştii îşi urmează planul dictat de Moscova şi scot masele de muncitori la manifestații. Miniştrii comuniști din guvern nici nu se interesează de treburile departamentelor lor, fiind ocupați cu întrunirile şi discursurile incendiare ce trebuie să țină la aceste întruniri. […] Cu toate apelurile ce fac către membrii guvernului, nu găsesc înțelegerea necesară la comuniști – de a ne aşterne pe lucru serios şi a scăpa țara din greutățile prin care trece".

Constantin Sănătescu, *Jurnalul generalului Sănătescu*, 2006

SURSA 12

Gheorghe Apostol – membru al CC al PCR (octombrie 1944):
„Ne vom înregimenta în lupta patriotică şi nu o vom înceta până ce nu vom avea un guvern adevărat democratic”.

Şerban Rădulescu-Zoner *et al.*, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, 2002

SURSA 13

Generalul Aurel Aldea – ministru de Interne (octombrie 1944):
„Cuvinte ca «hitlerist», «fascist» şi «duşmanul poporului» au fost aruncate numai cu scopul de a provoca nedumerire în opinia publică şi a ațâța contra ordinii de stat”.

Universul, 14 octombrie 1944

SURSA 14

„«Sănătescu sabotează efortul de război al aliaților», intona corul (sovieticilor şi al comuniştilor). «Nu plăteşte reparațiile de război, întârzie furniturile pentru front, îi protejează pe criminalii de război, îi favorizează pe fascişti, ațâță ura împotriva Uniunii Sovietice». Acest mesaj răsuna toată ziua în urechile românilor. […] Colosalul instrument al propagandei comuniste declara că, în spatele întregului sabotaj, se află Iuliu Maniu şi «partidele istorice». Scopul era de a compromite tot ce era tradiție istorică în România, de fapt, tot ceea ce era românesc. Pentru a distruge România trebuiau lichidați adevărații români şi cea mai bună cale pentru aceasta era, în opinia Rusiei, atacarea partidelor istorice şi a lui Maniu. Dacă acestea erau zdrobite, nu s-ar fi găsit în țară – lucru perfect adevărat – nici o altă forță care să poată uni națiunea.”

Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, 1996

▪ **Într-o bună parte a istoriografiei persistă convingerea conform căreia britanicii au abandonat România în sfera de influență sovietică. Citiți mărturiile de mai jos şi încercați o investigație personală pe această temă utilizând şi alte lucrări din domeniu.**

SURSA 15

Burton Berry (9 decembrie 1944):
„Cu multă emoție, Maniu m-a întrebat dacă America şi Marea Britanie doreau ca România să devină parte a Uniunii Sovietice […]. Apoi a repetat că, dacă în intenția noastră era să abandonăm România, avem față de el datoria să i-o spunem”.

Ioan Chiper *et al.*, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944-1947)*, 1993

SURSA 16

„Când prim-ministrul Winston Churchill şi ministrul de Externe Eden au vizitat Moscova, în octombrie 1944, ei au rediscutat înțelegerea anterioară de împărțire a zonelor de influență pe care Marea Britanie şi Rusia urmau să le dețină, fiecare, în Balcani. Telegrame sosite de la ambasadele noastre din Moscova şi Ankara menționau că raportul procentual ruso-britanic era de 75-25% sau 80-20% în Bulgaria, România şi Ungaria, în timp ce, în Iugoslavia, sferele de influență erau împărțite 50-50%. Mai târziu, Rusia s-a simțit îndreptățită să pretindă că Statele Unite şi Marea Britanie i-au desemnat o proporție din Balcani, inclusiv România şi Bulgaria, drept sferă de influență.”

„Memoriile lui Cordell Hull”, *The New York Times*, 28 februarie 1948

Sursa: ANIC

Generalul Constantin Sănătescu (1885-1947) – al treilea din stânga – cu o parte dintre membrii Guvernului (Lucrețiu Pătrăşcanu, Titel Petrescu etc.) la Preşedinția Consiliului de Miniştri, discutând cu ofițeri şi generali sovietici (octombrie 1944)

Studiu de caz

ROLUL REGELUI MIHAI LA 23 AUGUST 1944

Istoricii consideră că actul de la 23 august 1944 a scurtat războiul cu şase luni şi a dus la salvarea a sute de mii de vieți omeneşti. România s-a alăturat forțelor aliate şi a întors armele împotriva Germaniei naziste. În plus, desfăşurarea evenimentelor i-a luat prin surprindere pe sovietici, care pregăteau o ofensivă de proporții asupra țării noastre. În perioada 1948-1989, rolul Regelui Mihai I, ca şi al celorlalți participanți a fost diminuat de istoriografia comunistă, care a confiscat evenimentul, prezentându-l drept o victorie a liderilor PCR.

▪ **Textele de mai jos prezintă mărturiile principalilor actori ai loviturii de stat de la 23 august 1944. Analizați rolul Regelui Mihai în derularea evenimentelor. Explicați diferențele de viziune din fiecare relatare!**

SURSA 17

Generalul Constantin Sănătescu: „După ce am luat loc în jurul mesei, Regele întreabă:
– Care este situația, domnule mareşal?
– Disperată, Majestate. Frontul este străpuns şi în Moldova, şi în Basarabia. […]
– Ce trebuie să facem? Nu credeți că este momentul a încheia armistițiul, fie dumnevoastră, fie un alt guvern?
Mareşalul răspunde categoric că nu trebuie să încheiem armistițiul. […]
Față de acest răspuns categoric, Regele s-a sculat în picioare fără a rosti o vorbă, le-a întins mâna şi a ieşit afară. Antonescu a rămas cu mine, într-o tăcere chinuitoare. [...] Îndată Regele [...] a dat aprobare să trecem la arestarea Antoneştilor şi să facem lovitura de stat”.

Constantin Sănătescu, *Jurnalul generalului Sănătescu*, 2006

SURSA 18

Ion Antonescu: „Timp de aproape două ceasuri, Regele a ascultat expunerea, păstrând ca de obicei o atitudine foarte rezervată, aproape indiferentă. […] Cum Regele spunea că aceste tratative (cu anglo-americanii) trebuie să înceapă imediat, [...] eu am confirmat că sunt de acord cu aceste condiții [...]. În acest moment, Regele a ieşit din cameră, scuzându-se față de mine, şi discuția a continuat câtva timp cu generalul Sănătescu [...]. Când eram în curs de discuțiuni şi mă plictiseam aşteptând venirea Regelui pentru a pleca, Regele intră în cameră şi în spatele lui apare un maior din garda Palatului cu 6-7 soldați cu pistoale în mână. Regele a trecut în spatele meu, urmat de soldați, unul din soldați m-a prins de brațe pe la spate şi generalul Sănătescu mi-a spus: „Dle mareşal, sunteți arestat pentru că nu ați vrut să faceți imediat armistițiu”.

Gh. Buzatu, *România sub imperiul haosului*, 2007

SURSA 19

Regele Mihai: „L-am convocat pe Antonescu după-amiază, pentru ora patru. El a întârziat. Aşa proceda de obicei. Mihai Antonescu a venit la timp. I-am primit în salon împreună cu generalul Sănătescu, şeful Casei Militare. Cât timp a durat discuția, un ceas şi mai bine, am încercat şi eu, şi Sănătescu să-l facem pe Mareşal a înțelege că războiul nu mai poate fi continuat în direcția aceea şi că trebuie să procedeze cât mai grabnic la un armistițiu. Chiar şi Mihai Antonescu a încercat acelaşi lucru. Mareşalul a refuzat net. […] La un moment dat, întorcându-se spre Sănătescu, a spus: «Cum, să plec eu şi să las țara pe mâna unui copil?». Cred că el îşi închipuia că sunt acelaşi copil pe care l-a cunoscut venind întâia oară la Palat. […] Aveam în rezervă o mică echipă de trei subofițeri şi un căpitan din garda regală, pregătită să intervină în cazul refuzului (de a încheia armistițiul) şi să-l aresteze. [...] După mai bine de un ceas de discuții fără nici un rezultat, am spus: «Dacă aşa stau lucrurile, atunci nu ne mai rămâne nimic de făcut». O frază-parol. Şi atunci s-a deschis uşa şi în salon au intrat cei patru. [...] Au intrat, deci, au salutat şi s-au apropiat de Antonescu. Căpitanul i-a spus să-l urmeze şi a pus mâna pe brațul lui. Antonescu a devenit dintr-odată țeapăn, s-a întors spre Sănătescu şi l-a întrebat: «Ce înseamnă asta?». Sănătescu a avut atunci un moment de ezitare şi a vrut să ia mâna lui Dumitrescu de pe brațul mareşalului. Când am văzut asta, am plecat. Avusesem destule neînțelegeri cu Antonescu, dar nu-mi făcea nici o plăcere să asist la scena arestării lui”.

Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, 1992

Regele Mihai I al României (1927-1930, 1940-1947) a părăsit țara în ianuarie 1948, după ce a fost silit de către comuniști să abdice. S-a căsătorit cu Principesa Ana de Bourbon-Parma şi a trăit în exil, în Marea Britanie şi Elveția, alături de familia sa. A revenit în România pentru prima oară de la abdicare în 1992, într-o vizită privată, înainte şi după această dată viza fiindu-i refuzată în mod repetat de către autoritățile postdecembriste până în 1997.

Sursa: ANIC

2.2. Lumea românească la 23 august 1944

La 22 octombrie 1944, la sala „Aro” din Capitală avea loc un concert susținut de George Enescu. Programul includea Simfonia a IV-a de Ceaikovski şi marca deschiderea noii stagiuni a Filarmonicii bucureştene. Acesta era unul dintre evenimentele care semnalau reluarea normalității în societatea românească, după anii de război.

Din punct de vedere constituțional, România a redevenit, la 23 august 1944, o țară democratică (*sursa 9*). Respectarea drepturilor şi libertăților cetățeneşti, separarea puterilor în stat, asigurarea libertății de expresie politică, au fost primele măsuri luate de către Regele Mihai. Partidele politice au fost scoase din ilegalitate, iar elitele intelectuale s-au repoziționat şi, în marile centre urbane, au reapărut embrionii unei vieți culturale normale.

Asemenea majorității statelor europene, România a resimțit însă din plin efectele războiului. Bombardamentele lansate de anglo-americani asupra mai multor regiuni ale țării şi, mai târziu, ofensiva URSS în Moldova au distrus o economie aproape deloc afectată între 1941 şi 1944 şi au marcat viața cotidiană a românilor (*sursa 2*).

În plus, după 23 august 1944, multe dintre resursele României au fost concentrate pentru continuarea campaniei pe frontul de vest, conform prevederilor Convenției de Armistițiu (*sursa 6*). Leul s-a depreciat rapid (*sursele 2-4*), iar nivelul de trai s-a degradat treptat. Procurarea hranei a devenit o problemă în condițiile în care marile oraşe erau grav afectate de bombardamente, dar nici mediul rural, unde trăia cam 80% din populația României, nu a fost ocolit de criză. Activitățile agricole au fost puternic afectate de ostilitățile militare, de secetă şi de dezorganizarea provocată de condițiile de război. În lipsa unei coordonări a autorităților, stocul de cereale s-a epuizat şi a condus la o penurie generalizată, accentuată şi de seceta din anii următori. Raționalizarea alimentelor, în condițiile sfârşitului războiului, a produs o stare de îngrijorare, a favorizat specula şi afacerile desfăşurate pe seama dificultăților alimentare ale populației. În industrie se resimțea lipsa materiilor de primă necesitate, a mijloacelor de transport, a combustibilului şi a pieselor de schimb pentru repornirea instalațiilor mecanice. Domeniul instituțiilor de credit a pierdut mult din suflul perioadei interbelice.

În Moldova, nord-vestul Transilvaniei şi Dobrogea, statul român a pierdut pentru o perioadă controlul asupra teritoriului național şi asupra porturilor dunărene şi maritime. În Moldova, înaintarea Armatei Roşii a favorizat instalarea unei administrații controlate de comunişti, în timp ce în nord-vestul Transilvaniei, funcționarii români – instalați pe măsură ce teritoriul a fost eliberat de către Armata Română – au fost retraşi la cererea sovieticilor, care au preluat controlul administrației. Practic, Armata Roşie a devenit o armată de ocupație: intimidări, jafuri, violențe, abuzuri, rechiziții forțate, umilințe la care au fost supuse trupele române şi oamenii simpli, acesta este tabloul noii alianțe militare în care intrase România.

Citiți sursele 1-7 şi rezolvați următoarele cerințe.

- **Realizați o cronologie a evoluției teritoriale a României în perioada 1913-1947.**
- **Identificați cele mai importante consecințe economice ale situației interne şi internaționale a României în perioada 1944-1947.**
- **Sursele 2-4 vă indică degradarea situației economice din România după 23 august 1944. Descoperiți cauzele acestei evoluții.**
- **Alcătuiți un portofoliu cu tema „Armata Română între 23 august 1944 şi 9 mai 1945”.**

SURSA 1

„În urma succesivelor cedări teritoriale din vara anului 1940 – Basarabia, partea de nord a Bucovinei, colțul de nord-vest al județului Dorohoi cu ținutul Herța, jumătatea de nord a Transilvaniei şi Cadrilaterul – teritoriul României s-a redus în septembrie 1940 de la 295.649 kmp la 195.311 kmp (–33,9%).
Prin realipirea Transilvaniei, recunoscută prin Tratatul de Pace de la Paris (10 februarie 1947), teritoriul revine la 237.500 kmp. România încheie al doilea război mondial cu un minus de 58.149 kmp (față de hotarele din 1 septembrie 1939).”

Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, 1999

SURSA 2

„Indicele costului vieții în Bucureşti a cunoscut un salt spectaculos în numai şase luni (august 1944 – martie 1945). [...] Prețul unui litru de ulei ajungea de la 220 de lei în aprilie 1944 la 4.500 de lei în iulie 1945 (pentru județul Baia), în timp ce un kilogram de zahăr cotat la 60 de lei în aprilie 1944 valora 6.000 de lei în iulie 1945 (în județul Bacău). O contribuție la creşterea galopantă a inflației a avut-o şi introducerea pe piață a rublei (o rublă pentru o sută de lei) şi a leului comandamentului militar al trupelor sovietice, care echivala cu cinci lei românești."

Gheorghe Onişoru, *România în anii 1944-1948. Transformări economice şi realități sociale*, 1998

SURSA 3

„Pe acest fond (al inflației) s-au redus şi cotele raționalizate. Zahărul, de exemplu, era distribuit în vara lui 1945 în rații de câte 200 de grame/lună la oraş şi 50 de grame la săteni şi refugiați. În aceste condiții au început să facă ravagii şi epidemiile. Numai în septembrie 1944 şi până în iunie 1945 în 12 județe ale Moldovei au fost înregistrate 59.196 de cazuri de tifos exantematic."

Gheorghe Onişoru, *Alianțe şi confruntări între partidele politice din România*, 1996

SURSA 4

Creşterea costului vieții: 1944-1945

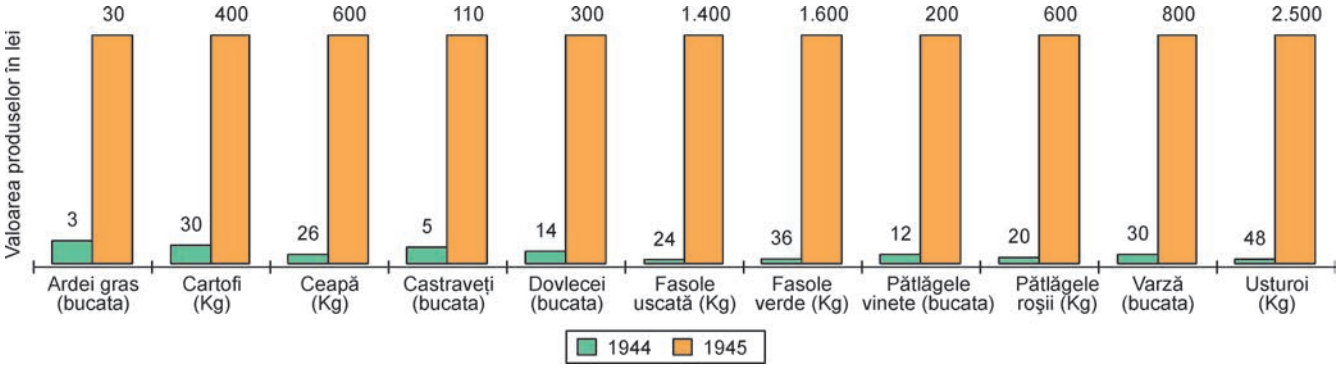

După Constantin Sănătescu, *Jurnalul generalului Sănătescu*, 2006

SURSA 5

„Ruşii au pretins mai mult de 700 de fabrici, foste proprietăți germane, ca daune de război şi, aşa cum Departamentul cunoaşte, atât companiile britanice, cât şi cele americane au fost victime ale acestui transfer. Ruşii deja au obținut beneficii importante din petrolul românesc şi storc şi celelalte companii petroliere, în mare măsură proprietatea britanicilor şi americanilor, până la limita unor pierderi grele, încât acestea trebuie să plece din România dacă situația nu se schimbă. Ruşii au obținut, de asemenea, în virtutea deciziilor de la Potsdam privind proprietățile germane, mari beneficii din băncile românești, liniile de transporturi navale şi aeriene, din care au înființat companii mixte sovieto-române. Penetrarea economică a mers atât de departe încât Rusia nu mai este interesată doar să aibă un guvern român «prieten», ci şi să domine România pentru a-şi proteja propriile interese economice."

Ulrich Burger, *Misiunea Ethridge în România*, 2000

SURSA 6

„Jalnică era starea laşului. De cum intrai în gara Nicolina, laşul părea cu totul distrus; verdeața lui aşa de abundentă nu mai era. Căsuțe albe, cu grădinile lor, de abia se mai vedeau. Mormanele de ruine erau tot mai dese cu cât ne apropiam de gara Iaşi. În gara părăginită, cu ferestre astupate cu scânduri, peronul, sălile de aşteptare – murdare. În piața gării – nici o brişcă, nici o maşină. Fiecare călător îşi ducea singur bagajele la deal. Departe am văzut un tramvai care cobora încet, fricos, înțesat de lume. [...] Patrule ruseşti, câte patru soldați, cu puşca mitralieră în diagonală pe piept, cu şapca pe o ureche şi cu şuvițe de păr în dezordine. Nu, nu, acesta nu mai era laşul meu, ceea ce vedeam. Niciodată nu mă voi mai întoarce să trăiesc aici, pentru că amintirile atât de vii ale frumoasei mele tinereți trăită aici erau prea puternice pentru a mi le pângări, continuând a trăi în nişte locuri de care tristețea mă făcea străin şi alături de nişte oameni care nu mai erau ai mei, când altădată în fiecare simțeam un prieten, până şi în necunoscutul care trecea pe lângă mine."

Gheorghe Zane, *Memorii: 1939-1974*, 1997

Citiți sursele 7-10 şi rezolvați sarcinile.

- **Formulați un punct de vedere argumentat cu privire la colaborarea dintre comandamentul trupelor sovietice şi cel românesc.**
- **Identificați, utilizând şi alte surse, principalele modificări constituționale din intervalul 1938-1944.**

SURSA 7

Regele Mihai către preşedintele american Franklin Delano Roosevelt:
„Comandamentul sovietic a confiscat peste 50% din stocul sanitar al Armatei Române, inclusiv tot disponibilul de novocaină, indispensabilă oricărei anestezii!".
(24 ianuarie 1945)

Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, 1999

SURSA 8

Generalul C.V.R. Schuyler:
„Toți ofițerii români de pe front cu care am vorbit sunt nemulțumiți de faptul că ruşii nu au nici un respect pentru unitățile române pe care le folosesc drept carne de tun. Aceste unități sunt azvârlite în atac după atac, fără sprijin adecvat, suferă mari pierderi şi nu li se acordă răgaz pentru odihnă şi reechipare. De aceea, oamenii sunt epuizați fiziceşte şi moralul este foarte scăzut".

Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, 1999

SURSA 9

Decret Regal (31 august 1944):
„*Articolul 1*. Drepturile românilor sunt cele recunoscute de Constituția din 1866 cu modificările ce ulterior i-au fost aduse şi de Constituția din 29 martie 1923.
Articolul 2. Sub rezerva celor cuprinse în articolele III şi IV, puterile statului se vor exercita după regulile aşezate în Constituția din 29 martie 1923.
Articolul 3. Un decret dat în urma hotărârii Consiliului de Miniştri va organiza Reprezentanța Națională. Până la organizarea reprezentanței naționale, puterea legislativă se exercită de către rege, la propunerea Consiliului de Miniştri.
Articolul 4. O lege specială va statornici condițiile în care magistrații sunt inamovibili...".

Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, 1996

SURSA 10

„Capitularea totală şi necondiționată a Germaniei a aflat trupele române în plin efort de război pe teritoriul cehoslovac. Pentru satisfacerea necesităților frontului, statul român [...] a mobilizat întregul său potențial militar, economic şi politico-diplomatic. Câteva cifre sunt elocvente pentru a aprecia efortul considerabil şi ponderea contribuției României la războiul antihitlerist: între 13 septembrie 1944 şi 12 mai 1945, Armata Română a înaintat spre Vest până în apropierea oraşului Praga, după ce traversase 17 masive muntoase, 12 cursuri mari de ape, a eliberat 3.831 de localități şi a provocat inamicului pierderi considerabile (peste 170.000 de prizonieri şi circa 25.000 de morți). Intrarea României în rândurile Națiunilor Unite a uşurat apreciabil efortul de război al aliaților. Din partea română, pierderile înregistrate au reprezentat 169.822 de oameni (morți, răniți sau dispăruți), adică 31% din totalul efectivelor angajate în lupte. Sub raportul contribuției umane, România s-a situat pe locul al patrulea între statele participante în perioada august 1944 – mai 1945 la asaltul decisiv asupra Reichului nazist, după URSS, Statele Unite şi Marea Britanie. [...] În sfârşit, valoarea contribuției economice a României s-a ridicat la circa 1,2 miliarde de dolari (în valuta anului 1938)."

Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, 1999

Casa lui S.M. Himelbrand, str. Vasile Lupu din Iaşi, bombardată în noaptea de 5-6 iunie 1944

Citiți sursele 11-13 şi rezolvați următoarele cerințe.

- **Formulați un punct de vedere cu privire la atitudinea lui Mihai Ralea față de puterea politică.**
- **Descrieți viața culturală a României de după 23 august 1944.**

SURSA 11

„Fost membru al Partidului Național-Țărănesc, Mihai Ralea trece fără mari regrete, în anii '30, în barca din ce în ce mai încăpătoare a lui Carol al II-lea, pe care-l serveşte ca ministru şi ca propovăduitor – de suprafață, fără sistemă – al corporatismului economic. La apusul gloriei lui Carol, Ralea intră în eclipsă. Dar nu pentru mult timp; lovitura de Palat din vara lui '44 şi îndepărtarea lui Antonescu îl aduce pe Ralea alături de Petru Groza, la conducerea partidului Frontul Plugarilor. Pe listele acestui partid, Ralea devine în martie 1945 ministru al Artelor, iar după alegerile din 1946 ajunge ambasador al României la Washington, într-o încercare prea evidentă a regimului pe cale de impunere de a-şi spăla imaginea de export. […] Ironia soartei: tocmai Ralea – cel care se descria prietenilor prin câteva repere de geografie sentimentală, *am fost ambasador la Washington, stau pe strada Londra, mi-am luat doctoratul la Paris şi-mi frec coatele de comunişti la Bucureşti* (asta spunea el pe la începutul anilor '60, pe când îşi pregătea, poate conştient, trecerea *dincolo*, dar incapabil să prevadă că va muri într-un spital din Berlinul de Est, coborât prea târziu dintr-un tren ce-l ducea într-o misiune culturală spre Copenhaga!), deci tocmai acest om nu a putut părăsi țara din dragoste pentru via sa de lângă Huşi!"

Adrian Cioroianu, *Focul ascuns în piatră*, 2002

SURSA 12

Octombrie 1944

„ • Cea dintâi premieră teatrală sub noul regim: comedia *Amantul de carton*, de J. Deval, la Teatrul «Regina Maria», cu Tantzi Cocea, Radu Beligan, Marcel Anghelescu, Cornel Țăranu, regia Sică Alexandrescu. […]

• Concert de jazz la sala „Palladium"; îşi dau concursul: Virginica Popescu, Ovidiu Teodorescu, Colea Răutu; prezentare – N. Gărdescu.

• Reapar anticarii ambulanți pe străzile Capitalei. «Bucureştiul – scrie *Ultima oră* – îşi reia aspectele, îşi reia pitorescul care-l făcea să fie deosebit între ceilalți. Capitala îşi revine, iar coloritul vioi al coperților de cărți înşirate pe ziduri pare asemeni unui stindard arborat la zile mari. Cartea e iarăşi liberă, la îndemâna oricui, păstrând încă mirosul pivnițelor în care a fost zăvorâtă patru ani»."

Ioan Lăcustă, *41 de luni care au schimbat România*, 1999

SURSA 13

Lucrări ştiințifice/opere de artă apărute în 1944:

„– Grigore Antipa: *Marea Neagră*
– Lucian Blaga: *Trilogia culturii*
– Tudor Vianu: *Filosofia culturii*
– Alexandru Ciucurencu pictează *Ciclamene*
– Ion Caraion: *Panopticum* (debut)
– Gellu Naum: *Culoarul somnului*
– Zaharia Stancu: *Anii de fum*, versuri
– Constantin Noica: *Pagini despre sufletul românesc*".

Dinu C. Giurescu, *Istoria României în date*, 2003

- **Mihail Sadoveanu (1880-1961) a fost unul dintre intelectualii care au aderat la mişcarea comunistă. Pornind de la sursele 14-15, realizați o investigație personală cu tema „Intelectualii comunişti din România".**

Sursa: ANIC

SURSA 14

Mihail Sadoveanu (1945):

„Sunt un om de stânga, aflat pe linia unui fel de poporanism, în spiritul *Vieții româneşti*, adaptat la împrejurări noi. Înțeleg ca poporul român să profite de toate binefacerile democrației din ultimele decenii şi mai ales de marele exemplu rusesc exprimat în *Constituția*, a cărei aniversare am serbat-o de curând cu atâta căldură".

Ion Biberi, *Lumea de mâine*, 2001

SURSA 15

„Vreau să vedem un comunist român adevărat, care să poată ține fruntea sus: «trăiesc în disprețul bunurilor materiale, după idealul comunist, un loc, un salar, un om, fiecare la ce a învățat». Caut unul cu o austeră simplitate, căruia să-i zic: «Vreau să-ți fiu asemenea» [...]. Ajung la conu' Mihail Sadoveanu [...]. Când a adulmecat Ciorogârla infamului de burghez Pamfil Şeicaru, credeți că a fost apucat de un acces subit de tolstoism? [...] Să muncească de-a valma cu țăranii? Poftiți la Ciorogârla. Un om masiv coboară din conac să supravegheze munca altora, ca un boier rus de altădată, peste mujicii lui. Este domnul Mihail Sadoveanu, comunistul! [...]. Comunismul românesc are fălci din preistorie şi buzunare fără fund din legendă. Comunistul ortodox visează şi activează. Comunistul nostru cumulează, acumulează şi camuflează." [*Dreptatea*, 1946]

Ana Selejan, *Trădarea intelectualilor*, 2005

2.3. Regimul politic

> „Dacă guvernul nu este schimbat imediat, noi (sovieticii) nu mai putem răspunde de existența liberă a poporului român!"

Iată ce îi transmitea, după ce a bătut cu pumnul în masă la propriu, Andrei Vîşinski (ministrul adjunct de Externe sovietic) Regelui Mihai, la sfârşitul lui februarie 1945. La afirmația Regelui cum că la Ialta se hotărâse ca popoarele din sud-estul Europei să-şi decidă singure soarta, Vîşinski a replicat cinic: „Ialta sunt eu!". A urmat astfel, impunerea forțată a primului guvern procomunist şi consolidarea treptată a puterii PCR. În fapt, între 1945 şi 1947 în România s-a produs un proces lent de acaparare a instituțiilor statului de către comunişti.

Guvernul Groza

În urma presiunilor exercitate de sovietici şi de comunişti asupra Regelui Mihai, acesta a fost forțat să demită guvernul Nicolae Rădescu. Noul guvern, denumit „de largă concentrare democratică", era condus de Petru Groza, care fără să fie membru al PCR, era preşedintele unui partid apropiat de comunişti. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lucrețiu Pătrăşcanu şi Teohari Georgescu, lideri marcanți ai PCR, dețineau portofolii-cheie în Cabinet; de altfel, comuniştii şi acoliții lor controlau peste 86% dintre funcțiile guvernamentale. PNL şi PNȚ nu au acceptat să facă parte din Executiv, iar americanii şi britanicii au refuzat, timp de aproape un an, să recunoască guvernul, considerându-l impus prin forță.

Parlamentul

Presiunile exercitate asupra Moscovei de către americani şi britanici, la solicitarea opoziției din România, au determinat o schimbare de atitudine a Kremlinului în privința situației din România. La aceasta s-a adăugat şi „greva regală" (*sursa 7*). Astfel, în urma convorbirilor de la Moscova (decembrie 1945) reprezentanții SUA, Marii Britanii şi ai URSS au convenit includerea în guvernul Groza a doi reprezentanți ai partidelor istorice şi organizarea de alegeri libere în România (*sursa 2*).

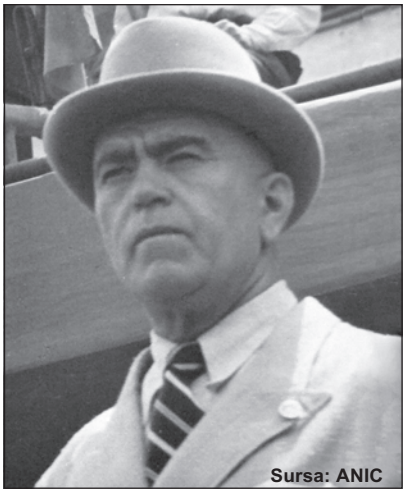
Sursa: ANIC

Petru Groza (1884-1958), preşedintele partidului Frontul Plugarilor, şeful primului guvern pro-comunist

Desfăşurate în toamna lui 1946, alegerile au fost precedate de campanii propagandistice violente împotriva partidelor democratice şi câştigate prin fraudă (*studiul de caz*) de comunişti şi de aliații lor politici (*sursa 1*). În ciuda protestelor PNȚ şi PNL şi ale guvernelor Marii Britanii şi al SUA, situația a rămas însă neschimbată.

Suspendat prin decret regal în 1940, odată cu instaurarea dictaturii lui Antonescu, Parlamentul şi-a reluat activitatea după alegerile din noiembrie 1946, în formulă unicameralăşi sub numele de Marea Adunare Națională (*capitolul 4*). Începând cu 1947, partidele adversare comunişti lor au fost desființate, iar în anii '50 Partidul Comunist a devenit unica forță politică din România.

Monarhia

La sfârşitul lui 1946, România era ultima țară din Europa de Sud-Est în care mai exista încă un regim monarhic. Casa Regală reprezenta ultimul simbol de putere al lumii necomuniste şi beneficia de un mare capital de încredere şi simpatie din partea populației (*sursa 8*). La 30 decembrie 1947, sub presiunea sovieticilor, Regele Mihai a fost însă silit să abdice (*sursa 9*), comunişti i anunțând constituirea Republicii Populare Române. La patru zile după, Suveranul era obligat să părăsească țara, iar în aprilie 1948 era votată prima Constituție a statului român comunist.

Citiți sursele 1-6 şi rezolvați următoarele sarcini.

- **Observați diversitatea politică din România postbelică (*sursa 1*) şi, utilizând informațiile dobândite din alte surse de informare, precizați perioada de formare a acestora.**
- **Explicați atitudinea sovieticilor şi a anglo-americanilor referitoare la situația din România.**
- **Descoperiți cuvintele-cheie ale mesajului radiofonic transmis de către premierul Nicolae Rădescu (*sursa 5*).**
- **Citiți cu atenție sursele 3 şi 4, identificând termenii de divergență invocați ulterior. Sesizați nuanțele de viziune!**
- **Explicați aserțiunea lui Stalin în contextul evenimentelor din România acelor ani.**

SURSA 1

„1. Partidele tradiționale: Partidul Național-Țărănesc şi Partidul Național-Liberal.
2. «Stânga»: Partidul Comunist Român şi aliații săi, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Partidul Național-Popular.
3. «Disidențele» – în fapt grupări care au susținut, de o manieră sau alta, politica de sovietizare: Partidul Național-Liberal – Tătărăscu, Partidul Național-Țărănesc – Alexandrescu, Partidul Țărănesc-Democrat – Lupu, excepție făcând doar Partidul Social-Democrat Independent condus de Constantin Titel Petrescu.
4. Minoritarii: Uniunea Populară Maghiară şi partidele evreieşti, cu precădere.
5. Micile partide: Partidul Popular Românesc, Partidul Radical al Micii Burghezii etc.”

Gheorghe Onişoru, *Alianțe şi confruntări între partidele politice din România*, 1996

SURSA 2

Comunicatul Conferinței de la Moscova cu privire la România (27 decembrie 1945):
„Cele trei guverne (american, britanic şi sovietic) sunt pregătite să dea Regelui Mihai sfatul pe care l-a cerut în scrisoare din 21 august 1945, privind lărgirea guvernului român. Regele urmează a fi sfătuit ca un reprezentant al Partidului Național-Țărănesc şi unul al Partidului Național-Liberal să fie incluşi în guvern. Comisiunea mai jos arătată se va asigura că:

a) Ei sunt cu adevărat reprezentativi pentru partidele care nu sunt reprezentate în guvern (PNȚ-Maniu şi PNL-Brătianu).
b) Că ei sunt corespunzători şi vor conlucra în mod loial cu guvernul.

Cele trei guverne iau notă că guvernul român astfel reorganizat va declara că se vor ține alegeri libere şi nemăsluite, cât de curând posibil, pe baza votului universal şi secret”.

Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii: „Alegerile” din 1946*, 2006

SURSA 3

Petru Groza (1946):
„[…] atunci când anglo-americanii au acceptat decizia de la Moscova, ei se gândeau la alegerile libere din Anglia sau America, în timp ce ruşii se gândeau la alegerile libere din Rusia. Dacă avem în vedere prezența Armatei Roşii în România, se pare că alegerile se vor desfăşura potrivit părerii ruşilor despre ceea ce înseamnă liber şi neîngrădit”.

Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România*, 2001

Sursa: ANIC

Demonstrație a Frontului Național Democrat (februarie 1945)

SURSA 4

Viaceslav Molotov (2 aprilie 1944):
„Guvernul sovietic declară că nu urmăreşte obiectivul de a schimba ordinea socială existentă în România...”

Liviu C. Țîrău, *Între Washington şi Moscova*, 2005

SURSA 5

Emisiunea de la Radio Bucureşti, 24 februarie 1945, ora 24 (generalul Nicolae Rădescu – preşedintele Consiliului de Miniştri):
„Cei fără neam şi fără Dumnezeu, aşa cum i-a botezat poporul, au pornit să aprindă focul în țară şi să o înece în sânge. O mână de inşi conduşi de doi venetici, Ana Pauker şi ungurul (Vasile) Luka, caută prin teroare să supună neamul. Vor cădea striviți. Acest neam, care a ştiut întotdeauna să-şi apere ființa, nu de câțiva indivizi se va lăsa acum îngenunchiat. Sub masca democrației, democrație pe care la fiecare fapt o calcă în picioare aceste fioroase hiene nădăjduiesc să pună mâna pe stăpânirea țării. Sunt nenumărate blestematele lor fapte, pe tot cuprinsul țării. [...] În Craiova, grupuri înarmate au atacat puternic Prefectura şi au luat-o cu asalt. La Caracal, mica, dar viteaza garnizoană a rezistat cu îndârjire atacului dat, astfel că Prefectura a putut fi salvată. În Braşov, au devastat o cooperativă, iar în Capitală, crimele lor nu vor putea fi cunoscute în întregime decât mâine. Au tras focuri în Palatul Regal, două gloanțe pătrunzând în cabinetul Mareşalului Palatului. Au tras şi în Prefectura Poliției Capitalei şi au atacat şi palatul Ministerului de Interne, unde mă găseam, un glonte pătrunzând lângă masa mea de lucru. Acum trei sferturi de oră, un grup ce manifesta simpatie şi adeziune a fost atacat cu focuri de armă, dintr-o maşină, şi sunt 2 morți şi 11 răniți”.

SRI, *Cartea Albă a Securității*, vol. I, 1997

SURSA 6

I.V. Stalin (aprilie 1945): „Acest război nu seamănă cu cele din trecut; cel care ocupă (acum) un teritoriu îşi impune propriul sistem până acolo unde i-au ajuns armatele. Nu poate fi altfel”.

Liviu C. Țîrău, *Între Washington şi Moscova*, 2005

Citiți cu atenție sursele de mai jos (7-10) şi rezolvați cerințele.

- **Care au fost principalele tactici utilizate de Rege pentru a forța demisia guvernului Groza?**
- **Identificați motivele încrederii românilor în persoana Regelui Mihai în perioada 1945-1947.**
- **Utilizând sursele istorice, încercați să descrieți atmosfera în care Regele a fost silit să abdice. Comentați legalitatea actului abdicării!**

SURSA 7

„Greva regală”:
„A doua zi (20 august 1945), Regele i-a cerut lui Groza să-l ajute demisionând şi încercând să formeze un guvern de largă reprezentare, care ar fi îndeplinit cerințele formulate la Potsdam. «Refuz să demisionez», a răspuns Groza. Regele s-a ridicat în picioare, audiența nu durase decât un sfert de oră. Mihai ştia, în acel moment, că va rupe cât de curând posibil orice legătură cu guvernul Groza. Nici o lege nu putea intra în vigoare fără semnătura lui şi refuzând să semneze decretele, Regele paraliza efectiv administrația şi îl obliga pe Groza să se supună unei soluții constituționale”.

Ivor Porter, *Mihai I al României: regele şi țara*, 2007

SURSA 8

Mark Ethridge – trimis al guvernului SUA (decembrie 1945):
„Deşi Regele a fost forțat, aşa cum spune, să accepte guvernul Groza sau să abdice, el a devenit simbolul rezistenței în favoarea unui guvern constituțional şi împotriva pretențiilor sovietice. Oamenii nu mai pot striga «Trăiască Maniu!» fără să fie bătuți sau închişi pentru aceasta, aşa că strigă «Trăiască Regele!». Am petrecut patru ore cu el şi pot aprecia, ca unul care nu fac caz de regi şi deci nu este impresionat de aceştia, că are mai mult curaj decât oricare alt politician din România. Prestigiul său este, potrivit tuturor celor cu care am vorbit, cu excepția Anei Pauker, mai mare decât al oricărui alt politician. […] Cred că este în mod sigur adevărat că speranțele şi temerile aproape ale tuturor românilor, cu excepția celor mai fanatici comunişti, şi chiar ale unora dintre ei, sunt concentrate în persoana sa”.

Ulrich Burger, *Misiunea Ethridge în România*, 2000

Sursa: ANIC

Prima şedință a guvernului Groza

SURSA 9

Regele Mihai: „Aşa, în ziua de 29 decembrie, Negel a telefonat că Groza ne roagă să venim urgent la Bucureşti, fiindcă are de discutat o chestiune de familie. […] Am ajuns la casa din Şoseaua Kiseleff. N-am aşteptat mult şi Groza s-a arătat însoţit de Gheorghiu-Dej. […] Am intrat în salon, ne-am aşezat şi fără să aştepte mult timp, Groza, pe buze cu un zâmbet jovial, a spus: «Am venit să discutăm despre un divorţ amiabil». Noi n-am înţeles ce vrea să zică. «Despre ce divorţ e vorba?» l-am întrebat. Atunci, Groza a început să se încurce într-un şir lung de explicaţii, că momentul politic e foarte grav, că marile puteri aşteaptă, că nu mai e nevoie de monarhie, că monarhia împiedică democratizarea şi modernizarea ţării şi aşa mai departe – nu mai ţin minte toate detaliile. […] După ce-a încetat încâlcita lui explicaţie, mi-a întins o hârtie. Am luat-o şi am citit-o la repezeală. Când am înţeles despre ce este vorba am protestat, cu atât mai mult cu cât mi se cerea acordul pe loc. […] I-am spus lui Groza şi însoţitorului său că nu pot să dau răspunsul pe loc, că într-o chestiune ca abdicarea trebuie întrebată ţara, ea fiind singura în drept să hotărască dacă e cazul sau nu să fie modificată Constituţia. Mi s-a răspuns că nu e timp pentru asemenea subtilităţi. «Ţara a fost învăţată să vă iubească, a mai spus Groza. De-acum o s-o învăţăm să ne iubească pe noi.» […] Am cerut să mi se dea documentul, ca să-l citesc în linişte, şi m-am retras în biroul meu. I-am chemat pe Negel şi Ioaniţiu, care se aflau în casă şi aşteptau pe culoar să poată lua legătura cu mine. Alarmaţi, mi-au comunicat că firele telefoanelor au fost tăiate, că garda Palatului a fost arestată şi înlocuită cu soldaţi din alte regimente şi că suntem ţinta unor trupe de artilerie grea gata în orice moment să tragă. […] Atunci am înţeles că nu se poate face mare lucru. Am citit documentul şi m-am întors în salon. Am încercat să tratez cu cei doi în termeni raţionali. N-a fost chip să ne înţelegem. De fapt, Constituţia pe care eu o invocam încetase de mult să aibă o putere asupra lor. Au recurs la şantaj. Mi-au comunicat că, tergiversându-se semnarea actului [...], membrii guvernului, adică şi comuniştii, vor fi nevoiţi, pentru a contracara orice formă de opoziţie, să execute peste o mie de studenţi dintre cei ce fuseseră arestaţi în ultimul an. […] După ce a trebuit să semnez acel lucru, în fine, acel document, Groza, cu un zâmbet larg şi iarăşi jovial, crezând că face o glumă foarte… […] reuşită, s-a apropiat de mine şi m-a rugat să-i pipăi vestonul în dreptul buzunarului. Mi-a spus: «Pipăiţi!». Şi avea pistolul în buzunar. […] Şi s-a întors către mama, pentru că mama nu-l slăbea din ochi, şi a spus: «Ca să nu mi se întâmple şi mie ce i s-a întîmplat lui Antonescu»”.

Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, 1992

SURSA 10

Raport al ministrului britanic la Bucureşti adresat prim-ministrului C.R. Attlee (8 ianuarie 1948):
„Ar fi de prevăzut că, comuniştii, cât se bucură ei de o extremă nepopularitate în rândul poporului român pentru ceea ce au făptuit, să apară ca răspândind zvonul că Regele a abdicat la solicitare pentru a se căsători sau pe motiv că el ar fi fost în conflict cu guvernul în probleme de politică. Oricum, nimeni în Bucureşti nu crede aceste zvonuri, iar abdicarea a fost, în general, primită de poporul român ca o nouă lovitură straşnică dată ţării de către opresorii comunişti. Abdicarea a fost primită cu profundă întristare şi cel mai bun comentariu al moralei populare este acela că populaţia nu îndrăzneşte s-o deplângă public”.

Gheorghe Buzatu, Mircea Chiriţoiu (ed.), *Agresiunea comunismului în România*, 1998

Studiu de caz — ALEGERILE DIN NOIEMBRIE 1946

Alegerile parlamentare din noiembrie 1946 reprezintă unul dintre momentele-cheie în preluarea puterii de către comunişti. De la violenţele şi abuzurile din timpul campaniei electorale până la comunicarea rezultatelor finale, desfăşurarea alegerilor a stat sub semnul fraudei. Protestele partidelor de opoziţie şi reacţiile anglo-americanilor nu au putut împiedica recunoaşterea scrutinului; Suveranul a fost nevoit să deschidă noul Parlament în lipsa sprijinului concret din partea Washingtonului şi Londrei.

Sursa: ANIC

Gheorghe Gheorghiu-Dej
votând la 19 noiembrie 1946

- **Precizați rolul comuniștilor în derularea alegerilor din 1946.**
- **Descrieți atmosfera din timpul campaniei electorale.**
- **Comentați poziția guvernului SUA față de rezultatul alegerilor.**

Sursa: ANIC

Gheorghe Gheorghiu-Dej şi **Petru Groza** alături de **Andrei Vîşinski** (în stânga, cu ochelari) la întoarcerea de la Cluj (14 martie 1945)

SURSA 11

Iuliu Maniu (30 noiembrie 1946):
„Victoria noastră electorală a fost furată, prin teroare, prin minciună şi prin falsuri, încă necunoscute. Guvernul [...] a proclamat cu o îndrăzneală şi cu o neruşinare care a uimit țara şi străinătatea un Parlament străin de voința şi sufletul națiunii".

Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii: „Alegerile" din 1946*, 2006

SURSA 12

Constantin Rădulescu-Motru (22 noiembrie 1946):
„Se povestesc atâtea acte de samavolnicie comise de oamenii guvernului [...] că mă îngrozesc. Foarte mulți alegători au fost opriți de la vot. S-a votat fără identificarea aceluia care vota. În urnă s-au pus listele votate pe semnul soarelui (al blocului guvernamental) înainte de ora 8 dimineața când a început votarea. Camioane cu alegători au circulat de la o secție la alta votând la toate secțiile, adică de mai multe ori. După votare, s-au trimis comisiei centrale procesele-verbale în alb şi, aici, s-au completat punându-se după ordinul guvernului numărul de voturi care convenea".

Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri*, 1998

SURSA 13

Vasile Luca (ianuarie 1946):
„Noi nu putem fi mulțumiți cu un succes de 50-55%, ci trebuie să obținem o majoritate de peste 80%, dacă vrem să lichidăm reacțiunea... Să se termine peste tot mentalitatea de amețeală de putere, bazată pe faptul că aveam Armata Roşie aici. Succesul alegerilor nu depinde de Armata Roşie, ci de puterea noastră de mobilizare politică a maselor".

Virgil Țârău, *Alegeri fără opțiune*, 2005

SURSA 14

Emil Bodnăraş (1946):
„Noi sperăm să avem 55-65% din voturi pe calea obținerii unor voturi reale în timpul votării, dar noi trebuie să luăm 90%, şi asta se va face cu ajutorul acelor posibilități pe care ni le conferă legea electorală şi al unei anumite «tehnici»".

Virgil Țârău, *Alegeri fără opțiune*, 2005

SURSA 15

Miron Constantinescu (1946):
„Ce, noi suntem legaliști? Noi suntem comuniști. Noi spunem: alegerile sunt bune atâta vreme cât dau rezultate democratice".

CPADCR, *Raport final*, 2006

SURSA 16

Document oficial al Guvernului SUA (29 noiembrie 1946):
„Guvernul român a organizat, pe data de 19 noiembrie (1946), alegeri generale. Departamentul de stat este în posesia unor rapoarte cuprinzătoare privind derularea acestor alegeri şi informațiile primite arată absolut clar că, în urma falsurilor comise în registrele electorale, a felului în care s-a votat şi s-au numărat voturile, ca şi din cauza intimidării prin teroare a unui larg segment al electoratului, libera opțiune a unei mari părți a populației a fost pusă sub semnul îndoielii. În consecință, guvernul Statelor Unite nu poate privi alegerile ca pe o împlinire a angajamentelor pe care Guvernul Român şi le-a luat față de Statele Unite, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică, în punerea în aplicare a înțelegerilor de la Moscova".

Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, 1996

3 PARTIDUL COMUNIST ROMÂN (1948-1989)

3.1. Scurt istoric al PCR

Într-un manual de istorie din perioada comunistă, editat de academicianul Mihail Roller, erau precizate următoarele:

> „Conferința Națională **a ridicat cu ascuțime** problema partidului unic al clasei muncitoare. [...] Partidul Comunist Român a conceput înfăptuirea Partidului Unic Muncitoresc, nu ca pe o contopire mecanică, ci ca pe o unificare politică şi organizatorică, pe **baze principiale marxist-leniniste,** în urma unei acțiuni de **lămurire ideologică** şi a înfăptuirii unei depline unități de acțiune. Acțiunea de lămurire dusă pe baza hotărârii Conferinței PCR a influențat **elementele cinstite** din rândurile social-democrației".

Sintagmele subliniate de noi reprezintă termenii ideologici şi de acțiune în care a debutat istoria PCR la sfârşitul anilor '40: **ascuțimea** indică nevoia unei acțiuni tăioase, violente chiar; **lămurirea ideologică** = manipulare prin propagandă; **elementele cinstite** = procomunişti; **marxism-leninismul** este ideologia unică sub semnul căreia se situa Partidul Comunist.

Regimul comunist din România s-a bazat aşadar pe eliminarea pluralismului politic şi pe consolidarea unui partid unic de masă, conceput şi definit ca forță conducătoare a statului. În vara anului 1947, Partidul Național-Liberal şi Partidul Național-Țărănesc au fost desființate şi interzise. Ulterior, în februarie 1948, PCR a fuzionat cu aripa procomunistă a Partidului Social-Democrat, formând Partidul Muncitoresc Român (PMR). În conformitate cu modelul sovietic şi sub conducerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, comuniştii şi-au asumat rolul de forță politică conducătoare a întregii societăți, iar Constituțiile din 1952 şi 1965 au consfințit sistemul politic cu partid unic.

Ilegalitatea existenței altor formațiuni politice, diferite şi independente de comuniști, a facilitat PMR-ului exercitarea unui control strict asupra instituțiilor-cheie ale societății, în toate domeniile de activitate: politic, economic, social şi cultural. Acest lucru a fost posibil, pe de o parte, prin utilizarea violenței, şi, pe de altă parte, prin crearea *nomenclaturii* (*dicționar*) şi prin lărgirea numărului de membri ai partidului.

DICȚIONAR

Nomenclatura – „Ansamblul listelor nominale şi confidențiale care conțineau posturile de responsabilitate din societatea comunistă, aşa cum erau ele stabilite în mod ierarhic de către Partid. Fie că era vorba despre aparatul de partid, cel de stat, armată, organizații de masă, structuri economice sau culturale, decizia în materie de resurse umane (pentru aceste posturi) revenea în primul rând organismelor conducătoare ale partidului".

De ce trebuie condamnat comunismul, *Anuarul IICCR*, 2006

Sursa: ANIC

Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul Partidului Muncitoresc Român între 1945 şi 1965, salutând în stilul comunist al anilor '50

În anii 1948-1958, comuniştii din România au fost sub o deplină tutelă sovietică. Organizarea, mesajul politic şi modul de a acționa pentru consolidarea puterii au fost inspirate din practicile dictate de Moscova. Odată cu retragerea trupelor sovietice în 1958, partidul şi-a construit însă o nouă legitimitate, bazată pe promovarea treptată a comunismului național, eliberat de influența URSS. *Declarația din aprilie 1964* (*sursa 4*) a statuat independența PMR față de Moscova, asigurând o anumită susținere a populației față de liderii partidului. Acest lucru nu a însemnat însă abandonarea modelului stalinist de guvernare, bazat pe represiune şi violarea drepturilor fundamentale ale omului.

În 1965, după moartea lui Gheorghiu-Dej, conducerea partidului a fost preluată de Nicolae Ceauşescu, iar numele partidului a fost schimbat în Partidul Comunist Român. Linia național-comunismului a fost continuată de unele reforme, care au acordat mai multă libertate de expresie, au condamnat unele practici staliniste din vremea lui Dej şi au condus la o anumită liberalizare economică (*capitolul 8*). Reformele nu au vizat însă rolul PCR în societate, acesta rămânând unica forță politică a țării. Totuşi, relaxarea produsă în prima parte a perioadei Ceauşescu a sedus numeroase personalități ale vieții culturale din România, care s-au înscris în partid şi care au fost promovate în diverse funcții.

În 1971, vizita lui Nicolae Ceauşescu în China şi Coreea de Nord a marcat însă o nouă etapă în istoria PCR. Inspirat de comunismul asiatic, secretarul general a hotărât să pună capăt liberalizării şi să reconsolideze controlul partidului asupra societății. În anii '70, ascensiunea Elenei Ceauşescu în cele mai înalte eşaloane de putere şi „alegerea" lui Nicu – fiul cel mic al dictatorului – în Comitetul Central au constituit primii paşi spre clanizarea PCR, familia prezidențială împânzind în scurt timp structurile partidului şi ale statului.

Cultul personalității, paralizarea aparatului de partid şi monopolizarea puterii în mâinile unui grup foarte restrâns de persoane au caracterizat activitatea PCR în anii '80.

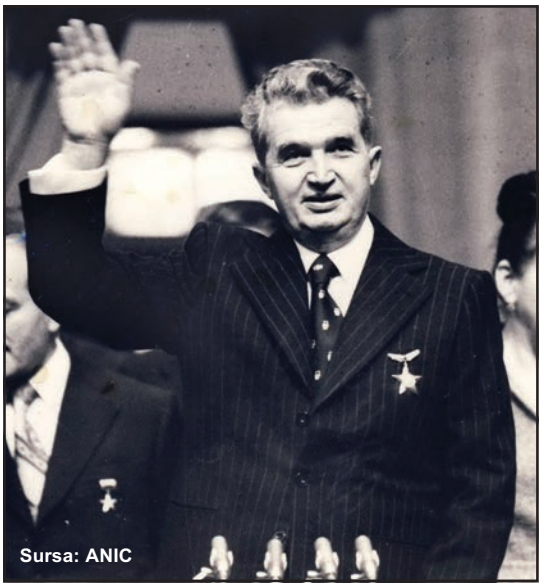
Sursa: ANIC

Nicolae Ceauşescu (1918-1989), liderul Partidului Comunist Român între 1965 şi 1989, şi salutul său generic de la tribuna Congresului PCR

SURSA 1

- „Partidul Muncitoresc Român este forța conducătoare atât a organizațiilor celor ce muncesc, cât şi a organelor şi instituțiilor de stat."
  Constituția României, 1952
- „În Republica Socialistă România, forța conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român."
  Constituția României, 1965
- „Pluralismul în societatea românească este o condiție şi o garanție a democrației constituționale. Partidele politice [...] contribuie la definirea şi la exprimarea voinței politice a cetățenilor."
  Constituția României, 1991

- **Comparați următoarele articole din Constituțiile României (*sursa 1*) şi identificați diferența esențială în materie de partide politice dintre constituția unui stat totalitar şi cea a unui stat democratic.**

Analizați sursele 2-7 şi răspundeți la următoarele întrebări.

- **Cum a evoluat poziția PMR față de partidul bolşevic şi față de URSS?**
- **De ce credeți că s-a produs această schimbare şi care au fost efectele ei pentru partid?**

SURSA 2

„Partidul Muncitoresc Român va duce o luptă necruțătoare [...] şi îi va educa pe membrii săi şi pe toți oamenii muncii în spiritul internaționalismului proletar, în spiritul devotamentului nețărmurit față de Uniunea Sovietică, față de partidul bolşevic şi de genialul învățător al oamenilor muncii din întreaga lume, tovarăşul Stalin."

Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, *URSS – Forța conducătoare a lagărului democrației şi socialismului. Uniunea Sovietică – Eliberatoarea popoarelor*, 1948

SURSA 3

„Pentru Partidul Muncitoresc Român, ca şi pentru toate partidele comuniste şi muncitoreşti, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice este modelul partidului revoluționar marxist-leninist al clasei muncitoare, avangarda mişcării comuniste internaționale. [...] Creşterea forței şi tăriei Partidului Comunist al Uniunii Sovietice este un izvor de energie revoluționară pentru Partidul Muncitoresc Român şi pentru oamenii muncii din Republica Populară Română, care văd în măreția construcției comunismului în Uniunea Sovietică calea luminoasă a viitorului țării noastre."

Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi Cuvântări*, 1953

SURSA 4

Declarația cu privire la poziția PMR în problemele mişcării comuniste – aprilie 1964:
„Dată fiind diversitatea condițiilor de construcție socialistă, nu există şi nu pot exista tipare sau rețete unice, nimeni nu poate hotărî ce este just şi ce nu pentru alte țări sau partide. Elaborarea, alegerea sau schimbarea formelor şi metodelor construcției socialiste constituie un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui stat socialist. [...] Este dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-şi elabora în mod independent linia politică, obiectivele concrete şi căile şi mijloacele de a le atinge [...]. Nu există şi nu poate exista un «partid-părinte» şi un «partid-fiu», partide care sunt «superioare» şi partide care sunt «subordonate»; mai degrabă există o mare familie a partidelor comuniste şi muncitoreşti care au drepturi egale [...]. Nici un partid nu are sau nu poate avea un loc privilegiat sau nu poate impune linia sa sau opțiunile sale altor partide. Fiecare partid îşi aduce propria contribuție la dezvoltarea tezaurului comun al învățăturilor marxist-leniniste".

Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaționale, adoptată la Plenara lărgită a CC al PCR din aprilie 1964, 1964

SURSA 5

„Poziția adoptată de Declarația din aprilie 1964 nu este izolată [...]. Ea face parte dintr-o suită de fapte şi poziții politice care au precedat-o [...]. În anii precedenți, din conducerea partidului fuseseră eliminate elementele care se opuneau liniei naționale. Fuseseră lichidate sovromurile. [...] Armatele străine fuseseră scoase din țară. [...] Problema de bază care a preocupat şi trebuia să preocupe conducerea română a fost, în acea perioadă [...] asigurarea tuturor pârghiilor pentru ca hățurile conducerii economiei româneşti, a țării în general, să fie în mâinile organelor naționale de conducere. [...] Întrucât, peste mai puțin de un an, Gheorghiu-Dej a încetat din viață, se poate spune, fără a greşi, că această declarație reprezintă testamentul politic lăsat de conducătorul român."

Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, 1997

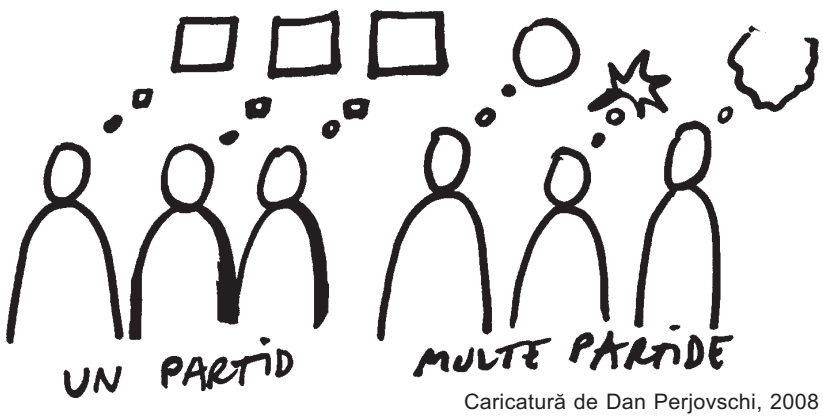

Caricatură de Dan Perjovschi, 2008

- **Identificați în caricatura alăturată diferența dintre unipartitism şi pluralism politic.**
- **Formulați un punct de vedere personal despre efectele unipartitismului.**

SURSA 6

„Dejiştii au încercat să reziste destalinizării prin elaborarea unei strategii naționale de a atrage intelighenția şi de a crea punți între elita de partid şi populație. [...] Declarația oficială din aprilie 1964, care este considerată *declarația de independență* a comuniştilor români, [...] coincidea cu destalinizarea care era în plină desfăşurare în majoritatea blocului sovietic, manifestându-se prin evenimente ca publicarea romanului lui Alexander Soljeniţîn, *O zi din viața lui Ivan Denisovici*, în URSS sau a simpozionului dedicat lui Kafka în Cehoslovacia. Cu alte cuvinte, românii nu încercau numai să se desprindă de sub hegemonia Moscovei, ci adoptau şi o strategie de izolare a partidului lor (şi a țării) de efectele contagioase ale campaniilor antistaliniste."

CPADCR, *Raport final*, Bucureşti, 2006

Sursa: Muzeul Național de Istorie

Nicolae Ceauşescu în vizită de lucru la o fermă zootehnică

SURSA 7

„Ruptura lui Gheorghiu-Dej cu Moscova, atingând pe mulți români la coarda sensibilă rusofobă, a atras regimului un oarecare sprijin. Stimularea sentimentului inerent antirusesc i-a oferit lui Gheorghiu-Dej o cale simplă de creştere a popularității regimului, distanțându-l în acelaşi timp de stăpânul sovietic."

Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, 1997

- **Pe baza surselor 8-9 şi a fotografiei de mai sus, identificați modul în care şi-a consolidat Nicolae Ceauşescu legitimitatea în primii ani ai regimului său.**

SURSA 8

„Dezavuându-l pe Gheorghiu-Dej, Ceauşescu [...] creează sentimentul unei orientări liberaliste [...]. În anii acestui încurajator debut nici nu poate fi vorba despre noi arestări, procese politice, deportări şi alte asemenea. Intelectuali de mare notorietate, abia eliberați din temnițe, dar reduşi la tăcere, sunt literalmente solicitați să se manifeste. Deosebit de favorabil este ecoul destituirii lui Alexandru Drăghici, fost ministru de Interne timp de 13 ani şi organizator direct al cruntelor represiuni din acel interval. Sentimente asemănătoare generează şi aducerea la lumină a simbolisticii naționale de multă vreme cenzurate, noul conducător dând impresia că este mai ataşat de patrie decât de partid. El nu se mulțumeşte să invoce principiul separării între partid şi stat, [...] discursul său revine cu ostentație la preceptul potrivit căruia nimeni nu are voie să se plaseze deasupra legilor. [...] Atrăgându-şi inițial sprijinul imensei majorități a populației şi a puterilor apusene, degenerarea naționalistă a PCR îşi mai face resimțite ecourile şi în anii tranziției spre poststalinism."

Pavel Câmpeanu, *Ceauşescu, anii numărătorii inverse*, 2005

SURSA 9

„Într-o primă etapă (1965-1968), noul secretar general şi-a îndreptat eforturile în direcția consolidării autorității şi poziției sale prin sublinierea importanței independenței naționale şi a conştiinței patriotice. [...] Partidul a încurajat destalinizarea intelectualilor. [...] Totodată, secretarul general a convocat activul Ministerului Afacerilor Interne, criticând excesele perioadei staliniste. În acest context, el a promis că va asigura respectarea în totalitate de către organele de partid şi de stat a legalității socialiste. [...] Ceauşescu s-a dovedit ferm [...] în îndepărtarea sprijinitorilor lui Dej, promovându-şi acoliții proprii în pozițiile-cheie din partid şi guvern. [...] A incriminat necontenit metodele dictatoriale ale lui Dej [...] Rezultatul [...] a fost consolidarea autorității lui Ceauşescu atât în rândul intelectualilor, cât şi al membrilor de partid. Într-o vreme când în Cehoslovacia reformele aduse de Primăvara de la Praga erau în plin avânt, liderul român părea să aibă intenția de a înlătura moştenirea stalinistă şi de a orienta România pe făgaşul unui socialism mult mai tolerant. [...] La 21 august 1968, prestigiul său atinge apogeul, atât pe plan intern, cât şi internațional datorită incriminării fără echivoc a acțiunii militare dictate de Kremlin (împotriva Cehoslovaciei). În mod paradoxal, acest apogeu a coincis cu momentul în care interludiul liberal din România a luat sfârşit."

Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, 1995

▪ **Pe baza surselor 10-12, descrieți starea de spirit din interiorul partidului în anii ’70-’80.**

SURSA 10

„Personalitatea conducătorului României se modelase după un tipar stalinist dur, iar stilul său politic era caracterizat în cea mai mare parte de valorile şi metodele culturii politice staliniste. [...] În România, nu se lua nicio decizie şi nu se promova nicio inițiativă fără aprobarea sau acordul lui Ceauşescu. [...] Ascensiunea la putere a clanului Ceauşescu şi nesfârşita promovare politică a rudelor mai apropiate sau mai îndepărtate ale familiei prezidențiale au amplificat criza sociopolitică. Partidul era epuizat, membrii de partid erau demoralizați, iar inteligheția era deprimată. [...] Stilul necontrolat de conducere al lui Ceauşescu a împiedicat orice încercare de modernizare, iar reformele au fost amânate la infinit. Promovarea în ierarhia de partid era acordată numai în funcție de loialitatea față de Nicolae şi Elena Ceauşescu şi față de fiul lor cel mai mic, Nicu. În timpul ultimilor ani ai lui Ceauşescu la putere, circula zvonul că acesta suferea de o boală incurabilă şi se vorbea despre o criză de succesiune, ceea ce reflecta starea de confuzie din cercurile înalte ale partidului.”

CPADCR, *Raport final*, Bucureşti, 2006

SURSA 11

„În anii ’80 erau rari cei care mai credeau în ideologia comunistă. Regimul funcționa din inerție, întrunirile de partid simulau entuziasmul anilor precedenți, dar totul nu mai era decât o aparență. [...] Eram conştienți că aveam un mare handicap în raport cu alte țări din Europa de Est, pentru că, afirmând totuşi că erau comunişti, liderii polonezi şi maghiari se îndreptau spre Europa, în timp ce *Camaradul* şi *Camarada* propovăduiau naționalismul pentru a ne duce spre Coreea de Nord. [...] Se vorbea despre reformele lui Gorbaciov, dar fără un mare entuziasm, pentru că Rusia a fost mereu un subiect delicat pentru români. [...] În plus, noi nu ne puneam problema ameliorării sistemului, pentru că ştiam că regimul nu mai poate dura, că era găunos şi că urma să se prăbuşească într-un timp mai lung sau mai scurt. Şi în acest context, de ce să ameliorăm un lucru condamnat la dispariție?”

Interviu cu Ioan Mircea Paşcu, fost cadru didactic la Academia „Ştefan Gheorghiu” – arhivă personală

SURSA 12

„Partidul se instalase temeinic pe calea degradării [...]. Totul – adunări publice, adunări de partid, luări de cuvânt – devenise formal, fără conținut. O mare parte a activului de partid era preocupată de îmbogățire, voia să profite cât mai mult de poziția sa în societate. [...] În anii ’80, dispăruse aproape orice împotrivire în conducere față de măsurile pe care le lua cuplul prezidențial.”

Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, 2001

▪ **Lecturați citatul de mai jos şi analizați din perspectiva lui conceptul de *nepotism*. Ați observat existența unor fenomene asemănătoare în comunitatea în care trăiți?**

SURSA 13

„În afară de Nicolae, Elena şi Nicu, şi alți membri ai *tribului* prezidențial erau plasați în poziții-cheie: unul dintre frații secretarului general, Ilie Ceauşescu, a fost numit ministru adjunct al Apărării şi secretar în Consiliul Politic Superior al Armatei; un alt frate, Nicolae A. Ceauşescu, era general-locotenent în Ministerul de Interne şi şef al Secției de Cadre; al treilea frate, Ion Ceauşescu, era ministru secretar de stat la Comitetul de Stat al Planificării; Marin, alt frate, deținea un post în comerțul exterior; Florea, tot frate, făcea parte din personalul ziarului *Scînteia*; o soră a deținut postul de ministru adjunct al Educației [...]. Fratele Elenei Ceauşescu, Gheorghe Petrescu, era vicepreşedinte al Uniunii Generale a Sindicatelor.”

Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, 2005

3.2. Structuri de organizare şi demografie politică ale PCR

Structuri de organizare şi de conducere

În mod oficial, programul, politica şi conducerea partidului erau decise de jos în sus, conform „democrației interne" de partid (*sursa 1*). În realitate, puterea era concentrată în mâinile secretarului general şi ale unor apropiați ai săi. În anii 1948--1965, două organisme de conducere au monopolizat procesul decizional: **Secretariatul** şi **Biroul Politic** al Comitetului Central.

Începând cu 1965, în dorința de a-şi consolida puterea, Nicolae Ceauşescu a operat câteva schimbări în cadrul structurii de conducere a partidului. Biroul Politic a fost înlocuit de un **Comitet Politic Executiv**, condus la rândul său de un Birou Permanent, care, format dintr-un număr restrâns de persoane, cumula întreaga decizie politică. De asemenea, din 1969, secretarul general nu a mai fost „ales" de Comitetul Central, ci direct de Congres, fapt care a implicat o întărire a puterii secretarului general (*sursa 4*).

La nivel local, partidul era structurat în comitete județene, municipale, orăşeneşti şi comunale. Organizația de bază se constituia în întreprinderi, instituții, unități agricole la sate, în cartierele oraşelor unde existau cel puțin trei membri de partid. Cele mai importante structuri beneficiau de experiența unui activ de partid (*dicționar*).

Demografie politică

În 1945, PCR nu era decât o formațiune politică marginală, fără susținere în societatea românească. Odată cu preluarea puterii, una dintre preocupările partidului a fost consolidarea legitimității sale, prin creşterea numărului de adeziuni. În anii '45-'48, o politică masivă de recrutări este pusă în aplicare, 800.000 de persoane din medii sociale foarte diverse fiind primite în partid. După această dată, PMR impune criterii mult mai restrictive pentru admiterea de noi membri: originea socială muncitorească şi țărănească, neapartenența la un alt partid politic înainte de 1945, fidelitatea față de „lupta de clasă". Anii '49-'55 sunt marcați de epurări importante la nivelul membrilor de partid (*sursa 6*).

Începând cu 1968, Nicolae Ceauşescu decide transformarea PCR într-un partid de masă. Treptat, apartenența la partid devine o condiție esențială pentru ocuparea oricărui post de conducere în viața socială. În 1989, un sfert din populația activă a României făcea parte din PCR, acesta devenind partidul comunist est-european cu cel mai mare număr de membri (3,8 milioane) în raport cu numărul de locuitori ai țării.

Voci politice ale „clasei muncitoare", partidele comuniste au preluat puterea în țări cu precădere agrare, asumându-şi în acest context şi emanciparea țăranilor. De-a lungul existenței sale, PCR a căutat să ilustreze acest lucru, prin recrutarea masivă a acestor două categorii sociale.

De asemenea, în perioada de ilegalitate a partidului, a existat o disproporție între numărul de membri provenind din rândul minorităților naționale şi cei de origine română, primii fiind majoritari. Începând cu 1948, PCR respectă, în ceea ce priveşte naționalitatea membrilor săi, structura etnică a țării.

DICȚIONAR

Activul de partid – „colectiv de membri ai PCR având o bogată experiență, pregătire politică, ideologică şi profesională, constituit pe lângă un organ de partid în scopul de a-l sprijini sistematic în activitatea depusă. Activul de partid funcționează pe lângă comitetele de partid județene, municipale, orăşeneşti sau comunale, din întreprinderile industriale şi agricole, din instituții etc.".

Academia „Ştefan Gheorghiu", *Dicționar politic*, 1975

▪ **Analizați imaginea de mai jos şi identificați grupurile sociale pe care comuniştii doreau să le reprezinte.**

▪ **Comparați schema oficială a structurii de conducere a PCR (*sursa 1*) şi sursele 2-4 şi identificați mecanismele reale de funcționare a partidului.**

SURSA 1

Organigrama conducerii superioare a PCR – 1988

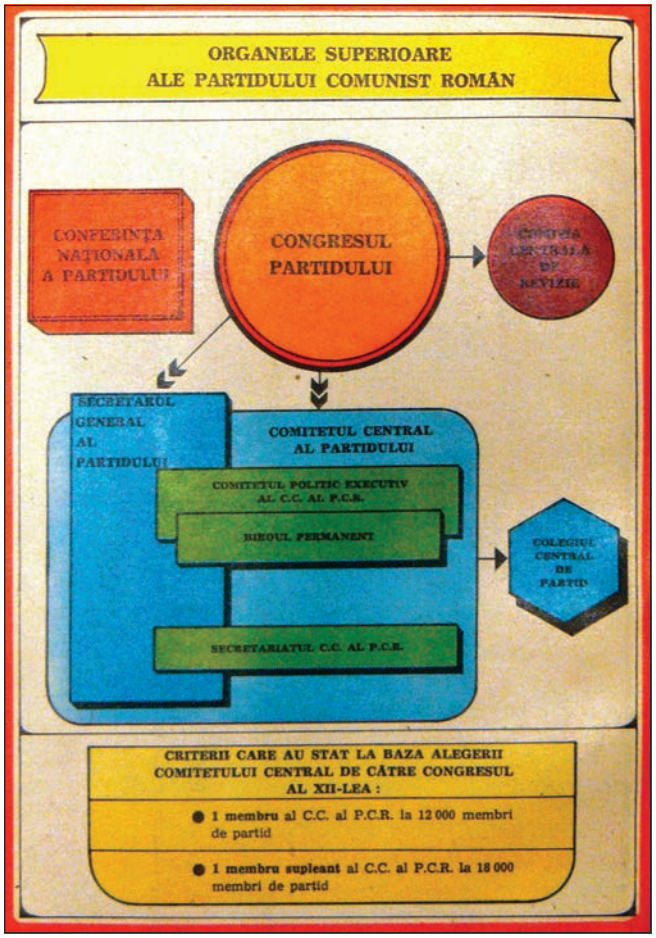
ORGANELE SUPERIOARE
ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
CONFERINȚA NAȚIONALĂ A PARTIDULUI
CONGRESUL PARTIDULUI
COMISIA CENTRALĂ DE REVIZIE
SECRETARUL GENERAL AL PARTIDULUI
COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI
COMITETUL POLITIC EXECUTIV AL C.C. AL P.C.R.
BIROUL PERMANENT
COLEGIUL CENTRAL DE PARTID
SECRETARIATUL C.C. AL P.C.R.
CRITERII CARE AU STAT LA BAZA ALEGERII COMITETULUI CENTRAL DE CĂTRE CONGRESUL AL XII-LEA :
● 1 membru al C.C. al P.C.R. la 12 000 membri de partid
● 1 membru supleant al C.C. al P.C.R. la 18 000 membri de partid

Revista *Munca de Partid*, aprilie 1988

SURSA 2

„– Cum decurgeau şedințele Comitetului Politic Executiv?
– Ne-ntâlneam destul de rar în aceste şedințe. Se prezentau rapoarte pe anumite teme, făcute şi acestea în aşa fel încât să-i placă lui Ceauşescu [...]. Şi ceilalți erau «pentru» sau «contra» când se ridica o obiecție, după cum spunea Ceauşescu. [...] Era ca şi cum [...] toți am fi fost de acord cu Ceauşescu admirând gândirea lui, singura capabilă să emită idei bune. [...]
– Nici dezbateri politice cu caracter general nu erau la nivelul conducerii superioare de partid?
– Foarte puține. Şi atunci, la fel, pe bază de rapoarte redactate de cei care erau desemnați cu propaganda. Oamenii aceştia nu cuvântau ceva după capul lor. Votau doar. La început a fost votată gândirea lui Stalin, de la Moscova, apoi ceea ce voia Ceauşescu."

Lavinia Betea, *Maurer şi lumea de ieri*, 1995

SURSA 3

„Congresul, organul suprem al partidului, care trebuia să stabilească linia generală a partidului în politica internă şi externă, a fost doar un organ decorativ. [...] Delegații la Congres erau numai formal aleşi de conferințele organizațiilor regionale ale partidului, în realitate, ei erau, asemenea membrilor CC, emanația Secretariatului. [...] Dezbaterile din Congres erau, de fapt, adeziuni, cei înscrişi la cuvânt îşi exprimau acordul unanim asupra rapoartelor prezentate. [...] Delegații la Congres aprobau o listă întocmită de aparatul de partid, văzută şi aprobată mai întâi de conducerea partidului. Un Congres al partidului nu dezbătea şi nu decidea nimic, el fiind numai o paradă politică. [...] Statutul [...] reglementa forma de conducere colectivă a partidului, în sensul că CC era organul superior de conducere al partidului, având sarcina să conducă întreaga activitate a partidului în intervalul de timp dintre congrese. [...] În realitate, rolul său a fost aproape inexistent. [...] Toate hotărârile se luau de către secretarul general al partidului împreună cu câțiva apropiați ai săi fără consultarea Comitetului Central. [...] În şedințele Comitetului Central nu se hotărau sau se discutau problemele politicii partidului, ci numai se aprobau cu unanimitate de voturi materiale elaborate [...] la nivelul conducerii partidului, adică al Secretariatului CC în perioada lui Gheorghiu-Dej şi Prezidiul Permanent al CC (1965-1974), Biroul Permanent al Comitetului Politic Executiv al CC (1974-1989) în timpul lui Nicolae Ceauşescu."

Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României*, 2005

SURSA 4

„– La acest congres (1969) se schimbă şi denumirea funcției supreme în partid: Ceauşescu nu mai este, ca şi Dej, prim-secretar al CC al PMR, ci secretar general al PCR. Ce semnificație avea schimbarea denumirii?
– [...] Se schimba atunci un lucru important în mecanismul alegerii conducerii de partid. Deşi trecuseră doar patru ani de când Ceauşescu luase puterea, începând cu acel congres, el nu mai era ales de plenara CC al PCR, ci direct de membrii congresului partidului. Era clar, de-acum încolo, pe cine vor alege participanții la congres – când se ştia bine cine şi cum ajunge acolo – în condițiile în care se făcea o singură propunere, iar votul era deschis. [...] Prin asemenea metode, Ceauşescu se asigura de domnia sa pe viață, lăudându-se, în acelaşi timp, că a lărgit democrația de partid."

Lavinia Betea, *Maurer şi lumea de ieri,* 1995

- **Examinați sursele 6-8 şi identificați cauzele şi efectele creşterii şi descreşterii numărului de membri ai partidului în diverse perioade.**
- **Identificați compoziția socială a membrilor de partid în diverse perioade.**
- **Realizați o cercetare personală în oraşul vostru despre motivele care stăteau la baza înscrierii în Partidul Comunist.**

SURSA 5

„Ceauşescu a vrut să facă din PCR un partid de mase, scăzând astfel exigența la primirile în partid. În acele condiții, în partid au intrat toți cei care aveau nevoie de o carieră, de o promovare, de o bursă în străinătate etc. Puțini erau cei care au mai aderat la PCR din convingere în idealurile acestuia. Ca de obicei, cei ce cred cel mai puțin sunt şi cei mai gălăgioşi în a-şi exprima ataşamentul. Acest fenomen explică, poate, şi modul zgomotos, strident care se amplificase şi se extinsese, din dorința unora de a demonstra celor care conduceau cât erau ei de *comunişti.*"

Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, 2001

SURSA 6

„Odată stabilit nucleul de conducere, PCR dă semnalul unei campanii masive de înscrieri. Până-n iunie 1946 sunt admişi încă o jumătate de milion de membri, cea mai rapidă creştere din întreaga istorie a partidului. [...] Tactica în primii ani a fost de a transforma PCR, până atunci un partid de «revoluționari profesioniști», în partid de mase, integrat în societate. [...] Cei care s-au alăturat comuniştilor au fost: oportuniști atraşi de posibilitatea de a ajunge la favoruri şi privilegii [...]; muncitori agricoli aflați în situația de a fi şomeri; membri ai minorităților naționale nemulțumite sau persecutate sub dictatura antonesciană; contingente de foşti prizonieri de război întorşi din Rusia, deja îndoctrinați [...] organizații sau grupări ale Gărzii de Fier şi alte partide fasciste. [...] Recrutarea în masă, fără criterii ideologice, extracție socială şi trecut politic, ținea să suplinească lipsa de cadre cu experiență. [...] De la 256.863 de membri în octombrie 1945, în februarie 1948, [...] partidul are 1.060.000 de membri. [...] Înlăturarea elitelor politice rivale şi unificarea PCR cu PSDR [...] au impus chestiunea instituționalizării partidului. Direcțiile în care va opera acest proces au fost: stoparea admiterii de noi membri; verificarea tuturor membrilor şi cadrelor PMR, urmată de epurarea celor considerați nesiguri; organizarea unei intense campanii de îndoctrinare, prin crearea unui sistem de învățământ în cadrul PMR. [...] Efectivele PMR se reduc la 720.000 în mai 1950, când prima fază a epurărilor se încheie. Ea va continua până în decembrie 1955, când PMR [...] ajunge la 595.363 de membri."

Stelian Tănase, *Elite şi Societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej*, 1998

SURSA 7

Efectivele PCR – 1965-1988

CREŞTEREA EFECTIVULUI
PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
1 450 000
2 577 434
peste 3 500 000
3 709 735
1965
1975
1985
1988 (ianuarie)
„Se impune să acordăm mai mare atenție perfecționării activității organelor şi organizațiilor de partid, inclusiv creşterii partidului, primirii de noi membri ai partidului. Trebuie să acționăm în aşa fel încît primirea în partid să constituie un act solemn, dar, în acelaşi timp, să determine o schimbare în activitatea şi viața celui care devine membru al Partidului Comunist Român. Calitatea de membru al partidului trebuie înțeleasă nu ca o formalitate, ci ca o schimbare profundă în viața şi munca fiecărui membru de partid, în activitatea sa — în societate, la locul de muncă, în familie".
NICOLAE CEAUŞESCU

Revista *Munca de Partid*, aprilie 1988

SURSA 8

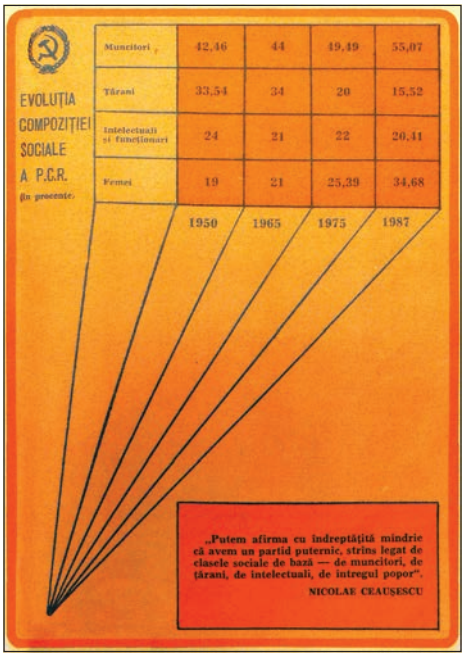
EVOLUȚIA COMPOZIȚIEI SOCIALE A P.C.R.
(în procente)
Muncitori 42,46 44 49,19 55,07
Țărani 33,54 34 20 15,52
Intelectuali şi funcționari 24 21 22 20,41
Femei 19 21 25,39 34,68
1950 1965 1975 1987
„Putem afirma cu îndreptățită mîndrie că avem un partid puternic, strîns legat de clasele sociale de bază — de muncitori, de țărani, de intelectuali, de întregul popor".
NICOLAE CEAUŞESCU

Revista *Munca de Partid*, aprilie 1988

Studiu de caz

APARATUL DE PARTID şI NOMENCLATURA

Analizați sursele 9-12 şi formulați un punct de vedere cu privire la:

- **rolul jucat de nomenclatură în funcționarea regimului comunist;**
- **criteriile de recrutare a membrilor nomenclaturii;**
- **privilegiile nomenclaturii.**

SURSA 9

„Aparatul de partid, central şi local, era format din secții pe ramuri de activitate şi se afla le dispoziția Secretariatului CC. [...] Două sarcini importante aveau secțiile CC: a) urmăreau prin instructorii care mergeau pe teren, aplicarea hotărârilor partidului şi guvernului în domeniul de activitate de care se ocupa secția respectivă; b) selecționau şi repartizau cadre în funcții de răspundere în domeniul lor de activitate. [...] Secțiile CC aveau sectoare alcătuite din activişti politici şi cadre tehnice de specialitate. Cei care lucrau în sector se numeau instructori şi se deplasau în mod regulat pe teren. [...] Secțiile CC erau coordonate de membrii Secretariatului. [...] După modelul aparatului central de partid, şi la nivelul organizațiilor locale de partid a fost creat un aparat format din secții pe ramuri de activitate. În 1956, existau următoarele secții: a Organelor de Partid, de Propagandă şi Agitație, Agrară, Administrativă, a Muncii de Partid în rândul femeilor, Cadre, Gospodăria de Partid etc.”

Nicoleta Ionescu-Gură, *Nomenclatura CC al PMR*, 2006

SURSA 10

„Imobilele naționalizate au devenit locuințe şi case de odihnă pentru conducerea partidului şi activul de partid. [...] Alimentele destinate conducerii partidului şi membrilor nomenclaturii erau controlate din punct de vedere igienic şi al valorii nutritive. […] Pentru odihna activului de partid, la începutul anilor ’50 au fost amenajate câteva centre la: Stâna de Vale, Lacul Roşu, Slănic, Sinaia, Tuşnad şi Timişul de Sus. […] Pentru odihna membrilor conducerii partidului se foloseau vilele naționalizate de pe Valea Prahovei, care aparțineau foştilor demnitari şi personalităților lumii interbelice. […] Membrii nomenclaturii îşi îngrijeau sănătatea în policlinici şi spitale cu regim special. […] Fermele partidului aprovizionau conducerea […] centrele de odihnă, unitățile sociale şi speciale ale partidului cu produse de bună calitate.”

Nicoleta Ionescu-Gură, *Nomenclatura CC al PMR*, 2006

SURSA 11

„De origine sovietică, sistemul de nomenclatură a fost importat, după cel de-al doilea război mondial, în toate țările care se aflau sub influența politică şi militară a Moscovei. [...] La începutul instaurării regimurilor comuniste, originea muncitorească sau țărănească, coroborată cu militantismul pentru cauzele partidului, a constituit principalul criteriu de recrutare a membrilor nomenclaturii. [...] În 1966, numai 10,48% dintre toate cadrele partidului deținea o diplomă de studii superioare, în timp ce în 1967, 29% din cadrele politice ale aparatului PCR nu urmaseră decât şcoala primară. [...] Promovarea socială pe criteriu de clasă şi de conformism politic s-a bucurat de popularitate în rândul a numeroşi indivizi care au văzut în instaurarea sistemului comunist o oportunitate pentru ascensiunea lor socială. Mai târziu, în perioada de consolidare a regimurilor de tip sovietic, modelul «conducătorului revoluționar», angajat în lupta de clasă prin originea sa socială a fost înlocuit treptat cu «specialistul», deținător al unei competențe manageriale şi al unei diplome de învățământ superior de stat.”

Raluca Grosescu, „Fizionomia nomenclaturii”, *De ce trebuie condamnat comunismul*, *Anuarul IICCR*, 2006

SURSA 12

„Şefii de secție ai CC al PMR erau asimilați ca salarizare cu miniştrii. [...] Salariile activiştilor de partid erau însă mai mari cu câteva sute de lei față de ale celor din aparatul de stat. În 1954, un prim-secretar de comitet regional de partid avea salariul 2.125 de lei, în timp ce un preşedinte de sfat popular regional 1.720 de lei. [...] Trebuie menționat că o serie de salariați ai partidului primeau, pe lângă salariul tarifar, şi o indemnizație lunară, care, în unele cazuri, însemna încă un salariu al unui lucrător cu funcție de răspundere în aparatul de partid.”

Nicoleta Ionescu-Gură, *Nomenclatura CC al PMR*, 2006

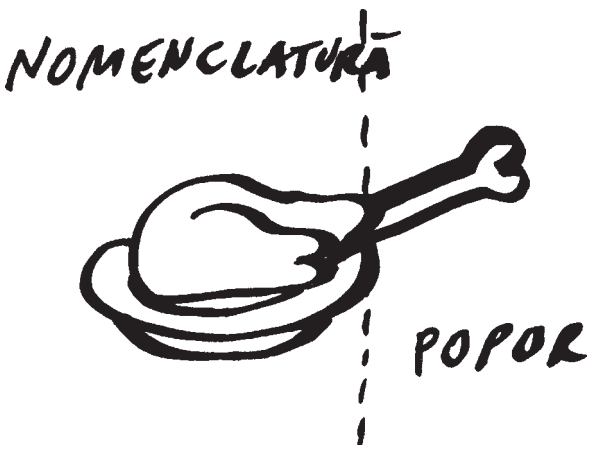

Caricatură de Dan Perjovschi, 2008

3.3. Relații în interiorul partidului

Control, dependență, supunere, conflicte interne, epurări... Relațiile din interiorul PCR nu au fost niciodată simple sau liniare. În ce măsură se poate vorbi despre coeziune în interiorul partidului? Care erau mijloacele coercitive asupra membrilor nomenclaturii? Cât de importante au fost curentele disidente? Analizați voi dinamica vieții de partid!

Partidul Comunist a fost conceput de Lenin ca o organizație strict ierarhizată, cu o „disciplină de fier", care presupunea aplicarea necondiționată a planurilor adoptate de către conducere.

Odată cu preluarea puterii, Gheorghiu-Dej a căutat să consolideze partidul în acest sens şi să-şi elimine potențialii adversari politici din interior. Verificarea şi controlul asupra activității cadrelor a reprezentat una dintre preocupările constante ale conducerii partidului, de-a lungul întregii sale existențe. Abaterile de la disciplina de partid sau de la „morala socialistă" – supranumite deseori *deviaționism* – au atras după sine retrogradări şi chiar excluderea din partid, ceea ce corespundea unei declasări sociale, imposibilității de promovare profesională şi uneori chiar pedepsirii cu închisoarea sau moartea. În acelaşi timp, în anii 1945-1955, lideri precum Ştefan Foriş, Lucrețiu Pătrăşcanu, Ana Pauker, Vasile Luca sau Teohari Georgescu au fost pe rând complici şi victime ale unor epurări violente în cadrul PMR.

Analizați sursele 1-6 şi răspundeți la următoarele întrebări.

- **Care era atitudinea conducerii PCR față de propriile cadre?**
- **Prin ce mijloace se exercita controlul partidului asupra cadrelor sale?**
- **Care erau consecințele unei astfel de politici asupra vieții de partid?**

SURSA 1

„Nu există domeniu care să nu intereseze partidul! Nimeni nu se poate sustrage, într-un fel sau altul, de la controlul partidului, atât în ceea ce priveşte activitatea politico-socială, cât şi viața personală. [...] Să nu ne mulțumim că am promovat un om la un moment dat; trebuie să cunoaştem permanent cum se dezvoltă. Când comite o abatere cât de mică, să intervenim, să nu-l lăsăm să se compromită. Dacă nu se îndreaptă, îl pui în dezbaterea colectivului în care activează, acționezi pentru a-l face să-şi înțeleagă greşeala, s-o lichideze. Cred că nu mai este necesar să subliniez că critica şi autocritica constituie una din metodele importante ale muncii de partid. Activiştii trebuie să-şi desfăşoare activitatea sub controlul permanent al partidului."

Nicolae Ceauşescu, *Politica de cadre a PCR*, 1982

Sursa: Muzeul Național de Istorie

Gheorghe Maurer (1902-2000), membru al Biroului Politic al CC şi prim-ministru al României între 1961 şi 1974

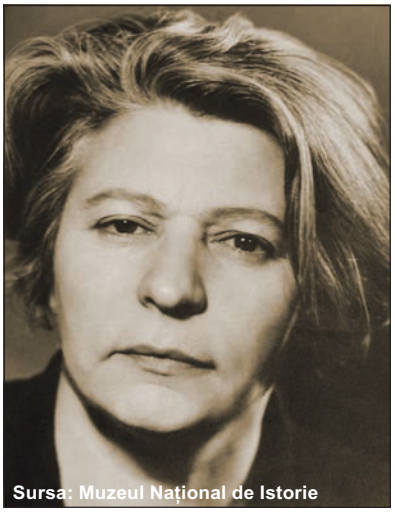

Sursa: Muzeul Național de Istorie

Ana Pauker (1893-1960), membră a Biroului Politic al CC la sfârşitul anilor '40, marginalizată în anul 1952

Sursa: Muzeul Național de Istorie

Teohari Georgescu (1908-1976), membru al Biroului Politic al CC şi ministru de Interne, marginalizat în anul 1952

Venirea la putere a lui Nicolae Ceauşescu a fost urmată de marginalizarea unei părți a elitei din vremea lui Dej, în general personalități care aveau un renume în partid şi care ar fi putut să concureze influența exercitată de noul secretar general. Alexandru Drăghici, Leonte Răutu, Chivu Stoica şi Gheorghe Apostol au fost treptat puşi pe linie moartă. Spre deosebire de epurările violente din anii '50, Ceauşescu a folosit mijloace „democratice" în cadrul partidului, bazându-se pe sprijinul unor cadre mai tinere, adepte ale comunismului național şi care doreau să promoveze în ierarhia politică. Membri ai aparatului de partid, precum Ilie Verdeț, Paul Niculescu-Mizil, Virgil Trofin, Ion Iliescu, Dumitru Popescu l-au ajutat pe Ceauşescu în înlocuirea apropiaților lui Dej.

În anii '80, Ceauşescu a instituit politica de *rotație a cadrelor*, care viza schimbarea sistematică a activiştilor dintr-o funcție în alta, pentru a se evita crearea unor centre alternative de putere. Treptat, secretarul general a concentrat cercul decizional în jurul familiei şi al unor activişti apropiați pe care el îi promovase în funcție.

Rare, luările de poziție față de politica lui Nicolae Ceauşescu au condus la „mazilirea" contestatarilor. În anii '70-'80, Constantin Pârvulescu, Virgil Trofin, Ion Iliescu, Cornel Burtică au fost retrogradați, fie în urma atitudinilor critice luate în interiorul PCR, fie pentru că reprezentau posibili concurenți ai lui Nicolae Ceauşescu. În martie 1989, şase personalități marcante ale PCR (printre care Alexandru Bârlădeanu şi Silviu Brucan), promovate de Gheorghiu-Dej şi marginalizate de Ceauşescu, au redactat o scrisoare (*sursa 10*) în care criticau diverse aspecte ale politicii ceauşiste. După difuzarea scrisorii, considerată cel mai important act de disidență al comuniştilor români, semnatarilor li s-a aplicat domiciliul forțat.

SURSA 2

„Mistica partidului cerea din partea membrilor săi o completă anulare a facultăților critice. [...] Dacă Secretariatul îl găsea pe vreunul dintre membrii de partid vinovat de o «deviație», individul astfel stigmatizat era pierdut. Prietenii şi, în multe cazuri, chiar rudele sale apropiate îl abandonau în speranța de a convinge conducerea de propriul ataşament față de interesele supreme ale partidului."

Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, 2005

SURSA 3

„Sarcina principală [a secției de cadre] e să cunoască perfect şi să semnaleze organelor de conducere calitățile şi lipsurile m.[embrilor] de partid şi ale activiştillor.
Să propună măsuri concrete de educare şi ridicare a cunoştințelor politice, organizatorice şi conspirative [...] Organizatorul cadrelor va descoperi cu ajutorul organelor, activiştilor şi m.[embrilor] de p.[artid], elementele dubioase, duşmane, provocatorii, va aduce imediat cazul la cunoştința organului din care face şi el parte şi va propune măsuri concrete organizatorice, disciplinare, iar, dacă e cazul, excluderea din P.[artid], dacă securitatea Partidului o cere, şi demascarea elementelor periculoase partidului, ca să le cunoască fiecare membru de P.[artid] şi să se ferească de ele."

ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar nr. 95/1944

Sursa: ANIC

▪ **Congresele PCR erau în general un spectacol de adeziune unanimă față de deciziile luate la centru. Precizați diferențe şi asemănări între modul în care se desfăşurau aceste congrese şi congresele partidelor politice de azi.**

SURSA 4

„După august 1944, nucleul din închisori al lui Gheorghiu-Dej împreună cu comuniştii români care se întorseseră de la Moscova s-au înţeles să-l elimine pe Ştefan Foriş (la acea vreme secretar general al PCR). [...] Pe data de 9 iunie 1945, Foriş a fost capturat de o bandă condusă de Gheorghe Pintilie, care, ajutat de subalternul său, l-a ucis în bătaie pe Foriş, lovindu-l cu o rangă, în vara lui 1946, acționând la ordinele noului cvartet de la conducerea PCR, Ana Pauker, Vasile Luca, Gheorghiu-Dej şi Teohari Georgescu."

CPADCR, *Raport final*, 2006

SURSA 5

„**Rodica Chelaru:** Rotația cadrelor era una dintre sperietorile pe care Ceauşescu o folosea constant pentru a menține *ordinea şi disciplina*, pentru a înăbuşi orice opoziție internă.

Cornel Burtică: Ceauşescu avea mai multe metode de a stăpâni aparatul. În primul rând, dependența de ordin material. În momentul în care unuia nu-i dai voie să aibă alte surse de venit decât funcția politică sau de stat, îl constrângi să asculte de şef. Rotația cadrelor era îmbrăcată într-o formă principială. Adică omul să nu stea mai mult de un anumit timp într-un post, ceea ce se aplică şi în statele democratice. Numai că metoda se aplica doar de la un anumit nivel în jos. Era, de fapt, sistemul axului în jurul căruia se învârteau cadrele, axul fiind Nicolae şi Elena Ceauşescu, care nu au fost niciodată rotați. Deci, dintr-un principiu corect, Ceauşescu a făcut un instrument de şantaj, de a-i face pe oameni ascultători."

Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, 2001

SURSA 6

„Ocuparea posturilor de nomenclatură implica o serie de privilegii care confereau cadrelor un statut preferențial în raport cu majoritatea populației. Membrii nomenclaturii aveau salarii mari, beneficiau de locuințe cu regim preferențial, aveau acces la magazine bine aprovizionate, la spitale şi clinici speciale, îşi petreceau vacanțe plătite de partid în centre hoteliere amenajate special pentru ei. Apartenența la acestă ierarhie superioară sau riscul excluderii din ea reprezentau chestiuni esențiale pentru cadrele partidului, întrucât ele determinau traiectoriile sociale: poziție socială, privilegii materiale, promovare profesională. [...] Condiționați în ascensiunea lor socială de ocuparea acestor posturi de responsabilitate, elitele regimului comunist de tip sovietic răspundeau obedienței politice cerute de Partid, în schimbul unor beneficii de ordin material sau social. Altfel, toate aceste privilegii erau pierdute."

Raluca Grosescu, „Fizionomia nomenclaturii", *De ce trebuie condamnat comunismul*, *Anuarul IICCR*, 2006

■ **Secțiile de cadre întocmeau dosarele de partid membrilor PCR. Întrebați-vă părinții sau bunicii despre conținutul acestor dosare.**

Sursele 7-9 vă prezintă două cazuri de epurări ale unor lideri comunişti.

■ **Care credeți că au fost motivele acestor acțiuni?**

■ **S-au schimbat metodele din perioada dejistă în perioada ceauşistă?**

SURSA 7

„Lucrețiu Pătrăşcanu făcea parte din generația fondatoare a PCR. [...] Intelectual, cu doctorat în Germania în anii '20, [...] imediat după 23 august, el este liderul cel mai cunoscut al PCR, singura figură publică pe care o avea atunci elita comunistă locală. [...] Lucrețiu Pătrăşcanu a fost între 1944 şi 1947 pretendentul cel mai îndreptățit să fie liderul PCR. [...] A fost arestat în aprilie 1948 [...]. Acuzațiile care i s-au adus au fost: colaborare cu Siguranța, complot şi spionaj pentru serviciile britanice, naționalism, titoism etc. Ancheta a durat şase ani [...], până în aprilie 1954, când i s-a intentat un proces şi a fost condamnat la moarte. Sentința s-a executat la scurt timp după pronunțare. [...] Prin eliminarea lui Pătrăşcanu, a fost înlăturată singura amenințare reală la supremația «grupului din închisori» şi a aliaților lui."

Stelian Tănase, *Elite şi Societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej: 1948-1965*, 1998

SURSA 8

„Primii paşi în construirea unui sistem de aplicare a «dreptății de clasă» în România au fost făcuți de Lucrețiu Pătrăşcanu, avocat, membru din ilegalitate al PCR, reconfirmat ca ministru al Justiției în Guvernul Groza la 6 martie 1945. Complexul de măsuri al cărui autor a dus la schimbarea vechiului aparat al justiției şi transformarea sa într-un instrument al «luptei de clasă». […] Lucrețiu Pătrăşcanu a construit cu abilitate aparatul de justiție care avea să cauționeze crimele politice ale Partidului Comunist. Dar, deşi a «reformat» justiția, transformând-o într-o unealtă a luptei de clasă, şi a construit cu abilitate justificările juridice ale represiunii, avea să fie el însuşi o victimă a acestei capcane. [...] În 23 februarie 1948 nu a mai fost reales în Comitetul Central al partidului, iar, a doua zi, într-un discurs rostit la Ateneu, Teohari Georgescu îl înfiera pe Lucrețiu Pătrăşcanu drept neloial, laş şi trădător, acuzându-l că i-a protejat pe foştii criminali de război şi că a permis fuga peste hotare a unor «capitalişti». Fără să fie invitat la prezidiu, dar prezent în sală la acea sărbătorire a creării Partidului Muncitoresc, fostul ministru asculta în tăcere acuzațiile aduse. În 28 aprilie 1948 avea să fie arestat, condamnat la moarte şi executat, după o lungă anchetă, în urma sentinței Colegiului Militar al Tribunalului Suprem din 14 aprilie 1954.”

Marius Oprea, Addenda
la *Cartea Neagră a Comunismului*, 1998

SURSA 9

„Ceauşescu a dezlănțuit un atac furibund la adresa lui Drăghici, fostul ministru de Interne [...]. *Este în afară de orice îndoială că Pătrăşcanu este victima unui asasinat mişelesc. De asemenea, în cele stabilite de comisie, reiese că şi în cazul Foriş avem de-a face tot cu un asasinat josnic.* [...] *Toate acestea constituie acte de condamnare la adresa acelora care le-au inițiat şi înfăptuit, îl condamnă şi îl acuză pe Alexandru Drăghici ca organizator şi înfăptuitor al acestor acțiuni criminale împotriva activului de partid şi de stat.* [...] În urma plenarei CC din aprilie 1968, o comisie de partid îl găseşte singurul vinovat pentru *abuzurile* din timpul regimului Dej. [...] Exclus din CC şi trimis la munca de jos, Drăghici a ajuns să conducă un IAS de lângă Bucureşti. A fost reabilitat în 1978 printr-un decret al lui Ceauşescu, fără să mai ocupe însă funcții importante de partid şi de stat.”

Marius Oprea, *Banalitatea răului*, 2002

Analizați sursele 10-12 şi răspundeți la întrebări.

- **Ce reproşau Constantin Pârvulescu şi cei 6 politicii lui Nicolae Ceauşescu?**
- **Care este diferența dintre revendicările formulate de Scrisoarea celor 6 şi cele formulate în scrisoarea liderilor polonezi?**

SURSA 10

Discursul lui Constantin Pârvulescu la Congresul al XIII-lea al PCR – 1979 (fragmente)**:**
„Tovarăşu’ Ceauşescu şi-a permis ca să pregătească, încă înainte de Congres şi în tot timpul Congresului şi la conferințe, ca să fie reales secretar general al partidului. Este fără precedent, tovarăşi, în istoria partidului nostru şi în istoria partidelor comuniste. De ce Ceauşescu se sustrage să fie ales de către Congres în mod corect? De ce? Pentru că Ceauşescu se sustrage controlului partidului”.

Discursul este disponibil în întregime pe
www.youtube.com

SURSA 11

Scrisoarea celor 6 – martie 1989 (fragmente)**:**
„În momentul în care însăşi ideea de socialism, pentru care noi am luptat, este discreditată de politica dumneavoastră şi de când țara este izolată de Europa, noi ne-am hotărât să luăm poziție. [...]

1. Comunitatea internațională vă reproşează nerespectarea Actului final de la Helsinki, pe care l-ați semnat. Cetățenii români vă reproşează nerespectarea Constituției, pe care ați jurat să o respectați. Iată faptele:

– Întregul plan de sistematizare [...] este contrar Constituției care apără dreptul de proprietate personală a gospodăriei;
– Decretul care interzice cetățenilor români să aibă contacte cu străinii nu a fost niciodată votat de un corp legislativ şi nu a fost niciodată publicat. De aceea este lipsit de putere legală. Cu toate acestea, cetățenii noştri sunt amenințați de a fi concediați, urmăriți, arestați şi condamnați pentru aceasta;”

Semnatari: Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Pârvulescu, Grigore Răceanu, Silviu Brucan

SURSA 11

(continuare)

Scrisoarea celor 6 – martie 1989 (fragmente)**:**

„– Centrul civic din Bucureşti, investiția cea mai mare, de multe miliarde de lei, făcută vreodată în România, nu dispune de un buget public şi este construită cu violarea tuturor legilor existente la construcții şi finanțarea lor. Costul acestei clădiri imense s-a triplat din cauza schimbărilor pe care le faceți în fiecare lună în interiorul şi exteriorul acestei clădiri;

– Securitatea, care a fost creată pentru a apăra ordinea socialistă împotriva claselor exploatatoare, este acum dirijată împotriva muncitorilor, care îşi cer drepturile, împotriva vechilor membri de partid şi împotriva intelectualilor cinstiți care îşi exercită libertatea cuvântului [...] garantată de Constituție;

– Poşta este violată sistematic, iar convorbirile noastre telefonice sunt întrerupte prin violarea articolului 34 care le garantează;

Pe scurt, Constituția a fost virtualmente suspendată şi nu dispunem în momentul de față de un sistem legal [...].

2. Planificarea nu mai funcționează în economia românească. [...] Un număr crescând de fabrici sunt lipsite de materii prime, energie sau piețe.

3. Politica agricolă este de asemenea în derută. [...] Dar, desigur, ceea ce este predominant acum în sate este teama de a fi sistematizate.

4. Însuşi faptul că nemții, ungurii şi evreii emigrează în masă arată că politica de asimilare forțată trebuie să înceteze.

5. În sfârşit, suntem îngrijorați profund că poziția internațională a României şi prestigiul său scad cu repeziciune. [...] România este şi rămâne o țară europeană şi care trebuie să avanseze pe linia procesului de la Helsinki, nu să se întoarcă împotriva lui. Ați început să schimbați geografia satelor, dar nu puteți muta România în Africa. Facem apel la dumneavoastră, ca prim pas, să luați următoarele măsuri:

1. Declarați [...] că ați renunțat la planul de sistematizare a satelor.

2. Restaurați garanțiile constituționale privind drepturile cetățenilor. [...]

3. Puneți capăt exportului de alimente care amenință existența biologică a națiunii.

Din momentul în care aceste măsuri vor fi luate suntem gata să participăm într-un spirit constructiv la un dialog cu guvernul cu privire la căile şi mijloacele de a depăşi prezentul impas".

Semnatari: Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Pârvulescu, Grigore Răceanu, Silviu Brucan

Silviu Brucan, *De la capitalism la socialism şi retur. O biografie între două revoluții*, 1998

SURSA 12

Scrisoare deschisă către Partidul Muncitoresc Unificat Polonez – martie 1965 (fragmente)**:**

„În sistemul de azi, birocrația deține în întregime puterea politică şi economică, privând clasa muncitoare nu numai de putere şi control, ci şi de mijloace de apărare. [...] Cetățenilor le sunt încălcate drepturile politice [...], condițiile economice sunt proaste [...], oamenii trăiesc sub teroare [...]. Clasa muncitorească trebuie să se organizeze pe baza pluralității de partide, [...] care necesită libertate de expresie, libertatea presei, libertate de întrunire, suprimarea cenzurii preventive. [...] Fără libertatea de expresie a diferitelor curente de gândire, nu există democrație muncitorească. [...] Caracterul profund nedemocratic al poliției politice este evident peste tot în lume. Aceasta ar trebui să fie desființată. [...] Partidul ştie însă că, în absența poliției politice, nu poate să existe de maniera în care o face acum. [...] Şi la nivel economic, efectele hipercentralizării au fost productivitatea redusă, pierderea unor piețe. Fără inițiativă privată, o economie este sortită eşecului."

Karol Modzelewski, Jacek Kuroń, „Lettre Ouverte au Partis Ouvrier Polonais", *Cahiers „Rouge"*, nr. 4, 1969

Silviu Brucan, unul dintre semnatarii *Scrisorii celor 6*, a fost în anii '50 redactor-şef adjunct al cotidianului de partid *Scînteia*. La începutul instaurării monopolului comunist, articolele sale cereau condamnarea la moarte a liderilor politici democrați. La sfârşitul anilor '80, Brucan a reprezentat însă una dintre puținele voci care au criticat din interiorul partidului politica lui Nicolae Ceauşescu, fără a pune totuşi în discuție fundamentele regimului comunist.

- **Desfăşurați o cercetare proprie în oraşul vostru despre viața şi activitatea de partid.**
- **Realizați o cercetare despre cariera politică a semnatarilor *Scrisorii celor 6*.**

4 INSTITUȚIILE STATULUI (1948-1989)

4.1. Partidul-stat

De la „Statul sunt eu” a lui Ludovic al XIV-lea la „Statul suntem noi” a lui Lenin sunt aproape trei secole distanță. Care credeți că este diferența dintre EU şi NOI? Sau dintre statul absolutist medieval şi statul totalitar-comunist al secolului XX? La sfârşitul acestei lecții veți putea răspunde cu siguranță la aceste întrebări.

Marea Adunare Națională

După înlăturarea monarhiei în decembrie 1947, PCR a trecut la construirea instituțiilor specifice „democrației populare”, preluând ca model sistemul politic al Uniunii Sovietice (*sursa 1*). Conform Constituției din 1948, România devenise Republică Populară (în 1965, numele s-a schimbat în Republica Socialistă România), iar organul suprem al puterii de stat era **Marea Adunare Națională** (MAN). For legislativ, MAN constituia parlamentul comunist, dar nu avea decât un rol formal, fiind convocat numai de câteva ori pe an, în sesiuni foarte scurte, pentru a adopta legile decise deja de către partid. Aleşi teoretic prin vot universal, deputații MAN erau, de fapt, selecționați de organele PMR/PCR, validarea lor de către electorat fiind o formalitate. Influența partidului asupra procesului legislativ era astfel desăvârşită, conducând la apariția Partidului-stat. MAN era condusă în anii ’50 de un Prezidiu cu activitate permanentă, care îi înlocuia practic toate atribuțiile. În anul 1961, în locul **Prezidiului MAN** s-a înființat **Consiliul de Stat**. Până în 1974, preşedintele Prezidiului MAN/Consiliului de Stat îndeplinea rolul de şef al statului. În 1974, a fost creată funcția de **Preşedinte al Republicii**, pe care Ceauşescu a ocupat-o până în decembrie 1989. La nivel local, corespondentul Marii Adunări Naționale era **Consiliul Popular**.

Guvernul

Partidul-stat a implicat de asemenea controlul PCR asupra puterii executive, anume a **Consiliului de Miniştri** (Guvernul comunist). Acesta conducea țara din punct de vedere administrativ şi avea puterea de a emite acte normative. Legătura sa cu PMR/PCR era una foarte strânsă, fapt care, într-un sistem politic cu partid unic, însemna executarea deciziilor luate la vârful singurei ierarhii a țării: Partidul Comunist. Începând cu anii ’70, au

SURSA 1

Sistemul organelor de stat – 1977

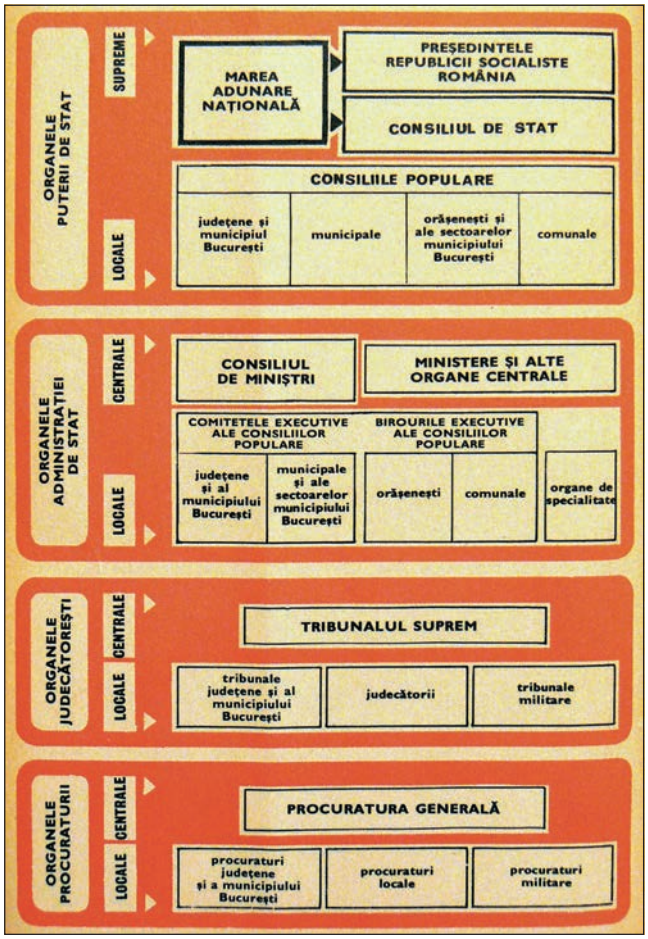

Revista *Munca de Partid*, februarie 1977

fost înființate **organe cu dublă subordonare de partid şi de stat** (*sursa 2*), scopul apariției lor fiind creşterea controlului direct al PCR asupra instituțiilor executive ale statului. La nivel local, corespondentul Consiliului de Miniştri era **Comitetul Executiv al Consiliului Popular** (*sursa 1*).

Justiția

Partidul-stat a implicat şi aservirea **Justiției** intereselor Partidului Comunist. De-a lungul întregii perioade 1948-1989, puterea juridică a avut o funcție dublă. Pe de o parte, ca în orice regim politic, ea prevenea şi pedepsea delictele de drept comun: furt, omor etc. De instrumentarea acestor cazuri se ocupau în general **procuraturile şi instanțele civile**. Pe de altă parte, Justiția a devenit o armă împotriva celor care se opuneau comunismului. În aceste cazuri, sarcina revenea în cea mai mare măsură **procuraturilor şi instanțelor militare**. Totuşi, în anii '80, numeroase „delicte" de ordin politic au fost ascunse în spatele unor acuzații de drept comun, printre care cele mai uzitate erau „specula" şi „deținerea ilegală de valută". Astfel, numeroşi opozanți politici au fost judecați ca simpli delincvenți de către instanțe civile. Organele judecătoreşti erau subordonate **Tribunalului Suprem**, iar organele procuratorii **Procuraturii Generale** (*sursa 1*), şefii acestor două instituții fiind obligatoriu membri în Comitetul Central al partidului. De-a lungul perioadei comuniste, procurorii au avut deseori o putere absolută în cadrul proceselor, fiind rareori contrazişi de avocați sau de judecători.

- **Analizați sursele 3-9 şi identificați:**
  - **raportul dintre instituțiile statului şi partid;**
  - **modalitatea de elaborare şi adoptare a legilor.**
- **Analizați comparativ atribuțiile şi funcționarea Parlamentului României de după 1989 şi cele ale Marii Adunări Naționale.**

SURSA 3

„Dacă Prezidiul MAN nu merge bine, aici într-adevăr conducerea partidului va fi de vină, pentru că nu este un organ independent, ci un organ, ca şi Consiliul de Miniştri şi tot ce mişcă în țara asta, condus de partid. Dacă merge prost, înseamnă că membrii de partid care lucrează în Prezidiu lucrează prost."

Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României*, 2005

SURSA 2

Organe cu dublă subordonare, de partid şi de stat – 1975

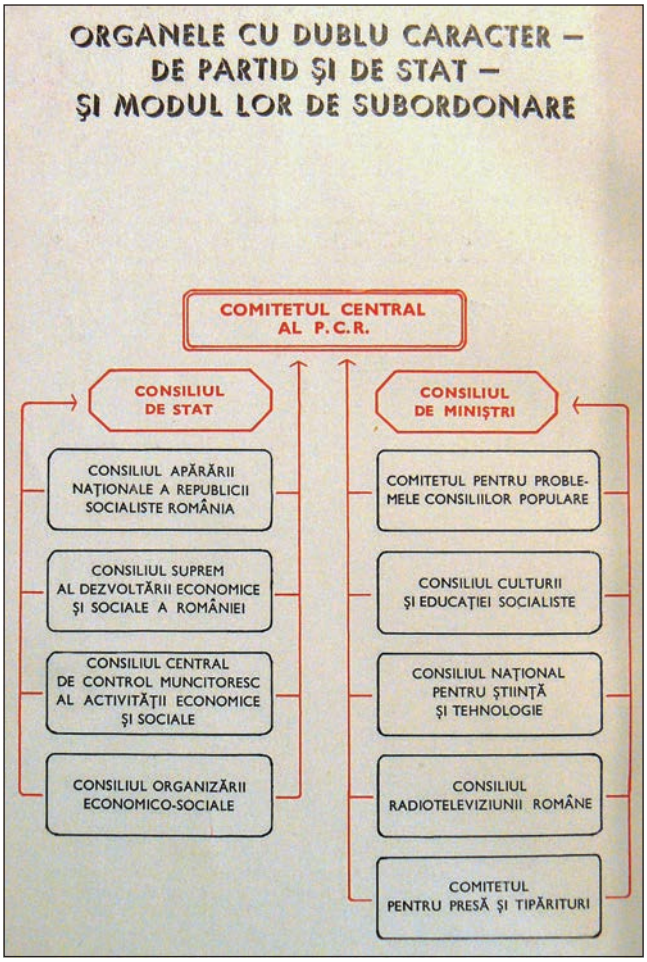
ORGANELE CU DUBLU CARACTER – DE PARTID ŞI DE STAT – ŞI MODUL LOR DE SUBORDONARE
COMITETUL CENTRAL AL P.C.R.
CONSILIUL DE STAT
CONSILIUL DE MINIŞTRI
CONSILIUL APĂRĂRII NAȚIONALE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
CONSILIUL SUPREM AL DEZVOLTĂRII ECONOMICE ŞI SOCIALE A ROMÂNIEI
CONSILIUL CENTRAL DE CONTROL MUNCITORESC AL ACTIVITĂȚII ECONOMICE ŞI SOCIALE
CONSILIUL ORGANIZĂRII ECONOMICO-SOCIALE
COMITETUL PENTRU PROBLEMELE CONSILIILOR POPULARE
CONSILIUL CULTURII ŞI EDUCAȚIEI SOCIALISTE
CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU ŞTIINȚĂ ŞI TEHNOLOGIE
CONSILIUL RADIOTELEVIZIUNII ROMÂNE
COMITETUL PENTRU PRESĂ ŞI TIPĂRITURI

Revista *Munca de Partid*, aprilie 1975

SURSA 4

„În cele 13 sesiuni ale MAN din prima legislatură (1948-1952), care însumate ca număr de zile (48) nu întrunesc nici măcar durata unei sesiuni din vechiul Parlament al României (care era de 5 luni), MAN [...] a votat 36 de legi [...] şi a ratificat în bloc câteva sute de decrete (428) emise de Prezidiul MAN între sesiunile acesteia. [...] Deputații MAN, deşi aveau drept de inițiativă legislativă, în prima legislatură nu au uzat de aceasta decât de două ori şi atunci pentru a stabili diurna membrilor MAN şi pentru a modifica regulamentul de funcționare al MAN. Practic, toate legile au fost întocmite din inițiativa PMR (PCR) şi erau inspirate din experiența sovietică."

Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României*, 2005

SURSA 5

„Deşi potrivit Constituției din 1948, convocarea MAN [...] se făcea prin decret al Prezidiului MAN, în fapt organizarea unei sesiuni a MAN se hotăra în şedințele Secretariatului CC al PMR. De pildă, şedința Secretariatului CC din 23 decembrie avea la un punct din ordinea de zi organizarea desfăşurării sesiunii MAN [...]. În această şedință s-a hotărât ca Alexandru Moghioroş să răspundă de organizare, iar Alexandru Drăghici era propus să fie preşedinte al biroului MAN, aceasta deoarece preşedintele sesiunii trebuia să fie un membru al Biroului Politic al CC al PMR, pentru că *partidul trebuie să aibă garanția că linia partidului se imprimă, intră în toți porii acestor organisme ale MAN şi asigură conducerea politică de către partid*, după cum afirma Gheorghiu-Dej [...] Deputații MAN intrau în nomenclatura CC al PMR, fiind selecționați şi propuşi spre aprobare conducerii partidului de către Secția Organelor de Partid al CC al PMR. Cu câteva luni înainte de expirarea mandatului deputaților, conducerea PMR însărcina o comisie centrală de partid, care se ocupa cu selecționarea candidaților pentru deputați în MAN, de repartizarea lor pe regiuni, de pregătirea şi desfăşurarea campaniei electorale. [...] Candidații trebuiau selecționați dintre cei mai buni activişti de partid, de stat şi din economie, dintre cei mai buni muncitori fruntaşi în lupta pentru realizarea sarcinilor planului de stat, țărani colectivişti [...], intelectuali devotați cauzei contrucției socialiste."

Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României*, 2005

SURSA 6

„Cum numărul naşterilor din România se afla în continua scădere, Ministerul Sănătății şi Prevederilor Sociale elaborează în 1966 un studiu despre situația natalității în România. […] El propune în primul rând o serie de măsuri cu caracter socioeconomic în vederea redresării situației natalității din România, fiind prevăzute şi resursele financiare necesare pentru punerea în practică a acestor măsuri. Acest studiu este discutat în şedința Comitetului Executiv al CC al PCR din data de 2 august 1966. Din stenograma şedinței aflăm că studiul nu a «plăcut» deloc conducerii de partid, fiind considerat incomplet şi mult prea complicat. În căutare de soluții simple, conducerea de vârf a PCR consideră că studiul nu a abordat principala cauză a scăderii numărului de naşteri din România, anume faptul că întreruperea de sarcină la cerere fiind legală femeile abuzau de această prevedere. Mai marii PCR cer să fie refăcut şi ca «în 2 luni» problema natalității să fie rezolvată în consecință. În «2 luni», adică la 1 octombrie 1966, Consiliul de Stat al RSR dă decretul 770/1966 prin care este interzis avortul la cerere, «rezolvând» în acest fel situația natalității în RSR. Decretul a fost supus «dezbaterii» abia în sesiunea din decembrie 1966 a Marii Adunări Naționale (MAN): […] toți cei care au intervenit în discuție s-au pronunțat pentru adoptarea decretului în forma propusă, considerându-l o măsură absolut necesară şi bine-venită pentru stimularea natalității în RSR. Decretul 770/1966 este adoptat de MAN în forma propusă de Consiliul de Stat, devenind Legea 36/1966."

Corina Pălăşan, „Caracterul restrictiv al politicii pronataliste în România comunistă", în Ruxandra Ivan, *Transformări socialiste* (în curs de apariție)

Sursa: ANIC

Sesiunile MAN se finalizau întotdeauna cu un spectacol de aplauze, prin care se afirma adeziunea față de legile propuse de partid. Imaginea alăturată îi prezintă pe **Constantin I. Parhon**, **Ioan Niculic**, **Mihail Sadoveanu**, **Ştefan Voitec**, **Vasile Luca** şi **Teohari Georgescu** aplaudând pe banca ministerială a MAN cu prilejul votării Legii referitoare la naționalizarea întreprinderilor industriale – iunie 1948.

SURSA 7

„Guvernul era organul suprem executiv şi avea în sarcină conducerea administrativă a statului, în conformitate cu linia politică a partidului. El coordona şi dădea directive ministerelor de resort, dirija şi planifica economia națională, realiza bugetul statului, asigura ordinea publică şi securitatea statului, conducea politica generală a statului în domeniul relațiilor internaționale, organiza şi înzestra forțele armate. [...] Era format şi revocat de MAN. [...] Activitatea guvernului era îndrumată de partid, lucru vizibil şi din adoptarea hotărârilor comune care din 1949 încep să fie publicate în *Buletinul Oficial al RPR*. [...] De pildă, *Hotărârea CC al PMR şi a Consiliului de Miniştri cu privire la raionarea administrativ-economică a teritoriului RPR* din 22 iulie 1950, *Hotărârea CC al PMR şi a Consiliului de Miniştri privitoare la reforma bănească şi reducerea prețurilor* din 28 ianuarie 1952 etc. PMR (PCR) putea să emită hotărâri care deveneau obligatorii doar pentru membrii de partid, însă pentru a deveni obligatorii pentru toți cetățenii republicii trebuia să se asocieze cu un organ de stat. Aceste hotărâri deveneau acte normative obligatorii ale statului şi interveneau în probleme importante, în special ale construcției economice, trasând linia politică atât pentru organele de partid, cât şi pentru cele de stat. Astfel, a fost introdusă o inovație politico-juridică care se va regăsi şi în privința actelor normative şi de administrare elaborate la nivel local, unde sfaturile populare şi comitetele lor executive emiteau şi aplicau hotărâri şi decizii sub directa îndrumare şi controlul organizațiilor de partid.”

Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României*, 2005

Prim-secretarul CC al PMR, **Gheorghiu-Dej**, vicepreşedintele MAN, **Mihail Sadoveanu**, şi ministrul de Finanțe, **Vasile Luca**, discutând despre reforma fiscală în 1949

SURSA 8

„Începând cu anii ’70, s-a accentuat tendința lui Ceauşescu de a crea organisme de partid şi de stat, de a crea funcții care cumulau aceste atribuții. La Congresul al IX-lea se hotărâse separarea funcțiilor de partid şi de stat, pentru crearea unei dialectici de conducere de sus până jos. Aceste idei au fost abandonate odată cu setea de putere şi de acaparare a tuturor pârghiilor de conducere de către Ceauşescu: Secretar General, Preşedintele României, Preşedintele Consiliului de Stat, Preşedintele Frontului Unității Socialiste. [...] Şi s-a continuat în jos : la județe şi în orașe, prim-secretarul era şi președinte al Consiliului Popular. La sate, secretarul de partid era şi primar etc. A început, apoi, crearea organelor de partid şi de stat (cu dublă subordonare): Consiliul Culturii, Consiliul Ştiinței şi altele, cu importanță mai mică. Ministerul de Externe şi parțial, Ministerul Comerțului Exterior fuseseră scoase de sub jurisdicția guvernului şi lucrau direct cu Ceauşescu. Administrația era la cheremul organelor de partid, introducându-se arbitrarul şi amatorismul în conducere.”

Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, 2001

SURSA 9

„Uite, eu nu ştiu ce datorii contractase el pe timpul când eu eram preşedinte al Consiliului de Miniştri. Ceauşescu dădea miniştrilor dispoziții în mod direct. În Biroul său Politic el se ocupa de toate. Şi cum miniştrii erau schimbați de la un minister la altul, cine să mai ştie ce se întâmpla într-un anumit domeniu pe un termen lung?”

Lavinia Betea, *Maurer şi lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, 1995

- **Realizați o investigație în orașul vostru despre modul în care se desfăşurau alegerile în perioada comunistă comparativ cu alegerile post-1989.**
- **Identificați primarii localității voastre din perioada comunistă şi evenimente notabile din timpul mandatului lor.**
- **Redactați un eseu pornind de la aserțiunea lui Ilici Vladimir Lenin: „Statul suntem noi!”.**

Analizați, pe baza surselor de mai jos:

- **raportul dintre justiție şi Partidul Comunist;**
- **rolul asesorilor populari în anii ’50;**
- **caracteristicile şi rolul proceselor-spectacol.**

SURSA 10

„Un cadru legal pentru acțiunile Securității, ale Miliției şi trupelor de securitate a fost oferit de un nou sistem al Justiției, a cărui principală caracteristică era subordonarea față de partid şi de stat. Potrivit articolului 65 al Constituției Republicii Populare Române, adoptată în 1952, rolul Justiției era acela de *a apăra regimul de democrație populară şi cuceririle oamenilor muncii, de a asigura respectarea legalității populare, a proprietății publice şi drepturilor cetățenilor*. Judecătorii erau asistați de *asesori populari* numiți de partid. Curtea, reprezentată de judecători şi asesori, avea puterea de a interveni în toate procesele şi de a prezenta probele sale, de a desemna avocații apărării, al căror rol se limita în mare parte la formularea de scuze pentru pretinsele delicte ale acuzatului. Nu era permisă practicarea avocaturii private.”

Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, 1997

SURSA 11

„Complexul de măsuri al cărui autor a fost Lucrețiu Pătrăşcanu a dus la schimbarea vechiului aparat al justiției şi transformarea sa într-un instrument al «luptei de clasă». […] Ministrul Justiției definitiva în 1946 subordonarea magistraților, care au fost puşi în primul rând să execute ordinele Partidului Comunist şi abia apoi să aplice litera legii: pe 20 aprilie 1946, la o conferință de presă, Lucrețiu Pătrăşcanu declara: «e o afirmație falsă că inamovibilitatea ar fi de natură constituțională! Guvernul decide şi tranşează această problemă!» În consecință, inamovibilitatea dispăruse: asupra statutului magistraților hotăra ministrul Justiției, în acelaşi timp membru al CC al PCR […]. După ce a dat aceste serioase lovituri vechiului corp al magistraților, între timp serios epurat de cei în dezacord cu măsurile de punere sub control politic a Justiției, Pătrăşcanu anunța pe 16 octombrie 1946 şi definitivarea transferului de competențe către Curțile Marțiale a cauzelor privind infracțiunile politice săvârşite de civili. Astfel, ocupația sovieto-comunistă deținea pârghiile de reprimare a opoziției democratice prin aparatul Justiției. […] În textul legii se afirma explicit: «judecătorii trebuie să apere interesele clasei muncitoare, să protejeze noua democrație şi să-i pedepsească pe inamicii poporului». Această «justiție nouă», după cum arăta, la rândul său, ministrul de Interne Teohari Georgescu, «sprijinindu-se pe instituția asesorilor populari ce au la baza lor Constituția şi legile ce decurg din ea, loveşte cu necruțare nu numai în oficinele de spionaj şi în bandele de complotişti, dar şi în acele elemente exploatatoare care vor să împiedice construirea socialismului». [...] În primăvara anului 1948, toți avocații au fost excluşi din barou, fiind reprimiți doar cei aprobați de comisii dominate de comunişti. Baroul a fost înlocuit cu colegii de avocați, conduse de membri PCR, iar numărul avocaților a scăzut şi el drastic; acesta a ajuns de la 12.000 la numai 2.000.”

Marius Oprea, Addenda
la *Cartea Neagră a Comunismului*, 1998

Caricatură de Dan Perjovschi, 2008

În anii ’50, pronunțarea sentințelor împotriva „duşmanului de clasă” începea deseori cu formula „Cu mânie proletară, condamn!”.

SURSA 12

„*Asesorii populari* erau reprezentanți ai poporului pe lângă unele consilii de judecată. Ei nu jucau rolul juraților din instanțele americane, ci aveau, chipurile, menirea de a supraveghea corectitudinea actului de justiție. De fapt, partidul urmărea un scop dublu. Pe de o parte, «instituția» asesorilor populari demonstra poporului că puterea chiar îi aparține. Pe de altă parte, asesorii aveau ca sarcină supravegherea instanțelor de judecată, astfel încât acestea să funcționeze conform comenzilor de partid. Evident, pentru maşinăria propagandistică a PMR, alegerea asesorilor populari era un prilej perfect de demonizare a *scursurilor vechiului regim*."

Toma Nichita, „Presa Epocii Staliniste",
Evenimentul Zilei, 10 martie 2008

▪ **În septembrie 1947, revista de propagandă *Contemporanul* ilustra justiția comunistă prin caricatura de mai jos. Analizați imaginea şi identificați mesajul pe care comuniştii voiau să-l transmită prin intermediul ei.**

SURSA 13

„*Procesele-spectacol* erau pietrele unghiulare ale regimului stalinist. […] Termenul *proces-spectacol* descrie un tip de proces în care autoritățile judiciare au hotărât deja vinovăția acuzatului. Procesul ca atare are singurul scop de a prezenta acuzațiile şi verdictul publicului pe post de exemplu şi de avertisment. Are tendința de a avea un caracter de răzbunare mai degrabă decât corecțional. Astfel de procese pot arăta puțină considerație pentru […] litera legii. […] Acuzații au puține şanse reale să se apere. Ei au semnat de multe ori mărturisiri ca urmare a presiunilor psihologice sau torturii, mai înainte de a apărea în sălile de judecată."

http://ro.wikipedia.org/wiki/Proces_spectacol

▪ **Identificați procese-spectacol din istorie şi formulați un punct de vedere personal despre ele.**

4.2. Instituțiile represive

Orice dictatură se sprijină pe un aparat represiv şi pe o intensă activitate de poliție politică. În absența lor, controlul „total” asupra societății nu ar putea fi exercitat, aşa cum opoziția şi curentele contestare față de regim nu ar putea fi descoperite şi înăbuşite. Care au fost instituțiile represive ale statului comunist român? Cum au funcționat ele? Cum şi-au schimbat metodele de acțiune de la o epocă la alta?

Securitatea

– *Ce e Securitatea?*
– *Inima Partidului, care bate, bate, bate...*
Iată cum era definită Securitatea într-un banc din anii ’80.

Înființată în 1948 după modelul sovietic, Securitatea a avut drept scop principal apărarea ordinii socialiste şi anihilarea potențialilor „duşmani” din interiorul şi din exteriorul țării.

Securitatea în anii lui Dej

Încă din primii ani de funcționare, în numele „luptei de clasă” şi sub atenta supraveghere a consilierilor sovietici, ofițeri KGB, Securitatea a folosit în mod deschis metode violente pentru a implementa modelul stalinist de guvernare: dictatura partidului unic, ascuțirea luptei de clasă, lichidarea vechilor elite politice şi culturale, precum şi a oricărei opoziții, inclusiv cea din interiorul partidului. Sub conducerea unor persoane precum Alexandru Nicolschi, Gheorghe Pintilie, Vladimir Mazuru sau Alexandru Drăghici, au fost operate sute de mii de arestări, deportări în lagăre de muncă forțată, anchete violente şi, nu în ultimul rând, asasinate. În 1949, constituirea Trupelor de Securitate a întărit forța aparatului represiv. Rolul lor era menținerea ordinii publice şi înăbuşirea oricărei rezistențe la colectivizare şi la naționalizarea proprietăților. De-a lungul deceniului al 6-lea, aceste trupe au fost chemate să anihileze rezistența partizanilor din munți şi au fost folosite să păzească lagărele de muncă.

În acelaşi timp, Securitatea şi-a bazat activitatea şi pe tehnici aşa-zis paşnice, precum interceptarea corespondenței, filajul (*dicționar*), perchezițiile sau crearea unei rețele informative (*dicționar*), acestea fiind practici curente, care vizau urmărirea unor categorii largi ale populației.

După moartea lui Stalin în 1953, represiunea s-a diminuat şi în România, dar între 1956 şi 1959, teama Guvernului de la Bucureşti de o potențială influență a mişcărilor de opoziție din Ungaria şi din Polonia a generat un nou val de arestări în rândurile intelectualilor şi țăranilor.

DICȚIONAR

- **Filajul** – „formă de urmărire secretă şi directă, realizată de cadre specializate, având ca scop identificarea persoanelor, urmărirea deplasărilor, a adreselor frecventate şi legăturilor acestora, inclusiv fotografierea sau filmarea unor momente sau situații ce puteau reprezenta relevanță pentru Securitate”.

CNSAS, *„Partiturile” Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, 2007

- **Rețeaua informativă –** „totalitatea agenților, informatorilor, colaboratorilor [...] utilizați de Securitate şi Miliție pentru culegerea şi transmiterea de informații referitoare la persoane sau probleme aflate în atenția acestor instituții”.

CNSAS, *„Partiturile” Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, 2007

Sursa: Muzeul Național de Istorie

Alexandru Drăghici (1913-1993) – şef al Securității, apoi ministrul Afacerilor Interne, până în 1965, unul dintre principalii responsabili pentru represiunea violentă din anii Dej

Abia în 1964, o amnistie generală a deținuților politici a marcat sfârşitul terorii fățişe, Securitatea rămânând însă omniprezentă în societatea românească.

Securitatea în anii lui Ceauşescu

Preluarea puterii de către Nicolae Ceauşescu a corespuns unei reforme a Securității. În 1968, el a denunțat anumite abuzuri şi crime comise de Securitate în timpul lui Gheorghiu-Dej, însă fără ca nici un vinovat să fie pedepsit. Principala consecință a fost numai înlăturarea unor lideri apropiați fostului secretar general, precum Alexandru Drăghici, principalul său rival după moartea lui Dej, care se aflase la conducerea Ministerului Afacerilor Interne şi coordonase implicit Securitatea şi Miliția.

Eforturile de a îmbunătăți imaginea României pe plan internațional au implicat şi renunțarea la măsurile de teroare aplicate până în 1965 sau ascunderea lor în fața opiniei publice. Astfel, în epoca Ceauşescu, Securitatea şi-a concentrat mai mult activitatea pe crearea unei rețele vaste de informatori, infiltrați în toate instituțiile statului, în fabrici, spitale, şcoli. Practic, nici o instituție nu scăpa de urmărire. De asemenea, telefoanele cetățenilor erau interceptate periodic, prin sondaj, iar în casele celor bănuiți că au o atitudine critică la adresa regimului erau instalate microfoane. Prin aceste procedee, erau întocmite dosare de urmărire informativă pentru cei considerați „periculoşi" (*dicționar*).

În ciuda pretinsei legalități, practicile violente ale Securității au continuat şi în perioada 1965-1989, fără să egaleze însă excesele epocii Dej. Asasinarea inginerului Gheorghe Ursu, anchetele împotriva unor disidenți precum Vasile Paraschiv sau Paul Goma, atacurile împotriva anticomuniştilor din exil (Monica Lovinescu, Emil Georgescu etc.) sau atentatul comandat împotriva postului Europa Liberă sunt numai câteva exemple ale violenței practicate de Securitate în anii '70-'80.

DICȚIONAR

Dosar de urmărire informativă (DUI) – individual şi de grup – „colecție de documente ce cuprinde date şi materiale informative cu privire la persoane sau grupuri de persoane, emise în urma acțiunii de verificare şi supraveghere informativă".

CNSAS, *„Partiturile" Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, 2007

Sursa: TVR

Iulian Vlad (n. 1931) – fost şef al Securității din 1987 şi până la căderea regimului. A fost arestat şi condamnat la 9 ani de închisoare, pentru implicarea sa în represiunea din decembrie. A fost eliberat din detenție în 1993.

Direcțiile Securității în anul 1989	
Direcția I Informații Interne	Identifica manifestările ostile regimului, întocmea dosare de urmărire informativă, gestiona o parte a rețelei informative şi făcea rapoarte despre starea de spirit a populației.
Direcția II Contraspionaj Economic	Supraveghea unitățile economice şi veghea la protejarea secretelor tehnologice şi la împiedicarea sabotajelor. Deseori, însă, mai ales în ultima parte a regimului, colecta informații despre angajații din economie.
Direcția III Contraspionaj	Investiga potențialele atacuri externe la adresa României.
Direcția IV Contraspionaj Militar	Se ocupa cu supravegherea secretelor militare. Deseori, însă, monitoriza starea de spirit a militarilor, fidelitatea lor față de regim, îndeplinind practic un rol de urmărire informativă.
Direcția V Protecție a conducerii PCR	Se ocupa cu protejarea securității liderilor de partid.
Direcția VI Cercetări penale	Se ocupa cu cercetarea şi anchetarea celor care luau atitudine față de regim, alături de infracțiunile de trădare a secretelor statului. Anchetatorii erau deseori violenți, folosind amenințări, bătăi şi operând chiar execuții fără bază legală.

Miliția

Înființată în 1949, Miliția a constituit o altă instituție represivă a statului comunist. În anii ’50, ea a jucat un rol important în organizarea deportării țăranilor care se opuneau colectivizării. Relațiile ei cu Securitatea au fost foarte strânse, mai ales în mediul rural, unde în anii ’70 a ajuns să răspundă de întreaga activitate de supraveghere a persoanelor de la sate, sub coordonarea Securității. În acelaşi timp, în anii ’80, multe dintre delictele politice au fost ascunse în spatele unor delicte de drept comun, cazurile fiind instrumentate de Miliție, cu sprijinul Securității.

Procuratura şi instanțele militare

În vederea condamnării juridice a delictelor politice – supranumite crime împotriva ordinii socialiste sau împotriva securității statului – regimul comunist a folosit întotdeauna instanțele militare. Procuratura militară era cea care, cu sprijinul Securității şi al Miliției constituia rechizitoriile, pe baza acestora fiind pronunțate condamnările de către instanțele militare.

Direcția Generală a Penitenciarelor

Subordonată Ministerului de Interne, Direcția Generală a Penitenciarelor coordona închisorile şi lagărele de muncă în care erau trimişi deținuții politici, unde o mare parte dintre aceştia şi-au pierdut viața, în urma torturilor şi înfometării la care au fost supuşi.

Analizați sursele 1-5 şi identificați:

- **rolul Securității şi al Miliției în regimul comunist;**
- **metodele folosite pentru apărarea ordinii socialiste în anii ’50;**
- **dacă există diferențe între Securitate şi serviciile de informații ale unui stat democratic. Argumentați răspunsul.**

SURSA 1

Raport despre situația de la Direcția regională a Securității Poporului Suceava – septembrie 1949:
„Rusu Maria şi sora sa, Rusu Sabina, arestate pe 7 aprilie anul curent, ca având cunoştință de banda *Gărzile lui Decebal*, au fost bătute până când lui Rusu Maria i-a plesnit timpanul urechii stângi, din care îi curge puroi, şi a avut o hemoragie timp de 2 luni. Sora sa, Sabina, arestată pentru simplul motiv că s-a aflat în casă cu Maria, fiind gravidă, a avortat. Şi azi este bolnavă în pat, la Penitenciar şi de atunci hemoragia nu mai încetează. [...] Într-una din camere am găsit-o pe Itu Irina, informatoarea din problema *Gărzile lui Decebal*, care a dat pe Maria Rusu. Itu Irina este dementă şi este ținută de 9 luni într-un regim de exterminare. Tov. căpitan CB a avut o puternică senzație de greață în momentul când am deschis uşa celulei, unde era închisă fără aerisire. Pe ciment mişunau viermii, iar ea nu mai avea asemănare de om. Era aşezată pe un pat de spital, fără nici un aşternut, afară de două scânduri aşezate pe zăbrelele patului. Întrebat de mine de ce nu a internat-o într-un ospiciu pe Irina, tov. Maior Fucks mi-a răspuns că aceasta ştie multe chestii de-ale Securității şi, fiind nebună, le povesteşte şi altora. I-am dat ordin ca imediat să fie scoasă din această cameră şi să se facă curățenie, iar a doua zi să fie internată în spital”.

Marius Oprea, *Banalitatea răului*, 2002

Sursa: ANIC

Una dintre misiunile Securității a fost să înăbuşe orice împotrivire a țăranilor față de colectivizare. **Petruț Dumitru** (comuna Bicaciu, județul Bihor) a fost torturat şi executat în ziua de 24 iulie 1949 pentru că s-a răsculat împotriva politicii agricole a regimului.

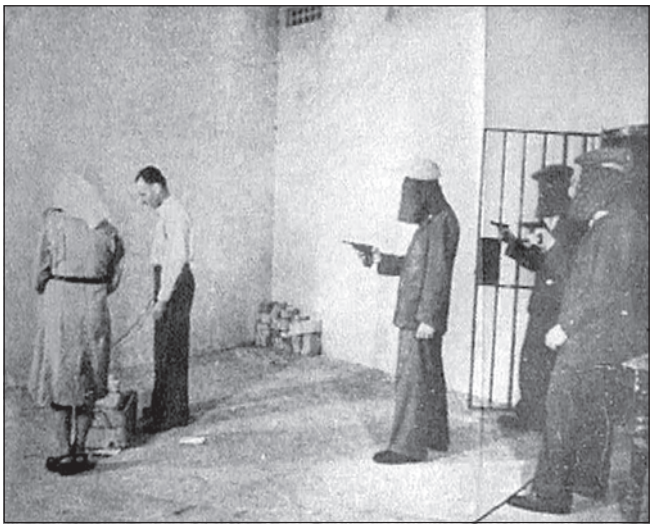

În 1968, cu prilejul aniversării a 20 de ani de la înființarea Securității, Ion Stănescu, şeful acesteia, primea în dar un album de fotografii care prezenta diverse acțiuni specifice „apărării ordinii socialiste". Preluate din acest album, imaginile de mai sus reprezintă execuția sumară a doi țărani acuzați de „uneltire" împotriva regimului.

SURSA 2

Decretul nr. 50 pentru reorganizarea Direcțiunii Generale a Securității Poporului – martie 1951:
„Direcțiunea Generală a Securității Statului are ca îndatoriri: înfăptuirea politicii de apărare a cuceririlor poporului muncitor din RPR împotriva claselor exploatatoare răsturnate, care încearcă să reinstaureze în țară regimul burghezo-moşieresc; apărarea teritoriului țării noastre de pătrunderea agenturilor serviciilor de spionaj imperialiste şi satelite, inclusiv Iugoslavia titoistă şi lichidarea fără cruțare a activității duşmănoase a acestora, dusă în scopul de a submina construirea bazelor socialismului şi regimului nostru de democrație populară".

Marius Oprea, *Banalitatea răului*, 2002

SURSA 3

„Pentru majoritatea deținuților închişi în această unitate carcerală [Sighet] între anii 1950 şi 1955, singurele acte de reținere au fost ordinele şi adresele MAI sau ale Securității. Până la eliberarea sau transferarea din penitenciar, celor depuşi aici nu le-a fost adusă nici o învinuire, considerându-se că au fost închişi temporar la Sighet în aşteptarea condamnării. [...] 51 de membri ai elitei politice şi religioase au murit la Sighet în intervalul 1950-1951, din cauza frigului, a înfometării şi a lipsei de asistență medicală. [...] Aceştia au fost înhumați în gropi săpate noaptea [...] în cimitirul oraşului şi în cel al spitalului, rămase anonime până astăzi. Decesul era consemnat doar într-un proces-verbal [...], fără să fie întocmite certificate de deces [...] şi fără ca familiile decedaților să fie anunțate."

Dumitru Lăcătuşu, „Sighet",
în Andrei Muraru (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, 2008

SURSA 4

Cuvântul de încheiere al Ministrului de Interne Teohari Georgescu la Conferința cu comandanții Miliției, Securității şi Trupelor de Securitate din Direcția Generală şi Direcțiile regionale – februarie 1950:
„Organele Ministerului Afacerilor Interne, Securitatea, Miliția şi trupele noastre trebuie să se găsească în permanentă stare de război. [...] A veni să spunem că nu avem fapte concrete împotriva duşmanului înseamnă să ne legăm la ochi, să lăsăm duşmanul să lovească mai departe în regimul nostru de democrație populară, în dictatura proletariatului din țara noastră. Şi atunci o să-i întreb pe tovarăşi, ce dictatură a proletariatului este aceasta, ca să se lase lovită de toată chiaburimea, de toate elementele duşmănoase? Au teamă de noi, au frică de noi aceste elemente, tremură ele de această dictatură, tremură ele de organele de Securitate şi de Miliție? [...] Partidul şi Guvernul nostru, în grija pe care o are de a asigura buna desfăşurare a muncii în țara noastră, a tuturor oamenilor cinstiți, s-a gândit să dea pentru organele noastre posibilitatea ca acele elemente care nu puteau fi încadrate în texte de lege [...] că nu aveam dovezi concrete, s-a venit cu o lege care permite Ministerului nostru ridicarea celor care duc activitate împotriva regimului nostru [...]. Desigur, această lege are menirea de a putea da o armă în mâna noastră, împotriva celor care într-adevăr de Justiție n-ar putea fi încadrați, dar putem să-i încadrăm pe linia legilor de apărare a Republicii noastre, de a-i trimite pe linie administrativă pentru un timp limitat, de a-i scoate din viața Republicii noastre pentru o anumită perioadă, de a încerca să-i schimbăm. Şi dacă nu, atunci fără îndoială se vor găsi alte metode pentru a-i face pe aceşti duşmani să înțeleagă că nu le rămâne decât încadrarea în regimul nostru de democrație populară".

Marius Oprea, *Banalitatea răului*, 2002

▪ **Pe baza surselor 5-10, identificați care erau metodele Securității în anii ’80 şi modul în care ele s-au schimbat în raport cu anii ’50.**

SURSA 5

„La peste 20 de ani de la preluarea puterii, regimul comunist din România nu mai avea nevoie de folosirea brutală a forței pentru a se menține la cârma țării. Excesele au fost înlocuite cu creşterea accelerată a supravegherii informative, în scopul descoperirii şi neutralizării din faşă a oricăror acțiuni protestatare. S-a urmărit – şi putem afirma că s-a realizat – crearea în rândul cetățenilor a sentimentului că se aflau continuu sub observația atentă a Securității, astfel încât orice împotrivire era din start sortită eşecului. Cum măsura arestării şi a încarcerării a fost luată în puține cazuri, au început să se folosească pe scară largă alte metode. Una dintre cele mai extinse a constituit-o *avertizarea*. În momentul în care informatorii semnalau faptul că anumite persoane se făceau vinovate de acte considerate de partid şi de Securitate ca fiind delicte (audierea posturilor de radio occidentale, cu precădere Europa Liberă, comentarii critice la adresa conducerii țării), acestea erau avertizate de ofițerii de Securitate care efectuau urmărirea. Cel în cauză era astfel «anunțat» că Securitatea cunoştea foarte bine toate acțiunile sale şi că în cazul în care va continua să se manifeste în acelaşi fel va avea de suferit. [...] Pentru a se amplifica efectul, avertizările aveau loc de regulă la sediul Securității, simpla „invitație” de prezentare la această instituție constituind deja un motiv de temere.”

CNSAS, *Securitatea: Structuri – cadre. Obiective – metode*, vol. II, *1967-1989*, 2006

SURSA 6

„Prezenta orientare a fost întocmită în baza unei experiențe dobândite în procesul muncii de control şi cenzură a corespondenței, pentru a da lucrătorilor din […] direcțiile şi serviciile MAI un material de cunoaştere a felului în care se pot strecura prin corespondență comunicările duşmănoase ale spionilor, trădătorilor de patrie şi altor elemente contrarevoluționare, cât şi unele metode de cercetare a corespondenței poştale în interesul securității statului nostru. […] În acest scop, serviciul «F» îşi duce activitatea pe baza cerințelor muncii informativ-operative […] prin: interceptarea manifestelor contrarevoluționare şi urmărirea pe linie grafologică a autorilor lor; interceptarea scrisorilor, coletelor şi telegramelor aparținând obiectivelor urmărite de serviciile operative; sesizarea problemelor ce interesează securitatea, reieşite din cenzura scrisorilor. […]”

„Orientare despre controlul şi cenzura secretă a corespondenței (1959)”, în *„Partiturile” Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, 2007

SURSA 7

„În noaptea de 21 februarie 1981, în clădirea postului de radio «Europa Liberă» de la München a explodat o bombă. La acea vreme au fost afectate birourile redacției în limba cehă, deşi atacul fusese îndreptat împotriva departamentului românesc al postului de radio. Comandat de Securitate, prin implicarea activă a generalului Pleşiță, atentatul a fost dus la capăt de teroristul Ilici Ramírez Sánchez, cunoscut sub numele de «Carlos Şacalul».”

www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/11/071116_ terorism_securitate.shtml

Sursa: IICCR

Sediul din München al postului de radio Europa Liberă, după comiterea atentatului din 1981

▪ **Alcătuiți un dosar de presă (românească şi internațională) cu privire la atentatele de la München din 1981.**

SURSA 8

„În prezent, pe țară situația se prezintă astfel: 188 DUI în problema *artă-cultură*, 248 la *sănătate*, 32 – *presă*, 44 la *justiție* şi 1.208 elemente supravegheate în cadrul dosarului de problemă *artă-cultură*, 1.036 la *sănătate*, 449 la *presă* şi 208 la *justiție*."

CNSAS, *Securitatea: Structuri – cadre. Obiective – metode*, vol. II, *1967-1989*, 2006

SURSA 9

Raport de ascultare a convorbirilor telefonice

20.IX.1989, Ora 7.45 chemat:

„Un cetățean îi spune lui ŞTEFAN că nu a găsit ultimul număr al revistei AMFITEATRU şi îl roagă să-i tragă la XEROX revista pe care o are el.
ŞTEFAN îi spune că îl va trage a doua zi. În continuare mai spune că nu a fost ieri la întreprindere şi că *vreau să mă angajez undeva*.
Cet. – Unde?
Ş. – Îți spun între patru ochi că mai intră ăştia pe fir înainte şi îmi taie craca.
După aceasta se salută şi închid. Înainte de a închide stabilesc să se mai contacteze telefonic".

25.IX.1989, Ora 7.59 chemat:

„Ştefan este sunat de tatăl lui care-i spune că se îngroaşă gluma, că *ăştia* au fost şi pe la el. Tatăl îl întreabă dacă a făcut ceva ce nu ştie el, iar Ş. răspunde că nu a făcut nimic şi culeg *ăia* informații. Tatăl îl sfătuieşte să aibă grijă că cureaua este prea strâmtă, iar Ş. promite că nu face nimic, aşa că să nu-şi facă probleme. Tatăl afirmă: Fii atent! Nu murim dacă mai aşteptăm un an, doi. Stai în banca ta.
Ş.: – Stai liniştit".

Documente reproduse de Stelian Tănase, *Acasă se vorbeşte în şoaptă. Dosar & Jurnal din anii târzii ai dictaturii*, 2002

SURSA 10

„Acolo am fost dat în primire unui căpitan pe care îl chema Rădoi, aşa se recomandase. Acesta m-a bătut o noapte întreagă fără să mă pună să declar nimic în scris: nu voia decât o declarație verbală prin care să confirm că am participat la demonstrație, că am spart uşa Consiliului Județean de partid şi că l-am lovit pe primarul Calancea. O noapte întreagă am fost bătut şi n-am putut să recunosc nimic, pentru că pur şi simplu nu era adevărat ceea ce îmi cerea să recunosc. M-a bătut cu bastonul la mâini, la palme, până dimineața, cred că în jur de ora 5. La final, mi-a promis că a doua seară, dacă nu scriu exact ceea ce voia el, o să mă bată în continuare."

Declarația muncitorului Iosif Farcaş, reprodusă de Marius Oprea, Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie, Braşov*, 2002

Sursa: IICCR

Ofițer de Securitate ascultând şi înregistrând convorbirile telefonice ale unei persoane puse sub urmărire

- **Citiți sursele 11 şi 12 şi formulați un punct de vedere asupra conținutului lor, comparându-le cu ce ați aflat până acum despre Securitate. Ce credeți că s-ar întâmpla dacă ar fi reînființată Securitatea?**

SURSA 11

„În epoca modernă, toate țările, cu regimuri democratice sau dictaturi, şi-au dezvoltat servicii de specialitate, adevărate sisteme imunitare, indispensabile apărării [...]. Securitatea românească [...] a parcurs două faze distincte: faza sovietică, în care serviciile de informații româneşti erau conduse de la Moscova, şi faza ultimă, caracterizată prin subordonarea exclusivă a structurilor informative intereselor naționale. [...] Securitatea nu a fost o poliție politică pusă în slujba lui Nicolae Ceauşescu, ci o instituție a statului român, menită să-i apere în primul rând independența şi suveranitatea. [...] Una dintre obligațiile fundamentale ale cetățenilor democrațiilor occidentale, acceptată ca făcând parte din normalitate, este sesizarea organelor de specialitate cu privire la orice activitate care ar putea aduce atingere intereselor statului. [...] Activitatea rețelei informative a Securității, desfăşurată după nişte norme legale, ordine şi regulamente precise, a fost hiperbolizată până la paroxism, pentru a se crea impresia că suntem o națiune de delatori."

Declarație în fața Parlamentului a deputatului PRM Ilie Merce, fost ofițer de Securitate, iunie 2007

SURSA 12

„După 1965, momentul la care au fost eliberați din temniță deținuții politici, Securitatea a fost cea mai patriotică instituție din România. Mă gândesc serios să o reînființez. Când voi ajunge la putere am să o reînființez."

Declarație publică a senatorului Corneliu Vadim Tudor, *Obiectiv de Suceava*, septembrie 2006

Studiu de caz

METODE DE RACOLARE A INFORMATORILOR

În perioada comunistă, informatorul a jucat un rol important în depistarea atitudinilor „duşmănoase” la adresa regimului. Reţeaua informativă s-a extins treptat, devenind în anii ’80 principalul mijloc de supraveghere a populaţiei.

- **Analizaţi fragmentele următoare şi identificaţi:**
  - **metodele de racolare a informatorilor;**
  - **motivele care îi determinau pe oameni să devină informatori.**
- **Imaginaţi-vă cum aţi fi reacţionat voi în fiecare dintre cazurile prezentate mai jos.**
- **Exprimaţi-vă punctul de vedere cu privire la modul în care trebuie să ne raportăm la diversele tipuri de informatori.**

SURSA 13

„*Recrutarea prin constrângere sau pe bază de material compromiţător* a fost o metodă utilizată constant în toate etapele istoriei Securităţii. [...] Se aplica frecvent în cazul persoanelor cu antecedente politice sau penale: foşti deţinuţi politici, membri ai partidelor burgheze, foşti legionari, ofiţeri deblocaţi şi descendenţi ai tuturor acestor categorii. [...] La nevoie, orice amănunt biografic putea deveni un element constrângător sau un element de şantaj: originea socială „nesănătoasă”, [...] existenţa unor rude sau prieteni apropiaţi cu trecut politic „ostil clasei muncitoare” sau emigraţi în străinătate. [...] Materialul compromiţător putea fi un document extras din dosarul de cadre, [...] înregistrarea unei convorbiri telefonice, o fotografie realizată pe parcursul filajului, din care rezulta că persoana vizată frecventa un anturaj necorespunzător sau întreţinea relaţii extraconjugale.”

CPADCR, *Raport final*, 2006

SURSA 14

„În cazul deţinuţilor politici, şantajul mergea până la recrutarea în ultimele zile de detenţie, după emiterea decretului de eliberare, dar într-un moment în care deţinutul nu ştia că e deja liber. Ameninţarea cu prelungirea detenţiei într-un moment de maximă tensiune psihologică funcţiona mai ales în cazul celor care rezistaseră la presiuni mult mai dure de-a lungul executării pedepsei. Semnarea unui Angajament de colaborare în momentul eliberării din închisoare promitea, pe de o parte, neprelungirea discreţionară a privării de libertate şi, pe de altă parte, o viaţă normală, fără stigmatul detenţiei politice.”

CPADCR, *Raport final*, 2006

SURSA 15

„Maiorul Sasu Vasile – din Direcţia a XI-a – a arătat că, în 1954, pentru a recruta ca informator pe un inginer, s-a fabricat un manifest contrarevoluţionar care ulterior i-a fost plasat acestuia printr-o femeie. A fost anchetat şi bătut de către maiorul Carata până când acesta şi-a recunoscut vina şi a acceptat să lucreze cu organele de securitate.”

Marius Oprea, *Banalitatea răului*, 2002

Filmul *Viaţa celorlalţi*, realizat de regizorul german **Florian Henckel von Donnersmarck**, a fost laureat al Premiului Oscar pentru cel mai bun film străin în 2007. Scenariul evocă relaţia dintre un ofiţer al poliţiei secrete est-germane STASI şi victimele unei urmăriri informative, organizate de comunişti.

SURSA 16

„Unii ofițeri îşi felicitau informatorii de ziua lor, le dăruiau mici atenții cumpărate din bugetul Securității, le cunoşteau problemele personale mai bine decât rudele şi, în general, îi fereau de necazuri, îi ajutau să promoveze, să primească un transfer, un paşaport sau o casă din fondul locativ de stat. Pe scurt, le arătau fața cea mai prietenoasă a sistemului."

Germina Nagâț, „Informatorul de lângă noi", în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

▪ **Priviți imaginea alăturată şi realizați un eseu pe tema *Rolul informatorului în societatea comunistă*.**

Lucrare cu titlul „Informatorul", realizată în anul 2007, de Cristian Pop, elev în clasa a X-a, la Liceul „Nicolae Tonitza" din Bucureşti

SURSA 17

„Recrutarea elevilor se făcea de regulă în localul şcolii, iar ținta culegerii de informații erau fie profesori semnalați cu atitudini suspecte față de regim, fie persoane provenind din familii urmărite [...]. Pe lângă *legendă*, la recrutarea elevilor se foloseau ca argumente constrângătoare sancțiunile şcolare, corigențele, amenințarea cu repetenția sau cu interzicerea accesului într-o instituție de învățământ superior. Introducerea în rețea se făcea prin semnarea unui angajament, uneori pe un formular tipizat, text în care accentul cădea cu deosebire pe păstrarea strictă a secretului colaborării, inclusiv față de familie. Această ultimă condiție încălca flagrant drepturile minorului, constrâns să-şi asume obligații pretins legale în relație cu o instituție a statului, fără acordul părinților sau al tutorilor de drept."

CPADCR, *Raport final*, 2006

SURSA 18

„O altă metodă de recrutare [...] era *legendarea*. Candidatul sau potențialul colaborator [...] era contactat sub un pretext bine ales, o ficțiune. [...] Evident, se preferau poveştile cu substrat patriotic: spionajul, sabotajul economic sau industrial, atacurile străine de orice fel [...]. Victimele sigure ale frazeologiei patriotarde şi legaliste erau în primul rând oameni simpli, angajații întreprinderilor strategice, soldații, recrutați, în general, de contrainformațiile militare, adolescenții ori naivii de bună-credință, ce semnau copleşiți de importanța «misiunii» lor secrete, de care atârna «soarta țării»."

Germina Nagâț, „Informatorul de lângă noi", în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

SURSA 19

„Recrutarea în scopul compromiterii nu avea ca scop extinderea rețelei informative şi obținerea de informații, ci izolarea unei persoane sau «destrămarea unui anturaj». La această metodă se recurgea în acțiunile complexe de urmărire, dacă alte măsuri de descurajare şi intimidare eşuau. În timpul falsei recrutări se încălca voit regula de bază a conspirativității: «candidatul» (adică urmăritul) era adus la sediul organelor Ministerului de Interne în văzul lumii, pentru o «discuție» care nu dura suficient pentru a trece drept anchetă şi nu avea consecințe vizibile asupra celui în cauză. Astfel, se acredita în rândul anturajului ideea că persoana a fost recrutată, urmarea fiind izolarea de familie sau de prieteni. În detenție, simularea recrutării se făcea fie prin acordarea unor «favoruri» nesolicitate, dar refuzate altora, fie prin lansarea deliberată a zvonului despre recrutarea cuiva, având ca efect tot izolarea deplină de ceilalți deținuți."

CPADCR, *Raport final*, 2006

▪ **Realizați un eseu pe tema *Securitatea şi drepturile omului*.**
▪ **Realizați o investigație despre modul în care era văzută Securitatea în oraşul vostru.**

5 „CELĂLALT” ÎN REGIMUL COMUNIST

5.1. „Omul nou”

„Comunismul a întors aproape complet societatea românească. Aproape toți românii au urcat sau au coborât. Puține familii mai păstrează o tradiție. Orășenii au fost până mai ieri țărani. Intelectualii se trag din familii de țărani sau de muncitori. Este o societate formată din «oameni noi», pe care comunismul i-a făcut ceea ce sunt astăzi.”

Lucian Boia, *România – țară de frontieră a Europei*, 2002

Această uriaşă răsturnare socială a început încă din 1945 şi a continuat, prin utilizarea unor metode şi mijloace diverse, până în 1989.

Două dintre sloganurile propagandei comuniste din anii ’50 rezumă filosofia acestui complicat proces social: „Cine nu e cu noi e împotriva noastră!” şi: „Mai bine arestăm 10 nevinovați decât să ne scape un bandit”.

„Omul nou” – criteriu de raportare la „celălalt”

„Celălalt” a fost oricine nu corespundea fizionomiei spirituale şi morale a „omului nou”. Prototipul „omului nou” era unul de import: *Homo sovieticus*. Imaginea acestuia era aceea a omului „perfect”: muncitor productiv, fizic admirabil, marcat spiritual de importanța muncii sale şi de deviza „fără Dumnezeu”.

Ideologia considera individualismul ca manifestarea unei permanente stări conflictuale între individ şi societate. Reprimarea individualismului, potrivit psihologiei comuniste, nu ar fi afectat personalitatea, ci, dimpotrivă, ar fi desăvârşit-o. Colectivul şi colectivitatea erau mediul cel mai propice al afirmării „omului nou”. Acest paradox al individului fără individualism urma să fie dovedit printr-o operație realizată fără anestezie desfăşurată la nivelul ansamblului societății.

Societatea comunistă a fost creată pe baza a două „principii” pedagogice. Primul – „ereditatea nu contează” – pleca de la o premisă falsă, nega ideea de diversitate şi susținea faptul că personalitatea poate fi modelată potrivit oricărui interes. Al doilea – „modelarea personalității este rezultatul unei acțiuni colective, nu individuale” – nega practic ideea de educație liberă şi considera că „educația în colectivitate, prin colectivitate şi pentru colectivitate” era esența educației comuniste. Liantul acestui tip de educație era munca (*sursele 1-3*).

SURSA 1

„Ne-ai învățat că «omul este
munca»,
Aceasta vrem să fie legea sfântă,
Vrem să-ți urmăm neabătut porunca,
Noi, țara ce munceşte şi ce cântă.”

Adrian Păunescu, „Scrisoare de inimă şi credință”, *Almanahul Flacăra*, 1978

Sabin Bălaşa, *Epoca Ceauşescu*

Metodele de formare a „omului nou” pot fi aşezate sub genericul „spălarea creierelor” şi „reeducare” (*capitolul 6*). Principalii piloni erau critica şi autocritica (*activitățile de învățare*). Studiul documentelor de partid şi al cuvântărilor secretarului general, presiunea propagandei audiovizuale, limba de lemn (*sursele 5* şi *6*), transparența vieții private şi puternica integrare socială prin muncă au fost instrumentele de formare a „omului nou”. Loialitatea necondiționată față de partid, dar şi mobilizarea totală şi permanentă în lupta împotriva duşmanilor reali sau închipuiți au făcut din „omul nou”, comunist, o figură mesianică.

Rezultatul? Nimeni nu a rămas perfect imun, dar nici nu s-a obținut „omul nou” în stare pură. Scena socială a fost însă împărțită în alb şi negru, criteriile de valorizare a celuilalt, de relaționare şi de comunicare cu cel care era „altfel” fiind profund antiumane (*capitolele 9* şi *12*).

Sursa: Rompres

Actorul şi cântărețul de muzică folk **Florian Pittiş** a fost un artist care nu se încadra în standardele de imagine ale „omului nou”. Regimul de la Bucureşti a interzis apariția sa în programele de televiziune pentru că a refuzat să-şi taie părul.

„Duşmanul de clasă”

„Celălalt” a fost în toate situațiile un „duşman de clasă”, adică un exclus până la mijlocul anilor ’60 sau un marginalizat în „epoca Ceauşescu”.

Puritatea socială trebuia obținută prin „lupta de clasă” purtată împotriva „duşmanilor de clasă”, numiți şi „duşmani ai poporului”. Acest conflict era considerat lupta finală a umanității înainte de a ajunge la pacea comunistă. În acest context ideologic, instaurarea regimului comunist a fost, de fapt, o stare de revoluție permanentă dusă cu toate resursele şi prin orice mijloace împotriva „celuilalt” – a omului diferit de „omul nou”. Sub eticheta de „duşmani ai poporului” au fost aşezați: chiaburii, marii proprietari, industriaşii şi bancherii perioadei interbelice (considerați „clase exploatatoare duşmănoase”), unii membrii ai clerului ortodox şi ai celui catolic, clerul greco-catolic, partizanii, țăranii care se opuneau cooperativizării, etnicii germani, sârbii din Banat (considerați în totalitatea lor „titoişti”), unii membri ai vechilor partide democratice (PNL şi PNȚ), legionarii, funcționarii şi angajații ministerelor din perioada regimului Antonescu sau Carol al II-lea, unii ofițeri ai armatei (intrau cu toții în categoria „trădătorilor”) etc. O categorie specială au reprezentat-o intelectualii. Ei reprezentau, la începuturile regimului, cultura şi ştiința burgheză şi erau doar parțial corespunzători idealurilor economice (de exemplu, industrializarea avea nevoie de ingineri) sau culturale ale ideologiei comuniste. O parte a intelectualității – oameni de ştiință, scriitori – s-a convertit rapid la noua „religie”, o altă parte şi-a

SURSA 2

„În concepția noastră de formare a omului nou punem accentul pe muncă, ca factor determinant al întregii activități sociale. Iată de ce preocupându-ne de dezvoltarea sportului, de activitatea culturală, educativă, va trebui să pornim de la participarea activă la munca productivă a fiecăruia în domeniul său de activitate, de la îmbinarea muncii cu sportul, cu educația, astfel ca fiecare să fie participant activ la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, la ridicarea bunăstării şi fericirii întregii noastre națiuni socialiste.”

Nicolae Ceauşescu,
Programul privind dezvoltarea activității de educație fizică şi sport pe perioada 1976-1980

afirmat superioritatea şi disprețul şi a fost aproape exterminată în închisori sau marginalizată, iar alții au reuşit să părăsească România înainte de închiderea granițelor.

Frica regimului de „celălalt” a condus la diabolizarea acestuia şi la transformarea sa în „țap ispăşitor” pentru toate eşecurile şi neîmplinirile. Exterminarea fizică, dislocarea (deportarea), „reeducarea” şi izolarea în închisori au fost principalele mijloace şi metode prin care „duşmanii poporului” au fost realmente excluşi, înlăturați din societate în anii ’50. Condamnarea originii sociale nesănătoase, transferul „păcatelor” părinților asupra copiilor şi interzicerea accesului acestora în şcoli, prin alcătuirea dosarelor de admitere pe baza criteriilor sociale şi politice, au fost metode prin care urmaşilor „duşmanilor poporului” le-au fost interzise unele drepturi. Tratați ca „elemente”, şi nu ca oameni, mulți dintre ei au fugit din România.

Destinderea politică de la mijlocul deceniului al 7-lea a moderat acțiunea represivă, dar nu a slăbit, după expresia comuniştilor, „vigilența revoluționară”. S-au adăugat la vechile metode de control al indezirabililor unele mai selective şi mai sofisticate: „dispariția”, „accidentul”, moartea suspectă sau internarea în spitale psihiatrice. De asemenea, acordarea paşaportului pentru părăsirea țării, marginalizarea în poziții sociale inferioare, retrogradarea profesională, interzicerea publicării de cărți sau articole, şantajul, izolarea la domiciliu, au fost mijloace prin care regimul a încercat să-i neutralizeze pe cei care erau „altfel”.

Pornind de la premisa potrivit căreia „scopul scuză mijloacele”, autoritățile comuniste au suferit un eşec major în acțiunea de construire a „noii societăți”, care era injustă prin însăşi natura ei. O societate în derivă, degradarea relațiilor interumane, teama de „celălalt”, suspiciunea, ipocrizia, dublul discurs, lipsa de onestitate, sunt termenii morali în care a eşuat visul utopic al „omului nou”.

▪ **Identificați pe baza surselor 1-4 principalele trăsături ale „omului nou”.**

SURSA 3

„Pentru omul vechi, munca era un chin; sclav, şerb sau proletar, acesta era obligat să muncească pentru a-şi acoperi nevoile, dar mai ales pentru a spori avuția altora, a celor care îi furau munca. Societatea comunistă avea să modifice complet esența acestei tradiționale servituți, transformate acum într-o activitate liberă în beneficiul tuturor. Şi aceasta schimba, implicit, motivația şi atitudinea muncitorului. Dintr-o activitate penibilă, munca devenea o necesitate morală şi, chiar mai mult, o a doua natură. Comunistul este un muncitor prin excelență. El *iubeşte* munca; munca este rațiunea sa de a fi, este – s-ar putea zice – plăcerea lui supremă. În țările comunismului real, omul nou a devenit capabil de o performanță neaşteptată: aceea de a se odihni muncind, concretizând astfel faimosul concept de *odihnă activă* destinat să dea un sens duminicilor şi sărbătorilor. «A sărbători prin muncă» tot felul de evenimente politice sau aniversări istorice a devenit maniera cea mai convingătoare de exprimare a solidarității umane şi a bucuriei de a trăi.”

Lucian Boia, *Mitologia ştiințifică a comunismului*, 1999

SURSA 4

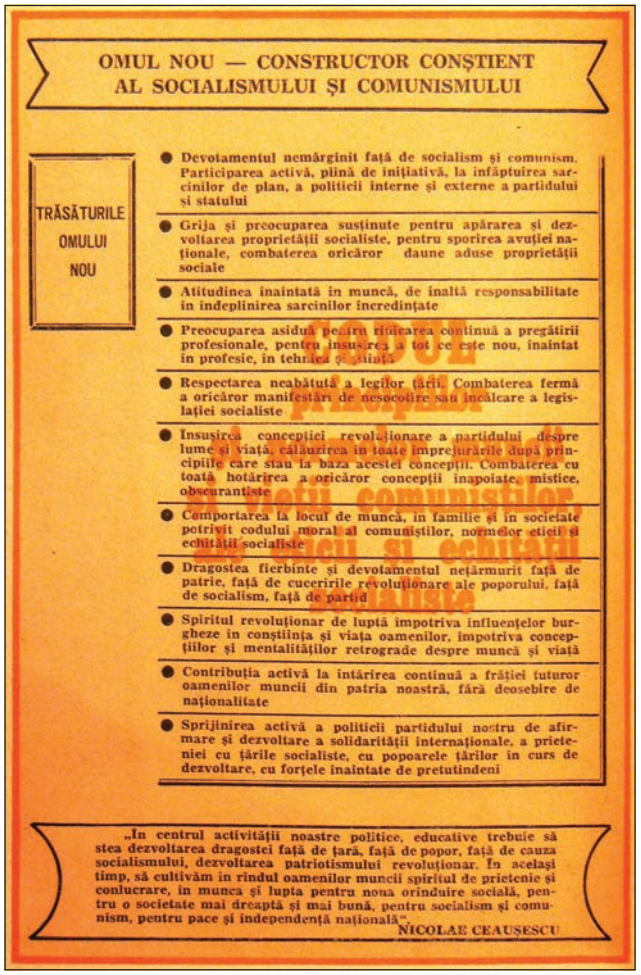
OMUL NOU — CONSTRUCTOR CONŞTIENT AL SOCIALISMULUI ŞI COMUNISMULUI
TRĂSĂTURILE OMULUI NOU
● Devotamentul nemărginit față de socialism şi comunism. Participarea activă, plină de inițiativă, la înfăptuirea sarcinilor de plan, a politicii interne şi externe a partidului şi statului
● Grija şi preocuparea susținute pentru apărarea şi dezvoltarea proprietății socialiste, pentru sporirea avuției naționale, combaterea oricăror daune aduse proprietății sociale
● Atitudinea înaintată în muncă, de înaltă responsabilitate în îndeplinirea sarcinilor încredințate
● Preocuparea asiduă pentru ridicarea continuă a pregătirii profesionale, pentru însuşirea a tot ce este nou, înaintat în profesie, în tehnica şi ştiință
● Respectarea neabătută a legilor țării. Combaterea fermă a oricăror manifestări de nesocotire sau încălcare a legislației socialiste
● Însuşirea concepției revoluționare a partidului despre lume şi viață, călăuzirea în toate împrejurările după principiile care stau la baza acestei concepții. Combaterea cu toată hotărârea a oricăror concepții înapoiate, mistice, obscurantiste
● Comportarea la locul de muncă, în familie şi în societate potrivit codului moral al comuniştilor, normelor eticii şi echității socialiste
● Dragostea fierbinte şi devotamentul nețărmurit față de patrie, față de cuceririle revoluționare ale poporului, față de socialism, față de partid
● Spiritul revoluționar de luptă împotriva influențelor burgheze în conştiința şi viața oamenilor, împotriva concepțiilor şi mentalităților retrograde despre muncă şi viață
● Contribuția activă la întărirea continuă a frăției tuturor oamenilor muncii din patria noastră, fără deosebire de naționalitate
● Sprijinirea activă a politicii partidului nostru de afirmare şi dezvoltare a solidarității internaționale, a prieteniei cu țările socialiste, cu popoarele țărilor în curs de dezvoltare, cu forțele înaintate de pretutindeni
„In centrul activității noastre politice, educative trebuie să stea dezvoltarea dragostei față de țară, față de popor, față de cauza socialismului, dezvoltarea patriotismului revoluționar. In același timp, să cultivăm in rindul oamenilor muncii spiritul de prietenie şi conlucrare, in munca şi lupta pentru noua orinduire socială, pentru o societate mai dreaptă şi mai bună, pentru socialism şi comunism, pentru pace şi independență națională”.
NICOLAE CEAUŞESCU

Revista *Munca de Partid*, aprilie 1986

■ **Sursele 5 şi 6 vă oferă o imagine a modului în care Partidul Comunist l-a privit pe „celălalt”. Care credeți că a fost impactul asupra societății româneşti a utilizării constante în presă, în adunările de partid, în lecțiile de istorie din şcoală etc. a limbajului violent şi acuzator împotriva „celuilalt”?**

SURSA 5

„Ziarul *Scînteia*, organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a demarat din 1944 o adevărată campanie belicoasă împotriva aşa-zişilor «duşmani ai poporului» (aceştia fiind membri ai partidelor istorice, legionari, chiaburi şi moşieri, ofițeri de carieră, ziarişti, universitari, ingineri, industriaşi şi orice alte categorii care nu aderaseră la comunismul impus cu forța). Maşinăria a funcționat mai întâi la nivel lingvistic […] Astfel, o primă categorie de termeni îi califică pe aşa-zişii «duşmani ai poporului» în sfera imoralității infracționale. Aceştia sunt «gangsteri», «tâlhari», «bandiți», «răufăcători», «asasini», «mardeiaşi», «borfaşi», «degenerați», «potlogari», «canalii», «paraziți», «huligani», «lepădături», «secături», «şnapani», «jecmănitori», «elemente necinstite», «mână criminală», «trântori», «tripoteuri», «trişori», prin această terminologie variată comuniştii urmărind să-i consacre pe opozanții lor în toate categoriile infracționale posibile (inclusiv în cele argotice), fapt care ar fi justificat punerea după gratii a acestora. Presupuşii «duşmani ai poporului» sunt, apoi, grupați într-o «şleahtă», «tagmă», «gaşcă», «cârdăşie», «bandă», «haită», «clică» (reacționară), «hoardă» (a fiarei), «rețea», un «detaşament al urii şi persecuției şovine», «agentură», diferitele forme colective de încadrare urmărind să justifice măcar teoretic de ce Partidul şi Tribunalul Poporului vor acționa «fără cruțare», «crunt», preconizând o represiune masivă împotriva presupuşilor infractori. O altă categorie de termeni îi include pe «duşmanii poporului» în subspecia «lacheilor» (fascismului etc.), «mercenarilor», «slugilor» (plecate ale reacțiunii) şi «slugoilor» (hiperbolizare în spiritul epocii) «argaților» (zeloşi ai moşierilor), «cozilor de topor», pentru a sublinia structura ignobilă, inferioară uman, colaborațională a acestora. Această condiție de «pleavă a țării» catalizează spre următoarea orientare de care vor fi acuzați «duşmanii poporului»: nimic mai simplu ca ei să fie sau să devină «trădători» (ai clasei muncitoare şi ai neamului românesc), «spioni» (în solda anglo-americanilor), «profitorii de ieri, sabotorii de mâine», «agenți provocatori», «diversioniştii», «reacționari», «afaceriştii», «carieriştii», «complotiştii», «vânduți», «lude», «farisei» (ai democrației), «gheşeftari istorici», «zarafi», «lefegii», «misiți fără patrie».”

Ruxandra Cesereanu, *Maşinăria falică Scînteia*, www.phantasma.ro/caiete/caiete/caiete3/25.html

SURSA 6

„Azi nu mai avem nici burghezie, nici mari proprietari, nici clasă exploatatoare. Dar aceasta nu înseamnă că acești comuniști n-ar mai avea nici o obligație în societate? […] Comunistul trebuie să fie un combatant de avangardă contra trecutului, contra rămăşițelor mentalității burgheze din conştiința oamenilor, contra tuturor formelor de misticism şi contra influențelor străine. El trebuie să fie un luptător pentru socialism, să se preocupe de rezolvarea problemelor clasei muncitoare, să lupte pentru afirmarea ei ca forță conducătoare a societății, pentru transpunerea în viață a echității sociale. Într-adevăr, comunistul trebuie să fie personal un model, să ştie să lupte pentru realizarea principiilor comuniste de organizare a societății pe principii noi de viață.”

Nicolae Ceauşescu, Cuvântare la întâlnirea cu activul Uniunii Scriitorilor, 1971

■ **Descoperiți mesajele vizuale transmise pe prima pagină a ziarului *Scînteia* din 23 august 1947.**

Analizați sursa 8 şi caricatura de mai jos, publicată în revista comunistă *Contemporanul*, şi rezolvați cerințele.

- **Identificați limbajul şi terminologia utilizate într-un manual de istorie pentru a caracteriza o parte a societății româneşti.**
- **Descoperiți definiția „luptei de clasă”.**

CRIZA : — „Dragul meu, eu însă îți voi rămâne credincioasă”.

- **După anul 1965, metodele de anihilare a eventualilor opozanți ai regimului comunist s-au schimbat. Una dintre ele este descrisă în sursele 7 şi 9. Încercați o investigație personală pe această temă, utilizând relatările de istorie orală ale cunoscuților.**

SURSA 7

„Oare ar mai putea cineva să gândească că în România ar fi posibil să se găsească forțe sociale în stare să pună în pericol orânduirea noastră socialistă? Eu cred că nu… Fără îndoială, tovarăşi, că nici un muncitor, nici un țăran cooperatist, nici un intelectual nu ar admite cuiva să pună în discuție trăinicia şi forța socialismului în România. Sigur, nebuni se mai pot găsi şi se vor găsi întotdeauna. Dar, pentru nebuni, societatea noastră socialistă dispune de mijloacele necesare, inclusiv cămaşa de forță. Însă noi dezvoltăm pe o scară largă medicina. Sperăm că în viitorul apropiat vom dezbate problema perfecționării activității de ocrotire a sănătății la o plenară a CC al PCR. Chiar şi pe aceşti nebuni îi putem trata cu mijloace mai moderne, pentru a nu recurge la cămaşa de forță.”

Nicolae Ceauşescu, „Cuvântare...”, în *România pe drumul desăvârşirii construcției socialiste*, 1969

SURSA 8

„Chiaburimea, care îşi vede îngrădită posibilitatea de a exploata țărănimea muncitoare, trece la acte teroriste, la acte de sabotare a colectărilor şi însămânțărilor, la răspândirea de zvonuri mincinoase privitoare la gospodăriile colective pentru a-i speria pe țăranii muncitori. În acțiunile lor duşmănoase, chiaburii sunt ajutați de elementele reacționare ale clerului catolic şi de diferite secte religioase, în sânul cărora se camuflează elemente legionare, fasciste şi spioni anglo-americani. Elementele capitaliste folosesc, de asemenea, experiența lor din trecut şi legăturile lor în uneltirile duşmănoase ce le urzesc. […] În cadrul acestei lupte economice şi politice ce se duce în țara noastră, creşte lupta de clasă şi pe tărâmul ideologiei şi culturii. Ea se manifestă prin lupte împotriva naționalismului burghez, a şovinismului, arme principale ale duşmanului de clasă, prin lupta împotriva cosmopolitismului. Politica națională justă a partidului şi statului nostru, munca politică a partidului în scopul înrădăcinării tot mai adânc în mase a patriotismului socialist şi a internaționalismului proletar repurtează succese, constituind tot atâtea lovituri date duşmanului. […]

Zdrobirea împotrivirii duşmanului de clasă şi izolarea lui de masa țărănimii pe baza alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, în scopul atragerii acesteia pe făgaşul socialismului, constituie în țara noastră conținutul principal al luptei de clasă în condițiile regimului de democrație populară.”

Mihai Roller, *Istoria RPR, manual pentru învățământul mediu*, 1952

SURSA 9

„În 1972, autorul acestor rânduri a vizitat un spital psihiatric din Poiana Mare, o fostă cazarmă reamenajată, situată în județul Dolj, nu departe de Craiova. M-am putut convinge *de visu* de prezența prizonierilor politici internați într-o secție a spitalului rezervată bolnavilor psihic periculoşi, unde condițiile de trai vizau oroarea. […] Directorul spitalului, un fost medic militar pe nume Popescu, mi-a indicat fără echivoc faptul că unii dintre acei bolnavi erau deținuți din motive de conştiință. […] Amintirile mele personale nu se opresc aici. În 1975, la puțin timp după semnarea acordurilor de la Helsinki, din care un «coş» era consacrat drepturilor omului, un avocat din Braşov, Haralamb Ionescu, a fost internat, din ordinul Securității, în aceeaşi clinică în vederea unei expertize psihiatrice. Acesta îi scrisese Secretarului General al Națiunilor Unite un raport în care afirma că drepturile omului nu erau respectate în România – scrisoarea sa a fost interceptată, iar «bolnavul» a fost internat. Am refuzat să fac parte din comisia de expertiză. Alții însă nu. A fost declarat bolnav mintal periculos, urmând a fi supus unui tratament obligatoriu. Mai târziu, începând din 1977, dată la care am emigrat în Elveția, am menționat deseori acest caz.”

Ion Vianu, „Persecuția psihiatrică a opozanților şi disidenților”, în *Comunism şi represiune în România*, 2006

- **Identificați în sursele 10 şi 11 metoda prin care au fost excluşi din societatea comunistă cei care intrau în categoria „duşmanilor poporului”.**
- **Realizați o investigație în comunitatea în care trăiți pentru a descoperi persoane ale căror familii au purtat stigmatul de a fi considerați „duşmani de clasă”.**

SURSA 10

„În anul 1951, opt familii din comuna mea s-au trezit în dimineața de 18 iunie, la Rusalii, cu casa încercuită de soldați şi milițieni care le-au pus în vedere că, în decurs de câteva ore, trebuie să-şi împacheteze câteva lucruri, nu mai mult decât pot transporta cu forțe proprii până la cea mai apropiată gară, Strehaia – în cazul floreştenilor, că urmează să fie duşi într-o direcție necunoscută. Pentru ce vină? Nimeni nu i-a lămurit. Şi-au lăsat agoniseala de-o viață, au luat cu ei ce le-a trecut prin minte pe moment şi au pornit flancați de soldați şi ofițeri, în convoi, ca țiganii cu corturile, spre gară, în plânsetele sătenilor şi ale rudelor, cele mai de vază familii ale comunei. Fuseseră aleşi de comuniştii din sat, etichetați ca «duşmani ai poporului», şi sătenii trebuiau să ia aminte ce pățesc cei care nu aderă cu bucurie la noul regim.”

Dalia Hereş (16 ani), „Comunismul mi-a distrus familia”, în *Ce înseamnă comunismul pentru mine*, 2007

SURSA 11

„Cei mai mulți dintre deportați erau țărani, considerați, conform clasificărilor ideologizante din epocă, drept «mijlocaşi» sau «chiaburi». […] «Duşmanii» nu se aflau însă doar la sate, foştii industriaşi şi moşieri, foştii comercianți care au lucrat cu străinătatea, precum şi aceia care au avut conducerea întreprinderilor aparținând unor străini, funcționarii epurați, militarii deblocați, avocații excluşi din barou, rudele celor fugiți din țară, elementele cunoscute ca titoiste se puteau găsi mai ales la oraş. Profesori, învățători, medici, preoți au împărtăşit aceeaşi soartă cu deportații țărani. […] O statistică secretă a Consiliului de Securitate a Statului din 16 februarie 1968 […] menționează că numărul persoanelor considerate «periculoase pentru securitatea statului», cărora li s-a impus domiciliu obligatoriu între 1953 şi 1964, se ridică la 60.000. […] Numărul total al persoanelor care au suferit «pedepse administrative» s-a ridicat la 82.700. […] Un deportat era un om căruia, în momentul dislocării, i se ridicau actele de identitate, înlocuite cu o simplă adeverință cu DO [domiciliu obligatoriu, n.n.]. I se refuza o minimă demnitate, aceea de cetățean, fiind identificat doar cu statutul de «dislocat», un vinovat, un marginal, «un fel de apatrid», cum spune unul dintre ei, dacă nu de-a dreptul un duşman.”

Smaranda Vultur, „Un trist bilanț: deportările din perioada stalinistă a comunismului românesc”, în *Comunism şi represiune în România*, 2006

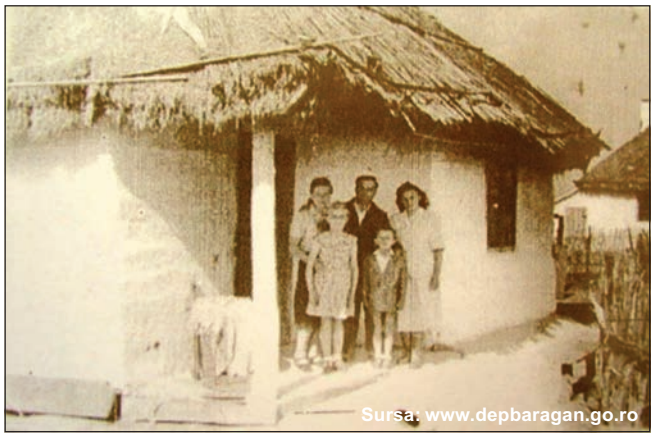
Sursa: www.depbaragan.go.ro

Familie de deportați în Bărăgan, în bordeiele-tip în care trebuiau să locuiască

- **Analizați sintagmele subliniate de noi în textul de mai jos şi formulați un punct de vedere cu privire la tipul de educație ideologică ce trebuia însuşit de către membrii de partid şi chiar de către societatea românească.**
- **Comparați rezultatul obținut cu educația liberală din democrațiile contemporane.**

SURSA 12

„În urma verificării, *arma criticii şi autocriticii* a fost mai larg şi mai just folosită, iar principiul democrației interne de partid a fost respectat cu mai multă *fermitate*. [...] Ocupându-se de sarcinile organizațiilor de partid în etapa respectivă, raportul a arătat că preocuparea pentru *unitatea de neclintit* a partidului, pentru *puritatea* rândurilor sale, pentru întărirea *disciplinei* de partid, pentru educarea membrilor de partid în spiritul *vigilenței* împotriva duşmanului de clasă şi al *intransigenței* față de abaterile de la linia partidului trebuie să fie o sarcină permanentă a fiecărei organizații de partid, a fiecărui comunist.”

Lecții în ajutorul celor care studiază istoria PMR, 1960

Studiu de caz

DESPRE MORALITATEA UNUI „DUşMAN AL POPORULUI”

Relatarea care urmează este un exercițiu de istorie orală recuperată de autori de la un fost „duşman al poporului”. Sandra Lahovary trăieşte astăzi la Berna (a profesat medicina şi acum este pensionară), iar povestea ei nu are nimic ieşit din comun. Seamănă cu alte mii de istorii personale ale unor „duşmani ai poporului”. Ea a avut totuşi până la urmă un destin fericit, reuşind să părăsească România comunistă.

- **Citiți textul şi descoperiți la copilul şi apoi tânăra Sandra reperele morale care i-au ghidat existența. Alcătuiți o listă şi comparați-o cu valorile „omului nou” imaginat de ideologia comunistă.**
- **Traiectoria profesională a Sandrei a început cu falsificarea autobiografiei. Care ar fi fost opțiunea voastră în acea situație? Argumentați răspunsul!**
- **Cum explicați moralul foarte bun cu care avocatul George Boian a ieşit din închisoare?**
- **Considerați că este condamnabilă părăsirea țării în anul 1969? Argumentați răspunsul!**
- **Faceți un comentariu pornind de la afirmația din final: „Regret doar că evenimentele amintite mi-au scurtat copilăria şi mi-au întunecat tinerețea”.**
- **Cunoaşteți biografii asemănătoare? Încercați să le recuperați şi să le prezentați colegilor!**

„Cu excepția orelor de masă când eram obligată să mănânc fără să-mi fie foame şi mai ales a micului dejun cu chinul înghițirii cafelei cu lapte cu «pieliță», am avut o primă copilărie fericită. Aveam 6 ani când a început războiul care pentru mine nu a schimbat mare lucru. Era camuflaj, se circula noaptea cu lanterne de mână şi se făceau exerciții de alarmă antiaeriană. Ca în fiecare vară mergeam la țară la Tâmna, la Dobra sau la Ilovăț. Prietenul meu de joacă la Tâmna era băiatul logofătului. Cu el mâncam caise verzi, de la el am învățat cum se nasc purceii şi tot de la el am luat păduchi.

În martie 1944, de frica bombardamentelor, ne-am refugiat de la Bucureşti la Dobra. Scăpasem de şcoală, mă distram numărând avioanele americane şi creşteam viermi de mătase.

Armistițiul de la 23 august a fost un moment dureros în care mi-am pierdut încrederea şi respectul față de adulți, în general, şi față de unii membri ai familiei, în particular. Nu puteam înțelege cum poți să-ți părăseşti aliații şi mai ales cum poți întoarce armele împotriva lor.

Sandra în 1937

Auzeam «vin americanii», «am scăpat de nemți» şi au venit ruşii de care n-am mai scăpat. Îmi aduc aminte de spaima mea la vederea primelor trupe (hoarde) ruseşti! După o scurtă perioadă de destindere cu ofițeri americani tineri, frumoşi, pe străzile capitalei, cu filme americane, cu guma de mestecat şi pasta de dinți Colgate, s-au succedat cu viteza fulgerului numeroase evenimente: instaurarea Guvernului Groza, naționalizarea pământurilor, industriilor, caselor, i s-a pus în vedere Regelui să abdice, au fost aruncați în închisori conducătorii partidelor istorice şi s-au închis granițele. A fost momentul când părinții mei au hotărât să părăsească clandestin țara. Aranjamentul trecerii Dunării la Turnu Severin într-o noapte cețoasă, fără lună nu s-a putut realiza şi ne-am întors la Bucureşti unde, nemaiavând locuință, am fost primiți în apartamentul de patru camere al unei mătuşi, în care se găseau deja şapte membri ai familiei. Cu noi trei, eram în total zece persoane. Paravane, dulapuri şi biblioteci transformau camerele într-un fel de labirint în ale cărui cotituri se găsea câte un pat. Intimitatea era deci respectată! Camera noastră nu era subdivizată, dar era trecerea la baie a celorlalte şapte persoane. Se mânca zilnic mâncare de cartofi sau de varză fără carne, iar duminica aveam şi desert – imitație de piure de castane făcut din fasole. Ca desert se mai făcea şi un fel de colivă din arpacaş cu zahăr şi puține nuci. Se terminase cu mofturile din prima copilărie!

La scurt timp a fost arestat tata (George Boian, avocat în Bucureşti), vărul său Ion Ioanid, un alt unchi şi o mătuşă. Tata a fost arestat pe stradă la 16 august 1949, deoarece asupra lui s-a găsit o scrisoare adresată lui N. Caranfil, în America. Scrisoarea conținea informații din presa românească privind transformările din România. Pe această bază i s-a înscenat un proces de înaltă trădare, fiind condamnat pe viață. În acest proces a fost antrenat şi Ion Ioanid. Tata a stat închis 16 ani trecând prin mai multe închisori: Jilava, Aiud, Gherla. A ieşit din închisoare cu un moral extraordinar de bun.
Mama, fără profesie, a găsit de lucru ca muncitoare la Cooperativa Albol, unde se fabrica un detergent de spălat rufe. Până la prima leafă a reuşit să vândă cu un preț foarte bun o butelie de aragaz, care era un obiect foarte căutat.
Eu m-am înscris la Şcoala Medie Tehnică Sanitară unde cercetarea originii sociale era mai puțin activă decât la un liceu teoretic. La sfatul şi cu ajutorul unui profesor al şcolii, dr. Emil Căpraru, am făcut o nouă autobiografie în care l-am declarat pe tata mort pe front (minciună mai greu de descoperit).
Am terminat şcoala cu diplomă de merit şi am intrat la Facultatea de Medicină fără concurs pe baza acestei diplome. După examenul de stat am fost repartizată la circumscripția sanitară Breaza, raionul Mizil.

Sandra cu soțul în 1974

Între timp mă căsătorisem cu Georgy Lahovary, căsătoria religioasă făcând-o acasă (aşa era moda, ca să nu afle duşmanii!).
Viața şi activitatea la circumscripție au fost deosebit de greu de suportat din cauza mizeriilor pe care mi le făceau în special medicul-şef de raion şi tovarăşul Ivan, secretarul de partid (amândoi beți notorii), şi, într-o mai mică măsură, milițianul comunei care era supărat pe mine pentru că refuzasem să-i tai bătăturile şi mă amenința cu schimbarea buletinului de Bucureşti cu un buletin de Breaza.

Sandra în 1961

În acei ani, la Breaza, am cam suferit de foame şi frig împreună cu țăranii foarte cumsecade la care locuiam. Cum nu prea aveam însă subiecte comune de conversație, mă duceam foarte des la preotul satului care mă consola, iar preoteasa îmi punea pe masă tot ce avea mai bun. După patru ani am ajuns prin concurs la Bucureşti. Situația politico-economică se ameliorase într-un fel, nu se mai făceau arestări şi dispăruse frica. În plus, la presiunile Occidentului s-au eliberat deținuții politici, printre care şi tatăl meu. Începuse chiar să fie destul de bine. Se cumpărau maşini (Trabant şi Wartburg). Reprimarea revoluției lui Dubček în Cehoslovacia de către tancurile sovietice m-a făcut să-mi pierd încrederea în viitorul țării şi m-a determinat s-o părăsesc cu orice risc. Am schimbat astfel cursul vieții mele într-un sens mai mult decât pozitiv.
Regret doar că evenimentele amintite mi-au scurtat copilăria şi mi-au întunecat tinerețea."

Sandra în 2002

5.2. Minoritățile

„Ca orice punere în scenă a afecțiunii, dedicația e, prin definiție ipocrită. […] Ar fi de aşteptat, prin urmare, ca, răsfoind o colecție de dedicații oferite cuplului Ceauşescu, să întâlnim cantități enorme de oportunism fad, de ipocrizie conformistă, de emotivitate trucată. […]
«Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, acest roman despre prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar, despre suferința celor oprimați, despre revolta celor care au suferit şi despre naşterea unei alte lumi, care nu putea fi însă cea dreaptă, o carte ale (*sic!*) autocriticii naționale maghiare, scrisă deci în concepția umanismului maghiar, care a înfierat asuprirea națiunilor minoritare, asuprirea românilor (ah!), şi a înțeles naşterea noilor state naționale din Bazinul Dunărean – deci şi ale (*sic!*) României din secolul XX – ca o legitate inevitabilă al (*sic!*) istoriei, o carte socotită singulară în toată literatura de limba maghiară prin sinceritatea ei totală.»”

(Andrei Pleşu, *Comédii la porțile Orientului*, 2005)

Săsoaică din zona Sibiului

Deducem cu uşurință faptul că dedicația aparține unui scriitor de etnie maghiară. Ea se înscrie între mostrele de duplicitate şi linguşeală oficială față de „conducătorul iubit şi stimat” ale majoritarilor şi minoritarilor deopotrivă. *Asimilarea* a fost cuvântul de ordine al autorităților față de minoritățile naționale.

„Naționalitățile conlocuitoare”

Prin această sintagmă erau desemnate minoritățile naționale în discursul oficial al regimului comunist. Mai mult, aceste discursuri au făcut întotdeauna referire doar la două minorități care locuiau pe teritoriul României: maghiarii şi germanii. Celelalte minorități erau integrate de-a valma în formula „şi alte naționalități” (*sursa 1*).

Toate constituțiile României din perioada regimului comunist au recunoscut egalitatea cetățenilor indiferent de naționalitatea lor. În practică însă, minoritățile au fost supuse unui proces de integrare care a evoluat spre asimilare şi, în consecință, spre încălcarea drepturilor fundamentale. Tendința ideologiei de a celebra (în discursuri, la învățământul politico-ideologic, în spectacole) exclusiv românismul a creat în rândul minorităților un sentiment de excludere şi de discriminare.

Maghiarii

Minoritatea maghiară a fost cea mai numeroasă din România. În 1977 trăiau aici 1.705.810 persoane de etnie maghiară, care în trei decenii de regim comunist îşi pierduseră treptat o parte dintre drepturile naționale (*sursele 2* şi *3*). Dacă în anii ’50 maghiarii s-au bucurat de numeroase drepturi (existența şcolilor şi a

SURSA 1

„Unitatea şi frăția oamenilor muncii români, maghiari, germani şi de alte naționalități din patria noastră îşi află rădăcinile în lupta seculară dusă împreună pentru eliberarea socială, pentru înlăturarea jugului dominației străine. Aşa cum este cunoscut, împrejurările istorice au făcut ca pe teritoriul patriei noastre să se statornicească din timpuri străvechi, alături de poporul român, şi populații de alte naționalități.”

Nicolae Ceauşescu, Expunere la Plenara CC a PCR, 1968

Universității „Bolyai”, existența Regiunii Autonome Maghiare etc.), în anii care au urmat situația acestora s-a înrăutățit. Deşi a condamnat naționalismul şi şovinismul, reforma administrativă a României din 1968 a exprimat tendința de asimilare forțată a maghiarilor din Transilvania.

În contextul invaziei trupelor Pactului de la Varşovia în Cehoslovacia (1968), a crescut şi teama lui Ceauşescu față de posibila izbucnire a unor nemulțumiri în rândul minorităților. În anul următor a crescut numărul de ore de programe radio şi TV în limbile minorităților, au crescut tirajele publicațiilor în limbile minorităților şi s-au constituit Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară şi Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Germană, instituții care erau, de fapt, „organe” de fațadă. Activitatea lor a fost nesemnificativă, câtă vreme membrii lor erau numiți de Partidul Comunist. Mai mult, în anii ’70, activitatea lor a fost suspendată sau s-a desfăşurat neregulat.

Germanii

Comunitatea germanilor din România a avut de suferit încă de la instaurarea regimului comunist. Deportările (45.000 de şvabi din Banat au fost dislocați în Bărăgan), confiscarea proprietăților agricole şi a celor industriale şi comerciale, pierderea unor drepturi (prin Legea electorală din 1946, germanii şi-au pierdut dreptul la vot, fiindu-le redat abia în 1950), naționalizarea bunurilor bisericilor au fost măsuri care au condus la reducerea numerică a germanilor din România. O parte dintre aceste măsuri punitive au fost determinate, în contextul european al denazificării, şi de echivalarea culpei individuale de a fi susținut nazismul cu o vină colectivă a întregii comunități germane. În anii ’60, germanii şi-au redobândit unele drepturi, iar din 1967 (când au fost reluate relațiile diplomatice cu Republica Federală Germania) germanii au început să părăsească România (*capitolul 10 – studiul de caz*).

SURSA 2

„Spre deosebire de reacția sa la desființarea Regiunii Autonome Maghiare în 1960, Guvernul ungar nu şi-a manifestat în nici un fel dezaprobarea față de această reorganizare teritorială. Relațiile Ungariei cu România erau condiționate de atitudinea sovietică față de cea din urmă, iar fidelitatea conducerii române față de Moscova în timpul revoltei ungare din 1956 a făcut ca pentru o scurtă perioadă, până la începutul anilor ’60, tratamentul acordat minorității maghiare să nu constituie o problemă.”

Mihai Bărbulescu *et al.*, *Istoria României*, 1998

SURSA 3

„Răul este accentuat de o politică discriminatorie a Bucureştiului care începe în anii ’70 şi se manifestă în anii ’80. Presa ungurească este atacată în 1974: sub pretextul economiei de hârtie, mai multe jurnale de limbă ungară sunt suprimate sau îşi văd tirajul redus. Comunitatea ungară este legată de rețeaua sa şcolară şi universitară. Or, această rețea este desființată după 1956. Puțin câte puțin, şcolile ungureşti sunt transformate în secții ungureşti ale stabilimentelor române şi procesul tinde spre asimilare. Pentru opinia ungară, scandalul începe în 1959, odată cu fuziunea Universității maghiare „Bolyai” din Cluj cu Universitatea „Babeş”. Rectorul universității ungare se sinucide. Progresiv, lista de cursuri predate în limba maghiară este redusă.”

Catherine Durandin, *Istoria românilor*, 1998

www.memoria.ro

Magazin aflat în proprietatea unor sârbi din Timişoara (1947)

Populația germană din România era, în 1977, evaluată la aproximativ 360.000 de persoane, pentru ca la recensământul din 1991, să numere doar 71.000 de oameni.

Evreii

În 1947, numărul evreilor din România era de aproximativ 430.000. Numeroşi membri ai acestei minorități s-au implicat încă de la instalarea comunismului în România în acțiunile de edificare a noului regim, cu speranța devenită iluzie că acesta îi va proteja în fața discriminărilor. În anii '50, ei au ocupat funcții importante în ierarhia partidului, fiind însă treptat marginalizați. După apariția statului Israel foarte mulți membri ai comunității evreieşti au emigrat în noua patrie, astfel că, în 1977, numărul evreilor era de aproximativ 25.000 (*capitolul 10 – studiul de caz*).

Sursa: www.agonia.ro

Copii evrei la şcoala sinagogală în anii '80

Situația drepturilor omului în România a fost dintre cele mai proaste din întreg blocul comunist. Deşi România a semnat Acordul de la Helsinki în 1975, respectarea drepturilor minorităților a rămas arbitrară şi conjuncturală. Celelalte minorități de pe teritoriul României (sârbii – *sursa 4*, croații, cehii, slovacii şi bulgarii, concentrați mai ales în zona Banatului, ucrainienii – localizați în Maramureş şi Bucovina, ruşii lipoveni – concentrați în județul Tulcea, tătarii şi turcii din Dobrogea, precum şi alte minorități – polonezii, grecii, italienii, albanezii, armenii) au rămas în afara preocupărilor regimului. Asimilarea acestora a fost neoficială, dar treptată şi sigură.

Partidul Comunist a pretins că deține mijloacele de rezolvare a problemelor „naționalităților conlocuitoare", dar, în realitate, ideologia „omului nou" nu includea soluții de prezervare a identității naționale a minorităților şi a drepturilor acestora. Construcția partid-stat-națiune a asimilat şi a uniformizat tot ceea ce era diferit de națiunea care era „română" şi „comunistă".

Sursa: www.edikup.wordpress.com

- **Priviți imaginea şi precizați cărui cult religios îi aparțin gesturile rituale prezentate.**
- **Alcătuiți un portofoliu pe tema prezenței evreilor în România în perioada regimului comunist.**

▪ **Pornind de la sursele 4 şi 5, realizaţi un exerciţiu de istorie orală în comunitatea în care trăiţi, având ca subiect recuperarea memoriei istorice a cetăţenilor aparţinând minorităţilor naţionale, cu privire la perioada regimului comunist.**

SURSA 4

„Aş putea să spun, din nou, că până în 1948 a fost o viaţă aproape normală, frumoasă şi liniştită. Eu îmi amintesc de atmosfera care era în Piaţa Traian. Tatăl meu a fost comerciant, cu produse alimentare. Toţi comercianţii care erau în Piaţa Traian erau fiecare de altă naţionalitate, indiferent de ce fel de magazin au avut. Majoritatea erau evrei, apoi tatăl meu era sârb, mai erau şi vreo doi unguri, un german, dar înţelegerea între aceşti oameni era perfectă. Era o atmosferă de cinste şi de respect. […]”

Interviu realizat de Adrian Onică cu Vladimir Nenadovici (n. 1923),Timişoara, www.memoria.ro

SURSA 5

„La sârbi există sărbătoarea aceasta, care este cea mai mare sărbătoare în familie, numită patronul casei. Fiecare casă are un patron, iar al meu este Sfântul Nicolae. Asta se serbează atuncea. Noi locuiam în Piaţa Traian şi, când trăiau, bunicii şi părinţii mei se duceau la biserică de Sfântul Nicolae şi-atuncea veneau sus la noi să ne felicite cunoscuţii. Totdeauna, pe vremea aceea, înainte de război, veneau câte 40-50 de oameni să ne felicite cu această ocazie. În ziua aceea vine şi preotul în locuinţă ca să-ţi sfinţească locuinţa. Cinci minute se spune o mică rugăciune. Asta vine din străbunici şi fiecare familie sârbească are un sfânt ce se consideră patronul casei care te ocroteşte. Şi noi mergeam la cunoscuţii şi la prietenii noştri, aşa că se adunau într-un an vreo 15-17 întâlniri din astea, când ne duceam la alţii sau alţii veneau la noi. Nu ştiu cum a ales familia acest patron, dar ştiu că fiecare are un sfânt şi asta este pentru sârbi mai important decât Crăciunul, decât Anul Nou, decât orice.”

Interviu realizat de Adrian Onică cu Vladimir Nenadovici (n. 1923),Timişoara, www.memoria.ro

Studiu de caz — RROMII

Termenul *rrom* exprimă astăzi aspiraţia comunităţii etnice pe care o desemnează către o identitate modernă. Rromii nu au fost niciodată desemnaţi astfel în perioada regimului comunist, care a evitat să vorbească public despre problemele acestei minorităţi – în rarele rânduri când s-a preocupat de ele: situaţia socială dificilă, sărăcia, analfabetismul, excluderea socială. Această minoritate nu a fost cuprinsă în statisticile oficiale, ea nefiind recunoscută şi acceptată nici măcar în formula „şi alte naţionalităţi”.

Transformările sociale petrecute în cadrul acestei minorităţi sunt cele pe care le-a suportat întreaga societate românească: răsturnarea ierarhiilor sociale (*sursa 6*), creşterea populaţiei urbane, transformările ocupaţionale, omogenizarea şi uniformizarea socială.

Sedentarizarea şatrelor, care mai practicau nomadismul, a fost singura modificare notabilă în existenţa acestei minorităţi. Vara, însă, rromii continuau să colinde prin ţară practicând meşteşugurile tradiţionale şi comerţul ambulant. Încercarea autorităţilor de a le pune la dispoziţie locuinţe şi locuri de muncă (*sursele 7* şi *8*) în anii ’70-’80, a risipit

Rrom practicând o meserie tradiţională

comunitățile rrome rurale şi i-a îndreptat pe membrii acestora către lumea orăşenească. Simultan a avut loc transferul de tradiții specifice acestor comunități către cultura populară urbană.

Absența interesului față de o minoritate cu probleme distincte, încercarea de „civilizare" a rromilor prin a-i determina să renunțe la patrimoniul cultural specific etniei, tendința de asimilare, dar şi prejudecățile şi atitudinea generală negativă a restului populației față de o minoritate care era cu adevărat „altfel" – în datele sale esențiale –, au perpetuat timp de 50 de ani o situație de inferioritate socială pe care rromii nu au putut-o depăşi singuri.

Propria renunțare la identitatea etnică (prin declararea în recensămintele oficiale ca români), precum şi lipsa organizațiilor culturale sau social-politice (Uniunea Generală a Rromilor din România, care îşi reluase activitatea după 1945, a fost desființată de către autoritățile comuniste în 1948) sau a publicațiilor au generat o pierdere a identității comunitare. Succesul profesional sau artistic al unor persoane de etnie rromă a fost deseori rezultatul unei acțiuni de „naturalizare" (de fapt, autoasimilare) individuală.

În lipsa oricărei educații a majoritarilor şi a celorlalte minorități pentru comunicarea cu „celălalt", pentru respectarea diversității de expresie lingvistică şi culturală (ideologia comunistă nici măcar nu a avut în vocabular asemenea termeni, deşi semnarea Acordului de la Helsinki în 1975 o obliga la revizuirea atitudinii față de respectarea drepturilor omului), atitudinea față de rromi a rămas, de fapt, cea tradițională față de țigani. Acțiunea de exterminare a țiganilor inițiată de Ion Antonescu, de exemplu, a rămas în memoria colectivă ca un fapt pozitiv. Expresii uzuale precum: „te porți ca un țigan" sau „stai cuminte că vine țiganul şi te bagă în sac" (adresată copiilor) reprezintă înfățişarea negativă a relației cu minoritarii rromi.

▪ **Pe baza lecției şi a surselor 6-9, redactați un eseu pe tema *Rromii în perioada comunistă*.**

SURSA 6

„În primii ani ai regimului comunist s-a manifestat, în ceea ce-i priveşte pe țigani, un fenomen de neconceput înainte: în aparatul de partid, în miliție, armată şi organele de securitate au fost angajați un număr relativ mare de țigani. Această ascensiune a unor țigani s-a petrecut nu atât în cadrul politicii de promovare a minorităților naționale, practicată de noua putere în primii săi ani, cât mai ales în condițiile politicii sociale a regimului comunist, care urmărea încurajarea categoriilor sărace şi distrugerea vechii structuri sociale, refractară noilor rânduieli. Aşa se explică de ce, nu în puține comune, în funcția de primar a fost pus un țigan. Această răsturnare a ierarhiei sociale era, pentru noua putere, o modalitate simplă, dar sigură de a-şi asigura fideli. […] În anii '50 şi '60, datorită «originii sociale sănătoase», țiganii au putut promova şi pe mai departe la condiția de activişti mărunți, milițieni, cadre în armată etc. Unii au făcut carieră politică, ajungând în aparatul superior de partid. Ascensiunea lor s-a datorat, desigur, nu originii etnice, pe care de altfel cei mai mulți o declinau, ci pentru că proveneau din categoriile sărace."

Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, 1998

Sursa: Rompres

Ion Voicu, violonist român, recunoscut internațional, aplaudat la scenă deschisă în sălile de concerte de la Paris, New York, Londra, Viena sau Tokio

SURSA 7

„Măsurile de integrare în muncă a țiganilor nu au dat rezultatele scontate. În 1977, 32,7% din populația țigănească aptă de muncă nu era angajată; în cazul femeilor procentul era de 48%. În 1983, situația era şi mai gravă. Se estimează că în 1977 existau cca 65.000 de țigani nomazi şi seminomazi, dintre care doar 5.600 desfăşurau o activitate utilă pentru societate; dintre aceştia cei mai mulți aveau slujbe temporare şi numai 900 erau calificați. După angajare, mulți țigani îşi părăsesc locurile de muncă – rezultat al inabilității de a se adapta, al lipsei calificării necesare. În rândul țiganilor, rata delincvenței este deosebit de ridicată. Multe familii trăiesc în condiții de locuit inadecvate. În Bucureşti şi în alte oraşe, țiganii au primit locuințe proprietate de stat, dar au distrus multe din ele făcându-le nelocuibile. În multe cazuri, ei nu şi-au plătit chiria, electricitatea etc. Multe dintre aceste familii au revenit la vechiul lor mod de viață, întorcându-se în corturi şi bordeie. […] Concluzia raportului [CC al PCR, n.n.] din 1977 este că țiganii nu sunt integrați social, au mentalități retrograde şi au o atitudine negativă față de muncă şi viața socială.”

Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, 1998

Romica Puceanu, interpretă de muzică lăutărească

SURSA 8

„Transformările economice petrecute în România postbelică au dislocat meseriile tradiționale şi ocupațiile specifice țiganilor. Unii dintre ei s-au adaptat la exigențele modului de viață modern, lucrând în industria grea, construcții, la salubrizare sau ca muncitori agricoli în CAP-urile nou înființate. O bună parte au rămas în condiția de marginalizați, economic şi social, exercitând munci sezoniere, necalificate, prost plătite.”

Toader Nicoară, *Istoria şi tradițiile minorităților naționale*, 2005

Sursa: Rompres

Johnny Răducanu, unul dintre cei mai populari jazmani din România

SURSA 9

„Cartea se numea – cum credeți? – *Țiganii*! Păi, cum altfel, doar sunt şi eu dintre ei, de-aia am în sânge muzica lăutărească pe care o «strecor» printre clapele pianului meu când cânt jazz. […] Am văzut […] nişte țigani foarte deştepți – poeți, scriitori, profesori universitari – şi nişte fete frumoase de pică, de-alea instruite, cu facultate. Şi m-am simțit tare mândru că nu ne fac neamul de râs. Eu sunt foarte gelos atunci când îi aud pe ei vorbind țigăneşte, pentru că eu nu ştiu – bunicii mei, părinții mei n-au vorbit şi, deşi m-am născut în Brăila, eu ştiu turceşte, ştiu greceşte, dar țigăneşte nu ştiu. E cam târziu pentru mine să mă apuc s-o învăț acum, dar, în schimb, pot să-mi arăt în muzica mea, fie că o fac aici sau oriunde altundeva în lume, rădăcinile mele din neam de țigani lăutari. Sunt bucuros şi fericit că lumea ştie de unde vin eu şi mă apreciază şi mă bucur că am prieteni, «rumâni» buni la suflet şi deştepți, care vor binele acestei țări.”

Johnny Răducanu într-un interviu despre identitatea de sine

▪ **În anii ’80, diabolizarea maghiarilor a devenit unul dintre obiectivele ideologiei național-comuniste. Analizați sursele 10 şi 11 şi identificați temele preferate ale acesteia.**

SURSA 10

„Vidul nu pe aceste meleaguri a fost, ci, poate, în conştiința unor istorici, care, servind interese străine de națiunile şi popoarele lor, lucrând în interesul politicii imperialiste, de dominație, încearcă, în continuare, ca şi în trecut să învenineze şi să dezbine oamenii muncii de diferite naționalități.”

Nicolae Ceauşescu

SURSA 11

„Se impune de la început o explicație pentru cititorii acestor rânduri: Péter Gosztonyi şi-a părăsit patria în 1956, în timpul contrarevoluției, şi s-a stabilit în Elveția. Studiul pe care l-am amintit a fost publicat într-o lucrare îngrijită de istoricul Gy. Ránki şi apărută sub egida Academiei de Ştiințe a Republicii Populare Ungare la Akadémiai Kiadó din Budapesta.
De aici şi primele noastre nedumeriri. Cum pot fi difuzate într-o publicație a Academiei de Ştiințe dintr-o țară socialistă idei ce caută să reabiliteze vechiul regim fascist, sub masca aruncării întregii responsabilități a crimelor şi fărădelegilor pe care acesta le-a săvârşit pe seama numai a unor instituții ale acestuia şi nu a regimului ca atare? Cum este posibil ca un for ştiințific atât de prestigios cum este Academia de Ştiințe a Republicii Populare Ungare să dea înaltul ei gir unor publicații ce propagă, fie şi în mod voalat, idei revizioniste, care proslăvesc Ungaria regelui Ştefan cel Sfânt de acum un mileniu sau pe cea din perioada dualismului? Şi cum pot apărea în publicațiile dintr-o țară socialistă vecină şi prietenă idei ce jignesc poporul nostru, ce ne mistifică istoria?”

Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, „Idei revizioniste găzduite într-o publicație a Academiei de Ştiințe din Ungaria”, în *Jocul periculos al falsificării istoriei*, 1986

▪ **Analizați sursele 12-14 şi identificați caracteristicile național-comunismului din perioada Ceauşescu din perspectiva raporturilor cu minoritatea maghiară.**

SURSA 12

„Naționalismul este îmbinarea provincialismului cu particularismul, o rampă de lansare pentru xenofobie şi intoleranță. Naționalismul conduce întotdeauna la egoism şi autoiluzionare. La egoism, pentru că îți permite să ignori suferința altor națiuni şi să nesocoteşti mentalitățile altor popoare. La autoiluzionare, pentru că îți permite să ignori suferințele pe care le-ai provocat, concentrându-te numai pe suferințele proprii şi întreținând amintirea acestor răni.”

Adam Michnik, *Restaurația de catifea*, 2001

SURSA 13

„Proiectul de omogenizare etnică a ceauşismului («unitatea națională» urmând a fi cimentată prin «aceeaşi limbă, a muncii şi a luptei comune, limba revoluționară a materialismului dialectic şi istoric, a socialismului ştiințific») afişa o corectitudine politică de fațadă, bazată pe o discriminare specifică, evreii, armenii şi ruşii fiind incluşi la categoria «alte naționalități», iar țiganii neexistând, practic, în mod oficial ca minoritate etnică. Minoritarii erau chemați, în momentele de obligatorie adeziune, să-şi pună «specificul» în slujba «imperativelor majore» ale regimului, cântând «într-un singur glas» cântece patriotice şi revoluționare. «Corectitudinea politică» ceauşistă era folosită şi ca argument strategic împotriva acuzelor de naționalism.”

Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *Explorări în comunismul românesc*, 2004

SURSA 14

„Programul naționalismului comunist promovat cu intransigență de Ceauşescu a urmărit fără disimulare crearea unui stat omogen din punct de vedere etnic, printr-o politică de asimilare forțată, pe de o parte, şi printr-un acord tacit, pe de altă parte, privind înlesnirea emigrării în Ungaria, în cazurile de «reunificare a familiei». Desființarea treptată a ceea ce a mai rămas din rețeaua de învățământ cu predare în limba maghiară, blocarea sau limitarea accesului maghiarilor la anumite profesii, omogenizarea etnică a oraşelor cu specific maghiar din Transilvania, planul de sistematizare a localităților au fost elemente importante ale acestui program. În partid, armată şi Securitate, procentul minoritarilor maghiari s-a redus drastic, limitându-se la câteva cadre de încredere ale lui Ceauşescu.
În paralel cu aceste demersuri, s-a urmărit curățarea spațiului public de tot ce ținea de minorități. Începând cu 1985, noțiunea de *naționalitate conlocuitoare* a dispărut treptat din discursul public, locul acesteia fiind preluat de sintagma «muncitori români de origine maghiară». Până şi denumirea Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară a fost schimbată în Consiliul Oamenilor Muncii Români de Naționalitate Maghiară. În 1984 au fost oprite emisiunile în limbile minorităților ale redacțiilor teritoriale TVR, din colecțiile muzeelor au fost retrase materialele referitoare la istoria naționalităților, iar începând cu 1988, denumirile localităților nu puteau să apară decât în limba română în presa şi toate publicațiile minorităților naționale. Pe fondul deteriorării situației economice şi a scăderii nivelului de trai, propaganda antimaghiară a devenit din ce în ce mai agresivă. La accelerarea acestui proces membrii comunității maghiare au reacționat cu organizarea unor mişcări de disidență şi emigrarea în masă, în forme clandestine sau legale, în Ungaria sau în Occident. Sunt cunoscute cazuri în care represaliile Securității i-au împins pe unii membri ai comunității la sinucidere."

CPADCR, *Raport final*, 2006

Pietre de mormânt într-un cimitir evreiesc

▪ **Analizați sursa 15 şi formulați o explicație a antisemitismului practicat în perioada Ceauşescu.**

SURSA 15

„Perioada Ceauşescu a marcat o extindere a antisemitismului până într-acolo încât în presa de partid şi sub semnătura cunoscuților ei ciraci au apărut între 1970 şi 1989 articole, poezii şi broşuri de un antisemitism fățiş şi chiar periculos. Apariția unui editorial incendiar antisemit, cu titlul «Idealuri» în organul Comitetului pentru Cultură şi Educație Socialistă a municipiului Bucureşti, *Săptămâna*, a fost un subiect de scandal, cu răsunet în străinătate. La standurile de cărți bisericeşti, la mănăstiri şi biserici se difuzau fățiş broşuri antisemite. În *Scînteia Tineretului* a apărut poezia «Cântec» a lui Petre Ivancu, de un antisemitism feroce. Protestul Comunității Evreieşti a primit un răspuns cinic: «Redacția nu are idee cine este acest Petru Ivancu şi va verifica...» – verificare neefectuată vreodată. […]
La începuturile anilor '70, Ceauşescu reuşise să ducă la bun sfârşit un proces început de predecesorul său, în mod sistematic, eficient şi discret «curățase» aproape toate posturile importante din România de prezența evreiască. Profanarea cimitirelor evreieşti se înmulțea: la Bucureşti, Târgu-Mureş, Oradea etc., ca să enumerăm numai locurile despre care a scris şi presa, informând de vandalismele descoperite. Adresele comunităților evreieşti locale şi chiar ale Federației Comunităților Evreieşti din România fie nu erau luate în considerare, fie se primea răspunsul de rutină «se va cerceta», fără nici un rezultat."

CPADCR, *Raport final*, 2006

6 DISTRUGEREA SOCIETĂȚII CIVILE ŞI REPRESIUNEA POLITICĂ

6.1. Distrugerea opoziției politice şi a societății civile

Imediat după venirea comuniştilor la putere, majoritatea formelor tradiționale de asociere au fost desființate: partidele au fost scoase în afara legii, liderii politici au fost arestați, personalități culturale marcante au fost încarcerate sub diferite pretexte, unele culte au fost interzise, iar altele au fost subordonate puterii politice. Cum credeți că arată o astfel de societate? Încercați voi să reconstituiți imaginea unei societăți „epurate”.

Anihilarea opoziției politice

Preluarea puterii de către comuniști a fost însoțită de o amplă campanie de represiune, al cărui scop era eliminarea adversarilor politici şi a structurilor democrației liberale. Forțele de ocupație sovietice au sprijinit acest demers, exportând tehnicile staliniste. Organizarea de manifestații publice a fost interzisă, cluburile politice desființate, a fost introdusă cenzura, minciuna, dezinformarea şi calomnia fiind utilizate sistematic în presa oficială. În spatele principiului înlăturării din administrație a „fasciştilor” – fenomen întâlnit în toate statele aliate Germaniei naziste – guvernul comunist a inițiat o campanie de epurare a multor adversari incomozi (*sursele 1* şi *2*). Numeroase demonstrații şi provocări de stradă au fost regizate pentru a crea impresia unei stări de spirit nefavorabile partidelor istorice sau pentru a cere demisia unor personalități publice (spre exemplu, manifestația de la 8 noiembrie 1945). În intervalul martie-septembrie 1947, aproape 1.000 de membri ai partidelor de opoziție au fost arestați. Cele mai expuse formațiuni erau PNȚ şi PNL întrucât ele beneficiau încă de o mare popularitate în rândul populației. Din cauza abuzurilor la care erau supuşi, liderii țărăniști au decis să părăsească țara, în speranța organizării unui guvern în exil. Tentativa lor a fost însă dejucată de comuniști, iar liderii arestați (*studiul de caz*). Iuliu Maniu a fost şi el reținut, iar pe 30 iulie 1947, PNȚ avea să fie scos în afara legii de către Adunarea Națională. Elitele țărăniste au fost judecate într-un

SURSA 1

Gheorghe Gheorghiu-Dej despre epurarea fasciştilor:
„Răsturnarea regimului hitlerist al lui Antonescu a însemnat o mare victorie în drumul spre libertatea deplină. Dar nu trebuie să vă lăsați îmbătați de succes. Lupta nu a încetat. Trebuie să loviți mai departe rămăşițele bandelor legionare, actualul pericol intern, şi pe sprijinitorii lor, să luptați pentru curățirea întregii vieți publice, a aparatului de stat, a instituțiilor, de ultima rămăşiță fascistă. Tovarăşi muncitori, legionarii trebuiesc zvârliți afară din fabrici. Fascismul trebuie strivit. Am cucerit astăzi libertatea. Dar ea trebuie consolidată”.

România Liberă, nr. 16, 31 august 1944

Teohari Georgescu şi **Gheorghe Gheorghiu-Dej**, doi dintre artizanii eliminării opoziției din România (Aeroportul Băneasa, august 1946)

proces-spectacol, finalizat la 11 noiembrie 1947 prin condamnări de la 5 ani până la detenția pe viață (Iuliu Maniu şi Ion Mihalache). Demnitarii vechii Românii, în special liberalii, țărăniştii şi social-democrații, au fost încarcerați în închisoarea de la Sighet, unde au fost supuşi unui regim de exterminare.

PNL s-a dezintegrat treptat şi s-a autodizolvat în august 1947. În perioada 1948-1952, toate celelalte formațiuni politice au fost desființate sau „înghițite" de comuniști. Constituția din 1952 statua sistemul politic cu partid unic. În următorii ani, represaliile împotriva membrilor fostelor partide istorice au continuat prin valurile de arestări şi deportări.

Represiunea împotriva societății civile şi a cultelor religioase

Începând din martie 1945, Guvernul Groza a demarat o campanie continuă de supraveghere şi anihilare a tuturor structurilor asociative (sindicate libere, asociații, fundații sau culte). Scopul era distrugerea tuturor formelor instituționale alternative la monopolul impus de statul totalitar. În multe cazuri, comuniştii au înlocuit aceste organizații cu altele noi, controlate de ei şi obediente puterii, mascând astfel inexistența societății civile. Punctul culminant a fost reprezentat de anul 1947, când majoritatea formelor de asociere (aproximativ 1.000) au fost fie desființate, fie autodizolvate, fie private de un cadru legal.

În absența unei tradiții civice şi în condițiile unei represiuni dure, protestele societății civile împotriva regimului au fost reduse în România (*capitolul 11*). Trebuie totuşi amintite mişcările studenteşti de solidarizare cu Revoluția maghiară din 1956, când sute de studenți au manifestat la Timişoara, Iaşi, Bucureşti şi Cluj. Reprimarea acestora a condus la un nou val de arestări şi la înăsprirea legislației represive.

Implicarea regimului comunist în activitatea cultelor religioase s-a făcut simțită treptat în perioada 1945-1947, culminând cu decretul 177 din 1948, privind regimul cultelor religioase. Începută în timpul Guvernului Groza, prigoana împotriva cultelor a devenit evidentă în anii următori. Ministerul Cultelor (creat în martie 1945) – mai târziu, în 1957, devenit Departamentul Cultelor – avea sarcina de a controla activitatea tuturor confesiunilor religioase, dar şi a diferitelor forme de organizare ale acestora (asociații, fundații, unități şcolare etc.) şi de a le subordona. Politica atee a regimului comunist a condus în cele din urmă la suprimarea organizațiilor religioase din cadrul cultelor.

Deşi în perioada 1949-1989 au existat 14 culte legale, comuniştii au încercat în mod continuu să limiteze viața religioasă a credincioşilor şi prezența bisericii în societate. Pentru o strictă supraveghere, din cadrul tuturor cultelor religioase au fost racolate persoane ca informatori, altele fiind infiltrate cu această misiune. Prin reforma învățământului din august 1948, şcolile confesionale, mai puțin cele teologice, au trecut în administrarea statului.

SURSA 2

„Comuniştii foloseau termenii *democratic* şi *fascist* într-un sens aparte. Primul se referea la ei înşişi şi la partizanii lor şi era menit să realizeze o distincție între ei şi național-țărăniști şi liberali; «fascist» era, într-adevăr, o acuzație cuprinzătoare, vizând pe oricare dintre opozanții noilor «forțe democratice». Guvernarea, atât la nivel național şi local, cât şi în armată, implica numeroase persoane care serviseră în timpul dictaturii regale şi dictaturii antonesciene, dar majoritatea cu greu puteau fi considerate fasciste. În plus, comuniştii înşişi deschiseseră rândurile partidului celor mai eterogene elemente, într-un efort de a crea o organizație de masă cât mai curând posibil."

Keith Hitchins, *România: 1866-1947*, 1998

Sursa: ANIC

Iuliu Maniu (1873-1953) a fost unul dintre artizanii Unirii de la 1918. Preşedinte al Partidului Național-Țărănesc, el a fost în trei rânduri prim-ministru al României. Virulent opozant al politicii lui Ion Antonescu, Maniu era văzut drept garantul democrației şi reprezentantul cel mai de seamă al generației de politicieni din perioada interbelică. Preşedintele PNȚ a devenit principala țintă a atacurilor comuniştilor împotriva opoziției politice, el protestând vehement împotriva ocupației sovietice şi a comunizării țării. Condamnat la temniță grea pe viață în noiembrie 1947, Maniu a murit la 5 februarie 1953 la Penitenciarul Sighet. Locul înhumării nu este nici astăzi cunoscut; se crede că a fost aruncat într-o groapă comună de la marginea oraşului Sighetu-Marmației, în „Cimitirul săracilor".

Unele culte au rămas nerecunoscute (spre exemplu, Martorii lui Iehova), altele suprimate (Biserica Greco-Catolică), iar cele legale, strict controlate. Hărțuirea şi supravegherea s-au realizat prin urmărirea, discreditarea, intimidarea clericilor şi a practicanților, controlarea sau chiar ruperea legăturilor externe ale cultelor, înlăturarea celor incomozi şi cenzurarea publicațiilor.

Relațiile cu Vaticanul au fost întrerupte prin denunțarea Concordatului din 1927 (1948) şi arestarea reprezentanților diplomatici (1950). Romano-catolicii au fost tolerați, dar majoritatea clericilor din ierarhia superioară au fost reduşi la tăcere. Dintre toate cultele, Biserica Greco-Catolică a fost cel mai crunt lovită de regimul comunist. Desființată la 1 decembrie 1948, aceasta şi-a pierdut edificiile de cult care au trecut în proprietatea Bisericii Ortodoxe, restul proprietăților fiind preluate de stat. Credincioşii şi clericii greco-catolici au fost obligați să îmbrățişeze cultul ortodox. În total, între 300 şi 600 de clerici uniți au fost arestați, aceeaşi soartă având-o şi episcopii (*sursa 4*). Cultelor protestante le-au fost impuse măsuri dure de restrângere a activității religioase. Biserica Ortodoxă a avut şi ea mult de suferit, dar au existat şi numeroşi ierarhi care au colaborat cu noua putere comunistă. Mulți preoți ortodocşi au fost urmăriți, alții considerați incomozi au fost înlăturați, iar alții arestați. Sute de clerici ortodocşi au fost încarcerați în timpul regimului comunist, însă numărul lor nu poate fi astăzi stabilit cu precizie. Ei au constituit o categorie importantă a deținuților politici.

În total, în perioada 1944-1989, numărul clericilor (de toate confesiunile) anchetați, arestați, deportați sau încarcerați în lagăre şi închisori a fost estimat între 1.700 şi 4.000. Acestora li se adaugă alte mii de persoane arestate pentru convingerile lor religioase. Cu toate acestea, trebuie precizat că în interiorul tuturor cultelor religioase s-au găsit persoane dispuse să colaboreze cu regimul comunist.

Citiți sursele 3 şi 5-11 şi rezolvați sarcinile.

- **Identificați limbajul şi terminologia folosite pentru denigrarea adversarilor.**
- **Descrieți metodele utilizate de comunişti pentru îndepărtarea celor incomozi.**
- **Precizați rolurile jucate de următoarele persoane în anihilarea opoziției politice: Petru Groza (prim-ministru), Teohari Georgescu (ministru de Interne), Lucrețiu Pătrăşcanu (ministrul Justiției), Silviu Brucan (secretar general de redacție la *Scînteia*).**

SURSA 3

Lucrețiu Pătrăşcanu (ministrul Justiției, 1947):
„În adevăr, vechiul aparat al justiției – aşa cum a fost el moştenit de la partidele istorice – selecționat şi crescut în spirit reacționar, pentru a corespunde cât mai bine intereselor clasei exploatatoare din țara noastră, şi-a dovedit nu numai neputința adaptării la noile probleme legate de opera de reconstrucție a țării şi de democratizare a vieții noastre publice, dar, mai mult, a încercat să împiedice opera constructivă a guvernului venit la cârmă după 6 martie 1945”.

Lucrețiu Pătrăşcanu, *Scrieri, articole, cuvântări: 1944-1947*, 1983

SURSA 4

Episcopii greco-catolici arestați în 1948:
„Ioan Suciu (administrator apostolic al Mitropoliei Blajului, mort la Sighet în iunie 1953), Vasile Aftenie (episcop de Alba Iulia şi Făgăraş, decedat în timpul anchetei de la Ministerul de Interne, mai 1950), Iuliu Hossu (episcop de Cluj-Gherla, mort în domiciliu forțat la Căldăruşani în mai 1970), Valeriu Traian Frențiu (episcop de Oradea, mort la Sighet în iulie 1952), Tit Liviu Chinezu (episcop în 1949, mort la Sighet în ianuarie 1955), Alexandru Rusu (episcop al Maramureşului, mort la Gherla în mai 1963), Ioan Bălan (episcop de Lugoj, decedat într-un spital din Bucureşti în august 1959)”.

Dorin Dobrincu, *Proba infernului*, 2004

SURSA 5

Pavel Ştefan (ministru de Interne, 1952-1953):
„Era un avocat numit Calotă care ne-a ajutat foarte mult în 1945. A fost arestat pentru că era membru al Partidului Național-Țărănesc şi i s-a luat casa. L-am întrebat de ce fusese arestat, poate că spusese ceva. El mi-a răspuns că nu. Atunci l-am sunat pe [Gheorghe] Pintilie (general, director general al Securității) şi l-am întrebat pe el, care îl ştia bine pe Calotă. Pintilie a răspuns: «Câți n-or fi cei pe care i-am arestat pentru că am avut nevoie de casele lor!»”.

Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România*, 2001

SURSA 6

Silviu Brucan:
„...Banda național-țărănistă are ceea ce se numeşte antecedente. Ea nu se află la prima lovitură: e recidivistă învechită în rele... nu poate fi absolvit de crimele trecutului un partid care a continuat cu o perseverență drăcească să comită cele mai grave atentate împotriva poporului... a pregătit minuțios un război criminal şi a urmărit pas cu pas declanşarea şi prelungirea lui, călcând peste sute de mii de cadavre şi privind cu nepăsare şi cinism cum se alege prăpăd dintr-o țară şi un popor, a fost gata mereu de a vinde şi înrobi o națiune care aspiră la libertate şi a organiza apoi înfometarea ei... Pentru că Partidul Național-Țărănesc a crescut fascismul în România, a împărțit cu Gestapoul onoarea de a îl finanța, i-a deschis drumul spre putere şi când acesta s-a angajat să ducă până la capăt planurile sale războinice şi imperialiste, l-a luat în brațe şi până la urmă a făcut corp comun cu el... Osânda care se va abate asupra capilor PNȚ va fi expresia voinței întregului popor de a lichida această piedică în calea dezvoltării, independenței şi suveranității naționale...”.

Scînteia, 14 septembrie 1947

SURSA 7

Constantin I.C. (Dinu) Brătianu (preşedintele PNL) către Petru Groza (octombrie 1947):
„În repetate rânduri, m-am adresat dvs. pentru a protesta în contra modului în care organele guvernamentale au înțeles să respecte libertatea presei, în general, şi în contra metodelor întrebuințate pentru a stânjeni apariția şi răspândirea singurului organ de presă ce a fost îngăduit PNL-ului, ziarul *Liberalul*. […] Înseşi comunicatele oficiale ale Partidului Național-Liberal sunt oprite de la publicare sau mutilate prin cenzurarea părților lor esențiale. La aceste acțiuni, privind conținutul ziarului *Liberalul*, s-au adăugat o serie de măsuri, directe sau indirecte, menite să împiedice difuzarea şi vânzarea ziarului, pentru a se ajunge astfel la eliminarea lui din toate oraşele şi satele țării”.

Cicerone Ionițoiu, *Viața politică şi procesul lui Iuliu Maniu*, vol. 2, 2003

SURSA 8

Iuliu Maniu către Teohari Georgescu (20 iunie 1947):
„În disprețul legilor țării şi a obligațiilor internaționale, guvernul continuă acțiunea sa abuzivă de intimidare şi teroare, îndreptată împotriva opoziției naționale. Protestele Partidului Național-Țărănesc adresate guvernului şi intervențiile parlamentarilor național-țărăniști, pentru încetarea stării de flagrantă ilegalitate – în care se menține Ministerul Afacerilor Interne, prin ordonarea nejustificată de arestări, întemeiate exclusiv pe criteriul adversității politice – nu au fost luate în considerare. Arestările continuă. Starea deplorabilă în care sunt menținuți prizonierii politici din opoziție, în temnițele statului, fără mandate judecătoreşti şi fără vreo vinovăție personală înseamnă o nesocotire evidentă a drepturilor fundamentale ale omului şi a legilor româneşti. Sute de cetățeni paşnici au fost ridicați fără arătarea vreunui motiv plauzibil şi aruncați în închisori, pe considerentul simplu că fac parte din rândul aderenților noştri. Mii de oameni s-au văzut nevoiți să-şi părăsească casele lor, familiile şi ocupațiile pentru a se feri de urgia dezlănțuită de către organele Securității Statului împotriva opoziției”.

Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu: activitatea politică*, 1995

SURSA 9

Jurnalul Consiliului de Miniştri privind dizolvarea Partidului Național-Țărănesc (29 iulie 1947):

„Art. I. Partidul Național-Țărănesc, de sub preşedinția dlui Iuliu Maniu, este şi rămâne dizolvat pe data publicării în *Monitorul Oficial* a prezentului jurnal. Această decizie de dizolvare include şi toate organizațiile județene, de plasă şi comunale ale sus-menționatului partid, organizațiile militare, de tineret, feminine şi orice alte organizații sau asociații conduse de acest partid.
Art. II. Sediile şi orice localuri de întâlnire ale acestui partid vor fi închise, iar arhivele şi orice corespondență vor fi ridicate de autoritățile respective, oriunde s-ar găsi.
Art. III. Întreg patrimoniul acestui partid va fi lichidat conform legii”.

Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu: activitatea politică*, 1995

SURSA 10

Vasile Luca (10 martie 1945, întrunire a activului central de partid cu miniştrii comunişti):
„Toți cei epurați trebuie adunați şi băgați în lagăr, puşi la muncă obştească. Şi apoi vom vedea cine se poate reabilita”.

ANIC, Fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 15/1945

SURSA 11

Gheorghe Gheorghiu-Dej (17 iulie 1947):
„...vom zdrobi şi noi, fără milă, pe toți aceia care uneltesc înăuntrul țării, mână în mână cu cei de peste graniță, pentru a zdruncina unitatea de muncă şi luptă a poporului român. Nu este suficient să-l arestăm pe Maniu. Partidul Național-Țărănesc, condus de trădătorul Maniu, trebuie desființat”.

Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, 1996

Sursa: SRI

▪ **Imaginea alăturată înfățişează momente din timpul manifestației de la 8 noiembrie 1945. Realizați o cercetare despre aceste evenimente şi modul în care au fost folosite de comunişti.**

- **Citiți sursa 12 şi clasificați structurile asociative desființate de comunişti pe domenii.**
- **Pornind de la denumirile organizațiilor societății civile, descoperiți valorile europene care au stat la baza înființării lor şi rațiunea autorităților comuniste în momentul desființării acestora.**

SURSA 12

Organizații desființate de comunişti:
„Societatea Văduvelor Pensionare de Ofițeri din Județul Sibiu; Asociația Pensionarilor Publici; Asociația Solidară a Pensionarilor Civili din România; Asociația profesională a țesătorilor în bumbac, in şi cânepă din România; Reuniunea vânătorilor – Valea Hârtibaciului; Uniunea Generală a Industriaşilor din România; Societatea Pantofarilor Patroni din Sibiu; Asociația „Surorilor de Caritate de Războiˮ; Reuniunea meseriaşilor din Gherla; Societatea pentru exploatări forestiere; Societatea Carpați; Cercul ieşenilor; Cercul bănățean; Asociația Comercianților şi Industriaşilor de textile, îmbrăcăminte şi anexe din România; Clubul Regal; Asociația Română a Cinematografiştilor Amatori; Asociația „Veteranilor din războiul din 1877ˮ; Aeroclubul Regal al României; Asociația generală a comercianților de coloniale, delicatese şi băuturi din România; Asociația Veteranilor din campania din 1913 – „Avântul Țăriiˮ; Societatea Ofițerilor de Rezervă „Mihai Iˮ; [...] Asociația „Tenis Club Românˮ; Clubul Carpatin Român; Societatea de Înmormântare Dumbrava; Asociația depozitelor de medicamente din țară; Jokey Club; Asociația Luptătorilor de la Sărata-Porumbacu; Societatea Națională de Gaz Metan; Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor românilor; [...] Asociația „Ajutorul de înmormântare CFRˮ Buzău; Asociația funcționarilor judecătoreşti; Asociația Sportivă „Maratonˮ; Gruparea Sportivă „Danubianaˮ; Asociația de Ajutor Reciproc „Mişcareaˮ; Asociația Culturală Corală „Dianaˮ; [...] Clubul Filateliştilor; Asociația pentru ocrotirea orbilor; [...] Asociația restauratorilor, hotelierilor şi cârciumarilor din Sibiu; Asociația invalizi, orfani, văduve, prizonieri, luptători; Asociația Româno-Americană; Asociația Româno-Cehoslovacă; Asociația Winston Churchill; Asociația Cercul Moldovenilor; Ateneul Popular – Ionescu Gionˮ.

CPADCR, *Raport final*, 2006

- **Citiți sursele 13-19, priviți imaginea de pe această pagină şi analizați metodele utilizate de autorități pentru supravegherea activităților religioase.**
- **Cum explicați relația diferită a partidului-stat cu principalele culte din timpul regimului comunist? Argumentați cu exemple.**
- **Alcătuiți un portofoliu pe una din următoarele teme: *Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist* sau *Biserica Ortodoxă în timpul regimului comunist*.**

SURSA 13

Petru Groza (prim-ministru):
„Trebuie acordată o atenție deosebită bisericilor. Activitatea cultural-educativă trebuie astfel dirijată ca să rezulte o antipatie generală împotriva acestora. E necesar să fie puse sub observație tipografiile bisericeşti, arhivele, conținutul predicilor, cântecelor, al educației religioase, dar şi cel al ceremoniilor de înmormântare”.

Cicerone Ionițoiu, *Viața politică şi procesul lui Iuliu Maniu*, vol. 2, 2003

SURSA 14

Raport al Securității (1948):
„Din punct de vedere politic, Biserica Greco-Catolică poate fi socotită ca una dintre citadelele reacționarismului. Încă de la instaurarea regimului democrat în România, reprezentanții acestei Biserici au avut o atitudine dârz potrivnică guvernului, ale cărui acțiuni le-au subminat prin instigare la ură de rasă, prin agitații antisovietice, prin îndemn la rezistență şi nesupunere față de unele măsuri cu caracter economic şi social luate de guvern etc.”.

Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist*, 2003

Sursa: ANIC

Patriarhul Nicodim (1939-1948) la întoarcerea din URSS (6 noiembrie 1946). Delegația a fost întâmpinată, aşa cum se obişnuia în epocă, de autorități (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraş, Petru Groza ş.a.). La 27 februarie 1948, patriarhul Nicodim a decedat în condiții misterioase.

SURSA 15

Raport al Securității (1960):
„[Patriarhul Iustinian Marina] şi-a manifestat opoziția în cadrul Şedinței Sinodului, iar apoi a luat o serie de măsuri menite să compromită decizia, şi anume: şi-a declarat deschis intenția de a nu recunoaşte decizia Sinodului în prezența altor conducători bisericeşti, descriind-o ca o măsură guvernamentală şi nu una bisericească, încălcând legile canonice; a cerut unor călugări care trebuiau să fie alungați să facă cereri pentru a rămâne în mănăstiri şi le-a aprobat el însuşi; sub pretextul înființării de ateliere în mănăstiri, a căutat să adune un grup de călugărițe care ar fi trebuit să renunțe la călugărie la Mănăstirea Dealu, care în acel moment nu mai era locuită de călugări".

SRI, *Cartea Albă a Securității*, vol. III, 1994

SURSA 16

Cardinalul greco-catolic Alexandru Todea:
„În 27 septembrie 1948, vin trei preoți la mine deodată, speriați, nişte oameni foarte veseli şi binedispuşi de obicei, şi au venit la mine: […] Au venit Siguranța, Partidul (comunist) şi Sfatul Popular să trecem la ortodocşi, pentru că dacă nu Siberia ne aşteaptă. Şi au vorbit foarte dur cu noi, s-au speriat soțiile noastre, s-au speriat copiii când au auzit...".

Lucia Hossu-Longin, „Drama Bisericii Greco-Catolice: o eternitate de teroare", *De ce trebuie condamnat comunismul*, *Anuarul IICCR*, 2006

SURSA 17

Notă informativă a sursei Valeriu (mai 1968):
„...informatorul «Valeriu» a primit sarcina de a procura tabelul studenților întocmit de rabini, de asemenea, să influențeze adunările lor în spiritul prelucrării unor teme sau literatură idiş cu caracter progresist. Este prima oară când, în mod organizat, rabinul inițiază o acțiune de îndoctrinare în rândul studenților".

Carmen Chivu-Duță, *Cultele din România între prigoană şi colaborare*, 2007

SURSA 18

Patriarhul Iustinian (mesajul de Anul Nou, 1948):
„Unii consideră materialismul duşman creştinismului. Totuşi, noi judecăm oamenii după faptele şi realizările lor. Judecăm doctrina în funcție de ordinea socială pe care o produce. Putem oare să nu vedem că în ordinea socială actuală sunt puse în practică cele mai sacre principii ale Evangheliei? Nu este mai bună împărțirea bunurilor, care sunt luate astfel de la exploatatori? […] De aceea, haideți să fim cinstiți şi să recunoaştem că actuala conducere de stat a adus linişte oamenilor, pentru că le-a asigurat existența şi le-a permis să trăiască din roadele muncii lor cinstite".

Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România*, 2001

SURSA 19

„Cei 12 episcopi greco-catolici, ca şi preoții din rezistență, au avut la liberă hotărâre, alternativa de a alege între închisoare şi moarte, libertate şi foarte bună poziție profesională, acceptată prin nesinceritate şi minciună, dar ei au ales – pentru Dumnezeu şi națiune – sacrificiul suprem."

Silvestru A. Prunduş, Clemente Plăianu, *Cei 12 episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, 1998

- **Priviți imaginile de mai jos şi descrieți atmosfera din timpul procesului liderilor PNȚ (octombrie-noiembrie 1947).**
- **Alcătuiți un portofoliu privind desfăşurarea procesului şi destinul celor condamnați.**

Procurorul însărcinat cu cazul, boxa acuzaților țărăniști şi **Iuliu Maniu** rostind „ultimul cuvânt" în apărarea sa

Studiu de caz

OPERAȚIUNEA „TĂMĂDĂU”

Comuna Tămădău (Ilfov, la 46 km de Bucureşti) a rămas în istorie prin evenimentul desfăşurat aici în vara anului 1947. La 14 iulie, Ion Mihalache şi alți lideri țărănişti au fost arestați pe izlazul comunei în momentul în care se pregăteau să părăsească țara cu două avioane, cu destinația Turcia. Fiecare avion avea numai două locuri. Operațiunea a fost o capcană pusă la cale de serviciile secrete comuniste, conduse de generalul Alexandru Nicolschi. Câteva zile mai târziu, liderul partidului, Iuliu Maniu, a fost şi el arestat, iar partidul a fost scos în afara legii pentru „crime împotriva siguranței statului”.

- **Sursele şi fotografia din această pagină fac trimitere la operațiunea „Tămădău”. Pe baza informațiilor dobândite până acum considerați că este condamnabilă părăsirea țării în 1947? Argumentați răspunsul.**

SURSA 20

Comunicatul Ministerului de Interne (17 iulie 1947):
„Pătrunşi de ură împotriva regimului şi urmărind răsturnarea acestuia, fiind amestecați în acțiunile criminale ale unor elemente duşmănoase poporului şi temându-se de răspunderi în fața justiției şi a mâniei populare pentru nelegiuirile săvârşite, mai mulți conducători ai PNȚ, urmând ordinul direct al lui Iuliu Maniu, au încercat în ziua de 14 iulie să fugă într-o țară străină, pentru care scop au corupt piloți din aviația militară”.

Şerban Rădulescu Zoner *et al.*, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, 2002

SURSA 21

Declarația lui Ion Mihalache dată după arestare:
„Hotărârea de a pleca din țară, până la definitiva încheiere a păcii ratificate complet şi care să readucă mersul normal al treburilor politice în țară, am luat-o din proprie inițiativă. […] Sub actualul regim, prima hotărâre am luat-o în toamna trecută, când am fost deposedat abuziv de drepturile de cetățean român, după ce fusesem ales zece legislaturi în şir (toate de după războiul 1916-1918). Nu mi s-a oferit prilejul. Din iunie, m-am decis din nou să folosesc o primă ocazie”.

SRI, *Cartea Albă a Securității*, vol. I, 1997

Grupul de la Tămădău. Primii trei din stânga: **Nicolae Carandino**, **Lily Carandino** şi **Ilie Lazăr**. În centru, sub aripa avionului, în raglan şi cu pălărie: **Ion Mihalache**. Primii doi din dreapta: **Nicolae Penescu** şi soția sa.

SURSA 22

Declarația lui Iuliu Maniu, iulie 1947:
„În legătură cu afirmativa încercare de plecare a unor colegi de-ai mei, țin să constat că am fost totdeauna şi consecvent de părere că poporul român trebuie să țină cel mai strâns contact politic şi cultural cu lumea din afară şi, în special, cu Națiunile Unite. Aceasta, pentru a face cunoscută România, situația ei şi misiunile sale. Astfel, oricare prieten al meu m-a întrebat dacă sunt de acord să plece în străinătate, am răspuns categoric că sunt de acord. Felul şi modul de executare încercat nu mă interesa şi nu cădea în competența mea”.

SRI, *Cartea Albă a Securității*, vol. I, 1997

SURSA 23

Procurorul militar Victor Alexandrescu:
„La 14 iulie 1947, au fost arestați de către Organele de Siguranță, pe aerodromul Tămădău, numiții: Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Nicolae Carandino, Ilie Lazăr, adjutant aviator Gheorghe Preda, adjutant aviator Romulus Lustig, Fulvia Penescu, Lily Carandino, Constantin Gafencu, Gheorghe Popescu, Dumitru Borcea, Eugen Borcea, Aurel Popa şi Petre Rusu. Cercetările au stabilit că primii patru, făcând parte din conducerea fostului Partid Național-Țărănesc, la instigarea şefului lor, Iuliu Maniu, voiau să părăsească țara, pentru a constitui în străinătate un guvern de trădători, în cadrul complotului pus la cale de Iuliu Maniu cu agenții serviciilor de spionaj americane, pentru răsturnarea regimului democrat din România şi pentru dezlănțuirea războiului civil”.

SRI, *Cartea Albă a Securității*, vol. I, 1997

6.2. Universul concentraționar

Estimările privind numărul victimelor comunismului românesc sunt încă departe de a se fi încheiat. Cercetătorii iau în considerare între 500.000 şi 2.000.000 de victime (deținuți din închisori, lagăre, deportați, țărani reținuți pentru refuzul de a intra în colective, oameni morți în timp ce încercau să treacă frontiera etc.). Una dintre aceste victime a fost un bătrân colonel al armatei române, care străbătuse multe fronturi până să fie arestat ca „duşman al poporului". Nu fusese ucis de mii de gloanțe şi schije inamice. A murit însă de septicemie după ce lipitorile i-au supt sângele în orezăria unde fusese adus la muncă forțată. Voi ați auzit astfel de istorii personale? Ce înseamnă pentru voi o victimă a comunismului?

Legislația represivă

Represiunea inițiată de comunişti pentru a-şi anihila adversarii avea nevoie de un suport legal şi de aportul instanțelor de judecată. Subordonarea justiției a demarat în timpului ministeriatului lui Lucrețiu Pătrăşcanu, fiind folosită în interesul „luptei de clasă". În perioada de început a regimului lui Gheorghiu-Dej (1948-1965), dar şi mai târziu, legile au fost construite în funcție de interesele imediate ale regimului. Cel mai la îndemână instrument a fost Codul Penal. Începând cu 1948, numeroase prevederi au fost modificate permițând astfel mărirea nejustificată a cuantumului pedepselor şi a cercului posibilităților de acuzare, precum şi favorizarea anchetelor, arestărilor şi condamnărilor. Cea mai importantă modificare a fost adusă prin abrogarea principiului fundamental al neretroactivității legilor (*dicționar*). Astfel, se preciza în mod clar că „Legile care prevăd măsuri de siguranță se aplică şi infracțiunilor comise anterior punerii lor în vigoare".

Mulți dintre cei reținuți şi încarcerați au fost condamnați în baza articolului 209 care incrimina „uneltirea contra ordinii sociale" – numit şi „articol-pretext" pentru uşurința cu care incrimina diferite fapte. Mai mult, noua legislație represivă impunea deseori pedepse foarte mari. Spre exemplu, pentru subminarea economiei naționale şi pentru sabotaj, pedeapsa era între 5 şi 25 de ani de muncă silnică mergând până la pedeapsa cu moartea, plus confiscarea averii.

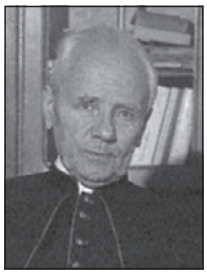
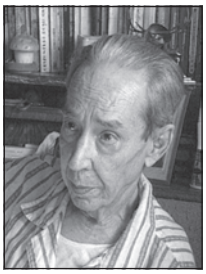

Trei dintre figurile detenției politice comuniste:
Constantin Ticu Dumitrescu (1928-2008) a fost închis în repetate rânduri pentru „uneltire contra ordinii sociale". După 1989 a făcut eforturi susținute pentru reabilitarea deținuților politici şi deconspirarea fostei Securități, fiind autorul mai multor proiecte legislative.
Cardinalul Alexandru Todea (1912-2002) a fost hirotonisit în clandestinitate ca episcop, după desființarea Bisericii Greco-Catolice de către comuniști (1948). Todea a fost urmărit, arestat şi încarcerat în repetate rânduri de către Securitate.
Comandorul de aviație Tudor Greceanu (1912-1994) a fost eroul uneia dintre puținele evadări din Gulagul românesc. Strălucit pilot militar, a reuşit să fugă din închisoarea Aiud în prima parte a anilor '50, alături de trei deținuți, dar a fost capturat şi reîncarcerat. (Sursa: Fundația Memorialul Durerii)

DICȚIONAR

- **Neretroactivitate** – principiu potrivit căruia o lege nu poate produce efecte şi pentru trecut.
- **Lagăr de internare** – formă de detenție administrativă instituită în perioada 1945-1947. Una dintre prevederile Convenției de Armistițiu (1944) impunea ca în lagărele de internare să fie închise persoanele care se făceau vinovate de crime în timpul celui de-al doilea război mondial, precum şi cele care colaboraseră cu regimul antonescian. Numeroase abuzuri au fost comise însă ca urmare a interpretării subiective şi eronate a Convenției de Armistițiu.
- **Unitate de muncă** – formă de detenție administrativă, cu regim de muncă obligatorie, legiferată printr-un decret emis în 1950. În unitățile de muncă puteau fi închise persoanele care, deşi nu fuseseră condamnate de instanțe judecătoreşti, erau considerate periculoase de către autoritățile comuniste. De asemenea, în astfel de lagăre puteau fi internați condamnații politici eliberați din detenție, dar considerați încă „nereeducați". Internarea în unitățile de muncă se realiza prin decizie a Ministerului de Interne şi se făcea pe o perioadă cuprinsă între 6 luni şi 2 ani, dar durata internării putea fi modificată (în plus sau în minus), în funcție de activitatea persoanei respective, însă nu cu mai mult de 5 ani.
- **Deportare/dislocare** – măsură represivă, administrativă, care constă în strămutarea forțată dintr-o anumită regiune a unor categorii de populație considerate ostile regimului comunist, fără a fi condamnate în justiție, şi mutarea, pentru anumite perioade de timp, în alte locuri/regiuni. Dislocarea/deportarea era urmată de fixarea domiciliului obligatoriu.

Erau incriminate, de asemenea, răspândirea de zvonuri false sau publicații interzise, legăturile cu occidentalii, frecventarea bibliotecilor străine. Pedepse severe puteau primi inclusiv cei care, în opinia autorităților, subminau economia prin gestionarea proastă a utilajelor de producție sau se opuneau colectivizării. De precizat că infracțiunile politice erau mai grav incriminate decât cele de drept comun. „Trecerea frauduloasă a frontierei" şi „favorizarea duşmanului de clasă" erau de asemenea pedepsite.

O serie de reglementări ale regimului comunist care prevedeau măsuri punitive pentru „duşmanii poporului" au fost instrumentate printr-o serie de hotărâri şi decrete secrete, ascunse de ochii publicului. În această categorie au fost incluse actele care vizau internarea în **colonii** şi **unități de muncă**, fixarea **domiciliului obligatoriu**, **deportarea/dislocarea**, în afara unei decizii a unei instanțe de judecată (*dicționar*). Lipsite de temei legal, aceste prevederi încălcau în mod flagrant chiar şi legile sau Constituția RPR.

Majoritatea deținuților politici rămaşi în viață au fost eliberați în perioada 1962-1964 (în jur de 15.000 de suflete), dar persoane încarcerate pentru infracțiuni politice au continuat să existe în închisorile româneşti până în 1989. După 1964, se constată o relaxare a represiunii, continuată însă prin metode mai subtile. Spre exemplu, prin internarea opozanților în aziluri psihiatrice, expulzare sau intimidare.

Sistemul penitenciar

Zecile de mii de arestări operate odată cu preluarea puterii de către comunişti aveau scopul de a inocula frica, dar şi de a-i izola şi anihila pe potențialii opozanți. Prima formă de detenție a fost cea

DICȚIONAR

- **Colonie de muncă** – formă de detenție administrativă, cu regim de muncă obligatorie, legiferată în 1952, ca urmare a desființării unităților de muncă. Spre deosebire de formele anterioare, în colonii, aria categoriilor de persoane care puteau fi internate a fost extinsă. Noile categorii îi cuprindeau pe cei care colportau diferite zvonuri alarmiste, cei care ascultau posturile de radio străine, cei care proferau injurii la adresa Partidului, a liderilor săi şi pe cei ai țărilor socialiste, cei care frecventau legațiile statelor occidentale, cei care îndemnau la atitudini rasiale sau şovine, cei care organizau activități subversive, cei care se opuneau colectivizării, persoanele aflate în evidențele instituțiilor represive sau foştii proprietari de fabrici şi pământ, care treceau drept „delăsători în muncă", cei care făceau prozelitism, foştii membri ai partidelor istorice, foştii ofițeri ai armatei regale, ai serviciilor secrete şi de ordine publică, foştii condamnați pentru trecerea frauduloasă a frontierei, „chiaburii", „sabotorii", „trădătorii", „spionii" şi rudele lor, recidiviştii cu condamnări mai mari de 3 ani şi care reprezentau un pericol pentru liniştea şi siguranța „oamenilor muncii" ş.a. Internarea în coloniile de muncă se realiza printr-o decizie a Ministerului de Interne şi se făcea pe o perioadă cuprinsă între 6 luni şi 5 ani.
- **Domiciliu obligatoriu (DO)** – măsură represivă, administrativă, instituită în perioada 1945-1964, care consta în obligativitatea de a domicilia într-un anumit loc fixat de autorități. În localitățile de DO au fost închise persoanele considerate ostile de către regimul comunist sau deținuții cărora le expirase pedeapsa, dar care erau considerați încă „nereeducați". Fixarea DO se realiza în lipsa unor hotărâri judecătoreşti, pe baza unor decizii ale Ministerului de Interne, la propunerile Securității sau Miliției. Acestor persoane li se putea fixa DO pentru o perioadă cuprinsă între 6 luni şi 5 ani. Părăsirea acestor zone era considerată infracțiune şi se pedepsea cu închisoarea.

Ioan Lupaş, istoric (1880-1967)

Ion Nistor, istoric (1876-1962)

Iuliu Hossu, episcop (1885-1970)

Mihai Popovici, ministru (1879-1966)

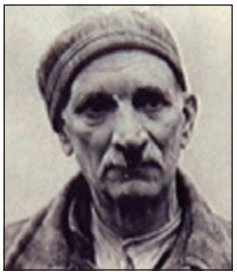

Silviu Dragomir, istoric (1888-1962)

Deținuți închişi la Sighet, foşti participanți la Unirea de la 1918 (Sursa: Fundația Memorialul Durerii)

a **lagărelor de internare** (*dicționar*). Vechiul sistem penitenciar al României interbelice a fost transformat în 1948-1949 după modelul sovietic. Latura represivă a Direcției Generale a Penitenciarelor devenea din ce în ce mai evidentă prin: implicarea Partidului Comunist şi a Securității, elaborarea unui nou regulament intern prin care s-au restrâns drepturile deținuților, diminuarea rațiilor de hrană, întărirea pazei, înăsprirea pedepselor aplicate (în special pedeapsa cu carcera), înființarea funcției ofițerului politic (un fel de securist al închisorii), obligativitatea muncii. În plus, în intervalul 1945-1964, aglomerarea penitenciarelor, lipsa igienei, a îngrijirii medicale, izolarea, bătaia, înfometarea şi execuțiile sumare au devenit în scurt timp caracteristice pentru sistemul penitenciar românesc.

În perioada guvernării lui Gheorghiu-Dej, în România au existat peste 130 de unități de detenție. Penitenciarele au fost organizate în funcție de numărul şi de calitatea deținuților închişi. Astfel, au fost organizate penitenciare de tranzit şi de triere (Jilava, Rahova), unități dedicate elitei țării (Sighet), închisori pentru cei condamnați la ani grei de închisoare sau la detenția pe viață (Gherla, Aiud), pentru foştii lucrători ai serviciilor de ordine publică de dinainte de 1945 (Făgăraş), pentru femei (Dumbrăveni, Mărgineni, Miercurea Ciuc, Mislea), pentru studenți (Piteşti), pentru minori (Târgşor, Mărgineni, Cluj) şi închisori-spital (Târgu Ocna, Văcăreşti). De asemenea, pe tot cuprinsul țării au funcționat numeroase centre de exterminare a celor arestați din motive politice: Botoşani, Braşov, Caransebeş, Codlea, Craiova, Galați, Ocnele Mari, Oradea, Râmnicu Sărat, Suceava, Timişoara etc.

Pentru „construirea socialismului", regimul a decis folosirea deținuților la munca forțată de la Canalul Dunăre – Marea Neagră şi din Balta Brăilei. În coloniile şi unitățile de muncă din sud-estul țării, zeci de mii de deținuți au realizat cele mai grele munci. În acea perioadă, arestările se făceau în funcție de numărul deținuților necesari pentru finalizarea unei anumite lucrări în complexele de lagăre. Condițiile de viață de la Canal şi din Balta Brăilei au fost dintre cele mai dure, astfel încât numărul deceselor a fost de ordinul miilor. De asemenea, în condiții extrem de grele au lucrat şi deținuții aduşi la minele de plumb (Baia Sprie, Cavnic).

Citiți sursele 1-3 şi precizați:

- **metodele prin care s-a instrumentat represiunea comunistă şi legalitatea măsurilor întreprinse;**
- **reacția autorităților comuniste față de cei considerați „duşmani ai regimului";**
- **care au fost cele mai importante categorii sociale vizate de acțiunile represive ale regimului?**

SURSA 1

Teohari Georgescu (ministru de Interne, 1945-1952): „De la 6 martie 1945 până la 26 mai 1952, duşmanul dinăuntru şi dinafară a primit numeroase lovituri. În cei şapte ani, peste 100.000 de bandiți au fost arestați şi condamnați pentru că au uneltit împotriva regimului nostru. Aceasta a însemnat sute de organizații teroriste, de diversiune, de spionaj descoperite şi nimicite. Întreg aparatul de opresiune al burgheziei, Siguranța, Serviciul Special de Informații, Serviciul de Contrainformații al Armatei a fost arestat. De asemenea, au fost arestate: toate elementele legionare – identificate – care au avut funcții de răspundere, cei din poliția legionară, fostele conduceri centrale şi județene ale partidelor burgheze, fostele state-majore ale secțiilor militare național-țărăniste, foştii miniştri, prefecți, senatori, deputați din 1920-1944, elementele legate în trecut cu serviciile de spionaj ale țărilor imperialiste, conducătorii sectelor duşmănoase regimului, precum şi alte categorii şi elemente cu trecut duşmănos. Toate acestea nu puteau să fie realizate fără ură de clasă. În perioada în care nu exista pedeapsa cu moartea, s-a aplicat această pedeapsă acelor care au încercat să lovească în interesele poporului muncitor. S-a curățat țara de bandele înarmate din munți, care trecu-se(ră) la acte banditeşti. Toate acestea s-au realizat cu un aparat la început tânăr, care a crescut, devenind astăzi un instrument puternic în mâna Partidului, plin de ură împotriva duşmanului, devotat Partidului, clasei muncitoare. Fără ură de clasă, nu aş fi putut munci la crearea unui astfel de aparat".

Marius Oprea, *Banalitatea răului*, 2002

SURSA 2

Alexandru Drăghici (ministru de Interne, 1955-1965): „Lenin spunea că lupta de clasă este sângeroasă şi nesângeroasă, că dictatura proletariatului este o luptă pe viață şi pe moarte cu clasele stăpânitoare. Să nu credeți că lupta aceasta a încetat în momentul în care l-am arestat pe Maniu, ea a continuat sub diferite forme şi aspecte".

Gheorghe Buzatu, Mircea Chiriţoiu (ed.), *Agresiunea comunismului în România*, 1998

SURSA 3

Gheorghe Gheorghiu-Dej:
„Este vorba de a pune puțină ordine în situația închisorilor şi lagărelor... Lucrurile sunt cu mult mai grave decât ne închipuim noi... Dispoziția a fost aşa dată (de Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu): să se aresteze în fiecare comună 1-2-3 chiaburi – a fost o normă –, cum şi pentru ce anume nu interesa, ci să se aresteze, să se facă judecată la fața locului, să fie convocați țăranii. Aceasta ca un mijloc de presiune asupra țăranilor. Faci acest lucru, însă legal. Dar felul în care au fost date dispozițiile a împins la acte abuzive. [...] Am ajuns la concluzia că din o serie întreagă de motive s-a procedat aventurist, fără socoteală, au fost arestați mii de oameni care nu trebuiau să fie arestați şi în special țărani muncitori, ei sunt majoritatea, mai mulți decât chiaburii. [...] Închisoarea Văcăreşti e plină, dorm şi în curte, n-au loc, e ceva groaznic, e ceva de neimaginat...".

Şedința Biroului Politic al CC al PMR
din 19 noiembrie 1952

Citiți sursele 4-6 şi rezolvați sarcinile.

- **Comparați regimul de detenție din închisorile comuniste cu cel de dinainte de 1948.**
- **Utilizând cunoştințele voastre legate de drepturile omului, exprimați un punct de vedere referitor la respectarea acestor prevederi în închisorile comuniste.**

SURSA 4

„În regimurile premergătoare, rația de alimente a deținutului se compunea din o jumătate de kilogram de pâine, plus cafeaua de la dejun şi două gamele pline cu 200 de grame de fasole ori arpacaş sau cu 300 de grame de cartofi, care totalizau peste 2.500 de calorii. În plus, apoi, deținuții aveau dreptul să-şi cumpere pâine şi să primească lunar un pachet cu alimente. Alte alimente le puteau aduce familiile lor, cu ocazia vizitei lunare. Camerele erau încălzite, iar dreptul la odihnă în pat nu era limitat. Obloanele la ferestre erau necunoscute. Peste zi, deținuții puteau părăsi celula pentru a merge în curte sau la bibliotecă. Acum aveam o rație de mâncare care putea urca la cel mult 800 de calorii! Drept la pachet nu aveam, iar foc în 1948-1949 am avut numai de la 15 ianuarie la 1 martie. Nu aveam nici pat, nici saltea, ci doar o jumătate de rogojină şi o jumătate de pătură, ruptă şi ea. Mai târziu ni s-a interzis şi odihna de la 5 dimineața şi până la ora 10 seara. Iar dacă, singuri fiind, încercam să schimbăm o vorbă cu vecinii de cameră, pe la uşă ori prin perete, atunci eram nu numai bătuți, ci eram pedepsiți cu reducerea mâncării la jumătate. Mai era astfel un motiv de mirare că mureau deținuții în fiecare an cu sutele la Aiud?"

Nicolae Mărgineanu, *Mărturii asupra unui veac zbuciumat*, 2002

SURSA 5

„...chiar din a treia zi a detențiunii la Sighet, începe să-mi fie foame, o foame aproape permanentă şi care, în ultimele zile, ajunge o adevărată obsesie. La jumătate de ceas după ce ai isprăvit de mâncat prânzul ți-e foame; senzația creşte treptat şi atinge maximumul la cinci şi jumătate seara, în momentul când, de obicei, sună clopotul de cină. După zeama chioară de seară, nu ai nici măcar jumătatea de ceas de răgaz de la prânz; ți-e foame chiar din momentul când ai terminat de mâncat."

Constantin C. Giurescu, *Cinci ani şi două luni în penitenciarul Sighet*, 1994

SURSA 6

„Gardianul care îi însoțea a început să-l înjure şi să-l lovească cu picioarele, cerându-i să-şi continue plimbarea. Văzând că acesta nu-l ascultă, omul de ordine a început să-l calce cu cizmele pe burtă. După câteva clipe, pielea celui căzut a plesnit şi «intestinele au început să se reverse prin rana deschisă. Numai atunci gardianul s-a oprit». Deținutul inconştient a fost transportat la Spitalul Văcăreşti pentru a fi cusut. După şase ani, maiorul a fost reîntâlnit în altă închisoare."

Dumitru Lăcătuşu, „Jilava",
în Andrei Muraru (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, 2008

- **Priviți diagrama de mai jos (*sursa 7*) şi comentați originea socială a celor închişi. Utilizând informațiile acumulate până acum, încercați să explicați diferența dintre discursul oficial şi realitatea din închisori.**

SURSA 7

Originea socială a condamnaților (în procente)

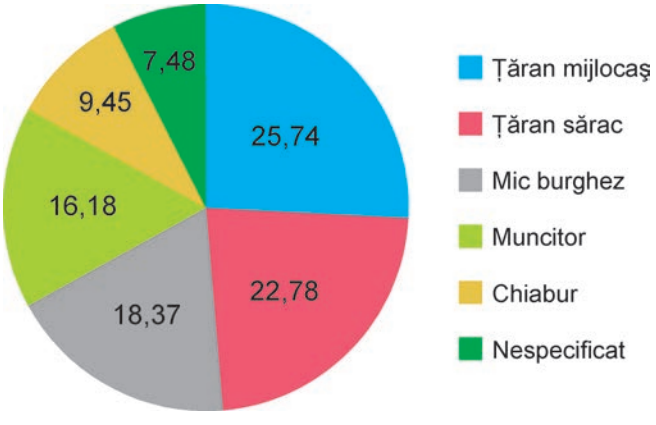

Romulus Rusan, *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România*, 2007

Sursele 8-11 şi imaginile din această pagină prezintă regimul de viață din coloniile de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Rezolvați sarcinile:

- **Exprimați un punct de vedere referitor la procedura de asigurare a forței de muncă pentru Canal.**
- **Descrieți condițiile în care trăiau deținuții de la Canal.**

SURSA 8

Ilie Bădică (fostul şef al Direcției Generale a Penitenciarelor):
„...directorul general al Canalului Dunăre-Marea Neagră, când avea nevoie de brațe de muncă, se adresa Ministerului Afacerilor Interne, căruia îi cerea un număr oarecare de persoane. Acesta din urmă, la rândul său, îi ordona şefului Direcției Anchete să asigure numărul de persoane solicitat. Direcția Anchete repartiza pe regiuni cifra stabilită şi, după ce acestea făceau propuneri pe bază de tabele nominale, cu aprobarea Ministerului, se trecea la reținerea şi internarea persoanelor în cauză”.

Clara Mareş, „Canalul Dunăre-Marea Neagră”, în *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, 2008

SURSA 9

„Mulți deținuți au fost bătuți cu bare de fier, lopeți, hârlețe şi bice. Mulți au murit ca urmare a loviturilor primite, iar alții au rămas infirmi pentru restul vieții. Câțiva deținuți au fost împuşcați, altora li s-a refuzat tratamentul medical când au fost bolnavi şi au fost siliți să muncească în pofida sfatului medicului şi, ca urmare, au murit. Deținuții erau ținuți dezbrăcați sau îmbrăcați sumar în carcere, în toiul iernii. Deținuții erau pedepsiți fiind puşi să stea până la prânz în apă înghețată. Vara, deținuții erau legați de mâini şi lăsați în pielea goală, ca să-i ciupească țânțarii.”

Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România*, 2001

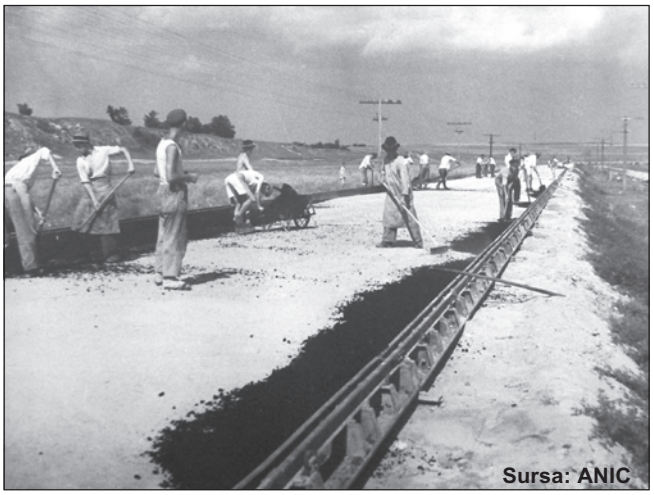
Sursa: ANIC

Sursa: ANIC

SURSA 10

Gheorghe Bâgu (fost deținut la Canalul Dunăre-Marea Neagră):
„...Trebuia să intri în mocirlă până la genunchi, câteodată până la brâu, şi să smulgi papură, stuf, sălcii şi alte plante. Apoi se drena apa şi, în cele din urmă, se trecea la săparea Canalului. Încărcam vagonul cu rădăcini de plante, îl împingeam cam 400 m, apoi îl descărcam. Brigadierii şi supraveghetorii cu bâta în mâini ne amenințau şi ne îndemnau la treabă. Intram în apă, şi din nou începeam să smulgem rădăcini şi să încărcăm vagonul. Aveam momente de totală rătăcire, gânduri de nimicire, de sinucidere”.

Gheorghe Bâgu, *Mărturisiri din întuneric*, 1993

SURSA 11

„În drum spre infirmierie, am surprins de câteva ori momentul când seara, în fața băii, se încărcau morții în căruțe. Era un spectacol de groază pe care mintea umană refuza să-l creadă, nu putea să-l descrie. Căruțele aveau montate pe ele un fel de lăzi închise. Erau folosite şi la transportul pâinii. Câțiva criminali de drept comun aruncau aşa, ca nişte lemne, trupurile rigide, (…) piele şi os, ale morților noştri, martirizați prin atâtea suferințe şi prin acest sfârşit.”

Constantin Ticu Dumitrescu, *Recurs la memorie*, 2008

SURSA 12

Ion Cârja (fost deținut la Canalul Dunăre-Marea Neagră):
„Mâncam orice ni se părea comestibil, muşchi de pe pietre, alge marine, iarbă şi buruieni dacă ajungeam la ele. Pe unde treceam noi nu mai rămânea nici o plantă, mai rău decât după pârjol. Au fost câteva cazuri când am văzut şi auzit că unii au mâncat pământ, bănuind că în el s-ar afla ceva grăsimi”.

Ion Cârja, *Canalul morții*, 1993

- **Alcătuiți un portofoliu pe una din următoarele teme: „Canalul Dunăre-Marea Neagră”, „Elite româneşti în închisorile comuniste”, „Închisoarea comunistă”.**
- **Alcătuiți un eseu cu titlul „Viața unui deținut la Canal”.**
- **Realizați o investigație personală cu tema „Amintiri din închisorile comuniste”.**

HARTA GULAGULUI ROMÂNESC

- MARI CENTRE DE EXTERMINARE
- ÎNCHISORILE MORȚII
- LAGĂRE DE MUNCĂ FORȚATĂ
- GROPI COMUNE, EXECUȚII
- LOCURI DE ANCHETĂ, SURGHIUN
- LAGĂRE DE DEPORTARE
- AZILURI PSIHIATRICE

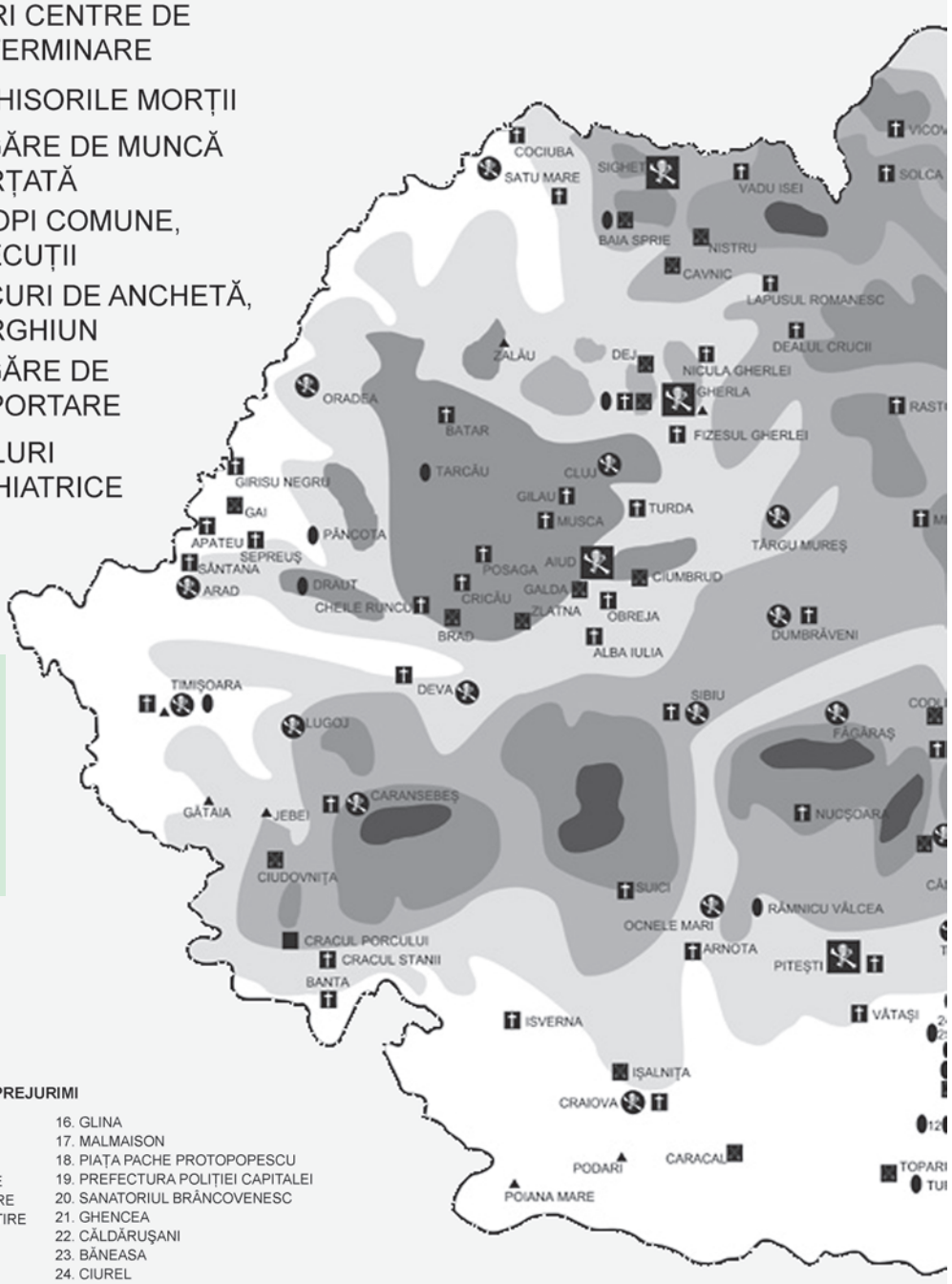

A. BUCUREȘTI ȘI ÎMPREJURIMI

1. VĂCĂREȘTI
2. BUFTEA
3. CERNICA
4. CERNICA MĂNĂSTIRE
5. ȚIGĂNEȘTI MĂNĂSTIRE
6. PLĂTĂREȘTI MĂNĂSTIRE
7. POPEȘTI LEORDENI
8. 30 DECEMBRIE
9. MĂGURELE
10. JILAVA
11. URANUS
12. DOMNEȘTI
13. ȘTEFĂNEȘTI
14. RAHOVA
15. BRAGADIRU
16. GLINA
17. MALMAISON
18. PIAȚA PACHE PROTOPOPESCU
19. PREFECTURA POLIȚIEI CAPITALEI
20. SANATORIUL BRÂNCOVENESC
21. GHENCEA
22. CĂLDĂRUȘANI
23. BĂNEASA
24. CIUREL
25. ROȘU
26. CHITILA
27. MOGOȘOAIA
28. SNAGOV
29. CĂCIULAȚI+SNAGOV
30. TUNARI

Priviți harta şi precizați:

- **Unde se aflau cele mai multe colonii şi unități de muncă şi explicați această realitate?**
- **Localizați centrele de deportare.**
- **Întrebați-vă părinții şi bunicii ce ştiu despre închisorile politice din România comunistă.**

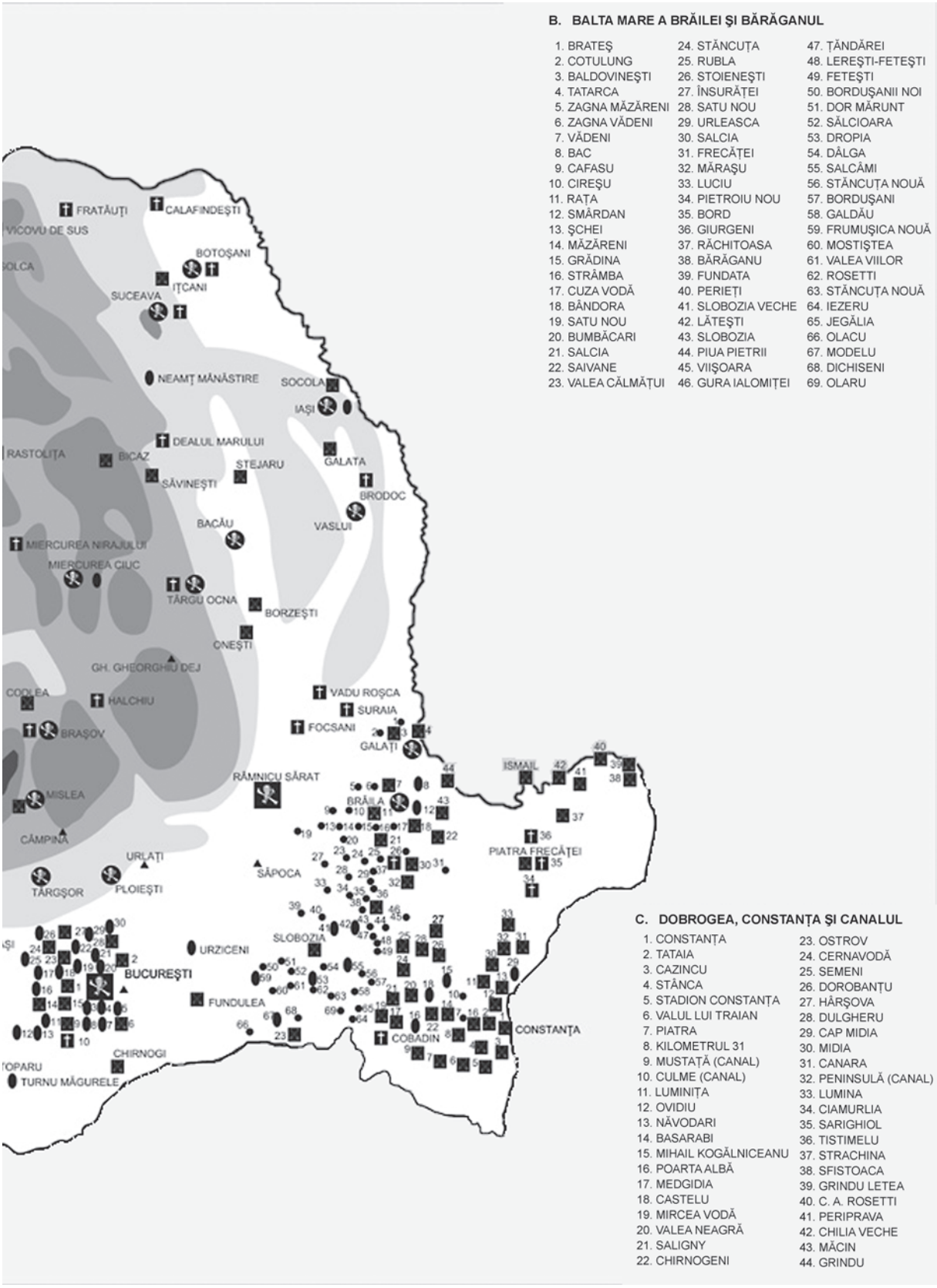

B. BALTA MARE A BRĂILEI ŞI BĂRĂGANUL

1. BRATEŞ
2. COTULUNG
3. BALDOVINEŞTI
4. TATARCA
5. ZAGNA MĂZĂRENI
6. ZAGNA VĂDENI
7. VĂDENI
8. BAC
9. CAFASU
10. CIREŞU
11. RAȚA
12. SMÂRDAN
13. ŞCHEI
14. MĂZĂRENI
15. GRĂDINA
16. STRÂMBA
17. CUZA VODĂ
18. BÂNDORA
19. SATU NOU
20. BUMBĂCARI
21. SALCIA
22. SAIVANE
23. VALEA CĂLMĂȚUI
24. STĂNCUȚA
25. RUBLA
26. STOIENEŞTI
27. ÎNSURĂȚEI
28. SATU NOU
29. URLEASCA
30. SALCIA
31. FRECĂȚEI
32. MĂRAŞU
33. LUCIU
34. PIETROIU NOU
35. BORD
36. GIURGENI
37. RĂCHITOASA
38. BĂRĂGANU
39. FUNDATA
40. PERIEȚI
41. SLOBOZIA VECHE
42. LĂTEŞTI
43. SLOBOZIA
44. PIUA PIETRII
45. VIIŞOARA
46. GURA IALOMIȚEI
47. ȚĂNDĂREI
48. LEREŞTI-FETEŞTI
49. FETEŞTI
50. BORDUŞANII NOI
51. DOR MĂRUNT
52. SĂLCIOARA
53. DROPIA
54. DÂLGA
55. SALCÂMI
56. STĂNCUȚA NOUĂ
57. BORDUŞANI
58. GALDĂU
59. FRUMUŞICA NOUĂ
60. MOSTIŞTEA
61. VALEA VIILOR
62. ROSETTI
63. STĂNCUȚA NOUĂ
64. IEZERU
65. JEGĂLIA
66. OLACU
67. MODELU
68. DICHISENI
69. OLARU

C. DOBROGEA, CONSTANȚA ŞI CANALUL

1. CONSTANȚA
2. TATAIA
3. CAZINCU
4. STÂNCA
5. STADION CONSTANȚA
6. VALUL LUI TRAIAN
7. PIATRA
8. KILOMETRUL 31
9. MUSTAȚĂ (CANAL)
10. CULME (CANAL)
11. LUMINIȚA
12. OVIDIU
13. NĂVODARI
14. BASARABI
15. MIHAIL KOGĂLNICEANU
16. POARTA ALBĂ
17. MEDGIDIA
18. CASTELU
19. MIRCEA VODĂ
20. VALEA NEAGRĂ
21. SALIGNY
22. CHIRNOGENI
23. OSTROV
24. CERNAVODĂ
25. SEMENI
26. DOROBANȚU
27. HÂRŞOVA
28. DULGHERU
29. CAP MIDIA
30. MIDIA
31. CANARA
32. PENINSULĂ (CANAL)
33. LUMINA
34. CIAMURLIA
35. SARIGHIOL
36. TISTIMELU
37. STRACHINA
38. SFISTOACA
39. GRINDU LETEA
40. C. A. ROSETTI
41. PERIPRAVA
42. CHILIA VECHE
43. MĂCIN
44. GRINDU

Sursa: Fundația Academia Civică

Studiu de caz

FENOMENUL REEDUCĂRII – ÎNCHISOAREA PITEşTI

Rămas în istorie sub formula „reeducarea prin tortură”, la închisoarea Piteşti s-a petrecut unul dintre cele mai crude experimente din România comunistă. Început la Penitenciarul Suceava, acest fenomen s-a derulat în intervalul 1949-1951 şi a avut în vedere în principal studenții din Penitenciarul Piteşti, dar şi din alte unități (Târgu Ocna, Gherla, Canal, Târgşor). Astăzi se estimează că peste o mie de tineri au fost maltratați, schingiuiți, umiliți şi torturați.

Formula aleasă a fost utilizarea unui grup de studenți, în frunte cu Eugen Țurcanu, pentru instrumentarea torturii pentru „reeducarea ideologică”. Deținuții erau obligați să se tortureze reciproc, să-şi renege familia, credința, convingerile politice. Fenomenul a luat sfârşit în 1951, fiind pronunțate peste 20 de condamnări atât împotriva unora dintre studenți, cât şi a angajaților din închisori. Versiunea autorităților – un experiment pus la cale de legionarii din afara țării – nu se susține din punct de vedere documentar.

▪ **Analizați sursele 13-17 şi imaginea din această pagină şi formulați un punct de vedere personal cu privire la fenomenul reeducării.**

SURSA 13

„Pe o scară ierarhică, inițiatorii acestui experiment au fost conducerea Ministerului de Interne, a Securității (DGSP), a Direcției Penitenciarelor şi a penitenciarelor Suceava, Piteşti, Gherla, Târgu Ocna, Târgşor, Canal. Brațul armat al acestora a fost prelungit prin milițienii, gardienii şi deținuții participanți în mod direct la torturi. În fapt, Alexandru Nicolschi i-a încredințat în iarna 1948-1949 studentului legionar Eugen Țurcanu misiunea de a forma o echipă de torționari în rândul condamnaților de la Penitenciarul Suceava, echipă care să înceapă procesul de *demascare* şi *reeducare* a elementelor reacționare legionare. În primăvara lui 1949, echipa lui Țurcanu a fost transferată la Piteşti.”

Marius Stan, „Piteşti”,
în Andrei Muraru (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, 2008

La Piteşti, deținuții erau obligați să mănânce în genunchi, fără să-şi folosească mâinile, direct din gamele (**Aristide Ionescu**, victimă a reeducării, reconstituind această metodă de tortură).

SURSA 14

„Alexandru Nicolschi, fost general de Securitate: „În ’53 sau ’54 s-a declanşat în cadrul Ministerului de Interne o anchetă în urma unor sesizări că la Piteşti se produc anumite ilegalități, fapte condamnabile.
Lucia Hossu-Longin: Spuneți-le crime.
Al. Nicolschi: Crime, pot fi şi crime, dar crime înseamnă să-l omori.
Lucia Hossu-Longin: Dar au murit la închisoarea din Piteşti, au murit.
Al. Nicolschi: Nu cred eu aceste...
Lucia Hossu-Longin: Ori ştiți, ori nu ştiți ce se întâmpla în penitenciare. Nu răspundeți că n-au murit, pentru că au murit.
Al. Nicolschi: Bine că mureau oamenii în penitenciare, mor oamenii şi afară, aceasta este altă socoteală că au murit în penitenciare.
Lucia Hossu-Longin: Deci în 1952 s-a hotărât anchetarea situației de acolo.
Al. Nicolschi: ...Şi acum să privim lucrurile aşa realist, se gândea cineva în ’53-’54 că o să vină ’89?!”

Lucia Hossu-Longin, *Memorialul Durerii – O istorie care nu se învață la şcoală*, 2007

SURSA 15

„Studenții erau obligați să mănânce «porceşte», adică servindu-se numai de gură. Studentul trebuia să se aşeze în genunchi, cu mâinile la spate, sau direct pe brânci, dacă acesta era ordinul şefului de reeducare. Din poziția aceasta trebuia să soarbă lichidul fierbinte din gamela pusă în fața lui. «Bandiții» nu aveau voie să spele gamela după ce consumau conținutul. Curățatul se făcea cu limba, pentru că apa dată în celulă era consumată numai de cei considerați deja reeducați.”

Dumitru Bacu, *Piteşti. Centru de reeducare studențească*, 1991

Foto: Guillaume Herbaut

SURSA 16

„Ne culcam la ordin, întotdeauna după miezul nopții şi după reguli bine stabilite: întinşi pe spate, înveliți cu pătura până sub bărbie, cu mâinile pe pătură, drept pernă aveam gamela. Orice încercare de a-ți modifica poziția din cauza durerilor musculare sau osoase era imediat amendată cu o lovitură de ciomag şi chiar mişcările involuntare din timpul somnului, din cauza coşmarurilor, erau sancționate tot cu o lovitură de ciomag din partea celor care ne supravegheau somnul."

Nicu Ioniță, „Piteşti – reeducare prin teroare", *Memoria*, nr. 40-41 (3-4/2002)

SURSA 17

„Țurcanu era cel care declanşa şi bătaia, acolo unde era prezent, iar semnul stabilit cu acoliții săi diferea de la o cameră la alta: o mişcare bruscă a mâinii, a căciulii ori a altui obiect, de obicei însoțită de un îndemn verbal de tipul: «Pe ei!». În acel moment, toți cei care îi trăseseră de limbă pe nou-veniți puneau mâna pe bâte şi se năpusteau asupra acestora din urmă, lovind în neştire, de cele mai multe ori fără să țină cont de zona corpului în care îi atingeau. Sigur că cei mai duri erau acoliții lui Țurcanu, din lotul inițial de la Suceava, şi cei care înnebuniseră în bătăi ori trecuseră de mai multe ori prin toate etapele, fiind permanent supravegheați tocmai ca să dea dovadă de exces de zel. Majoritatea celor care loveau (trecuți şi ei prin torturi) încercau, pe cât era posibil, să facă mai mult zgomot decât daune ori să atenueze loviturile, însă toate acestea pe ascuns, fiindcă, dacă erau observați, erau trecuți şi ei în rândurile celor torturați. Şocul produs de violența ieşită din comun, dar şi de conştiința faptului că foşti prieteni şi colegi îi atacau din senin şi aparent fără motiv, ducea la prăbuşirea sufletească instantanee a celor mai multe victime. Năuciți de schimbarea bruscă a condițiilor şi debusolați de răsturnarea ierarhiilor valorilor (dacă în primele zile se vorbea laudativ despre valorile fireşti ale tinerilor, după izbucnirea conflictului aceleaşi valori şi persoane erau demonizate), acei deținuți care aveau o fire mai slabă şi la care instinctele de apărare şi supraviețuire erau mai pregnante au cedat şi au trecut de partea agresorilor la prima interpelare. Totuşi, aceste cazuri au fost foarte puține, cele mai notabile fiind ale lui Pafnutie Pătrăşcanu, Maximilian Sobolevschi, ambii fiind ulterior implicați în procesul Țurcanu şi executați de regim, dar şi al lui Nicolae Călin Zaharia."

Alin Mureşan, *Piteşti. Cronica unei sinucideri asistate*, 2007

Sursa: CNSAS

Eugen Țurcanu (1925-1954), unul dintre şefii echipelor de torționari reeducatori de la Piteşti

SURSA 18

Metode de tortură utilizate în timpul reeducării:

„Bătaia deținuților cu ciomege, cu vână de bou, curele, frânghii, picioare de la paturi, cozi de mătură, ținerea deținuților în poziții chinuitoare timp îndelungat cu ochii la bec, într-un picior, cu bagaje de la 20 la 40 kg pe spate, statul cu fața la perete, pe şezut, cu mâinile întinse la picior, smulgerea părului din cap şi a mustăților cu mâna, pe viu, sau cu ajutorul unui aparat confecționat dintr-un nasture prins cu ață, strivirea degetelor de la mâini şi picioare prin folosirea unui instrument special confecționat de ei, punerea unei cantități exagerat de mare de sare în mâncare fără să le dea apă deținuților, obligarea deținuților sub teroare de a mânca în poziții incomode, fără să folosească mâinile, de a mânca mâncarea fierbinte, direct, fără să o mestece, opărindu-şi limba şi esofagul, dezlipindu-se piele de pe limbă şi buze, obligarea deținuților sub tortură să mănânce materii fecale, fie ale lor, fie ale altor deținuți, să bea urină, urinându-se în gura lor, punerea deținuților să se bată cap în cap unii cu alții până li se umflau capetele şi cădeau în nesimțire, dezbrăcarea deținuților complet, după care trecerea printr-un cerc de bătăuşi care-i loveau până ce cădeau în nesimțire, apoi îi călcau în picioare şi îi băteau cu diferite corpuri tari şi cu picioarele până le rupeau coastele, apăsarea pe coşul pieptului de către mai mulți deodată, lovirea deținuților cu bocancii şi cu cărămizi peste piept, față sau alte părți sensibile ale corpului, punerea deținuților cu capul în closet şi cu picioarele în sus".

CPADCR, *Raport final*, 2006

Foto: Dia Radu

Foto: Dia Radu

Foto: Dia Radu

Aristide Ionescu, **Gheorghe Stănică** şi **Dan Lucinescu**, supraviețuitori ai reeducării de la Piteşti

7 MONOPOLUL IDEOLOGIC

7.1. Impunerea noii ideologii

Ideologie şi teroare: o nouă formă de guvernare. Acesta este titlul capitolului al XIII-lea al cărții despre *Originile totalitarismului* scrisă de Hannah Arendt la sfârşitul anilor ’40. În esență, autoarea afirmă că

> „oriunde a ajuns la putere, totalitarismul a dezvoltat instituții politice complet noi şi a distrus toate tradițiile sociale, juridice şi politice ale țării. […] El a dezvoltat un sistem de valori atât de radical deosebit de toate celelalte, încât nici una din categoriile noastre utilitare tradiționale, cum ar fi cele ale justiției, moralei sau ale bunului-simț, nu ne-ar mai putea ajuta să îi facem față, sau să îl judecăm, sau să îi prevedem cursul de acțiune.”

Ați aflat în capitolele anterioare ce a însemnat comunismul la originile sale, cum a ajuns la putere în România, cum a funcționat partidul-stat şi cum s-a raportat regimul comunist la „celălalt”. Paginile care urmează vă ajută să înțelegeți cum a încercat regimul comunist din România să schimbe realitatea în conformitate cu pretențiile sale ideologice (*sursa 1* şi *activitățile de învățare*).

Idealismul unei teorii materialiste

Marx a proclamat ideologia comunistă ca fiind una materialist-dialectică (*capitolul 1*). El considera că mersul omenirii este determinat de o idee universală, şi propunea, de fapt, o imagine inversă asupra realității: viitorul (încă inexistent, evident) comandă cursul istoriei. Ideea universală era, aşadar, doar o schemă ideală, preconceptă, asemănătoare tuturor discursurilor milenariste de până atunci: Vârsta de aur, Paradisul terestru, Regatul de o mie de ani. Sarcina de a materializa această utopie i-a revenit aparatului ideologic şi de propagandă (*studiul de caz*) al statului comunist.

Evoluția ideologică a comunismului în România poate fi analizată din perspectiva a trei perioade relativ distincte: stalinizarea (până la mijlocul anilor ’50), renunțarea la stalinismul rigid – perioada „dezghețului” ideologic (de fapt, o falsă destalinizare sub influența evenimentelor din URSS în timpul lui Hruşciov, în anii ’50-’60), perioada național-comunismului şi a tendințelor de restalinizare ideologică (anii ’70-’80). Această periodizare (realizată din rațiuni didactice ca

SURSA 1

„O ideologie este, la modul cel mai literal, ceea ce îi indică numele: este logica unei idei. Subiectul ei de studiu este istoria, căreia i se aplică «ideea». […] Ideologiile pretind că ar cunoaşte misterele întregului proces istoric – secretele trecutului, complicațiile prezentului, nesiguranțele viitorului – datorită logicii inerente a ideilor respective. […] Această pretenție făgăduieşte să lămurească toate întâmplările istorice, explicația totală a trecutului, cunoaşterea totală a prezentului şi prevederea veridică a viitorului. În al doilea rând, prin această capacitate gândirea ideologică devine independentă de orice experiență de la care nu poate învăța ceva nou. Prin urmare, gândirea ideologică ajunge să se emancipeze de realitatea pe care o percepem cu cele cinci simțuri ale noastre şi afirmă existența unei realități «mai adevărate», ascunsă în spatele tuturor lucrurilor perceptibile […].”

Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, 2006

Sursa: www.wikipedia.ro

Liderii incontestabili ai ideologiei comuniste: **Marx**, **Engels** şi **Lenin**

orice periodizare) ne ajută să încadrăm paginile care urmează în contextul istoric potrivit.

Rescrierea istoriei

Prima grijă a ideologiei a fost să „scrie" o nouă istorie, adecvată idealurilor comunismului, dar şi capabilă să explice accesul la putere şi să-i susțină prezentul (*sursa 2*). Miza noii istorii nu era trecutul, ci prezentul comunist, iar mecanismul prin care lumea era pusă în mişcare a fost „lupta de clasă" (*capitolul 5*). Istoria şi-a asumat adevăruri absolute, a devenit univocă (relația cauză – efect fiind absolutizată), a „creat" lideri şi eroi acolo unde a considerat necesar.

Autolegitimare şi propagandă: sunt cele două cuvinte care definesc rolul istoriei în viziunea ideologiei comuniste. Istoria a început să fie predată după manuale unice, redactate sub atenta supraveghere a ideologilor partidului.

Învățământul

O componentă esențială în acțiunea de impunere a noii ideologii a fost şcoala. Combaterea analfabetismului a fost, în sine, un fapt pozitiv, dar, în acelaşi timp, această politică a fost folosită în scopul îndoctrinării ideologice.

Politizarea învățământului prin reforma din 1948 (*sursa 3*) a fost însoțită de o formă de presiune psihică exercitată constant, cotidian şi prin constrângere: învățământul politico-ideologic. Academia de Ştiințe Social-Politice „Ştefan Gheorghiu", cunoscută sub numele prescurtat de Academia „Ştefan Gheorghiu" şi revista *Era socialistă,* editată de Secția de Propagandă a CC al PCR erau reperele în baza cărora se desfăşurau lecțiile de învățământ politic în întreprinderi, instituții, şcoli, în agricultură etc. (*studiul de caz*). Şcolile de partid erau dedicate în exclusivitate activiştilor partidului şi aveau misiunea de a pregăti politic cadrele necesare pentru orice domeniu de activitate.

„Organizațiile de masă"

„Organizații de masă" este o sintagmă creată de Lenin la începutul secolului XX. Acestea aveau misiunea de a prelungi controlul partidului asupra societății. Ele erau, potrivit unei alte formule celebre, „cureaua de transmisie" a partidului către profunzimile edificiului social.

Prezența şi rolul partidului în orice zonă a vieții publice a fost legalizată în România prin constituție. PCR era considerat „forța politică conducătoare" în societate, iar, mai apoi, a devenit „centrul vital al societății româneşti" (*capitolul 3*, *sursa 1*). Aceste formule propagandistice s-au tradus prin înregimentarea populației în tot felul de organizații aşa-zis civice (Frontul Democrației şi Unității Socialiste – condus de Nicolae Ceauşescu şi din care făcea parte toată populația României, grupată în aproximativ

SURSA 2

„Ceea ce frapează înainte de toate este *schematizarea* foarte accentuată a procesului istoric. Istoria, după Marx, nu ar fi decât succesiunea câtorva *moduri de producție* (corespunzând unor *formațiuni sociale*) […], conflict permanent (ilustrare istorică a «luptei contrariilor»), asigurând mersul istoriei (până la societatea comunistă) şi explodând periodic în răscoale şi revoluții. *Revoluțiile burgheze* au devenit un subiect privilegiat, căci ele dezvăluiau mecanismul *universal* de trecere de la o formațiune socială la alta. Justificau şi anunțau viitoarele revoluții comuniste. Proletarii aveau să distrugă capitalismul la fel cum capitalismul distrusese feudalismul. O asemenea simetrie conferea credibilitate sporită proiectului comunist."

Lucia Boia, *Mitologia ştiințifică a comunismului*, 1999

SURSA 3

„Între obiectivele principale ale legii învățământului din 3 august 1948 – Decretul nr. 175 – s-au aflat: formarea tinerilor în spirit comunist, controlul strict al şcolilor elementare, medii şi superioare, prin suprimarea autonomiei universitare, precum şi asigurarea cadrelor pentru planul de industrializare, prin extinderea învățământului tehnic mediu şi superior. Scopul reformei învățământului din 1948 era politizarea integrală a învățământului şi o «curățare» a învățământului românesc, prin introducerea discriminărilor sociale la admiterea în învățământul mediu şi superior. Conducerea comunistă viza şi constituirea unei pături de «cadre» care să aplice politica partidului în aparatul de stat, armată, justiție şi cultură. Şcoala reprezenta, în viziunea noilor conducători, prima verigă din sistemul de pregătire a cadrelor necesare construirii socialismului. Astfel, tineretul trebuia educat în spiritul patriotismului socialist şi al internaționalismului proletar."

CPADCR, *Raport final*, 2006

40 de organizații de masă, sindicale, uniuni şi asociații obşteşti), de copii (Şoimii Patriei, Organizația Pionierilor), de tineret (Uniunea Tineretului Comunist – UTC şi Uniunea Asociațiilor Studenților Comunişti din România – UASCR), sindicale (Uniunea Generală a Sindicatelor din România – UGSR), profesionale, de creație artistică (Uniunea Scriitorilor, Uniunea Compozitorilor, Uniunea Artiştilor Plastici etc.). Prin intermediul acestora se simulau în interiorul țării, dar mai ales în afara ei, mecanisme democratice de conducere.

Adeziunea, de multe ori din conformism social, la aceste organizații şi parcurgerea tuturor treptelor odată cu înaintarea în vârstă erau mijloacele prin care partidul se asigura că fiecare persoană intra într-un angrenaj care schimba până la urmă profilul moral al oamenilor. Acceptarea formală, gesturile de oportunism, dublul discurs erau caracteristici ale „omului nou". Ținta finală era controlul oficial al conştiințelor.

Literatura, filmul, arta plastică, muzica

Imediat după semnarea Convenției de Armistițiu cu guvernele Națiunilor Unite (12 septembrie 1944), presa şi toate activitățile culturale au fost supuse dispozițiilor Comisiei Aliate, adică URSS. Prima măsură a fost epurarea, sancționarea şi interzicerea scriitorilor şi operelor care nu se încadrau în tiparele ideologiei oficiale. Vânătoarea de cărți şi de oameni care citeau texte interzise a continuat în primii ani ai deceniului şase.

A urmat apoi demersul de creare a noii culturi comuniste, pusă în slujba propagandei de partid (*sursele 4* şi *6*). „Îndrumarea şi controlul" (expresie folosită frecvent în perioada comunistă) instituțiilor culturale revenea Ministerului Artelor, prin Direcția Generală a Teatrelor, Direcția Generală a Muzicii şi Direcția Literelor şi Manifestărilor Artistice Populare. Se înființa, de asemenea, pentru îndrumarea repertoriilor, un Consiliu Superior al Literaturii Dramatice şi Creației Muzicale, de fapt, o formă de cenzură care putea interzice tot ceea ce era considerat reacționar. Era suprimată astfel orice urmă de libertate de expresie artistică şi culturală. Printre cei mai importanți ideologi ai epocii Dej îi menționăm pe Leonte Răutu, Miron Constantinescu, Iosif Chişinevschi.

În perioada destalinizării formale se consemnează câteva semne ale „dezghețului" cultural: sunt reabilitați scriitori interzişi, sunt publicate cărți calificate drept reacționare cu câțiva ani în urmă, apar câteva studii de literatură universală, se traduc autori clasici. Caracterul demagogic şi pur propagandistic al acestor măsuri este ilustrat de intervențiile violente în presa vremii ale activiştilor stalinişti care „înfierează şi condamnă cu mânie proletară" noul curs al „frontului culturii".

Mass-media (presa scrisă, radio)

Decretul-lege din 1945 pentru epurarea presei lovea direct în publicațiile partidelor democratice şi aşa boicotate prin sistemul

▪ **Identificați principalele elemente din stema Republicii Socialiste România.**

SURSA 4

„Tot ceea ce venea dinspre Apus şi amenința să influențeze literatura, artele plastice, filmul, muzica, modul de viață, limba, stilul vestimentar era taxat drept decadent şi demascat ca o diversiune organizată de dușmanii lagărului socialist. Şi, tot astfel, tot ce venea dinspre propriul trecut literar şi amenința să pună în pericol naşterea literaturii socialiste […]. Sunt interzise, în acelaşi teribil an 1949, creațiile populare cu „conținut ideologic neadecvat" (119 de cântece interpretate de Maria Tănase, Maria Lătărețu, Fănică Luca, Ioana Radu şi alții), multe dintre ele pentru că vehiculau formula legionară (!) „foaie verde". Un rol nefast l-a jucat în stalinizarea culturii române textul lui Leonte Răutu intitulat *Împotriva cosmopolitismului şi obiectivismului burghez în ştiințele sociale*. Acest text de o duritate extremă a fost echivalentul la noi al infamelor atacuri ale lui A.A. Jdanov, ideologul *en titre* de la Kremlin, împotriva adevăratelor valori culturale din URSS. Monopolul asupra producției editoriale şi asupra pârghiilor de control, cenzura acum omniprezentă au pregătit terenul adoptării modelului sovietic de artă pusă exclusiv în slujba propagandei. În realizarea acestui scop, o contribuție decisivă a avut-o introducerea aşa-numitei „metode de creație" realist-socialiste (tipologii în alb-negru, conflicte rezolvate în sensul dorit de partid, învingător fiind, întotdeauna, reprezentantul clasei muncitoare, descris în culori luminoase, învins şi supus oprobriului fiind exponentul clasei exploatatoare etc). În curând, pe piață nu vor mai exista decât asemenea opere."

CPADCR, *Raport final*, 2006

de difuzare şi prin cenzura exercitată de tipografii comunişti. Ziarul *Scînteia* a devenit reperul obligatoriu de informare a populației, alături de care o lungă listă de publicații controlate ideologic şi-a făcut treptat apariția.

Un pas mai departe spre câştigarea bătăliei pentru mijloacele de difuzare a informațiilor s-a făcut prin adoptarea unei legi prin care e curățată de elemente reacționare Societatea Română de Radiodifuziune. Nu au fost alungați doar oameni, ci au fost arse sau distruse mii de partituri şi de discuri cu muzică.

Biserica

Comunismul este o ideologie atee. Popularitatea de care se bucura religia în rândul populației nu a permis însă eliminarea cultelor. Încă din 1945, liderii comunişti au început să se implice în numirea unor responsabili cu politica religioasă, percepuți ca docili. Subordonarea cultelor s-a făcut prin intermediul unui întreg eşafodaj legislativ care servea interesele conducerii PCR în domeniul relațiilor dintre stat şi culte. Încă din toamna anului 1944 au fost adoptate acte normative de epurare prin care se înființau comisii de verificare a persoanelor din instituțiile ecleziastice. „Demascarea" celor care nu puteau fi acceptați ca „tovarăşi de drum" i-a trimis pe mulți clerici în închisorile comuniste.

Prin Ministerul Cultelor, comuniştii au cerut „colaborarea necondiționată" a cultelor în procesul de „democratizare". Desemnarea lui Ioan Marina în poziția de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (BOR), sub numele de Iustinian, a fost momentul în care a început supunerea BOR. Compromisurile acesteia din perioada următoare au favorizat acțiunea de scoatere a oamenilor de sub influența religiei inițiată de statul comunist.

SURSA 5

„Dispar, astfel, din librării, din biblioteci publice şi chiar din case, cărți semnate de Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Ion Agârbiceanu, Dimitrie Anghel, Nicolae Bălcescu, Constantin Bacalbaşa, I. A. Bassarabescu, Lucian Blaga, Gh. Brăescu, Al. Brătescu-Voineşti, Dimitrie Bolintineanu, Dimitrie Cantemir, Otilia Cazimir, Şerban Cioculescu, George Coşbuc, Anghel Demetriescu, Victor Eftimiu, Mihai Eminescu, Nicolae Filimon, Ion Ghica, Octavian Goga, B.P. Hasdeu, G. Ibrăileanu, Titu Maiorescu, Gib. I. Mihăescu, Costache Negruzzi, Alexandru Odobescu, Dimitrie Onciul, Petre Pandrea, Anton Pann, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, Ion Heliade-Rădulescu, Alecu Russo, C. Sandu-Aldea, Mihail Sebastian, Damian Stănoiu, Vladimir Streinu, D.I. Suchianu, Gheorghe Şincai, Ionel Teodoreanu, George Topîrceanu, Radu Tudoran, Alexandru Vlahuță, Vasile Voiculescu, Paul Zarifopol şi de mulți, mulți alții."

CPADCR, *Raport final*, 2006

Confirmarea noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, **Justinian Marina** (1901-1977), în prezența membrilor Prezidiului Marii Adunări Naționale

Studiu de caz

MANIPULAREA PRIN PROPAGANDĂ

Textul care urmează este un fragment din faimosul roman *1984,* publicat de către George Orwell în 1948, în care este prezentată o „campanie de propagandă a urii". Deşi ficțiune, romanul lui Orwell ne ajută să desluşim mecanismul psihologic prin care regimul comunist a manipulat conştiințele oamenilor prin propagandă.

Citiți textul selectat din romanul *1984*, mesajul caricaturii lui Dan Perjovschi şi sursa 8, apoi rezolvați următoarele cerințe:

- **Identificați în istoria PCR sau a altor partide comuniste situații de relații între lideri asemănătoare cu cea descrisă în acest text.**
- **Care este mesajul acestei caricaturi?**
- **Identificați scopurile propagandei în regimurile totalitare.**
- **Identificați şi comunicați colegilor o situație de comunicare (în presă, la televiziune, în şcoală sau comunitate) în care s-a încercat manipularea prin propagandă.**

SURSA 6

„Cu puțin înainte de ora unsprezece, la Secția Documente, unde lucrează Winston, lumea îşi căra scaunele afară din boxe şi le aşeza în mijlocul holului principal, în fața tele-ecranului cel mare, pregătindu-se pentru cele Două Minute de Ură. [...] În clipa următoare, tele-ecranul cel mare din fundul sălii a slobozit un glas sinistru, ca scrâşnetul unei maşinării neunse. Un zgomot care îți strepezea dinții şi-ți ridica părul la ceafă. Începuse Ura. Ca de obicei, pe ecran a apărut chipul lui Emmanuel Goldstein, Duşmanul Poporului. [...] Goldstein este un renegat şi un decăzut care odată, cu mult timp în urmă – nimeni nu-şi mai aminteşte cu siguranță cât anume – a fost una dintre figurile de frunte ale Partidului, aproape la acelaşi nivel cu Fratele cel Mare însuşi ; pe urmă, s-a angajat în activități contrarevoluționare, a fost condamnat la moarte, dar, nu se ştie cum, a scăpat şi a dispărut ca prin minune. Programul celor Două Minute de Ură variază de la o zi la alta, dar nu este zi în care Goldstein să nu fie personajul principal. El este primul trădător, cel dintâi care a pătat puritatea Partidului. Toate ticăloşiile îndreptate împotriva Partidului care au urmat, toate trădările, actele de sabotaj, ereziile, deviațiile – toate au izvorât direct din teoriile lui. [...] L-a insultat pe Fratele cel Mare, a denunțat dictatura Partidului, a cerut încheierea imediată a păcii cu Eurasia, a solicitat libertatea cuvântului, libertatea presei, libertatea de întrunire, libertatea de gândire, zbierând ca un isteric despre trădarea Revoluției... Şi în tot acest timp, ca să nu aibă nimeni nici cel mai mic dubiu asupra realității pe care o acopereau lătrăturile viclene ale lui Goldstein, în spatele lui, pe ecran, mărşăluiau interminabile coloane ale armatei eurasiene... Se petrece însă ceva ciudat : deşi Goldstein este detestat şi disprețuit de toată lumea, deşi în fiecare zi şi de o mie de ori pe zi, pe podiumuri, la tele-ecran, în ziare, în cărți teoriile lui sunt respinse, zdrobite, ridiculizate, strigate sus şi tare, în auzul mulțimii, ca să se vadă ce prostii lamentabile sunt – în ciuda tuturor acestor lucruri, influența lui parcă niciodată nu slăbeşte... Nu trece o zi în care Poliția Gândirii să nu demaşte spioni şi sabotori care acționează la ordinele lui Goldstein [...]. În al doilea minut, Ura a ajuns demență. [...] Dar, în acelaşi moment, fiecare a scos câte un oftat adânc de uşurare : figura cea monstruoasă s-a transformat în figura Fratelui cel Mare, cu părul negru, cu mustața neagră, plin de forță şi de o linişte misterioasă, umplând aproape tot ecranul. Nimeni nu mai auzea ce spunea Fratele cel Mare. Nu erau decât nişte vorbe simple, de încurajare, de genul celor ce se rostesc în focul luptei şi pe care nu le poți distinge una câte una, dar care îți redau încrederea în tine prin simplul fapt că sunt rostite. Pe urmă, figura Fratelui cel Mare a dispărut, iar în locul ei au apărut cele trei lozinci ale Partidului scrise cu litere uriaşe :

RĂZBOIUL ESTE PACE
LIBERTATEA ESTE SCLAVIE
IGNORANȚA ESTE PUTERE."

George Orwell, *O mie nouă sute optzeci şi patru*, 2002

SURSA 7

„Acțiunea de propagandă vizează să producă mai întâi un duşman-țap ispăşitor, pe umerii căruia să poată fi aruncate toate temerile şi frustrările populației. Existența acestui inamic public numărul unu justifică de altfel arestările, torturile şi execuțiile făcute de regimul la putere, care nu poate tolera criticile şi oponenții. Constituirea individului în cauză care întruchipează răul urmăreşte, în plus, şi crearea unei imagini corespunzătoare pentru dictator (Marele Frate), ce apare ca salvatorul suprem, reprezentând binele şi dreptatea. Acțiunea de propagandă îşi mai propune şi să asigure coeziunea socială a populației în jurul dictatorului, urmărind astfel să facă din fiecare cetățean un spion şi un trădător al tuturor celor care ar putea «devia» de la linia cea dreaptă. Un alt scop al propagandei mai este să-i facă pe cei vizați să creadă şi să adere la câteva idei simple, care să reprezinte noua lor viziune despre lume. Ideile simple sunt exprimate prin sloganuri: «războiul este pace, libertatea este robie, ignoranța este forță».
Pentru noi toate acestea sunt neadevăruri, dar trebuie să devină adevăruri pentru adepții lui Big Brother.
În multiplele scopuri enumerate regăsim de fapt scopurile propagandistice ale oricărui regim totalitar şi ale oricărei îndoctrinări ideologice."

Alex Mucchielli, *Arta de a influența*, 2002

▪ **Considerați că tabloul de mai jos şi poezia alăturată sunt produse artistice care fac parte dintr-o acțiune de propagandă? Argumentați răspunsul!**

Sabin Bălaşa, *Nicolae şi Elena Ceauşescu*

Caricatură realizată de Dan Perjovschi, 2008

▪ **Realizați un exercițiu de istorie orală în cadrul comunității voastre pe tema sloganurilor şi lozincilor folosite în perioada regimului comunist.**

SURSA 8

Trăiască-n sănătate Cârmaciul Țării Noastre (fragment)**:**

Celui care e garant
Pentru libertate,
Întru sfântul drept la ea,
La mulți ani şi toate.

Adrian Păunescu, *Flacăra*,
26 ianuarie 1984

Analizați sursa 9 şi rezolvați următoarele cerințe:

- **Descoperiți metoda preferată a ideologiei comuniste de analiză a realității.**
- **Care a fost «principiul» cu ajutorul căruia ideologia comunistă a explicat orice element al realității?**
- **Rememorați lecțiile parcurse până acum şi identificați «contradicții» rezolvate de puterea politică instaurată la Bucureşti după 1945.**
- **Alcătuiți o listă cu metodele de «armonizare a contrariilor» din viața reală a statului comunist.**

SURSA 9

„Mecanismul comunist este prin excelență «integrator». […] Fideli obiceiului lor de a aduna de peste tot, fondatorii comunismului au împrumutat de la Hegel *dialectica.* […] În genere, creatorii de noi lumi erau în căutarea coerenței şi armoniei. Încercau să calmeze conflictele. Tentative seducătoare, dar prea puțin convingătoare, deoarece contradicțiile izbucneau peste tot, minând ansamblul. Părea mai inteligent şi mai profitabil să recunoşti de bunăvoie existența contradicțiilor pentru a le pune în slujba unui proiect unificator. Nu numai că doctrina comunistă nu neagă contradicțiile, dar le absolutizează, şi la nevoie (adică destul de des) le inventează. Până la urmă doar contradicțiile contează. «Lupta contrariilor» este principiul care mişcă maşina comunistă a lumii. A fost o «descoperire» decisivă. Într-o primă etapă, ea a permis comunismului să organizeze lumea într-un sistem coerent fără a se împiedica de contradicții şi de nepotriviri; apoi, l-a ajutat să practice mai multe schimbări de direcție, de fiecare dată cu conştiința pe deplin împăcată. De ce să te jenezi de o afirmație contradictorie, când contradicția este în natura lucrurilor? Un spirit nedialectic va înțelege cu greu complexitatea contradictorie a lui Stalin, părinte al popoarelor şi tiran sângeros. Aparent, cele două imagini nu se potrivesc. Faceți un efort şi deveniți dialectician. Se vor potrivi."

Lucian Boia, *Mitologia ştiințifică a comunismului,* 1999

- **În 1948 a apărut prima ediție a *Istoriei RPR, manual pentru învățământul mediu,* redactat de către academicianul Mihail Roller. În primele două pagini ale *Introducerii* există trei citate din *Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice* care formulează programul ideologic al cărții. Analizați punctele A, B şi C din sursa 10 şi identificați principiile care urmau să guverneze scrierea istoriei României.**

- **Priviți pictura lui Constantin Piliuță intitulată *Primul preşedinte* şi descifrați mesajul pe care ea îl transmite.**

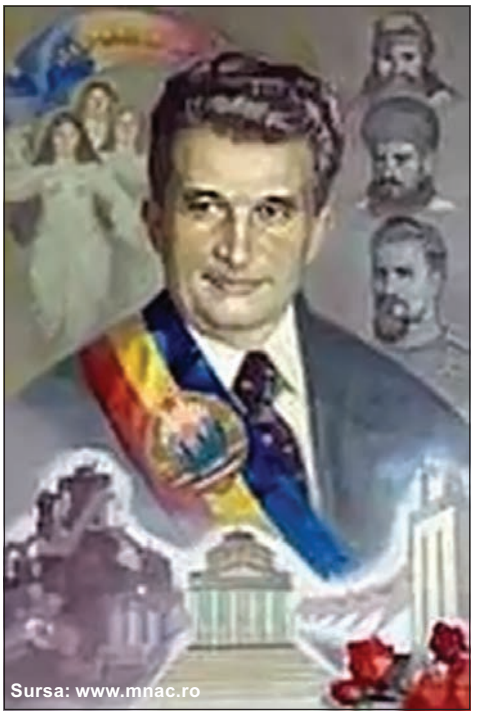

Sursa: www.mnac.ro

SURSA 10

A. „… Istoria dezvoltării societății este, înainte de toate, istoria dezvoltării producției, istoria modurilor de producție care se succed de-a lungul veacurilor, istoria dezvoltării forțelor de producție şi a raporturilor de producție între oameni."

B. „Marxism-leninismul ne învață că procesul de evoluție trebuie înțeles nu ca o mişcare în cerc, nu ca o simplă repetare a drumului parcurs, ci ca o mişcare progresivă, ca o mişcare ascendentă, ca o trecere de la vechea stare calitativă la o nouă stare calitativă, ca o evoluție de la simplu la complex, de la inferior la superior."

C. „Pe baza conflictului dintre noile forțe de producție şi vechile raporturi de producție, pe baza noilor nevoi economice ale societății iau naştere noi idei sociale; noile idei organizează şi mobilizează masele, masele se unesc într-o nouă armată politică, creează o nouă putere revoluționară şi o folosesc pentru a suprima prin forță vechea stare de lucruri în domeniul raporturilor de producție şi a stabili o nouă stare de lucruri. Procesul spontan de dezvoltare cedează locul activității conştiente a oamenilor, dezvoltarea paşnică – revoluției violente, evoluția – revoluției."

- **Precizați dacă în sursele 11-12 este respectat „programul ideologic” pe care l-ați descoperit mai sus. Argumentați răspunsul!**
- **Priviți imaginile şi identificați elementele comune ale arhitecturii de tip stalinist.**

SURSA 11

„După cum ne învață I.V. Stalin «Limba face parte din fenomenele sociale care acționează în tot cursul existenței societății. Ea se naşte şi se dezvoltă odată cu dezvoltarea societății. Ea moare odată cu moartea societății. În afara societății nu există limbă. De aceea, limba şi legile ei de dezvoltare pot fi înțelese numai în cazul când sunt studiate în legătură indisolubilă cu istoria societății, cu istoria poporului căruia îi aparține limba studiată şi care este creatorul şi purtătorul acestei limbi». Formarea limbii române este rezultatul dezvoltării milenare a societății de pe teritoriul patriei noastre. În regimul burghezo-moşieresc, cercetările cu privire la formarea limbii române au fost cu intenție falsificate de către clasele exploatatoare. Abia azi, în regimul de democrație populară şi pe baza genialelor învățături ale lui I.V. Stalin a putut începe studierea ştiințifică a formării limbii române.”

Istoria RPR, manual pentru învățământul mediu, 1952

SURSA 12

„Publicațiile editate de cercurile socialiste au avut o puternică influență şi asupra dezvoltării culturii în țara noastră. Combaterea cu succes a teoriilor reacționare junimiste (susținute de Titu Maiorescu şi alții), la care un aport a avut C. Dobrogeanu-Gherea, reprezenta una dintre însemnatele contribuții aduse de mişcarea socialistă de la sfârşitul secolului al XIX-lea la analiza de pe poziții marxiste a creațiilor literare. […] Din operele lui Marx şi Engels muncitorii aflau care sunt cauzele situației lor grele, învățau să se unească în lupta comună împotriva burgheziei. Pe măsură ce muncitorii îşi însuşeau învățătura marxistă, ei deveneau conştienți de forțele lor, de interesele lor de clasă.”

Lecții în ajutorul celor care studiază istoria PMR, 1960

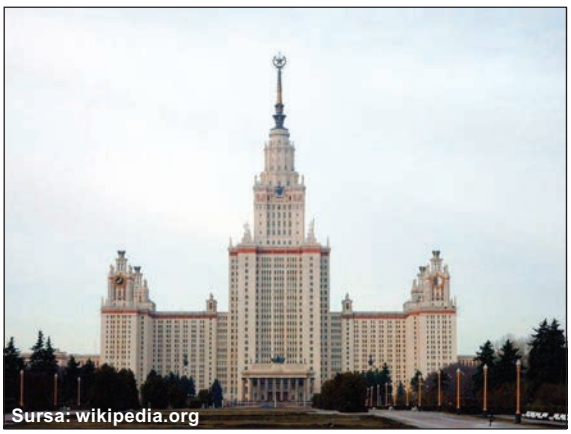

Universitatea Lomonosov, Moscova

Hotelul Leningrad, Moscova

Casa Scînteii, Bucureşti

Palatul Culturii, Varşovia

7.2. Ideologia în „Epoca Ceauşescu”

> „Era ceva hilar şi penibil totodată în încercarea acestui om de a poza în binefăcător al naţiunii, în timp ce era bântuit de visuri imperiale şi incapabil să facă distincţii elementare între clişeele propagandistice şi procesele politice reale.”
>
> Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, 2005

Acest paragraf ar fi suficient pentru a ilustra „Epoca Ceauşescu”. Câteva nuanţe şi argumente sunt totuşi necesare.

Liberalizarea ideologică a comunismului românesc?

Nicolae Ceauşescu a preluat puterea în 1965 în contextul în care evenimentele de la începutul anilor ’60 prevesteau „ruptura” faţă de Moscova. Reinterpretarea istoriei partidului, derusificarea treptată a culturii române, o anumită relaxare a politicii interne, apoi „Declaraţia din aprilie 1964”, au fost fapte care pot fi interpretate şi ca o deviere de la modelul stalinist, dar şi ca o stratagemă de evitare a unei reale destalinizări.

Valorile pe care le-a clamat noul lider comunist de la Bucureşti au fost independenţa naţională, suveranitatea naţională, conştiinţa patriotică, respectarea legalităţii socialiste, principiul unităţii în diversitate, iar la Congresul al IX-lea (1965) a lansat câteva dintre tezele care vor reprezenta opţiunile ideologice ale primilor ani Ceauşescu: omogenizarea socială şi etnică a naţiunii române, dezvoltarea democraţiei interne de partid, „unitatea de monolit a partidului şi poporului în jurul secretarului general” (expresie folosită în epocă şi care ilustrează limba de lemn practicată de ideologia comunistă), apărarea „eticii şi echităţii socialiste”.

Prin numeroasele vizite făcute în ţară, Ceauşescu şi-a creat imaginea unui lider popular, gata să se consulte cu oamenii sau să le asculte problemele, aceea a unui restaurator al legalităţii socialiste şi avocat al democratizării. Pe de altă parte însă, în primii trei ani, a devenit conducătorul incontestabil atât al partidului, cât şi al statului.

Apogeul a fost anul 1968, când, pe fondul invaziei trupelor Pactului de la Varşovia în Cehoslovacia, Ceauşescu s-a transfigurat, destul de convingător atunci, în erou naţional şi internaţional. Ideea unei anumite autonomii faţă de Moscova (încurajată şi de mediile politice internaţionale), precum şi aceea a „războiului întregului popor pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale a României” erau vectorii de imagine care continuau politica lui Gheorghe Gheorghiu-Dej de distanţare faţă de URSS şi de legitimare naţională a sistemului comunist (*sursa 1*). Pe de altă parte, speranţa construirii unui „socialism cu faţă umană” a determinat manifestări de entuziasm şi simpatie publică faţă de Ceauşescu. Sloganul lansat la sfârşitul anilor ’60 – „Partidul, Ceauşescu, România” – va răsuna până în 1989 şi a fost

Augustin Lucaci, *Vizită la întreprinderea ARO Câmpulung*

SURSA 1

„Problema alegerii căilor de construcţie socialistă este o problemă a fiecărui partid, a fiecărui stat, a fiecărui popor. Nimeni nu se poate erija în sfătuitor, în îndrumător cu privire la felul în care trebuie construit socialismul în altă ţară. Noi considerăm că pentru a aşeza relaţiile dintre ţările socialiste, dintre partidele socialiste pe baze cu adevărat marxist-leniniste trebuie, odată pentru totdeauna, să se pună capăt amestecului în treburile altor state, altor partide.”

Nicolae Ceauşescu, *Cuvântare cu ocazia mitingului de condamnare a invaziei din Cehoslovacia*, 1968

SURSA 2

„Înainte de toate, această ideologie a speculat înclinaţiile naţionaliste, a exploatat şi cultivat prejudecăţile antimaghiare şi antisemite, s-a folosit de sentimentele antiruse adânc înrădăcinate şi a încurajat încercările absurde menite să demonstreze superioritatea românească asupra lumii occidentale în anumite domenii ale ştiinţei şi culturii.”

Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, 2005

expresia ideologică a unității dintre partid, conducător şi popor. În ordonarea celor trei repere se recunoaşte însă cu uşurință întâietatea acordată partidului şi conducătorului său.

Comunismul național

Degenerarea naționalistă a ideologiei comuniste de la Bucureşti, care s-a produs în ultimele două decenii de comunism românesc, a găsit un teren fertil de acceptare populară. Naționalismul românesc din secolul al XIX-lea şi cel interbelic au fost orientate mai degrabă către istorie, limbă şi cultură (utilizate ca argumente în construcția statului național), decât către ideea de democrație şi drepturi politice ale cetățenilor ca în modelul naționalist francez, spre exemplu. Exploatarea specificului național a dus la subordonarea integrală a istoriei şi culturii față de politica oficială, aceasta fiind învestită cu misiunea de a crea miturile cu funcție ideologică legitimatoare, iar ulterior având menirea de a servi cultului delirant a lui Ceauşescu (*sursa 2*). În acest context naționalist, comunismul n-a ştiut să facă diferența între cabotinism şi patriotismul autentic.

Expresia naționalismului-comunist nu e însă doar culturală. Ea a fost vizibilă în zona economică (spre exemplu, pretenția independenței economice absolute dobândite prin industrializare şi prin plata datoriei externe) şi în domeniul politicii externe (*capitolul 10*).

Noul program ideologic al fost lansat în 1971, iar sursele ideologice fundamentale au devenit „operele" secretarului general (*sursa 3*). Printre cei mai importanți ideologi ai partidului din epoca Ceauşescu se numără Dumitru Popescu şi Paul Niculescu-Mizil.

Cultul personalității

Se spune despre Ceauşescu că a fost prizonierul propriului său mit. El se considera simbolul vigorii şi unității partidului şi se aştepta ca toată lumea să creadă acest lucru. Chiar dacă elita nomenclaturistă (*sursa 4*) din jurul lui Ceauşescu era uneori iritată de excesele propagandei, ea s-a mulțumit să-şi conserve privilegiile şi pozițiile, în contextul în care secretarul general deținea o putere absolută în partid. În anii '70-'80, serviciul de propagandă al PCR a fost pus exclusiv în slujba conducătorului. Începând cu gesturile simbolice oficiale, continuând cu mitingurile, spectacolele şi adunările omagiale, cu programele de televiziune (*www.emisiunitvr.iiccr.ro*), cu realizările artistice dedicate celor doi (*sursa 5*) sau cu telegramele de felicitare şi adeziune trimise de către „oamenii muncii" cu diverse ocazii, totul era îmbibat de Elena şi Nicolae Ceauşescu (*sursele 6-8*).

SURSA 3

„Un rol important în această direcție l-a avut Plenara CC al PCR din 3-5 noiembrie 1971, care a elaborat programul ideologic al partidului pentru etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, în centrul căruia este aşezată formarea conştiinței înaintate a omului nou, înarmat cu cele mai recente cuceriri ale ştiinței şi culturii. […]
În orientarea şi îndrumarea cercetării ştiințifice şi a culturii, de o deosebită însemnătate este gândirea novatoare şi creatoare a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, concretizată în Rapoartele la Congresele al IX-lea, al X-lea, al XI-lea şi al XII-lea ale PCR, şi la Conferințele Naționale ale partidului, în elaborarea *Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism,* în numeroasele expuneri, cuvântări şi articole publicate în cele 21 de volume din *Operele* secretarului general al partidului, apărute până în 1981 şi care cuprind concepția sa în problemele economiei politice, ale filosofiei marxist-leniniste, ale construcției socialiste în țara noastră, în domeniul relațiilor internaționale."

Istoria României între anii 1918-1981, curs universitar, 1981

Sursa: www.wikipedia.ro

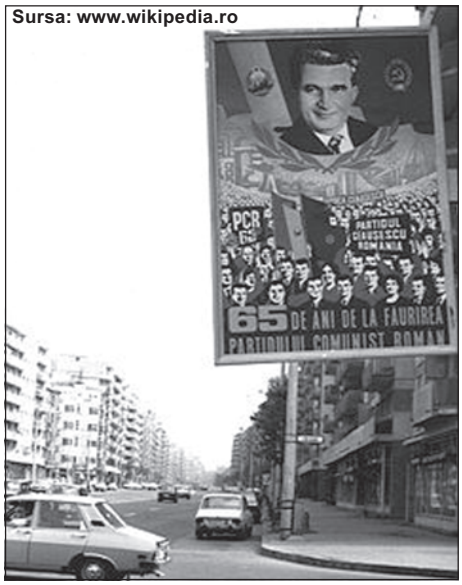

Afiş propagandistic pe Calea Moşilor (Bucureşti, 1986)

SURSA 4

„Puterea politică din România nu repudiază elitele, ci numai *elita naturală, cea a valorilor*... Ei, elitei naturale a valorilor, i-a fost substituit erzațul de elită, în care nu valoarea este principiul ordonator, ci politicul, ideologicul, obediența, umoarea vârfului piramidei, interesele sale extrem de personale în acapararea şi menținerea pârghiilor puterii."

Dorin Tudoran, *Frig sau Frică: Reflecții despre condiția intelectualului român* (eseu publicat în străinătate), 1988

SURSA 5

„După cum spune Palade, a face portretul Ceauşeştilor nu era cel mai uşor lucru. Pentru fiecare – Elena şi Nicolae, ajutat de fotografiile oficiale [...], Eugen Palade stabilise un ansamblu de canoane şi norme artistice, reguli virtuale care îi permiteau să pună în evidență detaliile agreabile ale portretului (precum strălucirea ochilor lui Nicolae, ce îi însuflețea privirea) sau, dimpotrivă, să camufleze anumite detalii fizice ori anatomice. Printre detaliile ce puneau probleme – afirmă artistul – figurau forma dezagreabilă a gurii lui Nicolae Ceauşescu (colțurile gurii, mai precis) şi impresia de fals pe care o dădeau ochii celor doi în fotografii (ochii, în ambele cazuri, «aveau ceva fals, ca şi cum ar fi fost aplicați pe figură»; Elena Ceauşescu, «mai mult, avea ochi categoric răi, era o adevărată corvoadă să-i asociezi cu un zâmbet, de exemplu»; «la el, problema era că până şi în fotografii avea un aer de țopârlan»). În contrast cu aceste trăsături erau mâinile Elenei – surprinzător de frumoase şi expresive, apreciază pictorul Palade. În fața acestor dificultăți, pictorul a dobândit treptat convingerea că aceia care criticau anumite linii ale pânzelor sale – mai ales colegi-pictori – criticau tocmai detaliile fizionomice reproduse cu fidelitate."

Adrian Cioroianu, „«Videologia» lui Nicolae Ceauşescu. Conducătorul şi obsesia autoportretului", în *Comunism şi represiune în România*, 2006

Eugen Palade, *Omagiu*

SURSA 6

„Asemenea tuturor fiilor patriei, şi noi, slujitorii cultelor, nutrim convingerea nestrămutată că avem la cârma națiunii noastre conducătorul care poartă neabătut crezul şi voința poporului român, din mijlocul căruia s-a ridicat, veghind pururea, cu inima şi cugetul înaripate, pentru rostuirea fericită şi înțeleaptă a țării, pentru soarta păcii şi a vieții în întreaga omenire."

Mitropolitul Moldovei şi Sucevei (viitorul Patriarh Teoctist), *Scînteia,* 24 mai 1985

Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, viitorul Patriarh (1915-2007) **Teoctist**, împreună cu Nicolae şi Elena Ceauşescu, la o masă festivă

SURSA 7

„Această imagine simbol a conducătorului neprecupețind nimic pentru a se afla clipă de clipă în mijlocul poporului său, pentru a-i cunoaşte viața adevărată şi năzuințele, pentru a se sfătui cu el şi pentru a hotărî împreună cu el, mi se pare efigia cea mai de preț a epocii pe care cu drept cuvânt o numim Epoca Nicolae Ceauşescu."

Dinu Săraru, „Arhitect şi constructor de țară nouă", *Flacăra*, 24 ianuarie 1984

SURSA 8

„După cum se sublinia în Mesajul CC al UTC şi Consiliului UASCR cu prilejul sărbătoririi împlinirii de către tovarăşul Nicolae Ceauşescu a 60 de ani de viață şi a peste 45 de ani de activitate revoluționară desfăşurată în cadrul mişcării muncitoreşti din țara noastră, «nu există pentru tânăra generație, pentru fiecare tânăr crescut şi educat de partid ideal mai scump decât acela de a vă urma pilda fără egal, de slujire credincioasă, plină de bărbăție şi curaj, fără preget a poporului nostru, în cea mai glorioasă epocă a sa, epoca făuririi socialismului şi comunismului, a unei Românii libere, independente şi prospere»."

Olimpiu Matichescu, *Tinerețea revoluționară a tovarăşului Nicolae Ceauşescu*, 1981

▪ **Analizați textul şi formulați un răspuns la întrebarea: Există „socialism cu față umană?”**

SURSA 9

„Vagile speranțe într-un socialism cu față umană aveau de înfruntat ipocrizia unui socialism cu două fețe: cea a dictaturii pe care o impunea şi cea a unei democrații în care nimeni nu credea. […] Liberalismul exhibat de Ceauşescu la începutul domniei lui era în acelaşi timp alterat şi conjunctural. Alterat, întrucât menținea intacte mecanismele represive inerente societăților staliniste, ca de exemplu cenzura, interzicerea partidelor de opoziție, anularea dreptului de a alege şi de a fi ales ş.a. […] Din punctul lui de vedere conjunctura liberalistă avea funcția de a-l învesti cu o legitimitate personală, alta decât cea a numirii lui de către fostul Birou politic, respectiv de echipa celui pe care nu încetase să-l demaşte. Regimul trece astfel de la o strategie legitimatoare: concesiile liberaliste, la o altă strategie legitimatoare: cultul personalității noului deținător al puterii supreme. Readucându-i pe membrii societății la o condiție de servilism şi totodată silindu-i să se declare încântați de această condiție, cultul personalității avea să provoace, cu trecerea anilor, efectul delegitimator materializat atât de tragic în cazarma de la Târgovişte.”

Pavel Câmpeanu, *Ceauşescu, anii numărătorii inverse*, 2002

TOVARĂŞULUI NICOLAE CEAUŞESCU, MARELE EROU AL ROMÂNIEI, OMAGIUL FIERBINTE AL ÎNTREGII NAȚIUNI

România liberă

LA MULȚI ANI, IUBIT CONDUCĂTOR!

URAREA ȚĂRII

olul determinant al tovarăşului Nicolae Ceauşescu fundamentarea şi înfăptuirea marilor obiective rategice ale dezvoltării multilaterale a patriei

Prima pagină a ziarului *România liberă*, omagiind aniversarea lui Nicolae Ceauşescu

▪ **Identificați în textul următor etapele construirii cultului personalității Elenei Ceauşescu.**

SURSA 10

„Analiza etapelor de construire a imaginii sale confirmă carența de legitimitate a Elenei Ceauşescu. În anii 70, imaginea sa este construită pentru a justifica autoritatea sa politică; în aceşti ani se «fabrică» **legitimitatea de vitrină**: prestigiul ştiințific internațional (în decembrie 1973, «obține» prima diplomă: membru de onoare al Institutului American al Chimiştilor), prestigiul ştiințific intern (pe 1 martie 1974, este acceptată membră a Academiei Republicii Socialiste România), prestigiul de revoluționar al partidului (în aprilie 1974 este publicat în revista «Magazin istoric», de către Olimpiu Matichescu, primul articol despre militantismul clandestin al Lenuței Petrescu alături de tovarăşul său de viață, Nicolae Ceauşescu); prestigiul de a fi o femeie modernă, simbol al femeilor socialiste intrate în politică (în 1974, Lina Ciobanu, preşedinta Consiliului Național al Femeilor, o prezintă pentru prima dată pe Elena Ceauşescu tuturor reprezentantelor femeilor întrunite în Plenara Consiliului, ca fiind «pildă strălucită a ceea ce este, a ceea ce trebuie să fie femeia în societatea noastră contemporană»).
În 1979, ceremonialul politic al elogierii calităților excepționale ale Elenei Ceauşescu o transformă în tehnocratul partidului. Din acest moment, autoritatea politică şi imaginea ei traversează pragul consolidării. O dată cu debutul cultului personalității sale, imaginea nu se mai construieşte prin raportare la societate sau la partid, ci la conducătorul partidului. Relațiile de putere dintre cei doi vor defini criteriile în funcție de care se vor propaga clişeele în societate. Imaginea Elenei Ceauşescu se va încadra într-un **sistem mitologic coerent şi ierarhizat**, având ca reper autoritatea liderului, pe care nu o va depăşi niciodată în intensitate sau amploare. […]
Singurul aspect care a apropiat-o simbolic de lider a fost omagierea sa prin folosirea simbolurilor naționale; din 1982, Elena Ceauşescu este femeia-eroină, în 1985 – femeia-patriot, în 1988 este «Înalta doamnă a Țării».
Elena Ceauşescu a recuperat total diferența simbolică şi, credem noi, a atins nivelul autorității politice a lui Nicolae Ceauşescu în ianuarie 1989, când primeşte cel mai înalt titlu: «Erou al Republicii Socialiste România».”

Cristina Liana Olteanu, *Cultul Elenei Ceauşescu în anii ’80,* pe http://ebooks/unibuc.ro

8 ECONOMIA

8.1. Mecanismele de funcționare

Nici o formă de guvernare nu poate supraviețui fără o economie eficientă. În plan economic, regimul comunist a dorit să continue procesul de modernizare a României, început în secolul al XIX-lea. Modelul ales nu a fost însă cel al unui stat occidental puternic dezvoltat, ci modelul sovietic, bazat pe eliminarea inițiativei private, pe o economie planificată de stat şi pe ultracentralizare. În plus, căile folosite au fost de cele mai multe ori greşite, iar punerea lor în practică a avut deseori efecte contrare scopului inițial.

În timpul celui de-al doilea război mondial, economia României a fost zdruncinată de costul şi desfăşurarea luptelor. La aceasta s-a adăugat şi seceta, care a afectat grav agricultura între anii 1945 şi 1947. De asemenea, prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, țara noastră a fost obligată să plătească Uniunii Sovietice despăgubiri de război în valoare de 300 de milioane de dolari. În aceste condiții, readucerea economiei româneşti la nivelul epocii interbelice a durat până în anul 1950.

Modelul sovietic şi regimul proprietății

Similar majorității statelor comuniste din Europa, România a preluat modelul sovietic de dezvoltare economică, bazat pe etatizare, planificare şi industrializare. Pentru transpunerea în practică a acestui sistem, URSS a trimis în România consilieri pe probleme economice. În anii '50, aceştia au fost omniprezenți în economia românească, rolul lor diminuându-se treptat după această perioadă.

Modelul sovietic a fost copiat şi în ceea ce priveşte regimul proprietății (*sursele 1* şi *2*). Constituțiile din perioada comunistă stipulau faptul că principala formă de proprietate era cea de stat. Statul deținea toate resursele naturale, fabricile, băncile, căile de comunicații, mijloacele de transport etc. La proprietatea de stat se adăuga şi proprietatea cooperatistă (a CAP-urilor) din agricultură. În puține sectoare din economie s-a menținut proprietatea particulară: agricultura necooperativizată din zonele de deal şi de munte şi unele forme de comerț.

SURSA 1

Regimul proprietății în viziunea lui Gheorghiu-Dej:
„Marxism-leninismul şi măreața experiență istorică a victoriei socialismului în URSS ne învață că construirea socialismului poate fi înfăptuită numai în baza trecerii în proprietatea obştească a tuturor principalelor mijloace de producție, atât la oraşe, cât şi la sate, adică în baza trecerii lor în proprietatea de stat şi cooperatistă. Victoria deplină a socialismului nu este posibilă atâta timp cât mai continuă să existe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, inclusiv asupra pământului".

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, 1951

SURSA 2

Definiția proprietății în varianta sovietică:
„Proprietatea privată şi exploatarea omului de către om sunt desființate. În socialism, baza relațiilor de producție o formează proprietatea socială, socialistă asupra mijloacelor de producție şi asupra produselor muncii. O parte din producția realizată în societatea socialistă este repartizată ulterior lucrătorilor după cantitatea şi calitatea muncii depuse de fiecare dintre ei".

B.N. Ponomarev, *Dicționar politic*, 1959

Regimul proprietății de stat

Caricatură de Dan Perjovschi, 2008

Planificarea

Planificarea centralizată a întregii activități economice a fost unul dintre pilonii ideologici ai regimurilor comuniste. Pentru a coordona economia la nivel național a fost înființat Comitetul de Stat al Planificării (CSP). Primele planuri economice privind întreaga țară au fost întocmite de CSP pentru un singur an. Începând cu anul 1950 şi până în 1989, aceste planuri au fost realizate pentru cinci ani („cincinale").

Naționalizarea

La scurt timp după preluarea puterii, PCR a luat mai multe măsuri pentru acapararea tuturor pârghiilor de control ale economiei. În iunie 1948 a fost votată Legea privind naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, bancare, de transport şi asigurări. Naționalizarea însemna în viziunea comunistă confiscarea de către stat a proprietății „claselor exploatatoare" şi transformarea ei în proprietate socialistă de stat, adică în „bun al întregului popor". Prin această lege, au trecut în patrimoniul statului întreaga industrie petroliferă, siderurgică, minieră, precum şi peste 80% dintre celelalte întreprinderi industriale. În mod similar, au fost naționalizate mijloacele de transport şi cele mai importante societăți bancare şi de asigurări. Prin această măsură, un număr de aproape 9.000 de întreprinderi au trecut în proprietatea statului.

▪ **În anul 1948, revista *Contemporanul* publica această ilustrație, făcând referire la naționalizarea marilor proprietăți industriale. Identificați elementele-cheie din imagine şi descrieți modul în care partidul vedea procesul de naționalizare.**

Colectivizarea

Una dintre măsurile economice cu cel mai mare impact în rândul populației a fost colectivizarea agriculturii, în urma căreia pământul a fost practic luat cu forța țăranilor. Probabil, țărănimea a fost una dintre categoriile sociale care a suferit cele mai mari traume sociale, psihologice şi culturale în perioada comunistă.

Modelul sovietic includea agricultura între domeniile economice care trebuiau gestionate şi supravegheate de către stat. Acest lucru avea să fie făcut prin intermediul cooperativelor agricole de producție (CAP), unități economice unde țăranii trebuiau să predea pământul, animalele şi utilajele pe care le dețineau. În schimbul muncii prestate „la colectiv", foştii proprietari primeau o anumită cotă de produse şi o sumă de bani. Pentru țăranul român, acest lucru a însemnat deposedarea de proprietatea asupra pământului şi de drepturile pentru care luptase în cele două războaie mondiale.

Sursa: ANIC

Propaganda evidenția „entuziasmul" țăranilor față de colectivizare

Conştienți de dificultățile pe care urmau să le întâmpine în procesul de colectivizare, comuniştii au acționat în mod treptat. Primul pas l-a constituit impunerea de cote obligatorii țărănimii (*studiul de caz*).

Începerea colectivizării a fost anunțată la Plenara CC al PMR din martie 1949, întreg aparatul de stat, şi mai ales cel represiv, fiind angrenat în această operațiune. Deşi în teorie adeziunea la gospodăriile colective trebuia să fie benevolă, autoritățile au folosit metode violente, mergând până la execuții sumare, pentru a-i obliga pe țărani să adere la acest model economic. Conform unei declarații a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din 1961, 80.000 de țărani au fost arestați în timpul colectivizării, dintre care 30.000 au fost judecați în procese-spectacol.

Din cauza rezistenței țărănimii la colectivizare, operațiunea a fost mult încetinită în 1953, după moartea lui Stalin. Acțiunea avea să fie reluată însă în a doua jumătate a anilor '50, fiind încheiată abia în anul 1962, moment în care 93,4% din suprafața agricolă a țării trecuse în patrimoniul Gospodăriilor Agricole Colective (GAC).

▪ **Analizați sursa 3 şi precizați care era relația dintre lupta de clasă şi dezvoltarea economică a României în viziunea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.**

SURSA 3

Gheorghiu-Dej expunând planul de stat al RPR pe anul 1949 în fața MAN:

„Pe plan intern, condițiile în care pornim la planificarea economiei noastre sunt, pe de o parte, faptul că puterea politică se află în mâinile celor ce muncesc, iar pe de altă parte că lupta de clasă se ascute pe măsura înaintării noastre pe drumul socialismului. […]

De abia după naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, de transport, bancare şi de asigurări, la 11 iunie 1948, de abia după ce clasa muncitoare a luat sub conducerea sa directă aceste întreprinderi, au fost create premisele necesare pentru planificarea economiei. […]

Trebuie menționat că planificarea cuprinde sectoarele în care statul deține totalitatea sau marea majoritate a mijloacelor de producție – industria, transporturile – precum şi o parte din sectorul agricol, cooperatist, dată fiind natura lor socialistă. […]

În executarea acestui plan ne călăuzim de principiul luptei de clasă necruțătoare împotriva duşmanilor Republicii Populare Române şi poporului muncitor."

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, 1951

▪ **Analizați caricatura de mai jos şi identificați ideea principală sugerată de autor cu privire la procesul de naționalizare.**

Caricatură de Dan Perjovschi, 2008

▪ **Identificați în sursa 4 sectoarele economice care erau proprietatea statului comunist.**

SURSA 4

„Art. 6. Bogățiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație ferate, rutiere, pe apă şi în aer, poşta, telegraful, telefonul şi radioul aparțin Statului, ca bunuri comune ale poporului.

Prin lege se vor stabili modalitățile de trecere în proprietatea Statului a bunurilor enumerate în alineatul precedent, care, la data intrării în vigoare a prezentei Constituții, se aflau în mâini particulare. […]

Art. 11. Când interesul general cere, mijloacele de producție, băncile şi societățile de asigurare, care sunt proprietate particulară a persoanelor fizice sau juridice, pot deveni proprietatea Statului, adică bun al poporului, în condițiile prevăzute de lege.

Art. 12. Munca este factorul de bază al vieții economice a Statului. Ea este o datorie a fiecărui cetățean. […]

Art. 14. Comerțul intern şi extern este reglementat şi controlat de Stat şi se exercită de întreprinderi comerciale de stat, particulare şi cooperative.

Art. 15. Statul îndrumă şi planifică economia națională în vederea dezvoltării puterii economice a țării, asigurării bunei stări a poporului şi garantării independenței naționale."

Constituția României (13 aprilie 1948)

În 1957, în satul Vadu Roşca, din județul Vrancea, trupele se securitate conduse de Nicolae Ceauşescu interveneau violent împotriva unui grup de țărani care se împotriveau colectivizării. Bilanțul: 14 morți, printre care un copil, şi mai mulți răniți. Fotografia îl prezintă pe unul dintre supraviețuitorii evenimentului, rănit de altfel la umăr, şi fotografiat lângă troița ridicată după 1989 în memoria celor împuşcați în satul său.

- **Analizați fotografia de mai sus şi cea de la p. 111, alături de sursele documentare 5-10 şi precizați care sunt deosebirile dintre discursul oficial asupra colectivizării şi modul în care acesta a fost transpus în practică.**

SURSA 5

Gheorghiu-Dej la Plenara PMR din 3-5 martie 1949:
„Rezolvarea problemei țărăneşti este o sarcină a dictaturii proletariatului. Partidul va duce o muncă sistematică în sânul țăranilor săraci şi mijlocaşi, pentru a-i convinge de necesitatea de a se reuni treptat în gospodării colective, deoarece colectivizarea agriculturii e posibilă numai în baza liberei consimțiri a țăranilor. Când țărănimea va trece la colectivizarea agriculturii, atunci, în baza colectivizării masive, va deveni posibilă deplina lichidare a chiaburilor ca clasă. […] Propaganda şi agitația de partid trebuie să demaşte în fața milioanelor de țărani săraci şi mijlocaşi chipul veninos şi hrăpăreț al chiaburilor, să cultive ura de clasă împotriva elementelor capitaliste de la țară”.

Stenogramele şedințelor Biroului Politic şi ale Secretariatului Comitetului Central al PMR, vol. III, 2004

SURSA 6

Plenara CC al PMR din 1961:
Gheorghiu-Dej: „S-au organizat în întreaga țară arestări în masă a țăranilor acuzați de a nu fi respectat obligațiile față de stat. Multe zeci de mii de țărani, în marea lor majoritate țărani muncitori, declarați în mod provocator chiaburi, au fost ridicați de organele Securității, închişi şi apoi judecați în procese publice, ceea ce a provocat o mare frământare în masa de țărani aduşi să asiste la aceste înscenări infame. Era o jale, toată țărănimea, bătrâni, femei, copii, plângeau: «ce necaz, ce nenorocire a căzut pe capul nostru»”.
Nicolae Ceauşescu: „89.000 de țărani au fost arestați în anii 1950-1952, din care 37.000 de țărani mijlocaşi şi 7.000 de țărani săraci. Cunoaşteți procesele care s-au intentat atunci, în 1951-1952, pe motiv ca să-i speriem şi să-i determinăm să dea cota”.

Dosarul Ana Pauker, vol. 1, 2006

SURSA 7

Raport al Securității privind asasinarea a trei țărani din comuna Bistra, județul Alba:
„Executarea chiaburilor Trifa Iosif, Pom Traian şi Andreşel Ioan s-a produs cu următoarele intenții: […]
A doua intenție este că în județul Turda trebuie până la 23 august să ia ființă mai multe gospodării agricole colective şi din cauza chiaburimii care făcea propagandă contra gospodăriilor şi cum țăranii săraci erau sub influența lor nu putea să ia ființă aceste gospodării. Atunci, în legătură cu organele de partid şi cu DRS Cluj, au căzut de acord să ia această măsură, pentru a arăta țăranilor că cine se împotriveşte înființării gospodăriilor colective pățeşte la fel. Fapt ce întăreşte această concluzie este că a doua zi după împuşcarea chiaburilor a crescut cu mult numărul cetățenilor înscrişi pentru gospodăria colectivă. Aceeaşi concluzie se trage şi pentru executarea chiaburilor Bihoreanu Viorel şi Leluț Remus”.

Marius Oprea, *Banalitatea răului*, 2002

SURSA 8

Întâlnirea lui Gheorghiu-Dej şi Ana Pauker cu țăranii din comuna Şoimuş, județul Cluj (24 aprilie 1951):
„Ciortea Suzana: Noi ne-am gândit că ce o fi colectivul, că nu eram lămuriți. Ne-am dus acasă şi luni ne-am dus la lucru ca de obicei. Luni seara a venit o maşină şi a ridicat 2 chiaburi, doi țărani săraci şi unul mijlocaş şi i-au dus. […]
I-au ridicat noaptea şi marți au venit acasă. Erau bătuți groaznic şi lui Varandi Ioan îi curgea sângele din cap. […] În ziua aceea, până la 10 seara, toți bărbații, de teamă, s-au înscris în colectiv. […]
Gheorghiu-Dej: Asta a fost atunci. Dar astăzi cum stau lucrurile?
Nagy Alexandru: Au spus că în 25 luna asta vin să ne ia cu forța plugul, carul, vitele. Un tovarăş a venit la mine să-i dau carul ca să ducă medicul la copii. Am spus că-l dau, numai să-l aducă înapoi. El a luat carul şi l-a băgat în şură şi a spus după aceea că nu-l mai dă înapoi, că este al gospodăriei colective”.

Stenogramele şedințelor Biroului Politic şi ale Secretariatului Comitetului Central al PMR, vol. III, 2004

SURSA 9

Întâlnirea lui Gheorghiu-Dej şi Alexandru Moghioroş cu ţăranii din comuna Cistei, judeţul Alba (15 mai 1951):

„Ciortea Mihai: Prin august 1950, oamenii din sat au fost chemaţi la Comitetul Provizoriu de către preşedintele Comitetului Provizoriu, secretarul Comitetului Provizoriu şi secretarul organizaţiei de bază, care ne-au spus: «Ori vă înscrieţi în 24 de ore în gospodăria colectivă, ori pregătiţi-vă traista să mergeţi la Canal». Oamenii n-au vrut să se înscrie. […]

Ca să sperie satul, au ridicat 6 oameni, i-au adus la Securitate la Blaj şi i-au bătut. Când cei bătuţi s-au întors acasă, s-a înscris aproape întreaga comună, 180 de familii din 192. Celor bătuţi la Blaj le-au cerut să nu spună adevărul, ci să spună că au căzut din tren. […]

După inaugurare nici un om n-a vrut să iasă la lucru pentru gospodăria colectivă. Când oamenii au început să însămânţeze pământul lor propriu, au venit cu Securitatea să-i scoată la muncă pentru gospodăria colectivă, dar ei n-au vrut să meargă."

Stenogramele şedinţelor Biroului Politic şi ale Secretariatului Comitetului Central al PMR, vol. III, 2004

SURSA 10

„Prin amploarea, durata şi implicaţiile sale, prin măsurile de represiune extrem de violente folosite de regim, care au implicat aparatul de partid, administraţia de stat, Miliţia, Securitatea, Armata, trupele de Grăniceri şi formaţiuni paramilitare de presiune, *procesul de colectivizare apare în fapt ca un adevărat război împotriva ţărănimii*. Acest război s-a bazat pe principiul luptei de clasă, prin care partidul-stat a încercat să spargă solidaritatea ţărănimii, să transforme din temelii structura socială a lumii rurale şi să o subordoneze planurilor sale de inginerie socială."

CPADCR, *Raport final*, 2007

Studiu de caz — COTELE OBLIGATORII

Începând din 1945, ţăranii au fost obligaţi să predea către stat cote din anumite produse, cu precădere alimentare, precum cereale, carne, lapte, legume etc. Cantitatea acestora era stabilită în funcţie de suprafaţa cultivată, de productivitatea zonei şi de numărul de animale deţinute. Deseori, în perioada de început mai ales, acestea au fost stabilite însă eronat, ceea ce a determinat nemulţumirea generalizată a populaţiei rurale, care deseori s-a revoltat în mod deschis.

Regimul a recurs însă la acţiuni represive extreme (execuţii sumare, deportări), alte zeci de mii de ţărani fiind arestaţi şi judecaţi. În 1950 a fost emis un decret conform căruia nepredarea cotelor în termen de 30 de zile se pedepsea cu închisoare de la 1 la 12 ani. Cotele obligatorii au fost desfiinţate abia în anul 1957, fiind înlocuite cu sistemul contractărilor de produse către stat.

SURSA 11

Sinteză informativă a DGSP (22 august 1950):

„Judeţul Târnava Mică. În comuna Ohaba, ţăranii sunt nemulţumiţi pentru că după ce au predat cota la colectare lor nu le-a mai rămas grâu nici pentru sămânţă. Aceasta s-a întâmplat în urma faptului că unii ţărani au fost trecuţi cu suprafeţe mai mari decât au în realitate".

Arhiva CNSAS

Sursa: Fundaţia Memorialul Durerii

Camion cu activişti comunişti care făceau propagandă în sate în favoarea colectivizării.

- **Analizați sursele documentare şi vizuale următoare, comparați-le cu alte surse istorice şi formulați un punct de vedere personal asupra sistemului cotelor obligatorii.**
- **Identificați metodele folosite de regim pentru a asigura colectarea cotelor obligatorii.**

SURSA 12

Raport al Direcției Securității Capitalei (13 februarie 1950):
„Biroul de Securitate Buftea raportează următoarele. În raza acestui birou de Securitate, chiaburimea este nemulțumită, deoarece s-a revenit asupra cotelor de colectare de porumb, care s-au majorat în raport cu planul de cultură şi cu producția maximă la hectar. O serie întreagă de chiaburi, refuzând să predea cotele la care au fost impuşi, au fost trimişi în judecată. […] Țărănimea mijlocaşă îşi manifestă nemulțumirea şi ea, în sensul că fiind forțată de a preda cota obligatorie de porumb este nevoită să-şi vândă vitele şi alte obiecte gospodăreşti pentru a-şi procura porumbul necesar".

Arhiva CNSAS

SURSA 13

***Buletin* al Direcției Generale a Securității Poporului (DGSP), 7 iulie 1950:**
În comuna Ciuperceni-Vlaşca, a fost identificat învățătorul Ionescu Marin, care instiga populația contra colectărilor, în urma căruia fapt acesta a fost reținut de organele noastre. În urma reținerii acestuia, țăranii din comună au reacționat şi au reținut în acelaşi timp doi activişti ai PMR din localitate.
Față de această situație, s-au deplasat la fața locului organele noastre, împreună cu organele Miliției, însă şi aceştia au fost dezarmați şi reținuți. Pentru restabilirea ordinii în această comună, s-au deplasat, în noaptea de 6/7 iulie a.c., două plutoane de Miliție, iar de la Direcția Regională a Securității Poporului Ploieşti s-a deplasat cca. un pluton. În operațiunea de restabilire a ordinii au fost omorâți doi instigatori, iar alți doi au fost răniți. Ceilalți instigatori reuşind să dispară, s-au format echipe pentru prinderea lor. În comuna Siliştea, la 6 km de comuna Ciuperceni, sătenii au devastat sediul PMR din localitate, maltratând pe tovarăşii activişti, dintre care 3 sunt în stare gravă".

Arhiva CNSAS

Țăranii din comuna Batâr, județul Bihor, care s-au revoltat contra predării cotelor, au blocat accesul maşinii Securității în localitate (1949).

SURSA 14

Raport al Direcției Regionale a Securității Braşov (18 august 1950):
„În comuna Rucăr, județul Făgăraş, cu ocazia colectărilor s-au creat nemulțumiri în rândul țărănimii muncitoare, pentru faptul că impunerile la cote sunt prea mari. Astfel, la treierat s-au constatat cazuri când țăranii săraci şi mijlocaşi au avut impuneri de cotă mai mari decât rezulta cantitatea totală treierată, din care cauză mulți au rămas fără grâu de sământă şi fără grâu pentru hrană. Cazuri concrete: țăranul sărac Geamăn Gheorghe, invalid de război şi familie grea, Borzea Ioan şi Leanu lui Tei, toți din această comună, au fost impuşi să predea o cotă de 700 kg de grâu, iar la treier le-a rezultat cantitatea totală de 500 kg de grâu, de fiecare. În această situație se găseşte majoritatea comunei".

Arhiva CNSAS

Primăria din comuna Tăuț, județul Bihor, devastată de țăranii care se împotriveau cotelor obligatorii (1949).

8.2. Industrializarea

Pentru a realiza modernizarea României, liderii partidului au avut în vedere dezvoltarea industriei, scopul fiind transformarea țării dintr-un stat preponderent agrar într-un stat industrial-agrar.

Primul pas a fost electrificarea şi asigurarea resurselor energetice. Amenajarea unor hidrocentrale pe râurile interioare (Vidraru, Bicaz, Lotru etc.) şi pe Dunăre (Porțile de Fier), construcția de termocentrale (Turceni, Rovinari, Işalnița etc.) şi a centralei nucleare de la Cernavodă au creat premisele energetice necesare industrializării.

Urmându-se modelul economiei sovietice, accentul a fost pus apoi pe crearea unei puternice industrii grele (*sursa 1*). Astfel, cele mai multe investiții au fost îndreptate către industriile siderurgică, metalurgică, extractivă, constructoare de maşini. Treptat au fost creați aşa-numiții „mamuți industriali", întreprinderi complexe cu zeci de mii de angajați, întinse pe mii de hectare de teren, dar al căror nivel tehnologic era deseori relativ precar. Administrarea acestora era realizată într-un mod autoritar, de comandă, directorii fiind numiți de către partid pe criterii politice.

Canalizarea investițiilor către industria grea a dus la neglijarea industriei bunurilor de consum şi în parte a agriculturii, ceea ce s-a reflectat în scăderea nivelului de trai al populației. În anii '80 exista o penurie de alimente şi produse de strictă necesitate, la care se adăuga şi calitatea foarte proastă a acestora. Atent supravegheate de către ofițeri de securitate, întreprinderile de stat raportau indicatori economici cantitativi care să susțină propaganda de partid. Spre exemplu, „producția industrială pe cap de locuitor" era un reper economic esențial, alături de care se utilizau frecvent „volumul desfacerilor de mărfuri", „volumul prestațiilor de servicii la sate" etc.

În anii '80, economia de tip industrial din România s-a confruntat cu dificultăți care au dus-o până la urmă la colaps. Lipsa resurselor financiare necesare retehnologizării, lipsa preocupărilor pentru cercetare şi proiectare de noi produse, a flexibilității în organizarea producției, supradimensionarea unor construcții industriale, lipsa materiilor prime, lipsa resurselor energetice şi

Fabrica de autoturisme *Dacia*, Piteşti

SURSA 1

Gheorghiu-Dej în fața MAN (27 decembrie 1948):
„Aşa cum ne învață Lenin şi Stalin, aşa cum ne învață experiența Uniunii Sovietice, construirea socialismului nu este cu putință fără o puternică industrializare. Iar această industrializare trebuie făcută prin dezvoltarea în primul rând a industriei grele, a industriei producătoare de mijloace de producție".

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, 1951

Galați – cel mai mare combinat siderurgic din România, construit în anii '60

consumurile mari, productivitatea economică scăzută, tendințele de creştere a producției neînsoțite de reflectarea acesteia în rezultate financiare concrete („producția pe stoc") sunt cauze ale prăbuşirii economice. Aceasta a fost generată de un sistem economic centralizat şi planificat, preocupat mai mult de propria imagine propagandistică decât de cifrele economiei reale. În lipsa performanțelor economice, raportările fictive ale directorilor au devenit o practică a economiei comuniste, tolerată atât de securitate, cât şi de către partid.

La toate acestea s-au adăugat de-a lungul timpului catastrofe naturale (inundațiile din anii '70-'80, cutremurul din 1977), care au dereglat un sistem economic şi aşa lipsit de eficiență, sau evenimente internaționale, precum şocul petrolier din 1973 sau revoluția islamică din Iran (furnizor important de petrol pentru România), care au lăsat România fără materii prime pentru industria supradezvoltată de rafinare a petrolului.

Una dintre marile probleme ale industrializării a fost lipsa preocupării pentru protejarea mediului înconjurător. Degradarea acestuia nu a făcut obiectul nici unui studiu sau proiect economic. Unele dintre combinatele industriale construite, precum cele de la Baia Mare, Copşa Mică, Craiova, Zlatna, au poluat zone întinse din jurul acestora, afectând grav sănătatea populației.

Urbanizarea şi sistematizarea

Industrializarea a dus la creşterea populației ocupată în industrie, de la 12% în 1950 la 38% în 1989. Unul dintre efectele acestui fenomen l-a constituit dezvoltarea oraşelor, ca o consecință a migrației sociale a locuitorilor din mediul rural către cel urban. Pentru a răspunde nevoilor populației, au fost construite numeroase cartiere de blocuri, spitale, şcoli etc., dar şi lucrări de amploare, precum Canalul Dunăre – Marea Neagră sau metroul. Unele dintre proiectele de sistematizare urbană ale Bucureştiului au fost însă megalomanice, faraonice, precum Casa Republicii, rebotezată apoi Casa Poporului sau bulevardul Victoria Socialismului, pentru realizarea cărora s-a recurs la demolarea unor construcții cu valoare istorică şi arhitectonică (biserici, sinagogi etc.).

Situația a fost identică şi în alte oraşe ale țării, iar în anii '80 a fost inițiată sistematizarea satelor. Ceauşescu a stabilit ca numărul satelor să fie redus de la 13.000 (câte existau în 1988) la „5.000 cel mult 6.000 de sate". Acest plan de urbanizare

SURSA 2

Raport al şefului Securității Alba către prim-secretarul Comitetului județean de partid Alba (17 martie 1989):
„Există o stare de lucruri necorespunzătoare din cauza penuriei de carburanți. Începând cu 17 martie 1989, cota zilnică de motorină a fost diminuată cu 1.000 litri (de la 2.500 la 1.500). Pentru a se putea încadra în acest consum, Autobaza Alba-Iulia a recurs la suspendarea activității de transport marfă, cu excepția autovehiculelor ce deservesc Direcția județeană de poştă şi telecomunicații. În acelaşi scop, s-au produs unele modificări şi în transportul de călători, renunțându-se la folosirea autobuzelor pentru transportul elevilor, aceştia urmând să facă naveta împreună cu personalul muncitor din unitățile socialiste. Pe lângă faptul că în asemenea condiții se vor produce aglomerări – capacitățile utilizate nefiind în măsură să asigure nevoile de navetă – şi prelungirea timpului afectat transportului, astfel de situații pot conduce la apariția unor stări de nemulțumire în grup şi chiar la acțiuni cu caracter protestatar".

Arhiva CNSAS

Foto: Andrei Pandele

Colapsul economiei comuniste. Condiții de transport în Bucureşti în anii '80

forțată a atras proteste atât din țară (istorici, arhitecți), cât şi din Occident (în Belgia şi Franța s-a înființat asociația *Opération Villages Roumains*, cu scopul de a apăra satele de distrugere). Planul lui Ceauşescu a avut în vedere însă şi o amplă „inginerie socială", de modificare structurală a vieții rurale.

Citiți sursele 1-6 şi rezolvați următoarele cerințe:

- **Formulați un punct de vedere personal privind principalele efecte ale industrializării României.**
- **Care credeți că au fost motivele pentru care liderii Partidului Comunist au ales această cale de dezvoltare economică?**
- **Folosind internetul şi alte surse de documentare, analizați care este astăzi situația unităților de producere a energiei electrice construite în perioada 1945-1989.**
- **Realizați o investigație (personală sau în echipă) pe tema industrializării şi a efectelor sale în localitatea voastră.**

SURSA 3

Gheorghiu-Dej, *Raport asupra planului de electrificare a țării* (26 octombrie 1950):

„De pe acum industria noastră suferă gâtuiri din cauza lipsei de energie electrică. Fiecare pas înainte în dezvoltarea industriei noastre socialiste este frânat de lipsa de energie electrică. Noi ne dăm seama din propria noastră experiență cât de justă este învățătura leninistă, potrivit căreia electrificarea trebuie să meargă cu un pas înaintea industrializării. […]

Planul lucrărilor pentru etapa de 10 ani prevede construirea a 13 centrale termoelectrice cu o putere instalată de 1.039.000 kw […] construirea a 24 de hidrocentrale cu o putere instalată de 764.000 kw şi centrale mici cu o putere de circa 40.000 kw […]. În decursul primului plan cincinal se prevede introducerea energiei electrice în circa 2.000 de sate şi în primul rând în SMT-uri, gospodării agricole de stat şi gospodării agricole colective. […] Prin presă, radio, cinematograf, aşezăminte culturale, propagandişti, agitatori etc., prin toate verigile aparatului nostru de propagandă şi agitație, să facem ca fiecare om al muncii să cunoască ideile şi măsurile practice ale planului".

Gheorghe Gheorghiu-Dej,
Articole şi cuvântări, 1951

Construirea Casei Poporului

SURSA 4

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raportul politic al CC la Conferința Națională a PCR* (21 octombrie 1945):

„Progresul țării noastre este în directă şi nemijlocită legătură cu progresul industrializării țării şi de tăria industrială a țării depinde în mare măsură însăşi independența statului nostru. De existența unei industrii dezvoltate se leagă existența clasei muncitoare, care reprezintă garanția democratizării vieții noastre publice, garanția lichidării feudalismului şi a moşierimii. La baza acțiunii de refacere şi reconstruire a țării trebuie să stea deci refacerea şi dezvoltarea industriei grele […]. Şi cum industria grea metalurgică formează baza industrială a unei țări, trebuie să se dea consolidării şi dezvoltării acestei industrii un loc de frunte în planul de refacere a țării. […]

De ce este necesar? În primul rând, fiindcă numai prin dezvoltarea industriei grele se pot pune în valoare toate bogățiile pământului țării noastre, bogății exploatate până azi doar într-o măsură redusă. În al doilea rând, fiindcă în jurul industriei grele, de pe urma dezvoltării ei şi în legătură cu ea, vor putea lua dezvoltarea necesară industriile existente şi vor putea lua naştere noi industrii. În al treilea rând, fiindcă fără existența unei industrii grele nu se poate asigura funcționarea şi dezvoltarea acelui sector economic fără de care nu se poate concepe însăşi viața economică – transporturile […]. În al patrulea rând, fiindcă numai prin dezvoltarea industriei grele şi metalurgice şi a industriilor anexe, şi în primul rând a celei mecanice şi chimice, se va da posibilitatea ca sectorul atât de important al economiei noastre – agricultura – să fie înzestrat cu toate acele maşini, unelte, produse şi instalații de prelucrare care să-i ridice atât productivitatea, cât şi rentabilitatea. […] Urmările realizării acestui plan vor influența întreaga evoluție a economiei noastre. Este calea cea mai sigură pentru refacerea țării noastre şi pentru asigurarea ridicării ei".

Gheorghe Gheorghiu-Dej,
Articole şi cuvântări, 1951

- **Folosind internetul şi alte surse de informaţii, alcătuiţi un dosar de presă (românească şi internaţională) cu privire la deteriorarea mediului înconjurător provocată de întreprinderile construite în timpul regimului comunist.**
- **Adunaţi mărturii privind existenţa în perioada comunistă a unor deficienţe economice în localitatea voastră de reşedinţă.**
- **Industrializarea a determinat migraţia populaţiei în căutarea unor locuri de muncă mai bine plătite. Care sunt caracteristicile migraţiei în lumea contemporană?**

SURSA 5

„Alocarea investiţiilor industriale […] s-a făcut cu preţul neglijării, am putea spune al sacrificării chiar, a altor ramuri industriale, între care şi industria alimentară, căreia, în anii 1980-1989, i s-a alocat mai puţin de 5% din totalul investiţiilor industriale. Rezultatul n-a întârziat să apară. Oferta scăzută de produse alimentare pe piaţa internă a dus […] la diminuarea consumului populaţiei şi a nivelului de trai. […]
Unele obiective industriale […] au creat numeroase neajunsuri economiei româneşti, provocând mari daune nu numai acesteia, ci şi mediului înconjurător. Astfel, pentru exploatarea carboniferă la suprafaţă din bazinul Rovinari, au fost dislocaţi 20.000 de locuitori şi scoase din circuitul agricol 6.000 de hectare. Cărbunele obţinut, lignitul, nu a îmbunătăţit balanţa energetică, dar a agravat procesul de degradare a mediului natural din zonă. În egală măsură de păgubitoare şi dăunătoare a fost centrala electrică de la Anina, prevăzută să funcţioneze prin arderea de şisturi bituminoase. După lucrări de investiţii de peste 8 miliarde de lei şi mutarea unui munte, obiectivul a fost abandonat, pentru că arderea de şisturi bituminoase nu s-a dovedit realizabilă. […] O situaţie aproape similară se constată şi în cazul proiectatului Combinat Călimani, lucrările fiind abandonate după ce se făcuseră investiţii de peste 3 miliarde lei.”

CPADCR, *Raport final*, 2007

SURSA 6

„În perioada postbelică, în România s-a acordat prioritate dezvoltării industriale, neglijându-se aproape în întregime problemele de protejare a condiţiilor de viaţă, de ocrotire a mediului înconjurător. […]
Depăşiri frecvente ale concentraţiilor admisibile de poluanţi în atmosferă se evidenţiază în zonele Zlatna, Copşa Mică şi Baia Mare (metalurgie neferoasă), Râmnicu Vâlcea, Ploieşti, Borzeşti, Năvodari (petrochimie), Medgidia, Bicaz (industria materialelor de construcţii etc.). Spre exemplu: în oraşul Copşa Mică, concentraţia maxim admisă de bioxid de sulf era depăşită de peste 10 ori în 1989, iar la plumb şi compuşi din plumb de peste 50 de ori, în ambele cazuri, frecvenţa depăşirii concentraţiei maxime admisibile fiind de 100%. Practic, această zonă este incompatibilă cu parametrii acceptabili ai existenţei umane. […]
Depăşirea limitelor admisibile în apă se constată în aval de marile platforme ale industriei chimice şi petrochimice de la Dej, Târgu Mureş, Ocna Mureş, Râmnicu Vâlcea, Ploieşti, Borzeşti, Piatra Neamţ, Târgovişte, Roznov şi altele. În municipiul Bacău, frecvenţa probelor necorespunzătoare STAS-ului era de 100% în 1989, la toate probele de apă analizate. […]
Deteriorarea condiţiilor tuturor factorilor de mediu a ajuns la un prag critic în condiţiile în care factorii de decizie au ignorat aproape complet necesitatea măsurilor de protecţie a mediului.”

Constantin Ionete, *Criza de sistem a economiei de comandă şi etapa sa explozivă*, 1993

Efectele poluării la Copşa Mică

▪ **Alcătuiți un portofoliu pe o temă privind sistematizarea în epoca Ceauşescu (demolarea clădirilor istorice sau a bisericilor, distrugerea satelor etc.)**

SURSA 7

„Sistematizarea cea mai importantă a suportat-o zona centrală a Bucureştilor, care trebuia să îndeplinească rolul de Centru Civic. Noul plan de urbanizare preconizat de conducerea de stat comunistă se înscria într-un perimetru de aproximativ 18 km şi urmărea ca toate clădirile care se aflau în perimetrul viitoarelor artere de comunicație să fie demolate sau cosmetizate pentru orientarea arhitectonică vizată. Bisericile nu trebuiau să facă parte din această idee şi, ca atare, ele trebuiau eliminate. Observăm că, în această situație, lăcaşurile de cult, de orice confesiune, erau desființate nu din considerente antireligioase, ci aparent arhitectonice. […] Altfel spus, bisericile nu intrau în linia arhitectonică comunistă şi ca atare nu trebuiau să apară, mai ales că se aflau în zona unor artere mari de comunicație. Ne referim la *biserica Gheorghiceanu*, demolată la 17 noiembrie 1984, locul fiind acoperit în numai 24 de ore cu iarbă şi flori; *biserica Doamna Oltea*, demolată la 27 noiembrie 1986, fără forme legale; *biserica Sfântul Spiridon Vechi*, demolată la 26 august 1987; şi *Sfânta Treime – Dudeşti*, demolată la 9 noiembrie 1987. […]

Trebuie să notăm şi câteva cazuri speciale de demolare a unor monumente semnificative pentru arta europeană şi pentru istoria românilor: *bisericile mănăstirilor Cotroceni şi Pantelimon*, dar mai ales *mănăstirea Văcăreşti*, distruse în 1984, 1985, respectiv 1986."

Adrian Nicolae Petcu, „Explicarea politicii comuniste de demolare a lăcaşurilor de cult", în *Analele Sighet*, 10

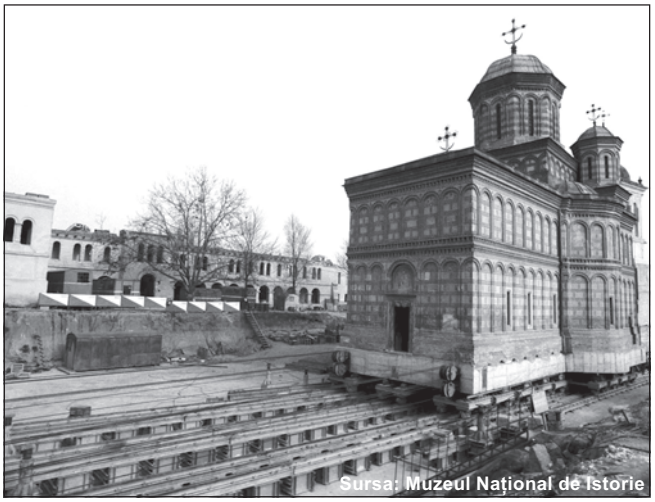

Biserica Mihai Vodă din Bucureşti în timpul translării

Studiu de caz

CANALUL DUNĂRE – MAREA NEAGRĂ DE LA GHEORGHIU-DEJ LA NICOLAE CEAUşESCU

Ideea construirii unui canal care să lege Dunărea de mare a apărut în România încă din secolul al XIX-lea, iar în perioada interbelică au fost întocmite unele studii şi schițe în acest sens. Transpunerea în practică a acestui proiect va reveni însă regimului comunist din România.

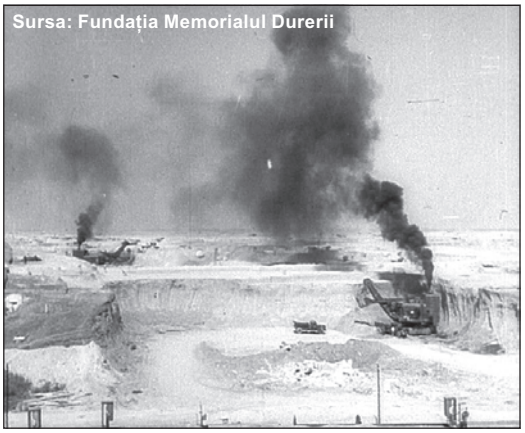

Începutul lucrărilor la Canalul Dunăre – Marea Neagră

La scurt timp după extinderea sferei de influență a URSS asupra României, Stalin a impus regimului de la Bucureşti trecerea la construirea unui canal care urma să lege Dunărea de Marea Neagră. Se încerca astfel realizarea unei construcții similare marilor canale sovietice, fără a se ține însă cont de faptul că economia României nu putea suporta costurile aferente acestuia.

Lucrările au început în anul 1949, forța de muncă fiind asigurată de muncitori şi militari, cărora din 1950 li s-au adăugat şi deținuți de drept comun şi politici. Aceştia erau încarcerați şi supuşi la muncă forțată în mai multe colonii amplasate de-a lungul Canalului: Poarta Albă, Peninsula, Capul Midia, Galeş, Columbia etc. (*capitolul 6*). Pentru deținuții politici, regimul de muncă a fost unul extenuant, astfel încât numărul victimelor a fost mare (*sursa 9* şi *capitolul 6*). Sumele uriaşe necesare finalizării lucrării au dus la stoparea construcției în vara anului 1953, după moartea lui Stalin.

Proiectul a fost reluat însă de Ceauşescu în deceniul opt. Dat în folosință în 1984, Canalul Dunăre – Marea Neagră a fost unul dintre simbolurile regimului comunist. De altfel, finalizarea construcției a fost utilizată din plin de propagandă în edificarea cultului personalității lui Nicolae Ceauşescu.

- **Analizați textele şi fotografiile următoare şi formulați un punct de vedere referitor la construirea Canalului Dunăre – Marea Neagră.**
- **Cum comentați faptul că lucrările au fost oprite imediat după moartea lui Stalin?**
- **Evidențiați metodele utilizate de propagandă pentru a scoate în relief realizările regimului.**

SURSA 8

„Cu ocazia unei convocări la Stalin, Gheorghiu-Dej şi Ana Pauker au amintit de străduințele lui Gheorghi Dimitrov de a construi un pod peste Dunăre între Giurgiu şi Russe. […] Răspunsul lui Stalin a fost neaşteptat: ceea ce vă trebuie vouă nu este acest pod, ci un canal care să realizeze o ieşire directă la Marea Neagră, ocolind greutățile navigației pe brațul Sulina şi pragul de nisip la ieşirea la mare.
Ideea a fost îmbrățişată cu entuziasm de Ana Pauker şi a obținut şi acordul lui Dej. S-a hotărât ca un grup de specialişti în proiectarea şi construcția de canale navigabile, în mare vogă pe atunci în URSS, să vină la Bucureşti şi, împreună cu specialiştii români, să studieze şi să facă propuneri în legătură cu posibilitățile construcției unui asemenea canal.
În primăvara lui 1949 a sosit la Bucureşti brigada condusă de generalul Sapoşnicov, cunoscut constructor de canale navigabile. Au fost găsite unele studii mai vechi ale specialiştilor români în legătură cu un canal care să lege Dunărea de mare. Sovieticii, între care se găseau topometri şi geologi, au găsit un traseu convenabil între Cernavodă şi Capul Midia, trecând prin Medgidia şi traversând, cu excavații adânci, piatra calcaroasă de la Poarta Albă. […]
Lucrările au început cu mari greutăți în a doua jumătate a anului 1949. […] Muncile grele de excavații şi transport erau efectuate în mare parte de deținuți şi oameni dislocați din căminele lor. A devenit din ce în ce mai clar că lucrarea, care apăsa greu pe resursele economiei slăbite de război a țării, nu avea o eficiență economică acceptabilă. […]
Două luni după moartea lui Stalin, Chivu Stoica şi cu mine am primit dispoziția conducerii de a opri lucrările canalului după 3 ani şi jumătate de la începerea lor.”

Gheorghe Gaston-Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej*, 2000

Inaugurarea Canalului prin celebrarea cultului personalității

Bancnotă de 10 lei din 1952, reprezentând construcția Canalului. Regimul îşi evidențiază propagandistic realizările.

SURSA 9

„Trimişi la Canal ca «duşmani ai poporului», deținuții au fost supuşi unui regim de exterminare. Sosiți din diferite închisori ale țării, unii după mulți ani de detenție, subalimentați, slăbiți, bolnavi, deținuții au fost obligați să muncească aici mult peste puterile unui om sănătos şi bine hrănit [...]. Procentul mortalității la Canal a fost de 1-4%, iar în perioada noiembrie 1952 – februarie 1953, la Capul Midia, procentul a fost de 17% [...]. Ritmul de muncă, foametea, bătăile, lipsa unei îngrijiri medicale eficiente, bolile şi vârsta înaintată a multora dintre colonişti au determinat rata record a mortalității la Canal, acesta devenind, pe drept cuvânt, un adevărat cimitir.”

Clara Mareş, „Canalul Dunăre – Marea Neagră”, în Andrei Muraru (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, 2008

SURSA 10

Discursul lui Nicolae Ceauşescu la inaugurarea Canalului (*Scînteia*, 27 mai 1984):
„În țara noastră am realizat, în anii construcției socialiste, multe transformări revoluționare. Geografia patriei noastre s-a schimbat. Avem oraşe şi sate noi, au apărut uriaşe platforme industriale. Țara noastră a devenit mai puternică, mai bogată; dar nici una dintre aceste realizări – deşi trebuie să declar că unele au costat mai mult – nu egalează această măreață realizare, Canalul Dunăre – Marea Neagră, care constituie un simbol al forței, al spiritului revoluționar al poporului nostru”.

Sursa: ANIC

8.3. Relațiile economice externe

În primii ani după 1945, România şi-a redus relațiile economice cu statele occidentale, dezvoltându-şi în schimb comerțul cu URSS şi cu celelalte state comuniste. Începând din 1945, au fost înființate societăți mixte sovieto-române (denumite sovromuri) în toate ramurile esențiale: industria petroliferă şi carboniferă, transporturi, construcții, bănci etc. Aceste entități au generat mari pierderi financiare României, întrucât o parte a profitului lor mergea către URSS. Sovromurile au fost desființate abia după moartea lui Stalin, în perioada 1954-1956, fapt care a condus şi la îmbunătățirea performanțelor economice ale României.

În 1949 a fost instituit monopolul statului asupra comerțului exterior. În acelaşi an, țara noastră a aderat la Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), un organism creat de URSS cu scopul de a prelua controlul asupra economiilor țărilor intrate în sfera sa de influență (*sursa 3*). În anii '60, România a încercat să se opună acestor tendințe, ceea ce a dus la apariția unor disensiuni cu Moscova. Ulterior, relațiile cu CAER au fost dezvoltate, ponderea comerțului cu statele membre crescând continuu. Începând din deceniul şapte, au fost reluate legăturile comerciale cu SUA şi țările vestice, de unde a fost importată tehnologie performantă cu care au fost dotate anumite fabrici (spre exemplu, autoturismele *Dacia* au fost produse inițial sub licență *Renault*).

În anii '70, România a contractat mai multe credite valutare externe, care au fost folosite aproape exclusiv pentru continuarea industrializării. În 1982, Nicolae Ceauşescu a luat decizia de a plăti integral şi rapid această datorie externă, care, în viziunea lui, accentua dependența economică a României față de „statele imperialiste occidentale" şi permitea acestora exercitarea unor presiuni cu privire la politica sa privind respectarea drepturilor omului. Efectele economice interne ale acestei decizii au fost dezastruoase (*capitolul 9*).

Citiți sursele 1-4, priviți caricatura de la pagina alăturată şi rezolvați următoarele cerințe:

- **Definiți relația economică dintre România, URSS şi CAER.**
- **Care credeți că au fost motivele pentru care URSS a dorit constituirea sovromurilor?**
- **De ce credeți că liderii comunişti români au criticat ulterior aceste societăți?**

SURSA 1

„Relația în cadrul CAER era una cu dublu sens: URSS asigura celelalte țări cu resurse, îndeosebi cele din estul Europei, iar acestea plăteau la rândul lor cu produse finite. CAER s-a dovedit a fi, preponderent, o organizație cu caracter politic şi ideologic, principiile economice fiind frecvent subordonate intereselor politice de moment. […] Diferențele dintre CAER şi Piața Comună sunt consistente: proprietatea de stat şi planificarea sunt atributele economiilor statelor membre CAER, în timp ce în țările membre ale CEE, proprietatea privată, inițiativa individuală şi legea cererii şi ofertei sunt pilonii economiei."

Liviu Țăranu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*, 2007

SURSA 2

„Noi ne-am dus la Moscova, nu ştiu cu ce chestiune […] Era Molotov, Stalin şi mai erau şi alții. Am ridicat chestiunea aceasta a obligațiilor din Convenția de Armistițiu, ce înseamnă asta, cât trebuie să dăm, care este situația economică financiară, care este situația materială a maselor, ce dispoziție este în mase şi că concluzia la care am ajuns este că trebuie neapărat să se vadă dacă nu se poate face o anumită uşurare. […]
În momentul acela am mai spus că nu numai că dădeam mărfuri, dar plăteam şi transportul acestora pe teritoriul Uniunii Sovietice, chiar dacă destinația lor era Vladivostok. A fost cu mult peste cele prevăzute în Convenția de Armistițiu. Nu mai vorbesc de instalații întregi, fabrici, tot ce li se părea că este potrivit să se ia în contul dărilor de război. Pe urmă dădeam carne, lână, tot ce aveau nevoie. Vitele le luau pe alese, în special vaci, oi, cai, foarte, foarte mult. Simțeai că se duce aşa… Parcă era un sorb care trăgea toate lucrurile acestea. Şi pentru tot ce ducea acolo trebuia să plătim transportul şi pe teritoriul Uniunii Sovietice. […]
Vorba este că nu am plecat cu nimic de acolo, doar cu o săpuneală zdravănă."

Relatare a lui Gh. Gheorghiu-Dej în *Dosarul Ana Pauker*, vol. 1, 2007

SURSA 3

„Societatea de Transporturi Aeriene Româno-Sovietică (TARS) a adus beneficii URSS, prin poziția de monopol pe care o deținea în cadrul transporturilor aeriene din România. TARS executa exploatarea tuturor liniilor aeriene interne şi externe, precum şi orice cursă cu caracter special. […] Investițiile în această societate au fost mici (26 milioane lei în decurs de cinci ani) şi, ca urmare, profitul adus de TARS a scăzut constant, însă partea română era obligată să suporte deficitele (circa 600 de milioane de lei pe an) şi să plătească beneficii URSS.
Se crease o situație care l-a făcut pe Emil Bodnăraş să exclame în octombrie 1953: «O societate la care trebuie să suporți deficitele şi să plăteşti din buget şi beneficii, nu cred că este necesară […] Cu diferența ce o plătim la beneficii putem cumpăra 10 avioane în fiecare an». […] Sovromurile au servit ca model al întreprinderilor socialiste de tip sovietic şi au reprezentat pârghii de control sovietic asupra unor largi domenii economice, contribuind din plin la edificarea unei economii de tip sovietic. Politica economică a sovieticilor față de România nu a reprezentat un caz particular, ea regăsindu-se cu mici nuanțe locale şi în celelalte state sovietizate (mai puțin în cazul Iugoslaviei). De asemenea, societăți mixte de tip sovrom au funcționat şi în China."

Florian Banu, *Asalt asupra economiei României – de la Solagra la Sovrom (1936-1956)*, 2004

SURSA 4

Gheorghe Gaston-Marin, 1961: „La un moment dat, aceste sovromuri au luat o extindere extraordinar de mare, au fost introduse în sovromuri fel de fel de întreprinderi dintre cele mai bune şi cele mai importante din economia noastră. Ba au început la un moment dat să se facă diferite jonglări de acțiuni de colo până colo, fără să se fi creat nimic, să se facă noi şi noi sovromuri, din care rezultau noi şi noi obligații din partea statului nostru, din partea bugetului nostru […] Mai mult, erau anumite prevederi, obligații, să asigure un anumit nivel de rentabilitate şi de beneficii acestora. Dacă din diferite motive aceste nivele de beneficii nu se realizau, bugetul statului trebuia să scoată şi să completeze până la nivelul stabilit dinainte. Pentru că, lucra bine, lucra prost, nu avea nici o importanță, beneficiul trebuia să fie asigurat din bugetul statului. A fost un exemplu cu Sovromgaz. Propunerea de a face un Sovromgaz, în care pur şi simplu trebuiau puse la dispoziție toate resursele de gaz natural, de gaz metan, şi Sovromgaz să se ocupe cu vânzarea gazului metan în diferite părți. […]
Vă aduceți aminte că a început să se vorbească despre SovromPatriarhie, SovromGuvern".
Gheorghiu-Dej: „Într-adevăr, se spunea SovromPatriarhie, SovromGuvern, pentru că nu era ramură în care să nu se fi întins aceste sovromuri."

Dosarul Ana Pauker, vol. 1, 2006

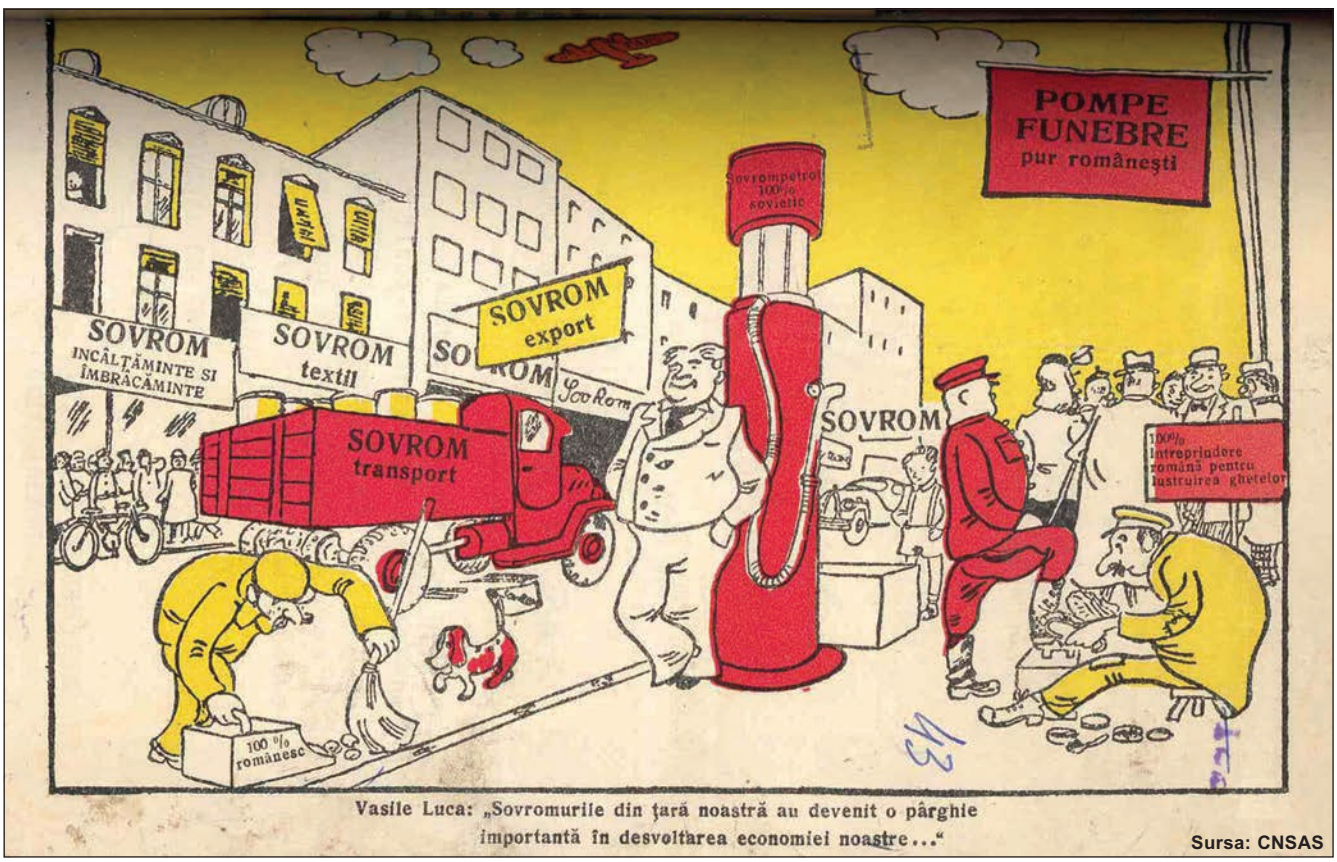

Vasile Luca: „Sovromurile din țară noastră au devenit o pârghie importantă în desvoltarea economiei noastre..."

Sursa: CNSAS

Manifest iugoslav în care erau caricaturizate sovromurile din România

9 VIAȚA COTIDIANĂ

9.1. Viața privată

„Pentru mine, comunismul a însemnat 10 minute de desene animate duminica, după care venea Tovarăşul Nicolae Ceauşescu să vorbească frumos despre însămânțarea la hectar la cutare fermă agricolă şi eu m-aş fi tăvălit pe jos de plâns că-mi plăceau mult desenele şi aş mai fi vrut, dar făceam aşa în mine, că mă bătea tata dacă zbieram ca un animal, că nu eram animal, eram pionier.” (http://iulianenache.blogspot.com)

Aşa îşi amintesc astăzi comunismul cei care şi-au trăit în acea perioadă doar copilăria: cu umor, cu nostalgie (despre copilărie nu ne putem aminti decât cu nostalgie!) şi cu un pic de sarcasm.

Alții, mai nostalgici, îşi amintesc cu regret:

„Nu mă plâng, era bine pentru mine atunci, oricum, mult mai bine decât acum. Eram respectat şi toată lumea avea nevoie de mine, aveam foarte multe cunoştințe” (declarația unui fost gestionar de alimentară, în *Viața cotidiană în comunism*).

Şi mai sunt şi cei pentru care:

„Ăsta e comunismul! [...] Răzbunător. Mic. Împuțit. Mahalagesc. Pizmaş. Credincios al treimii: ură, bănuială, invidie. Cu gură de țață şi ură de slugă” (Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, 2008).

Viața privată nu e o realitate naturală, ci o realitate istorică. Ea este construită diferit de la o societate la alta, în funcție de modul în care viața publică i-a respectat limitele sau i le-a restrâns, deoarece viața privată nu se defineşte decât în raport cu viața publică. Pentru regimul comunist nu au existat nici un fel de precauții privind delimitarea spațiului şi a vieții private. Dimpotrivă, „apărarea societății” – adică a domeniului public al vieții umane – a fost singura preocupare a regimului, chiar dacă acest lucru a însemnat controlul şi încălcarea flagrantă a limitelor vieții private. De la sexualitate la corespondență, consumul alimentar, credință şi până la convingerile cele mai intime, totul a fost supus controlului „de partid şi de stat”. Ceea ce urmează sunt doar câteva exemple.

SURSA 1

„Ceea ce m-a deranjat a fost lipsa de libertate. Nu puteai face nimic fără să se afle, telefoanele erau ascultate, exista o frică permanentă că poți fi arestat dacă ai spus ceva ce nu trebuie.”

Adrian Neculau, „Context social şi practici cotidiene – o rememorare”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

SURSA 2

„Prietenii mei erau tot ingineri constructori, agronomi sau medici. Îi numesc prieteni pentru că petreceam cu ei nopțile prin restaurante, erau prieteni de pahar, dar nu prieteni pe care să poți conta. Noi nu discutam politică atunci când ne întâlneam, chiar evitam astfel de subiecte, vorbeam fleacuri, nimicuri, cântam, spuneam bancuri, eram veseli… Când cineva făcea o aluzie politică, deja era privit ca suspect, îl priveam ca şi cum ne-ar întinde o capcană.”

Adrian Neculau, „Context social şi practici cotidiene – o rememorare”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

Nicolae Ceauşescu şi **Gheorghe Maurer**, la vânătoare de urşi – 1966

În 1948, Constituția noii Republici Populare vorbea despre faptul că statul protejează căsătoria, familia şi copiii minori. Generozitatea acestui ideal a fost însă folosită nu pentru a proteja drepturile individuale ale membrilor familiei, ci pentru a pătrunde în intimitatea acesteia. În anii ’50, casele naționalizate (e vorba despre cele care aparțineau persoanelor considerate sau inventate ca „duşmani ai poporului”) au fost puse la dispoziția privilegiaților noii puteri (*sursa 5*). Statul patern comunist a stabilit apoi regulile de funcționare ale familiei: relația femeie-bărbat, relația părinți-copii, controlul educației copiilor, celebrarea sărbătorilor, comunicarea cu rudele şi prietenii etc. (*sursa 4*). Intervenția statului în controlul sexualității şi al natalității a avut însă consecințele cele mai dramatice (*studiul de caz*).

Viața la bloc a reprezentat contextul social dominant în care s-a exprimat sfera vieții private. Practicile cotidiene impuse de regimul comunist au condus treptat la formarea unor scheme de gândire, de cunoaştere şi de valorizare a vieții personale profund impregnate de ideologia regimului. Viața în comun în condiții aproape mizere (*sursa 3*), dependența de celălalt (la bloc au loc inundații, petreceri, scandaluri, toate trăite împreună), suspiciunea generalizată şi comportamentul duplicitar (*sursele 1 şi 2*), precum şi penuria de alimente, apă, căldură, energie electrică (însoțită de îndemnuri la „economie”, la „raționalizare”, la „reducerea consumului” sau de „demascare” în mass-media a „supraconsumului”) sunt câteva dintre elementele ce alcătuiesc contextul social al vieții la bloc.

Dincolo de amestecul statului, au existat şi oaze de intimitate: familia, prietenii, credința (*sursa 7*) şi cărțile.

Cultura socialistă a penuriei

În anii ’80, procurarea bunurilor de orice fel, de la hrană şi haine la electrocasnice şi combustibil, a presupus comportamente şi strategii neobişnuite pentru sfârşitul secolului XX. De asemenea, utilizarea şi refolosirea bunurilor au creat obiceiuri privind consumul, dar şi tradiții casnice şi estetice. Analiza surselor 6, 8, 9 şi 10 indică explicit modul în care regimul comunist a creat „cultura penuriei”.

▪ **Analizați caricatura şi fotografia din aceste pagini şi alcătuiți un eseu cu tema: „În comunism, toți oamenii erau egali, dar unii erau mai egali decât alții”.**

SURSA 3

„Viața la bloc devenise şi mai promiscuă în ultimii ani ai lui Ceauşescu: se întrerupea lumina, căldura şi apa caldă erau restricționate, impresia de stare de război sau asediu marca pe toată lumea. […] Întâi a venit restricția la lumină şi apoi la căldură. Din ce în ce mai des se întrerupea curentul electric, frigiderele se dezghețau, iar liftul rămânea cu locatari cu tot între etaje. Trebuia să strigăm după ajutor ca să vină cineva să ne scoată… În ceea ce priveşte căldura, în 1985 mi s-a părut că a fost cel mai greu de suportat. CET-ul făcea economie de agent termic la sânge. Peste tot, caloriferele erau doar călduțe. Lumea, ca să reziste, se culca îmbrăcată cu paltoane, nimeni nu mai făcea baie, iar pentru un plus de căldură se dădea drumul la aragaz.”

Mihai Stănescu, caricatură din 1984, în *Pe urmele mele*, 1999

„Relațiile” şi „cunoştințele” erau cea mai importantă resursă de a obține hrană, în primul rând. Cultivarea lor însemna, de fapt, mituirea vânzătorilor sau a gestionarilor, întreținerea unor false prietenii, căutarea rudelor cu poziții importante, efectuarea unor servicii la schimb sau chiar prostituție.

O altă strategie larg răspândită deopotrivă în mediul urban şi la țară a fost producția independentă de bunuri: hrană, alcool, haine, unelte, chiar aparate şi maşinării improvizate pentru diverse activități casnice sau agricole. Toate la un loc asigurau creşterea „nivelului de trai” al familiei, fiind situate în afara controlului de stat.

Traficul de frontieră (micul trafic – în Ungaria şi Iugoslavia) era o sursă importantă de a obține mijloace de subzistență elementare, dar şi de a beneficia de bunuri inexistente pe piața românească. Măsurile luate pentru înşelarea vigilenței vameşilor şi coruperea acestora au devenit un proiect de viață personală care asigura o oarecare prosperitate. Decorarea locuințelor cu ambalaje şi cutii goale, frumos colorate, provenite de la bunuri aduse din afara țării, au creat iluzia unui standard de viață normal.

▪ **Având la îndemână reperele furnizate de textul lecției şi de sursele prezentate, alcătuiți o cercetare de istorie orală care să recupereze memoria istorică a părinților, rudelor, prietenilor, vecinilor cu privire la viața cotidiană (aspectele vieții private) în perioada comunistă. Consemnați rezultatele şi comunicați-le colegilor!**

SURSA 4

„Tovarăşii de muncă, de idei şi de revoluție erau adesea şi tovarăşi de viață. Problema creşterii copiilor a fost în parte preluată de către stat, care a finanțat creşele de întreprindere şi grădinițele, astfel încât un copil putea fi dus chiar de la 3 luni la o creşă zilnică sau săptămânală, şi părinții îşi puteau continua munca. În afara rațiunii sprijinirii creşterii copiilor mai erau şi alte rațiuni: era mai bine ca părinții să fie ocupați în producție, inclusiv în sensul posibilității statului de a-i controla, iar educația copiilor trebuia influențată de timpuriu de către stat. […]
Spre deosebire de statele capitaliste democratice, fondate pe neamestec în existența privată a persoanei (cu toate neajunsurile semnalate de feministele liberale, respectiv acceptarea tacită a abuzurilor şi violenței domestice), comunismul intervenea în viața privată (dar nu în caz de abuzuri şi violență). De exemplu, în România ultimului deceniu de comunism, statul stabilea în mod generalizat nevoile de consum ale indivizilor, precum şi drepturile acestora la consum. Intervenția mult mai generală era în privința căsătoriilor şi divorțurilor, care nu erau tratate neutru din punct de vedere politic şi puteau afecta cariera şi promovarea unei persoane dacă erau privite ca nepotrivite […].
Aparent, familia socialistă era partenerială […]. Patriarhatul socialist a consacrat dominația tatălui în familie (lui i se dădea alocația pentru copii, mamei îi rămânea responsabilitatea în creşterea copiilor), a consacrat politici protective «mama şi copilul», nu politici de responsabilitate parentală «părintele şi copilul» […].
Femeile au trăit de fapt experiența dublei exploatări: în sfera producției au fost exploatate de către statul patriarh, iar în sfera familiei, de către bărbați.
O expresie foarte elocventă a dezinteresului pentru tot ce nu avea relevanță politică directă o constituie neintervenția statului tocmai în privința violenței împotriva femeilor şi copiilor. Nici bătaia în familie, nici abuzurile, nici violul marital, nici hărțuirea sexuală nu erau interzise prin lege.”

Mihaela Miroiu, *Drumul către autonomie*, 2004

Foto: Andrei Pandele

Elevi în drum spre şcoală în iunie 1975, pe traseul Sărățel – Bistrița Năsăud. Îmbrăcați în uniforme, purtând numărul matricol de identificare, mii de elevi au parcurs zilnic, cu trenul, distanța dintre locuința de la țară şi şcoala de la oraş. Două-trei ore (dus-întors) de educație non-formală în compania muncitorilor navetişti.

SURSA 5

„Evident, primii vizați să fie invadați (este cuvântul propriu) erau foștii proprietari ai caselor naționalizate (în 1950), care, dacă nu erau izgoniți în insalubrul subsol, erau cel mult tolerați drept chiriaşi în propriile case. […] Cred că a prevalat intenția de a institui un control asupra vieții cetățenilor, în detaliile vieții casnice şi chiar intime (cine vine în casă, cu cine «au relații», dacă mai respectă «Sărbătorile» – Paştele, Crăciunul –, ascultă «Radio străin», «Europa Liberă» etc., dacă fiii «reacționarilor» îşi mai vizitează părinții – de care ar fi trebuit să se dezică, şi unii au făcut-o […], dacă se înțeleg bine sau rău soțul şi soția şi alte amănunte, care nu mai trebuiau să rămână necunoscute unui regim ce lansase expresii ca «vigilența», «lupta de clasă» şi «duşmanul de clasă».”

Tatiana Slama-Cazacu, „Instituția colocatarilor”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

SURSA 6

Rația lunară de alimente prevăzută pentru o persoană, în oraşul Galați în 1987

pâine - 300 g (zilnic)
carne de: pasăre - 1 kg
mezeluri (sau preparate) - 800 g
(sau, la alegere, pateu de ficat)
porc sau vită - 500 g sau
conserve de carne din Cehoslovacia ori URSS
brânză telemea - 500 g (trimestrial)
zahăr - 1 kg
făină - 1 kg (trimestrial)
ulei - 750 g
unt - 100 g
ouă: 8-12
mălai - 1 kg
Supliment muncitori (muncă grea: 300 g pe lună, diverse)

Marius Stan, *Programul ştiințific de alimentație rațională în România socialistă*, 2007

SURSA 7

„Un activist de partid, foarte zelos, nu călcase niciodată pe la biserică, în timp ce doamna venea slujbă de slujbă… O prezență discretă, umilă. Soțul a lăsat cu limbă de moarte, față de copii, că nu vrea înmormântare cu preot. Soția, afectată de această decizie, a venit la noi şi ne-a rugat să găsim o soluție. El fusese şi botezat şi trebuia înmormântat creştineşte. Am recurs la o soluție de mijloc: până la poarta cimitirului a fost adus de «tovarăşi», de acolo l-am preluat noi… am respectat toate rânduielile, am făcut totul pe îndelete. Acum, după ani, mă întâlnesc cu copiii lor, care îmi mulțumesc, convinşi că ar fi fost o greşeală dacă ar fi respectat hotărârea tatălui lor.”

Adrian Neculau, „Context social şi practici cotidiene – o rememorare”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

SURSA 8

„Pe 9 octombrie 1981, Radio Bucureşti anunța publicarea unui decret semnat de Nicolae Ceauşescu şi care se dorea a fi o măsură de îmbunătățire a situației distribuției de alimente. Acesta impunea pedepse severe, incluzând chiar închisoare până la 5 ani, pentru presupuşii făptaşi aflați practic în spatele lipsei tuturor produselor de bază din magazinele româneşti, anume cei care stocau cantități mari de bunuri şi acoliții acestora. Pe scurt, persoanele care dețineau mai mult (ulei, zahăr, făină, mălai, orez, cafea etc.) decât cantitatea admisă lunar pentru o familie erau obligate să returneze surplusul la magazin spre a primi înapoi banii pe acele produse (la prețul oficial). Cei care nu se conformau erau pasibili de pedeapsa cu închisoarea, cum la fel erau şi vânzătorii care vindeau cantități mari de produse. Pentru a înlesni aprovizionarea şi a evita mulțimile de oameni sau cetățenii puşi pe drumuri, consiliile populare locale trebuiau să se asigure că uleiul şi zahărul sunt vândute doar rezidenților în zona respectivă. O altă prevedere era interzicerea hrănirii cu pâine a animalelor. Putem considera că, pe lângă pedeapsa cu închisoarea, rambursarea banilor la prețul oficial, pentru produsele înapoiate la magazin, era tot o formă de penalizare din moment ce cei mai mulți oameni oricum ar fi plătit peste valoarea produselor o mită consistentă vânzătorului (o mită pe care cu greu ne putem imagina că cineva ar fi returnat-o).”

Marius Stan, *Programul ştiințific de alimentație rațională în România socialistă*, 2008

Coadă la zahăr, Bucureşti, mai 1982

Foto: Andrei Pandele

Decembrie 1984, Bucureşti. Autobuz ultraplin, cu butelii deasupra. „Tovarăşa" cerea economii la benzină, însă tehnologiile de detentă a gazelor sub presiune nu erau puse la punct. Rezervoarele au fost întotdeauna goale. Le-au scos, pentru că „Tovarăşa" dorea să se economisească şi gazul. (comentariul fotografului)

SURSA 9

„Doamna C(angeopol), mama lui L(iviu), este şefă la *Alimentara* de lângă blocul meu. Azi, pentru prima oară de când stau aici, pentru că frigiderul era complet gol, am fost la ea şi am rugat-o să-mi dea ceva de mâncare, pentru A(ndreea). Iată, am ajuns să mă aprovizionez paralel, ca ştabii! Mi-a dat un pachet de unt şi doi pui scheletici, apoi m-a scos din *Alimentară* prin spate, cu mare grijă, să nu mă vadă zecile de potenţiali cumpărători în aşteptare. Riscam să luăm amândoi bătaie dacă lumea s-ar fi prins că mai sunt vreo zece pachete de unt şi vreo zece pui în magazinul devenit un fel de muzeu. Ciudat – în acelaşi timp, îmi era foarte ruşine, dar mă simţeam şi un fel de favorizat al sorţii. Mă întreb cum se simt «ştabii» care zilnic recurg la magazinele speciale ori la aprovizionarea pe uşa din spate. Probabil, se simt cu totul altfel decât ceilalţi oameni – mai buni, mai merituoşi, mai deştepţi etc. Iată, ruptura dintre conducători şi conduşi pare să înceapă de la stomac! Oricum, m-am decis să n-o mai deranjez pe D-na C. Tremura, săraca, de frică atunci când mă strecura printre munţii de lăzi din magazia alimentarei. Plus că încă mai am un gust tâmpit în gură, deşi nu m-am atins nici de unt, nici de scheleticii pui."

Liviu Antonesei, *Jurnal din anii ciumei: 1987-1989*, 1995

SURSA 10

„Marea Adunare Naţională a Republicii Socialiste România, luând în dezbatere Programul de alimentaţie ştiinţifică a populaţiei, elaborat pe baza indicaţiilor şi sub îndrumarea nemijlocită a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, constată că, prin prevederile ce le cuprinde, programul se înscrie în mod armonios în politica generală a partidului şi statului nostru – al cărei ţel suprem îl constituie asigurarea bunăstării materiale şi spirituale a poporului, ridicarea permanentă a calităţii vieţii – şi este menit să contribuie la satisfacerea echilibrată a cerinţelor de consum alimentar ale tuturor membrilor societăţii.

Având la baza prevederilor sale recomandările ştiinţei, obiceiurile, tradiţiile şi specificul cerinţelor […] unei alimentaţii raţionale, programul stabileşte, totodată, direcţiile în care cercetarea ştiinţifică, agricultura, industria alimentară, comerţul, alimentaţia publică trebuie să acţioneze pentru realizarea integrală a obligaţiilor ce le revin. […]

3. Consiliul de Miniştri va lua măsuri pentru înfăptuirea prevederilor programului, urmărind realizarea integrală a resurselor de produse agroalimentare, diversificarea şi îmbunătăţirea calităţii produselor, repartizarea judicioasă a fondului de mărfuri, cu respectarea Programului de autoconducere şi autoaprovizionare teritorială.

Totodată, Consiliul de Miniştri va asigura buna organizare a reţelei comerciale şi de alimentaţie publică, profilarea şi specializarea corespunzătoare a unităţilor de desfacere, livrare ritmică şi buna gospodărire a produselor, îmbunătăţirea servirii cumpărătorilor. […]"

Fragment din *Hotărârea Marii Adunări Naţionale pentru aprobarea Programului de alimentaţie ştiinţifică a populaţiei,* 1984

Foto: Andrei Pandele

Coadă la butelii, 1982

Studiu de caz

POLITICA DEMOGRAFICĂ A REGIMULUI CEAUşESCU

În 1966, Ceauşescu a avut inițiativa de a propune o politică demografică de creştere a populației prin controlul fertilității. Dincolo de afirmațiile propagandei oficiale despre „vitalitatea, tinerețea şi vigoarea națiunii" (*sursa 12*), Ceauşescu se visa conducătorul unei țări de 30 de milioane de locuitori.

După instaurarea comunismului, în 1948, avortul la cerere fusese interzis, pentru ca, în 1957, el să fie din nou legalizat. Prin Decretul 770 din 1966, statul era direct implicat, prin organele procuraturii, în problema socială, dar privată, a reproducerii. Sexualitatea era astfel supusă controlului „de partid". Aşa au apărut „decreteii" începând din 1967 – era numele prin care erau desemnați copiii născuți în anii '60-'70 – când creşterea demografică a fost într-adevăr spectaculoasă. Pe termen lung însă, rezultatele au fost nesatisfăcătoare, iar în anii '80 s-a hotărât ca femeile să fie supuse periodic unor controale ginecologice. Astfel, statul a pătruns efectiv în corpul fizic al cetățenilor săi.

Consecințe:

- între 1966 şi 1989 au fost documentate 9.452 de decese în rândul femeilor care au încercat să facă un avort ilegal;
- în 1989 au fost înregistrate 1.193 de decese.

Analizați sursele prezentate şi precizați:

- **Care au fost elementele de propagandă oficială utilizate de regim pentru a susține programul de creştere demografică?**
- **Alcătuiți un inventar al consecințelor negative ale Decretului 770/1966.**

SURSA 11

„Consiliul de Stat al RPR decretează:
Art. 1. Întreruperea cursului sarcinii este interzisă.
Art. 6. În cazuri de extremă urgență medicală, când întreruperea cursului sarcinii trebuie imediat efectuată, medicul are obligația ca înainte de intervenție sau, când nu este posibil, în cel mult 24 ore de la aceasta, să anunțe în scris pe procuror, care urmează a constata, pe baza avizului medicului legist şi a oricăror alte date, dacă intervenția pentru întreruperea cursului sarcinii a fost necesară.
Art. 7. Efectuarea întreruperii cursului sarcinii în alte condiții decât cele prevăzute în acest decret constituie infracțiune şi se pedepseşte potrivit dispozițiilor Codului Penal. […]"

Decret privind interzicerea întreruperilor de sarcină
(29 septembrie 1966)

Sursa: ANIC

Propaganda oficială îl înfățişa pe **Ceauşescu** drept părinte al neamului şi ocrotitor al tuturor copiilor din România

SURSA 12

„Comitetul Politic Executiv adresează în acelaşi timp un apel întregii populații, muncitorilor de la oraşe şi sate, pentru a înțelege bine că asigurarea unei creşteri demografice normale este o înaltă onoare şi o obligație pentru fiecare familie şi pentru întregul nostru popor, ce s-a mândrit întotdeauna cu familii durabile, cu mulți copii, pe care i-a crescut în dragoste, asigurând în acest fel vitalitatea, tinerețea şi vigoarea întregii națiuni. Astăzi mai mult ca oricând, avem înalta obligație de a asigura patriei noastre noi şi noi generații care să contribuie la înflorirea națiunii noastre socialiste, la triumful socialismului şi comunismului în România."

Scînteia, 1966

SURSA 13

„Propaganda pronatalistă […] este îmbibată de caracteristici naționalist-comuniste, ca întreaga retorică a acelei perioade în care, în elanurile sale stalinist-naționaliste, Ceauşescu însuşi era socotit expresia chintesențială a «ființei naționale», iar Elena Ceauşescu prototipul matern al patriei. Grija politicii oficiale era pentru «genele purtătoare de neam», nu pentru oamenii reali. Decretul prevedea un minimum de patru copii pentru fiecare femeie fertilă mai tânără de 45 de ani, după care o femeie avea dreptul legal la avort. Nici «nenăscuții» nu aveau drepturi ca indivizi. Ei era luați în seamă doar ca o potențială statistică într-o creştere demografică. Existau practici ale maternităților de a fi declarați copiii născuți doar după 3 zile de la naştere pentru ca, în cazul în care mureau până atunci, să fie înregistrați la avorturi. Naşterile prin cezariană erau dramatic diminuate, fiindcă permiteau avortul în primii doi ani şi după a doua cezariană. Spitalele aveau plan de cezariene, şi femeile care intrau în «depăşire de plan» îşi riscau viața dacă aveau complicați la naştere."

Mihaela Miroiu, *Drumul către autonomie*, 2004

SURSA 14

„Încă nu eram căsătorită în anul 1977, trăiam cu bărbatul care urma să-mi devină soț și, dintr-un accident, am rămas însărcinată. Eram foarte speriată că părinții nu mă vor mai primi acasă pentru că i-am făcut de ruşine, după cum mă amenințau că vor face încă din copilărie dacă se va petrece o astfel de întâmplare. Prietenul meu m-a pus în legătură cu o vecină a lui, soră medicală, care se ocupa cu provocarea avorturilor. Era ora 9 seara când m-am dus la acea vecină. M-a pus să mă întind pe-o canapea şi mi-a pus o sondă. Au început durerile, apoi o hemoragie puternică. M-am trezit după două zile, la spital, la reanimare. Prin nişte relații am reuşit să scap de închisoare."

„Aveam deja doi copii şi era suficient pentru puterile şi veniturile mele şi ale soțului meu. Când am rămas din nou însărcinată, după sfatul unei prietene, am luat tinctură de iod. Am ajuns la spital unde am avortat. Doctorii n-au vrut să mă ajute pe motiv că nu le-am spus ce făcusem. Ştiam că dacă le-aş spune, mă aşteaptă închisoarea. Mă simțeam aproape de moarte când doctorii au intervenit. Mi-am revenit greu.»"

Lavinia Betea, „Interzicerea avorturilor (1966-1989)...", în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

SURSA 15

Rata mortalității materne în diverse țări europene (1988)
(Mortalitatea maternă înseamnă decesele din cauza maternității la 100.000 de născuți vii)

România	210
Albania	100
URSS	45
Bulgaria	40
Ungaria	21
Polonia	15
Finlanda	15
Cehoslovacia	14
Franța	13
Iugoslavia	11
R.F.Germania	8
Italia	6
Norvegia	4

Bogdan Murgescu (coord.), *Istoria României în texte*, 2001

SURSA 16

„Un întreg popor
Nenăscut încă
Dar condamnat la naştere,
Foetus lângă foetus,
Un întreg popor
Care n-aude, nu vede, nu înțelege,
Dar înaintează
Prin trupuri zvârcolite de femei,
Prin sânge de mame
Neîntrebate."

Ana Blandiana, *Cruciada copiilor*, 1984

4 luni, 3 săptămâni şi 2 zile este un film artistic realizat de către regizorul **Cristian Mungiu** în anul 2007

SURSA 17

„Lecția fundamentală a politicii demografice româneşti, a cărei piesă centrală a alcătuit-o recriminalizarea avortului, este aceea că legea trebuie să protejeze avorturile sigure. Dosarele istorice comparative ale mortalității materne în țările în care avortul este interzis indică limpede faptul că femeile caută în astfel de situații căi ilegale să avorteze atunci când opțiunile de a preveni sau de a elimina o sarcină nedorită nu le sunt accesibile. Pe scurt, femeile îşi riscă viața ca să poată obține controlul fertilității proprii. Accesul la cunoaşterea metodelor contraceptive, atât de către femei, cât şi de către bărbați, este aspectul critic al practicilor sexuale şi reproductive şi, desigur, al controlului fertilității."

Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceauşescu*, 2000

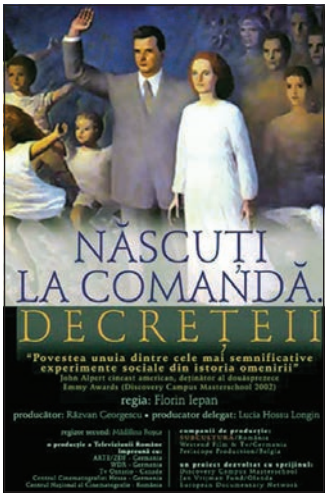

Născuți la comandă. Decreteii este un film documentar realizat în 2005 de către regizorul **Florin Iepan**.

▪ **Vizionați cele două filme menționate mai sus şi lecturați poezia Anei Blandiana, *Cruciada copiilor.* Realizați o dezbatere despre condiția femeii în perioada comunistă.**

9.2. Spațiul public

> „Comuniştii sunt văcari: consideră oamenii ca văcarii cirezile. Cum poți gândi egalitatea absolută – că aşa trebuie s-o gândeşti ca să fii comunist – când nici nu ieşi bine în stradă şi te-ntâlneşti cu ea, cu inegalitatea?" (*322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, 1993)

Petre Țuțea a fost un gânditor a cărui operă a fost aproape în totalitate rostită, spusă, orală. Aprecierea sa, chiar dacă mai abrupt formulată, surprinde exact utopia idealului comunist de societate: o *mulțime* de oameni egali. Gustave le Bon, în 1895, definea mulțimea ca

> „o adunare de indivizi oarecare […] în care personalitatea conştientă dispare, sentimentele şi ideile tuturor elementelor componente fiind orientate într-o aceeaşi direcție. [...] Pentru a căpăta caracteristici speciale, este nevoie de influența anumitor stimuli" (Gustave le Bon, *Psihologia mulțimilor*).

Lipsa de motivație socială – o stare de spirit

Scopul declarat al comunismului a fost omogenizarea socială. Oamenii au fost aduşi în spațiul public şi transformați în „mulțime", în „mase populare" – după expresia folosită de ideologia comunistă. Stimulii afectivi utilizați în realizarea acestei metamorfoze au fost: dragostea de țară şi de partid, recunoştința față de eroii neamului, „conducătorul iubit" şi idolatrizat, respectul şi mulțumirea pentru „grija părintească" a conducătorului.

Sursa: ANIC

SURSA 1

Salutul Organizației Pionierilor din România era: „Pentru gloria poporului şi înflorirea României socialiste, pentru cauza partidului – înainte!". Răspunsul detaşamentului sau unității de pionieri era: „Tot înainte!".
Legământul pionieresc era rostit la primirea în Organizația Pionierilor: „Voi învăța şi voi munci pentru a deveni fiu de nădejde al patriei mele Republica Socialistă România. Voi fi credincios poporului şi Partidului Comunist Român. Voi respecta neabătut îndatoririle pioniereşti".

Sursa: ANIC

Manifestație oficială pe stadionul „23 August" din Bucureşti

Foto: Andrei Pandele

Realitatea din spatele regiei oficiale

În spațiile publice – pe stadioane, în piețe, pe marile bulevarde, în săli de sport sau de spectacole – atitudinile mulțimii trebuiau să fie entuziasmul şi înflăcărarea față de conducător, partid, popor, patrie, comunism etc. Expresia acestui tip de patriotism erau poeziile, cântecele, dansurile tematice, desenele realizate din corpuri umane etc. Mitingurile, adunările festive, celebrarea unor sărbători oficiale, spectacolele omagiale, manifestările din cadrul organizațiilor de copii (*sursa 1*), tineret sau ale „oamenilor muncii" au făcut parte din viața cotidiană petrecută în spațiul public. Participarea era obligatorie şi era susținută de o recuzită care cuprindea drapele, pancarte cu lozinci şi sloganuri, tablouri şi imagini ale conducătorilor – în ultimii ani doar ale conducătorului –, care alegorice, flori, simboluri ale comunismului (secera şi ciocanul, stema Partidului Comunist, stema României socialiste).

Sentimentele colective erau dintre cele mai variate. Responsabilitatea individuală era respinsă, toate neîmplinirile fiind puse pe seama sistemului. Pe de o parte, regăsim culpabilizarea regimului pentru eşecurile personale şi colective, dar şi pentru suferința celorlalți, sau complicitatea directă ori tăcută la abuzuri, crime şi atrocități. De cealaltă parte, se află neîncrederea în regim, conştientizarea sacrificiului inutil şi a lipsei totale de libertate. Efectul a fost crearea unui mecanism mental bazat pe suspiciune şi nesinceritate, pe căutarea vinovaților în altă parte. Comportamentul duplicitar a invadat astfel spațiul public cotidian. Compasiunea, ruşinea, jena, solidaritatea nu se manifestau în public, ci în tăcere în spațiul privat. Morala publică a devenit complet diferită de etica personală (*sursa 2*).

Într-un asemenea context, lipsa de motivație socială, gândirea stereotipă, gesturile de autoconservare, oportunismul, ambiguitatea discursului, promiscuitatea intelectuală s-au amestecat pentru a da viață „omului nou". Dacă adăugăm sentimentele omniprezente de frică şi angoasă (*sursa 3*) obținem un tablou destul de sumbru al modului de manifestare al oamenilor în spațiul public.

SURSA 2

„Furtul de la stat, de la fabrică sau de la colectivă era considerat un mijloc de a îndrepta o injustiție, un act de echitate absolut moral. Avem o relatare deosebit de pitorească, a unui responsabil la o fermă timp de 17 ani. O fermă de stat în care se produceau preparate din carne. El rezumă astfel relația sa cu salariații: Oamenii încercau să se manifeste cinstit, dar nu exista unul care să nu încerce să ia ceva. Fie că băga sub haină, fie sub cămaşă, toți încercau să ia ceva. Fie o bucată de carne, fie un bidon cu lapte, fiecare încerca să ducă ceva acasă. […] Aveam două cabine şi-i controlam la ieşire. Uneori se adunau şi câte 40 de kilograme de carne. […] Aveam cam 150 de persoane pe care le serveam în fiecare lună; la partid, la doctori, la directori la Bucureşti… Trebuia să acopăr 5-6 tone de carne care era furată. Şi toată trebuia acoperită în registre."

Adrian Neculau, „Context social şi practici cotidiene", în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

Modelele din spațiul public

Reperele morale şi modelele au fost puține în spațiul public românesc în această perioadă. Singurele personalități acceptate public de regim erau cele din cărțile de istorie, al căror urmaş direct se considera Nicolae Ceauşescu.

Cenaclul Flacăra, numit şi „al tineretului revoluționar", condus de către poetul **Adrian Păunescu**, era un amestec de omagii închinate lui Nicolae Ceauşescu şi de poezie şi muzică de calitate (se recita din poezia de dragoste a lui Eminescu sau Serghei Esenin, se cânta din Beatles sau Bob Dylan). Cenaclul a dezvoltat însă cultul personalității până la forme aberante, motiv pentru care a şi fost încurajat de către Partid.

Sursa: Rompres

Cele câteva repere culturale, etice, estetice oferite publicului românesc de postul de radio *Europa Liberă* erau receptate în spațiul privat al locuinței şi oricum nu puteau face obiectul vreunui discurs rostit public.

O prezență aparte în spațiul public au fost sportivii, actorii şi cântăreții. Ei erau agreați de regim în viața publică atâta vreme cât, prin performanțele lor sportive, artistice sau culturale, nu atentau la moralitatea comunistă sau, mai riscant pentru ei, la poziția privilegiată a conducătorului. Sportivi excepționali, precum Ilie Năstase (tenis), Nadia Comăneci (gimnastică), Cristian Gațu (handbal), au fost modele care au creat o emulație reală în sporturile pe care le-au practicat. În acelaşi timp, regimul a profitat de performanțele lor pentru a susține superioritatea sistemului comunist de organizare şi pregătire a sportivilor, chiar dacă, uneori, frauda era evidentă (dopaj, modificarea datelor de identitate personală) sau metodele folosite (bătaia, privarea de participarea curentă la activitățile şcolare) atentau la demnitatea şi drepturile persoanei. Încheierea carierei sportive a însemnat, pentru cei mai mulți, anonimatul.

Actrița **Carmen Stănescu**

Actorii **Florin Piersic** şi **Marga Barbu**

Actorii şi cântăreții au populat, la rândul lor, spațiul public al teatrului sau al televiziunii, exprimarea lor artistică fiind însă atent supravegheată. De asemenea, popularitatea unora dintre ei, textele pe care le-au rostit sau chiar nonconformismul vestimentar şi al coafurii i-a făcut indezirabili, iar prezența lor la televiziune, de exemplu, a fost interzisă.

Altfel, modelele din spațiul public, prezentate la radio sau televiziune, erau „eroii muncii socialiste" – „muncitori, țărani, intelectuali" – care mulțumeau partidului şi secretarului său general pentru „condițiile de muncă şi de viață create în România socialistă". Cuvintele-cheie ale discursului public oficial erau: tovarăşul Nicolae Ceauşescu, partid, popor, societate socialistă, producție, progres, bunăstare materială şi spirituală.

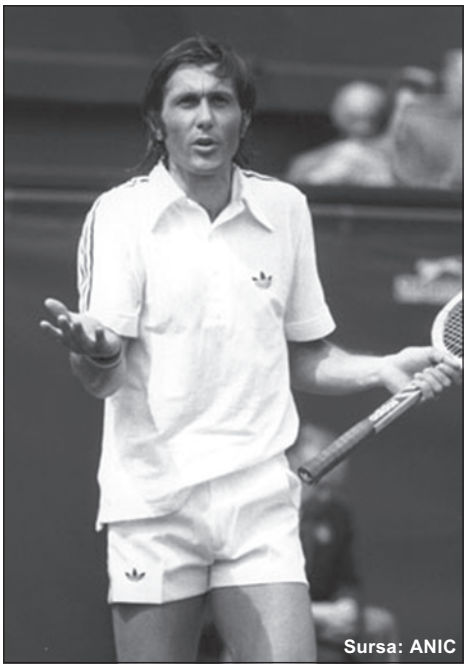

Ilie Năstase, numărul 1 mondial în tenis în anii 1972 şi 1973

SURSA 3

„Maniera în care prezența eventuală a fricii în existența cotidiană din România comunistă este acceptată nu e independentă de modul cum se exercită puterea socială în perioada respectivă. Atitudinile critice la adresa puterii erau reprimate cu brutalitate. De aici pericolul de a fi anchetat sau arestat, pericol mai important, practic, decât cel al foamei sau al frigului, căci nu se ştia niciodată cum se termină o astfel de procedură. Adică lipsa de hrană şi căldură, fiind considerate pasagere, ofereau şanse de supraviețuire, în timp ce confruntarea cu «organele de ordine» era asociată cu riscul morții. […] Existența unei cenzuri interne a aparatului psihic pune problema intervenției mecanismelor de apărare în contexte sociale particulare, în care se poate vorbi despre o cenzură colectivă puternică. […] Regimul comunist deține recordul de a privi bănuitor orice persoană. O suspiciune generalizată este regula, contribuind la întreținerea unui climat de teamă."

Radu Clit, „Frica de zi cu zi",
în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

- **Analizați textul lecției aflat sub genericul „Lipsa de motivație socială – o stare de spirit” şi argumentați acest titlu.**
- **Citiți textul de mai jos şi identificați *branduri* prezente în spațiul public românesc în anii ’70 - ’80.**

SURSA 4

„[…] Nu cred să fie cineva în țara asta care să nu fi văzut, să nu fi cumpărat sau să nu fi gustat vreodată o *eugenie*. […] Poet de-aş fi, i-aş scrie o odă. Ca mulți dintre noi, eugenia s-a născut şi şi-a trăit tinerețea în socialism; fidelă ca o măicuță îndrăgostită de Hristos, eugenia a servit sistemul cu o devoțiune pe care, hai s-o recunoaştem, n-a avut-o nici unul dintre noi. S-a unduit după împrejurări şi a fost ce i s-a cerut să fie: dimineața, era mic dejun pentru elevii-cu-cheia-la-gât-de-la-şcoala-dintre-blocuri; la amiază, aceeaşi eugenie a reprezentat un substitut de prânz pentru muncitoarele cu şolduri tot mai late sau pentru muncitorii cu pachetul de țigări îndesat în salopetă, la piept; cu acelaşi gramaj, eugenia devenea seara cină în gura ştirbă a vreunui pensionar. De fapt, atunci eugenia se chema chiar *Eugenia* (acum, cineva a fost într-atât de stupid încât să-i schimbe numele!), iar învelişul de hârtie cerată era mai întotdeauna uns şi urât. Adevărat spun că, pe cât mă gândesc mai mult, pe-atât nu-mi pot imagina România socialistă fără eugenie. Dac-ar trebui să alegem un simbol al acelor ani, careva dintre dumneavoastră ar spune *Dacia*, un altul ar alege *frigiderul Fram cu muchii rotunjite*, cineva şi-ar aduce aminte de *concediul la mare*, cineva ar spune *parizer*, iar altcineva ar zice *radioul Gloria*. Eu aş vota cu eugenia. […] Azi, eugenia de supermarket se cheamă *Mars* şi vine din America. Ceea ce eugenia a fost pentru socialism, este batonul de Mars pentru capitalism. Diferența dintre eugenie şi Mars este diferența dintre România şi State, redusă la esență […].”

Adrian Cioroianu, *Scrum de secol*, 2001

Alcătuiți o listă de atitudini, valori şi comportamente din ultimele decenii de comunism. Câte dintre ele mai sunt prezente astăzi în societatea românească?

- **Comparați spațiul public din lumea românească din perioada regimului comunist cu cel din zilele noastre.**
- **Faceți o comparație între modelele şi elitele din spațiul public din anii ’70-’80 şi cele de astăzi.**
- **Parcurgeți toate textele din acest capitol şi alcătuiți eseuri pe următoarele teme:**
  - **„Frica – ieri şi azi”**
  - **„Reuşita socială – ieri şi azi”**
  - **„Patriotismul – ieri şi azi”**

Argumentați faptul că Nadia Comăneci a fost un model în viața publică românească în anii ’70-’80 şi, în acelaşi timp, un *brand* românesc.

Sursa: ANIC

- **Textul de mai jos face referire la ceea ce în ideologia comunistă se numea „muncă patriotică”. În ce condiții sunteți dispuşi astăzi să efectuați „muncă patriotică”? Considerați activitățile de voluntariat desfăşurate azi în cadrul unor organizații neguvernamentale sau în alte contexte „muncă patriotică”? Argumentați răspunsul!**

SURSA 5

„În România lui Ceauşescu, munca forțată era impusă pe trei căi: a legilor, a muncilor obligatorii non-profesionale şi a condițiilor coercitive care reglau munca profesională. […] Munca obligatorie prefigura la scară redusă modelul general al represiunii impersonale. Fără nicio legătură cu profilul profesional, neremunerată, fără durată programată, ea nu îşi asuma o funcție punitivă şi angrena practic întreaga populație: şoimi ai patriei şi şcolari din clasele mici cărora li se normau cantitățile de fier vechi, deşeuri de hârtie şi sticle goale pe care erau datori să le colecteze, elevi din cursul superior, studenți şi profesori – inclusiv universitari – trimişi periodic la țară pentru efectuarea unor munci agricole sezoniere, unde câteodată cooperau şi cu muncitori scoşi din producție în acelaşi scop, salariați de toate categoriile puşi să mături străzile în sezonul cald şi să le curețe de zăpadă în sezonul rece, transformarea stagiului militar în munca forțată pe care zeci de mii de soldați, prost hrăniți şi neplătiți, o depuneau pe marile şantiere, de la Transfăgărăşan la Casa Poporului etc.”

Pavel Câmpeanu, *Ceauşescu, anii numărătorii inverse*, 2002

▪ **Mediul studențesc a reprezentat un spațiu de expresie a unei anumite libertăți de inițiativă economică şi de opinie critică la adresa regimului, atent supravegheată însă de autorități. Identificați în textele următoare forme de manifestare ale spiritului liber.**

SURSA 6

„Cineva care la sfârşitul anilor ’80 era student la Politehnică în Bucureşti ne-a spus cum organiza sesiuni de video. Închiria aparatul pentru 500 lei/noapte şi apoi cerea o taxă (bilet) de la colegii care voiau să vină la eveniment. Programul standard al vizionării includea o comedie, un film de acțiune/horror şi un film porno. El oferea totodată servicii adiționale, precum țigări bune şi bere. În general, institutele politehnice, dar şi Medicina sau IEFS-ul ori alte facultăți ce aveau studenți străini (din Grecia, Iran, Irak, Egipt, Siria, Israel sau, mai rar, Iugoslavia) se aflau într-o poziție privilegiată pentru a găsi blugi, tricouri, adidaşi, țigări, cafea, valută, cosmetice sau casete. Mediul studențesc avea o cultură foarte originală şi adaptativă, cel puțin din punctul de vedere al obținerii de bunuri de consum rare. Mai existau şi cărțile care, în diferite contexte, erau închiriate pe bani.”

Liviu Chelcea, Puiu Lățea, „Cultura penuriei: bunuri, strategii şi practici de consum în România anilor ’80”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

SURSA 7

Texte cenzurate ale grupului „Geof”

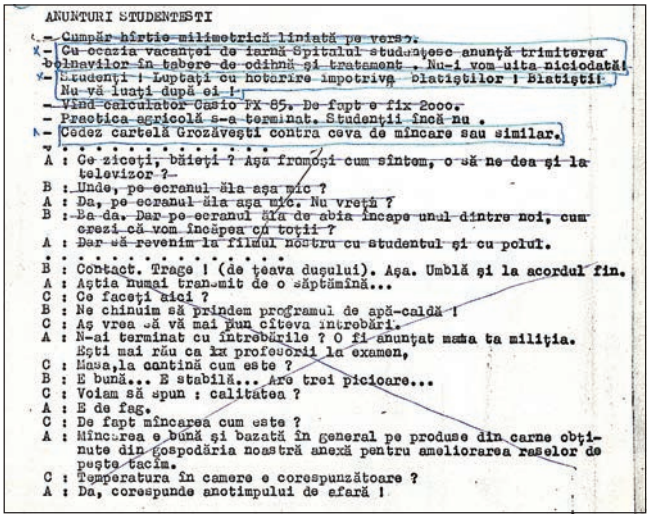

ANUNȚURI STUDENȚEȘTI

- Cumpăr hârtie milimetrică liniată pe verso.
- Cu ocazia vacanței de iarnă Spitalul studențesc anunță trimiterea bolnavilor în tabere de odihnă şi tratament . Nu-i vom uita niciodată!
- Studenți ! Luptați cu hotărâre împotriva Platiştilor ! Platiştii: Nu vă luați după ei !
- Vând calculator Casio FX 85. De fapt e fix 2000.
- Practica agricolă s-a terminat. Studenții încă nu .
- Cedez cartelă Grozăveşti contra ceva de mâncare sau similar.

A : Ce ziceți, băieți ? Aşa fromoți cum sîntem, o să ne dea şi la televizor ?
B : Unde, pe ecranul ăla aşa mic ?
A : Da, pe ecranul ăla aşa mic. Nu vreți ?
B : Ba da. Dar pe ecranul ăla de abia încape unul dintre noi, cum crezi că vom încăpea cu toții ?
A : Dar să revenim la filmul nostru cu studentul şi cu polul.
B : Contact. Trage ! (de teava dușului). Aşa. Umblă şi la acordul fin.
A : Aştia numai tranzmit de o săptămână...
C : Ce faceți aici ?
B : Ne chinuim să prindem programul de apă-caldă !
C : Aş vrea să vă mai pun câteva întrebări.
A : N-ai terminat cu întrebările ? O fi anunțat mama ta miliția. Ești mai rău ca ăx profesorii la examen,
C : Masa,la cantină cum este ?
B : E bună... E stabilă... Are trei picioare...
C : Voiam să spun : calitatea ?
A : E de fag.
C : De fapt mâncarea cum este ?
A : Mâncarea e bună şi bazată în general pe produse din carne obținute din gospodăria noastră anexă pentru ameliorarea raselor de peşte tacîm.
C : Temperatura în camere e corespunzătoare ?
A : Da, corespunde anotimpului de afară !

Prima pagină a unui text cenzurat al grupului satiric „Geof”

▪ **Identificați în sursa 7 elemente care, din punctul de vedere al cenzurii comuniste, nu puteau fi spuse în public.**

SURSA 8

„Cu totul senzațional mi s-a părut un spectacol al trupei «Divertis» din anii ’80, pe vremea când se rupea mereu electricitatea. Spectacolul începea pe întuneric cu replica «Cine a stins lumina?», iar răspunsul era «E stinsă de la tablou!». Doar că, în momentul în care se aprindea lumina, mâna actorului – nu mai ştiu dacă era Toni Grecu ori Grețcu – era îndreptată spre «tabloul» cu Nicolae Ceauşescu, agățat parcă dintotdeauna pe scena Casei Studenților! Îmi amintesc şi acum fețele mamoreene ale activiştilor, securiştilor şi profesorilor conformişti din acea sală. Slavă Cerului, toți politrucii au fost atât de speriați, încât au acoperit toată povestea.”

Liviu Antonesei, „Cenzura noastră cea de toate zilele”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

▪ **Citiți cele două texte, rememorați-vă copilăria (anii de şcoală primară şi din gimnaziu) şi comparați elementele care definesc cele două perioade de referință: anii ’70-’80 şi România postcomunistă.**

SURSA 9

„Ştiu că nu aş fi conceput să nu fiu făcută pioneră în prima serie: ar fi fost ceva împotriva normalității unui copil din RSR care învață bine. […] Glumesc, dar totuşi: ar fi fost un soi de nerecunoaştere socială… În privința semnificației şi a conotațiilor cravatei de pionier, puțin îmi păsa de ele… Nici prin minte nu mi-a trecut vreodată, prin clasa a II-a, când se petrecea evenimentul că ar fi vreunele. Nu m-au deranjat nici textele poeziilor patriotice care se recitau cu ocazia respectivă, din simplul motiv că nu le-am observat vreodată, în mod real, conținutul. Tot ce îmi amintesc din ceremonie este un băiat cu părul blond şi ondulat, care îmi plăcea în perioada de atunci. În clasa a VIII-a, nu mai purtam cravatele de pionier, le luam doar în geantă în caz de… Zăceau acolo făcute varză, şifonate ca vai de ele. În toate pozele apăream fără. La sfârşitul clasei a VIII-a, mi-am pus-o pe a mea, împreună cu inelul transparent, cred, într-o cutie metalică cu cheiță în care îmi țineam comorile. (Avusesem multe amoruri purtând cravata aia la gât sau în buzunar…)”

Iaromira Popovici, „Fiorul primei serii” (*Dilema veche*, 2008)

SURSA 10

„Scurta şi ambițioasa mea carieră pionierească a fost recompensată, chiar în vara lui ’89, cu o invitație la Forumul Pionieresc de la Crevedia. […] Programul pionierilor forumişti era încărcat. Vizite de lucru la APACA şi la alte fabrici şi întreprinderi, întâlniri şi schimb de experiențe cu forumiştii din județele Ialomița şi Dâmbovița. Ne plăcea pentru că oriunde mergeam ni se dădea ceva, de obicei de mâncare. La ferma de vaci, inginerul agronom ne-a dat lapte prins şi după aceea a avut proasta inspirație să ne îndoape cu caise, aşa că peste puțină vreme sute de cravate roşii înfloreau ca macii în lanul de porumb din apropiere.”

Adina Popescu, „God is dead…” (*Dilema veche*, 2008)

▪ **Priviți imaginea de mai jos, citiți textul şi alcătuiți un eseu cu tema „Coada – ieri şi azi.”**

Foto: Andrei Pandele

Coadă la măcelărie

SURSA 11

„Tupeul, minciuna de la obraz, violența încăpățânată, abilitatea de a te fofila, tenacitatea erau arme redutabile în această junglă a luptei pentru existență – bătrâni care se plângeau că sunt operați se luptau vitejeşte cu bastoanele, se împingeau congestionați în fața ta, înjurau cu ochii cât cepele, izbeau cu coatele, lupta era pe viață şi pe moarte, mulți strigau după ajutor, se sufocau împinşi, erau călcați în picioare. Cei mai slabi nu rezistau. Când venea marfa, coada creştea ca viteazul din poveste, se mişca paroxistic, apăreau toți membrii familiei, oameni răsăriți din alte părți – «acum ori niciodată» – şi pe lângă ei se fofilau alții. […] Intelectualii din cartier, cei fără pile în sistem, precum şi scăpătații de veche familie bună resimțeau aici din plin umilirea şi revolta neputincioasă.”

Paul Cernat, „Cozi şi oameni de rând în anii ’80”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

▪ **Televiziunea îndeplineşte, de regulă, trei funcții sociale importante: informare, educație şi divertisment. Analizați programul TVR prezentat mai jos şi vizionați „O zi la Televiziunea Română în Epoca Ceauşescu” pe www.emisiunitvr.iiccr.ro. Comentați măsura în care aceste funcții erau prezente în spațiul televizual românesc în anii ’80.**

SURSA 12

Vineri, 27 noiembrie 1987

20,00 – Telejurnal. *În întâmpinarea Conferinței Naționale a partidului*

20,20 – *Strălucită solie de pace, prietenie şi colaborare*. Vizita tovarăşului Nicolae Ceauşescu împreună cu tovarăşa Elena Ceauşescu în Republica Arabă Egipt

20,40 – *Țara întreagă întâmpină Conferința Națională a partidului. Angajamente onorate* (documentar)

20,55 – *Cadran mondial* – România şi problemele lumii contemporane

21,10 – *Serial ştiințific*: „Univers, materie, viață”. Emisiune de educație materialist-ştiințifică

21,40 – Laureați ai Festivalului Național „Cântarea României”

21,55 – Telejurnal

22,00 – Închiderea programului

Studiu de caz — REUŞITA SOCIALĂ

Reuşita socială este unul dintre criteriile de apreciere, de valorizare a persoanei. Contextul social – descris în paginile anterioare – a modelat un profil uman profund ancorat în schemele cognitive ale ideologiei comuniste şi în practicile sociale dobândite în viața cotidiană. Oamenii au fost siliți, în lipsa alternativelor, să „învețe” că nu există decât o singură realitate socială: cea a societății comuniste. Astfel, reuşita şi succesul au fost apreciate doar în funcție de setul de valori, opțiuni şi reprezentări sociale care le-au fost livrate de sistem.

Privațiunile de tot felul au creat însă o societate paralelă, cu relații sociale tipice pentru orice perioadă de criză. Principiile de funcționare erau la antipodul celor oficiale, dar erau eficiente fiindcă asigurau supraviețuirea şi chiar o oarecare prosperitate.

Admirația socială, dar şi invidia şi suspiciunea erau dobândite, spre exemplu, de către oricine purta haine din Occident – blugi şi adidaşi în principal – (filierele maghiară şi iugoslavă fiind cele mai accesibile); sau de către cei care erau favorizați de funcționarea sistemului „PCR”, adică Pile, Cunoştințe,

Relații, în obținerea de bunuri „de lux” (cafea, țigări, whisky, cosmetice, electronice – produse străine, de regulă) sau chiar de hrană; sau de către cei care afişau însemnele prosperității şi ale unei poziții sociale privilegiate: maşină „cu număr mic”, acces la case de vacanță, bijuterii, blănuri, excursii (în țările socialiste). Numărul persoanelor care făceau parte din ultimul grup descris era însă destul de mic.

Cartea – semn de distincție socială

Unul dintre bunurile „de lux” din perioada regimului comunist a fost cartea. Ea era disputată nu pentru că lumea românească ar fi fost profund preocupată de cultură (deşi o mare parte a intelectualilor şi a oamenilor simpli şi-a găsit refugiul în lectură), ci pentru simplul motiv că era distribuită în deficit. Pe de altă parte, unii dintre clienții librăriilor erau persoane care doar în mod excepțional ar fi cumpărat cărți: gestionari de Aprozar sau Alimentară, milițieni, securişti, frizeri, mecanici auto etc. şi care, în virtutea faptului că „puteau”, acumulau chiar şi produse culturale. Ele erau semnul, mai discret, dar recunoscut public, al reuşitei şi distincției sociale. De la apariția unor romane considerate subversive (cele mai căutate erau cărțile lui Marin Preda, *Delirul* şi *Cel mai iubit dintre pământeni)*, până la publicarea *Istoriei literaturii române* a lui George Călinescu, totul a făcut obiectul unui trafic asemănător cu cel al hranei sau al produselor „de lux” enumerate în această pagină. În plus, ele erau vândute „la pachet” cu alte cărți care zăceau în librării fără cumpărători.

▪ **Care considerați că sunt astăzi produsele care conferă „distincție socială”? Cartea se mai află printre acestea?**

Caricatură de Dan Perjovschi, 2008

▪ **Textele următoare fac referire la ocupații şi meserii în timpul regimului comunist. Alcătuiți o listă cu elemente care justifică, în ochii oamenilor obişnuiți, prestigiul acestora.**

SURSA 13

„Comunismul a dat un sens aparte ideii de reuşită socială. Tot ceea ce era interzis sau dificil de obținut devenea criteriu al reuşitei sociale. Un loc la o cantină, la un restaurant, la un magazin sau proximitatea unor persoane plasate în aceste poziții producea invidie, admirație, pentru că acest lucru era la vedere. Când cineva mergea pe stradă cu o pungă relativ transparentă din care se vedeau portocale, banane, un salam sau altceva se năştea imediat gândul: de unde le are?
Exista chiar şi un banc: un taximetrist aduce acasă un bărbat beat. Nevasta lui îi plăteşte, dându-i un bacşiş care nu l-a mulțumit pe taximetrist. El îi reproşează nevestei, spunându-i că se aştepta la mai mult de la un gestionar. La aceste vorbe, nevasta, amuzată, dar şi amărâtă, îi răspunde:
– Nici vorbă, dom'ne! E inginer. Când se îmbată se dă drept gestionar.
Iată ce visa bietul inginer să fie, pentru a se bucura de puterea şi prestigiul contextual al gestionarului.”

Aurora Liiceanu, „Cotidianul comunist”, în *Viața cotidiană în comunism*, 2004

SURSA 14

„Din colecția de mituri reunite în mitologia comunistă, nici unul nu a beneficiat de un prestigiu mai mare ca *mitul inginerului*. El a concentrat imaginea ideală a intelectualului nou, a omului nou în genere, căci acesta trebuia să fie şi intelectual. Explicația cuprinde două elemente principale.
[…] Meseria de inginer se prezenta ca trăsătura de unire dintre munca fizică şi munca intelectuală. Inginerul este în acelaşi timp un muncitor şi un savant, un muncitor care ştie să întreprindă calcule complicate şi un savant care ştie să pună în mişcare o maşină. Dacă meseria aceasta n-ar fi existat, ar fi inventat-o cu siguranță comunismul. Un muncitor care ajungea la un anume nivel de cultură, devenea aproape obligatoriu inginer. Una dintre marotele comunismului – contrastul dintre munca fizică şi intelectuală şi necesara lichidare a acestuia – îşi găsea astfel soluția definitivă. Muncitorul se înălța fără a-şi trăda clasa, fără să se îndepărteze de producție, de practică, criteriile unice ale adevărului.”

Lucian Boia, *Mitologia ştiințifică a comunismului*, 1999

Priviți caricatura şi rezolvați următoarele cerințe:

- **Identificați elementele simbolice care ilustrează „reuşita socială” în perioada comunistă.**
- **Care este mesajul pe care această imagine îl transmite privitorului de astăzi?**

10 POLITICA EXTERNĂ

10.1. Politica externă a României în timpul lui Gheorghiu-Dej

În memoriile sale, fostul premier britanic, Winston Churchill, reda dialogul său cu Stalin din octombrie 1944 :

> „...Armatele voastre se găsesc în România şi Bulgaria [...] Vom evita să ne ciocnim pentru chestiuni care nu au valoare de sancțiuni. În ceea ce priveşte Marea Britanie şi Rusia, ce ziceți de o prepon-derență de 90% în România pentru dumneavoastră, 90% în Grecia pentru noi şi o egalitate de 50% în Iugoslavia [...] Eu am pus hârtia în fața lui Stalin, căruia i s-a tradus. El s-a oprit un timp lung. Apoi a luat un creion, a trasat o linie groasă în semn de aprobare şi ne-a înapoiat-o".

Reprezintă această întâlnire începutul procesului de sovietizare a României? Se putea opune societatea românească Moscovei? Era Europa capabilă să treacă printr-un nou război?

Constituirea guvernului Groza în martie 1945 a reprezentat începutul unei noi orientări în diplomația românească. Schimbarea a fost făcută treptat, mai ales că, până în noiembrie 1947, Ministerul de Externe a fost condus de Gheorghe Tătărescu, văzut de către occidentali ca un garant al continuității cu vechea direcție interbelică. Imediat după eliberarea sa din funcție şi concomitent cu înlocuirea unor diplomați importanți cu activişti de „origine sănătoasă", politica externă românească devine total pro-moscovită.

Anul 1947 a marcat şi o schimbare radicală a politicii americane în ceea ce priveşte Europa, prin lansarea doctrinei Truman şi a planului Marshall (*sursele 4* şi *5*). Moscova a reacționat însă imediat şi a respins Planul Marshall, impunând aceeaşi linie şi țărilor-satelit, inclusiv României. De acum înainte, URSS îşi va întări controlul asupra acestora, prin rapida implementare a instituțiilor de tip sovietic, încercând astfel o contraofensivă la politica SUA.

Ca alternativă la NATO (*sursa 7*), la 14 mai 1955, statele comuniste (mai puțin Iugoslavia) semnează în capitala Poloniei un pact de alianță militară cunoscut sub numele de Tratatul de la Varşovia (*sursa 8*). Prin crearea acestuia, URSS a obținut un instrument-cheie privind intensificarea integrării țărilor satelit şi menținerea lor sub ascultare.

DICȚIONAR

- **Acordul de procentaj** – Acord încheiat între Stalin şi Churchill, în octombrie 1944, prin care s-a stabilit, procentual, influența sovietică în țările din Europa Centrală şi de Est.
- **Cominform** – Biroul partidelor comuniste şi muncitoreşti cu sediul la Moscova.
- **Război Rece** – starea de neîncredere şi ostilitate reciprocă, între lumea comunistă şi cea occidentală, între 1945 şi 1989.
- **Politica de îndiguire –** doctrina SUA de stăvilire a expansiunii comunismului în lume.

Churchill, **Roosevelt** şi **Stalin** la întâlnirea de la Ialta în 1945

Decesul lui Stalin, în 1953, nu a fost de natură să determine vreo schimbare substanțială în atitudinea liderilor români față de Moscova. Fideli sovieticilor, conducătorii PMR au continuat să scoată în evidență rolul jucat de Kremlin pe scena internațională, cu accent pe tematica Războiului Rece. În 1955, România adera totuşi la Organizația Națiunilor Unite. Implicarea lui Gheorghiu-Dej în evenimentele ulterioare înfrângerii revoluției maghiare din 1956 (facilitarea tranzitului Armatei Roşii spre Ungaria şi reținerea la Snagov a fostului prim-ministru maghiar Imre Nagy) (*sursa 9*) a constituit totuşi un avantaj în vederea retragerii militare sovietice din România. Plecarea Armatei Roşii din România şi apoi a consilierilor sovietici făcea însă parte dintr-un plan mai vast, prin care Moscova înlocuia controlul militar cu pârghii de control politico-economice.

Izbucnirea conflictului sovieto-chinez în 1962, precum şi declanşarea crizei rachetelor din Cuba, au permis autorităților de la Bucureşti o distanțare treptată de Kremlin. Pe măsură ce „schisma" căpăta vizibilitate, diplomația românească şi-a atribuit tot mai pronunțat un rol de mediator între Moscova şi Beijing, fără ca rezultatele să fie însă unele importante.

La presiunea Kremlinului, în 1962, CAER a lansat aşa-numitul Plan Valev (*sursa 12*), care propunea o diviziune a muncii în cadrul blocului socialist, între anumite complexe supranaționale, fie agrare, fie industriale. Punctul culminant al tensionării relației cu URSS l-a reprezentat „Declarația din aprilie 1964" (*sursa 13*) a conducerii PMR, ce a relevat dezacordul evident cu Moscova, pe fondul neacceptării Planului Valev. Devierea PMR de la linia moscovită a reprezentat momentul de debut al comunismului național, care asimila o seamă de valori şi precepte naționaliste, fără a repudia însă, de manieră categorică, internaționalismul proletar. Această nouă linie avea să întărească legitimitatea PMR-ului în rândul populației românești, pe fondul creşterii pretențiilor sale de „patriotism".

SURSA 1

Winston Churchill – discurs la Fulton, Missouri (5 martie 1946) (fragment)**:** „De la Stettin, în Baltica, la Trieste, în Adriatica, o cortină de fier s-a lăsat peste Continent. În spatele acestei linii se află toate capitalele vechilor state din Europa centrală şi răsăriteană. Varşovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Bucureşti şi Sofia, toate aceste oraşe faimoase şi populațiile din jurul lor se află în ceea ce eu trebuie să numesc sfera sovietică; şi toate se află, într-o formă sau alta, nu numai sub influența sovietică, ci şi sub un control foarte strict de la Moscova şi, în multe alte cazuri, în creştere. [...] Partidele comuniste, care erau extrem de modeste în toate aceste state răsăritene ale Europei, au fost aduse la putere în ciuda numărului redus al membrilor lor şi încearcă, prin orice mijloace, să obțină un control totalitar".

Lucian Leuştean, „Câteva documente fundamentale pentru începutul Războiului Rece", în *Analele Ştiințifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi*, Seria Istorie, tomuri XLVIII-XLIX, 2002-2003

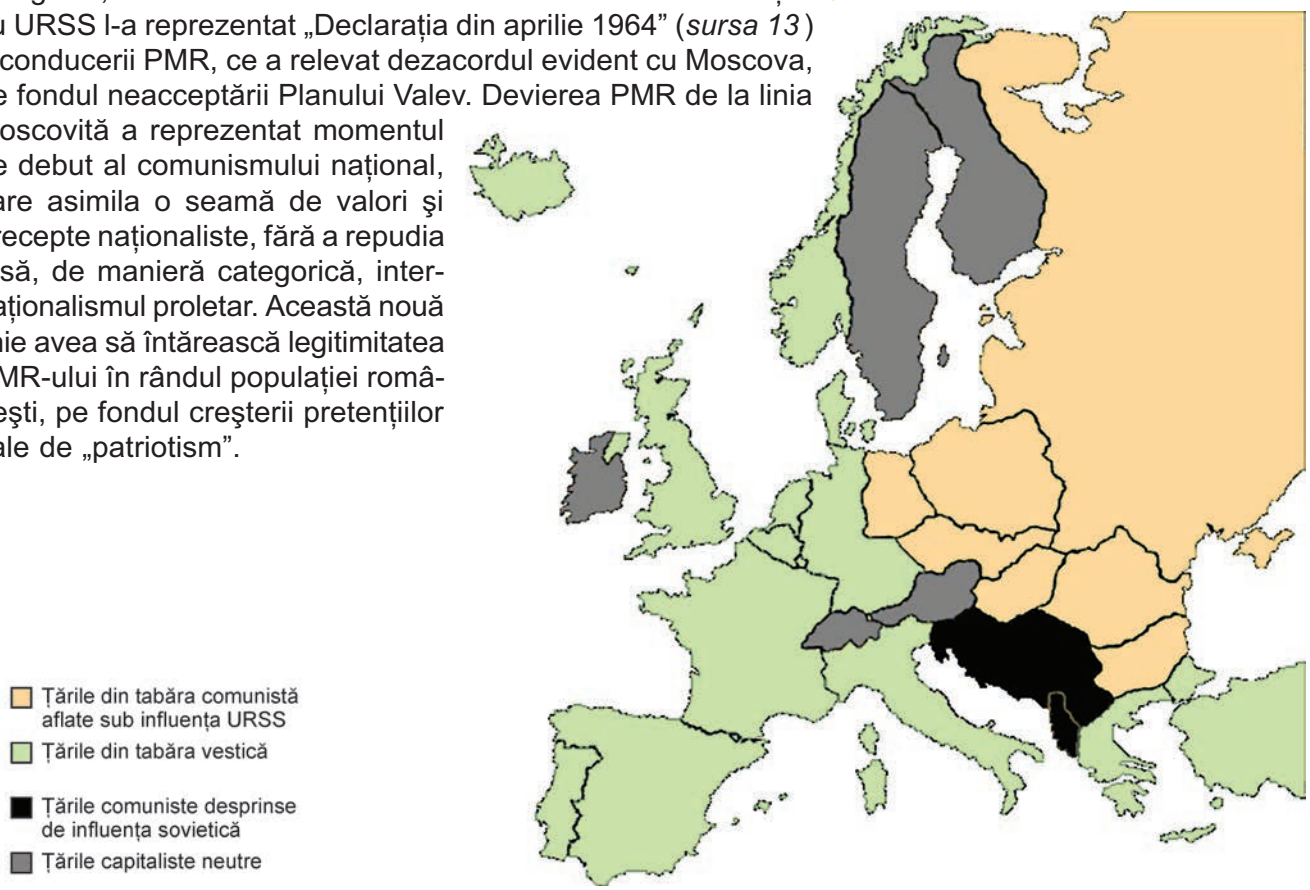
Țările din tabăra comunistă aflate sub influența URSS
Țările din tabăra vestică
Țările comuniste desprinse de influența sovietică
Țările capitaliste neutre

- **Pe baza lecției şi a surselor 1-3, identificați contextul internațional în care comuniştii din România au ajuns la putere.**

SURSA 2

Winston Churchill – discurs la Fulton, Missouri (5 martie 1946) (fragment)**:**
„Atena singură, Grecia cu splendorile sale nemuritoare, este liberă să-şi decidă viitorul în cadrul unor alegeri aflate sub observație britanică, americană şi franceză. Guvernul polonez, dominat de ruşi, a fost încurajat să comită abuzuri enorme şi greşite asupra Germaniei, iar acum are loc expulzarea în masă a milioane de germani, la o scară dureroasă şi de neimaginat. […] Dacă acum guvernul sovietic încearcă, printr-o acțiune separată, să construiască o Germanie procomunistă în zonă, aceasta va cauza noi dificultăți serioase în zonele americană şi britanică şi va da Germaniei învinse posibilitatea de a se oferi la licitație sovieticilor sau democrațiilor occidentale. Oricare ar fi concluziile ce pot fi trase din aceste fapte – şi faptele există –, aceasta cu siguranță nu este Europa Eliberată pe care noi am luptat să o realizăm [...]".

Lucian Leuştean, „Câteva documente fundamentale pentru începutul Războiului Rece", în *Analele Ştiințifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi*, Seria Istorie, tomuri XLVIII-XLIX, 2002-2003

SURSA 3

Replica lui Stalin la discursul lui Churchill:
„Nu trebuie uitate circumstanțele. Nemții au invadat Uniunea Sovietică prin Finlanda, Polonia şi România. Nemții au putut să-şi organizeze invazia prin aceste țări pentru că în acel moment guverne ostile Uniunii Sovietice erau acolo la putere. Ce este atât de surprinzător în faptul că Uniunea Sovietică, dorindu-şi un viitor sigur, încearcă să vadă în aceste țări guverne loiale, prin atitudinea lor, Uniunii Sovietice?".

Ben Walsh, *Modern World History*, 2002

Preşedintele SUA, **Harry Truman** (1884-1972), artizanul „politicii de îndiguire", la masa de lucru din „Biroul oval"

- **Analizați sursele 4-6 şi identificați interesele SUA în sud-estul Europei**
- **De ce credeți că Stalin a impus statelor răsăritene refuzul Planului Marshall? Pentru economia României, acest refuz a fost o măsură benefică?**
- **Aplicarea Planului Marshall şi a Doctrinei Truman au afectat interesele Kremlinului? Cum?**

SURSA 4

Doctrina Truman
(Washington, 12 martie 1947) (fragment)**:**
„Grecia trebuie ajutată, dacă se doreşte ca ea să devină o democrație capabilă să se ajute singură şi să se respecte. Statele Unite trebuie să furnizeze această asistență. [...] Viitorul Turciei ca stat independent şi sănătos din punct de vedere economic este în mod limpede nu mai puțin important pentru popoarele doritoare de pace din lume decât viitorul Greciei. [...] Dacă vom eşua să ajutăm Grecia şi Turcia în acest moment hotărâtor, efectele asupra Occidentului, ca şi cele asupra Orientului vor fi serioase pe termen lung. Trebuie să acționăm imediat şi hotărât! De aceea, rog Congresul să ofere autoritatea de a ajuta Grecia şi Turcia cu suma de 400 milioane $ în perioada de până la 30 iunie 1948".

Lucian Leuştean, *art. cit.*

SURSA 5

Planul Marshall (fragment din discursul secretarului de stat al SUA la Universitatea Harvard, 5 iunie 1947)**:**
„Este logic ca Statele Unite să facă tot ce le stă în putință pentru a ajuta la restaurarea unei sănătăți economice normale în lume, fără de care nu va putea exista stabilitate politică şi nici pace. Politica noastră nu este direcționată împotriva vreunei țări sau doctrine, ci împotriva foamei, sărăciei, disperării şi haosului. Scopul ei trebuie să fie renaşterea în lume a unei economii funcționale, astfel încât să permită apariția condițiilor sociale şi politice în care instituțiile libere pot exista. Asistența noastră, în opinia mea, nu trebuie concepută pe bază fragmentară, în funcție de crizele care apar. Orice asistență pe care guvernul nostru o poate oferi în viitor trebuie să fie o cură, nu un paleativ".

Lucian Leuştean, *art. cit.*

SURSA 6

„Marshall a sugerat că era nevoie de aproape 17 miliarde de dolari pentru a reclădi prosperitatea Europei. «Politica noastră», declara el, «este orientată împotriva foametei, sărăciei, disperării şi haosului». În decembrie 1947, Truman a trimis planul către Congres pentru votare. Pentru scurt timp, Congresul american a refuzat să dea aceşti bani şi mulți americani deveniseră îngrijorați de implicarea lui Truman în afacerile europene. 17 miliarde însemnau totuşi foarte mulți bani."

Ben Walsh, *Modern World History*, 2002

- **Analizați sursele 7 şi 8. Există diferențe de limbaj semnificative?**
- **Realizați un dosar de presă, din cotidienele perioadei, despre crearea acestor alianțe.**
- **Pe baza povestirilor de familie, care credeți că au fost aşteptările populației față de „venirea americanilor”?**
- **Astăzi, NATO are obiective identice ca în urmă cu 50 de ani? Argumentați răspunsul.**

SURSA 7

Tratatul Atlanticului de Nord (fragment)**:**
„Art. 5. Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac îndreptat împotriva tuturor şi, în consecință, sunt de acord ca, dacă are loc un asemenea atac, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă recunoscută prin art. 51 din Carta Națiunilor Unite, va asista Partea sau Părțile atacate, prin efectuarea imediată, individual sau de comun acord cu celelalte părți, a oricărei acțiuni pe care o va considera necesară, inclusiv folosirea forței armate, pentru restabilirea şi menținerea securității zonei nord-atlantice. Orice astfel de atac armat şi toate măsurile adoptate ca rezultat al acestuia vor trebui raportate imediat Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după ce Consiliul de Securitate va adopta măsurile necesare pentru restabilirea şi menținerea păcii şi securității internaționale”.

Manualul NATO, 2001

Citiți sursele 9-11 şi răspundeți la întrebări:

- **Care a fost atitudinea liderilor comunişti Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Emil Bodnăraş cu privire la reprimarea Revoluției maghiare?**
- **Care au fost cauzele retragerii trupelor sovietice de pe teritoriul românesc?**
- **Care credeți că au fost efectele retragerii trupelor sovietice din România pentru politica externă a țării?**
- **În ce măsură contextul internațional era favorabil după retragerea din 1958 unei distanțări a României față de Uniunea Sovietică?**

SURSA 8

Tratatul de la Varşovia (fragment)**:**
„Art. 3. Părțile contractante se vor consulta între ele asupra tuturor problemelor internaționale importante care afectează interesele lor comune, călăuzindu-se după interesele întăririi păcii şi securității internaționale. Ele se vor consulta neîntârziat în interesul asigurării apărării comune şi menținerii păcii şi securității ori de câte ori, după părerea oricăreia dintre ele, se va ivi primejdia unui atac armat împotriva unuia sau mai multor state semnatare ale tratatului...”.
„Art. 7. Părțile contractante se obligă să nu ia parte la nici un fel de coaliții sau alianțe şi să nu încheie nici un fel de acorduri ale căror scopuri ar fi în contradicție cu scopurile prezentului tratat. Părțile contractante declară că obligațiile decurgând din tratatele internaționale în vigoare nu sunt în contradicție cu prevederile prezentului tratat”.

Reuniunea liderilor militari ai Tratatului de la Varşovia

SURSA 9

„România a fost cel mai activ aliat al Uniunii Sovietice în timpul crizei ungare. Sprijinul dat Uniunii Sovietice a trecut dincolo de arena politică, în domeniul asistenței practice şi al încurajărilor deschise. Gheorghiu-Dej şi Bodnăraş au fost primii conducători străini care au vizitat Budapesta după invazia sovietică, iar în comunicatul oficial şi-au exprimat părerea că acțiunea sovietică «era necesară şi corectă». Guvernul român s-a făcut ecoul propagandei sovietice, denunțând «contrarevoluția» ca operă a «fasciştilor reacționari» provocați de «imperialiştii occidentali». Forțelor sovietice li s-au oferit baze suplimentare pe pământ românesc, drumurile au fost lărgite, iar traficul feroviar a fost întrerupt pentru a permite transporturile militare. Satisfacția sovietică față de rolul României în timpul lunilor octombrie şi noiembrie 1956 a fost în avantajul țării doi ani mai târziu, când Hruşciov a hotărât să retragă trupele sovietice.”

Dennis Deletant, „Impactul revoltei maghiare în România”, în *Analele Sighet* nr. 8, Fundația Academia Civică, 2000

SURSA 10

„Convergența intereselor cu Uniunea Sovietică, şi nu doar o obedienţă servilă, a determinat poziția adoptată de Gheorghiu-Dej şi de tovarăşii săi. Aceştia aveau două mari preocupări: o revoltă victorioasă la Budapesta împotriva regimului comunist s-ar fi putut întinde până la comunitatea celor două milioane de maghiari din Transilvania, ceea ce ar fi constituit scânteia unei revolte anticomuniste în România [...]. Temerile lor erau alimentate de participarea studenților şi muncitorilor maghiari la demonstrațiile de la Cluj, de la Timişoara şi din Regiunea Autonomă Maghiară. Hruşciov şi Malenkov au efectuat o vizită secretă la Bucureşti la 1 noiembrie 1956, pentru a discuta criza ungară cu conducătorii români, bulgari şi cehoslovaci şi, potrivit unor rapoarte occidentale, Hruşciov a cerut ca trupele române să fie folosite pentru zdrobirea revoltei de la Budapesta. Gheorghiu-Dej şi Bodnăraş se pare că au replicat că, datorită numărului mare de maghiari din armata română, precum şi simpatiei generale pentru Ungaria, armata nu prezenta suficientă încredere pentru astfel de operațiuni. [...] Un lucru este clar: Gheorghiu-Dej şi Bodnăraş au insistat pentru o intervenție militară fermă împotriva guvernului lui Imre Nagy, iar trupele sovietice, staționate în România, au fost printre primele care au trecut granița ungară la 26 octombrie, pentru a consolida prezența sovietică acolo. Unul dintre principalii sprijinitori, din cadrul Partidului Comunist Roman, ai unei intervenții în Ungaria a fost Emil Bodnăraş. [...] Se pare, de asemenea, că a avut un rol în aranjamentele pentru deținerea lui Imre Nagy în România, întrucât la 21 noiembrie, atât el, cât şi Gheorghiu-Dej, i-au făcut o vizită lui Janos Kadar, noul prim-secretar al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, iar a doua zi Nagy a fost răpit de ofițeri KGB şi a fost transportat cu avionul la Bucureşti, unde i s-a acordat ceea ce ministrul de Externe român, Grigore Preoteasa, numea «azil». De fapt, Nagy a fost deținut împreună cu alți membri ai guvernului său într-un imobil al Securității, într-o localitate din nordul Bucureştiului."

Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, 1997

Premierul maghiar **Matyas Rakosi** (1892-1971) şi **Gheorghe Gheorghiu-Dej**, pe aeroportul Băneasa, cu un an înainte de Revoluția din 1956

Retragerea trupelor sovietice – Galați, 1958

SURSA 11

„Potrivit memoriilor lui Hruşciov, Bodnăraş a fost cel care, în calitate de ministru al Forțelor Armate, a ridicat primul problema retragerii trupelor sovietice din România, în timpul vizitei liderului moscovit din iunie 1955. [...] A sugera o astfel de măsură atât de curând după moartea lui Stalin era un act de extremă cutezanță şi ar fi putut implica, aşa cum scrie Sergiu Verona, «o oarecare clarviziune şi poate chiar un joc politic». Situația internațională din anul 1955 nu-i permitea conducătorului sovietic să reacționeze imediat la această propunere, dar ideea retragerii îi fusese inoculată. [...]

Elementul-cheie de politică externă a fost măsura unilaterală sovietică de a retrage un număr limitat de trupe din întreaga Europă Răsăriteană care, aşa cum spera Hruşciov, ar fi putut provoca un răspuns similar din partea NATO. Nu este nici o coincidență faptul că sovieticii au anunțat retragerea din România la 24 mai 1958, în aceeaşi zi când au fost reduse cu 119.000 de oameni efectivele sovietice din Europa Răsăriteană. Poziția strategică a României, flancată de alte state membre ale Tratatului de la Varşovia, a făcut ca propunerea de retragere a trupelor să nu neliniştească Uniunea Sovietică din punct de vedere al securității, orice temeri legate de calitatea României de a fi un aliat demn de încredere fiind risipite de acțiunile acesteia din timpul revoluției ungare. [...]

Impactul cel mai semnificativ al retragerii sovietice asupra conducerii române a fost unul de natură psihologică. România era încă prinsă în blocul sovietic, bazele navale şi aeriene sovietice rămăseseră pe teritoriul românesc, iar diviziile sovietice din Ucraina de Sud şi de dincolo de Prut, din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, puteau să intre oricând în caz de necesitate. Cu toate acestea, oricare ar fi fost rațiunile sovietice pentru retragere, Gheorghiu-Dej putea s-o privească ca pe o concesie obținută de la sovietici şi, cu încrederea astfel obținută, putea să se angajeze, deşi cu prudență, într-o politică ce plasa România deasupra intereselor sovietice."

Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, 1997

Pe baza surselor 12-14 răspundeți la următoarele întrebări:

- **De ce credeți că România nu a acceptat planul Valev?**
- **La ce stat face referire declarația lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din sursa 13?**
- **De ce credeți că au fost reluate relațiile cu Iugoslavia şi promovată apropierea de China?**
- **Analizați poziția României pe plan extern în primii şi ultimii ani ai regimului Dej. Există diferențe?**

SURSA 12

„În 1964, pe vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, se publica la Moscova «Planul Valev». Valev era un economist agreat la Moscova. Planul detalia transformarea României într-un stat exclusiv orientat spre furnizarea de materii prime şi specializat în agricultură. Aceasta însemna eliminarea industriei de toate tipurile şi integrarea, practic, subordonarea economică a României în sistemul economiei sovietice. Planul a fost respins imediat de regimul comunist de la Bucureşti prin «Declarația din aprilie» (30 aprilie 1964). Această Declarație fixa poziția de independență a României față de tutela Moscovei, dar şi de respingere a unor reforme de destalinizare aplicate nomenclaturii de partid."

Virgiliu Toma, „Războiul Rece şi Cortina de fier – coşmarul țărilor supuse Moscovei", *România liberă*, 14 octombrie 2005

SURSA 13

„Declarația din aprilie 1964":

„Suveranitatea statului socialist presupune ca el să dispună efectiv şi integral de mijloacele îndeplinirii practice a acestor atribuții, deținând în mâinile sale totalitatea pârghiilor de conducere ale vieții economice şi socialiste. Trecerea unor asemenea pârghii în competența unor organe suprastatale sau extrastatale ar transforma suveranitatea într-o noțiune lipsită de conținut [...] Orice ştirbire sau încălcare a lor nu poate decât să creeze surse de neînțelegeri şi disensiuni [...] Sunt afectate relațiile economice, se reduc schimburile comerciale, se înrăutățesc relațiile politice reciproce, se creează o atmosferă de neîncredere şi tensiune între țările respective, ceea ce slăbeşte unitatea şi forța întregului sistem mondial socialist. [...] Nu există şi nu poate exista un partid părinte şi un partid fiu, partide superioare şi partide subordonate, dar există marea familie a partidelor comuniste şi muncitoreşti egale în drepturi, nici un partid nu are şi nu poate avea un loc privilegiat, nu poate impune altor partide linia şi părerile sale. […]

Dată fiind diversitatea condițiilor de construcție socialistă nu există şi nu pot exista tipare sau rețete unice, nimeni nu poate hotărî ce este just şi ce nu pentru alte țări sau partide. Elaborarea, alegerea sau schimbarea formelor şi metodelor construcției socialiste constituie un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui partid socialist […]".

Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaționale, adoptată la Plenara lărgită a CC al PMR din aprilie 1964, 1964

SURSA 14

Vasile Şandru, martor la întrevederea Gheorghe Gheorghiu-Dej – Iosif Broz Tito din 7 septembrie 1964:

„În timpul vizitei sale oficiale în Iugoslavia, în luna noiembrie 1963, Gheorghiu-Dej a evitat orice aprecieri de natură ideologică la adresa socialismului iugoslav, stabilind o relație bună cu Tito. Liderul iugoslav manifesta, de altfel, un respect deosebit față de conducătorul PCR.

În vara anului 1964 (iunie), cei doi lideri s-au văzut din nou: Gheorghiu-Dej l-a invitat pe Tito la o vânătoare în Banat. A fost, de fapt, o substanțială întâlnire de lucru. Conducătorul român l-a informat pe Tito despre «planul Valev» şi reacția PCR de a-l respinge, dată fiind intenția URSS de a-i rezerva României rolul de furnizor de materii prime şi produse agricole neprelucrate. În urma acestor contacte, Tito […] fără ton de reproş, i-a spus liderului român că are «impresia că PCR îi cam mângâie» pe chinezi, susținând necesitatea unei atitudini critice față de «dogmatismul» PC Chinez. Gheorghiu-Dej nu s-a lăsat convins, explicându-i lui Tito poziția principială hotărâtă de conducerea PCR, exprimată în Declarația din aprilie 1964. […] Evoluția evenimentelor a confirmat corectitudinea poziției lui Gheorghiu-Dej. La 14 octombrie 1964, deci după cinci săptămâni […], Hruşciov a fost debarcat. La conducerea PCUS a venit Leonid Brejnev. Relațiile iugoslavo-sovietice au cunoscut o anumită răceală, ca urmare a reînnoirii poziției critice a PCUS față de «revizionismul» iugoslav. În acelaşi timp, conducerea iugoslavă şi-a modificat treptat poziția față de PC Chinez. La începutul anilor '70, relațiile pe linie de stat dintre cele două țări, serios deteriorate în anii anteriori, s-au normalizat. Au contat şi influența şi prestigiul de care se bucura China în rândul mişcării țărilor nealiniate. În final, poziția Iugoslaviei față de China a devenit practic asemănătoare celei a României".

Vasile Şandru, „7 septembrie 1964. Martor la întrevederea Gheorghe Gheorghiu-Dej – Iosif Broz Tito", *Magazin istoric*, nr. 5/1998

Sursa: ANIC

Gheorghe Gheorghiu-Dej şi **Nikita Hruşciov** (1894-1971) în 1960

10.2. Regimul Nicolae Ceauşescu de la disidență la izolare diplomatică

Odată cu venirea la putere a lui Nicolae Ceauşescu, politica de distanțare a Bucureştiului față de linia moscovită este accelerată. Teoria „căii naționale a comunismului românesc" a fost repede îmbrățişată de statele democratice, care aveau interesul de a lărgi breşa României față de Moscova.

Denunțarea de către Bucureşti a invaziei sovietice în Cehoslovacia în 1968 (Primăvara de la Praga) a adus un important capital de imagine Partidului Comunist Român şi liderului său. Ceauşescu a jucat cu mare abilitate cartea antisovietismului şi a politicii de independență şi, prin discursul ținut la 21 august 1968, a fundamentat național-comunismul (*sursele 1* şi *2*).

Noua orientare a României pe scena relațiilor internaționale a fost încurajată de Statele Unite. Prima vizită a unui preşedinte american la Bucureşti, Richard Nixon, în 1969, a avut loc odată cu amplificarea politicii de individualism în cadrul blocului sovietic. Nu întâmplător, România a beneficiat de o serie de favoruri economice, în urma cărora țara era acceptată în GATT şi în FMI, încheind ulterior acordul cu BIRD (*dicționar*).

Relațiile cu statele democratice au fost reflectate şi de vizitele lui Nicolae Ceauşescu la Washington şi Paris, unde, în cadrul întrevederilor cu preşedinții Richard Nixon şi Georges Pompidou a fost subliniat rolul jucat de România pe scena europeană. Semnarea Actului Final de la Helsinki în 1975 (*sursa 3*) a dat populației din România speranțele unei importante liberalizări.

În anii următori, Ceauşescu a urmărit consolidarea poziției sale în arena internațională, prin menținerea relațiilor cu Israelul şi prin reluarea relațiilor diplomatice cu Germania Federală. Niciodată nu s-a pus însă problema părăsirii Tratatului de la Varşovia sau a CAER, aşa cum a fost pusă în timpul evenimentelor de la Budapesta din 1956 sau de la Praga din 1968.

După anul 1980 însă, contactele diplomatice cu lumea occidentală s-au restrâns. Nicolae Ceauşescu a încercat să se implice în rezolvarea tensiunilor dintre Israel şi statele arabe, precum şi în conflictele din Africa, fără prea mare succes însă. Ultimii ani ai regimului comunist s-au caracterizat din punct de vedere diplomatic prin relații cu țări din lumea a treia şi din Liga Arabă, care le-au înlocuit treptat pe cele cu Occidentul.

DICȚIONAR

- **BIRD** – Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare.
- **FMI** – Fondul Monetar Internațional.
- **GATT** – Acordul General pentru Tarife şi Comerț.
- **Glasnost** – tentativă de democratizare în URSS, prin promovarea adevărului despre realitățile sovietice.
- **Perestroika** – încercare de restructurare şi modernizare a sistemului economic din URSS, prin introducerea inițiativei private.

1969 – **Richard Nixon** (1913-1994) la Bucureşti

Venirea lui Mihail Gorbaciov la conducerea URSS a condus la o liberalizare în cadrul regimurilor comuniste şi la o relaxare a relațiilor dintre cele două blocuri separate de Cortina de Fier. Politica de destindere şi dialog promovată de liderii sovietici în relațiile cu statele democratice avea să constituie, de altfel, factorul esențial în prăbuşirea sistemului comunist şi în destrămarea URSS, fapt ce a marcat sfârşitul Războiului Rece. Cu diferite ocazii însă, Ceauşescu a criticat noul curs în orientarea Moscovei, refuzând deschiderea promovată de Gorbaciov. Între timp, politica de „independență" a Bucureştiului căpătase şi accente anti-occidentale, cancelariile vestice pierzându-şi interesul pentru relațiile privilegiate cu România. Ultimii ani ai regimului Ceauşescu s-au caracterizat, pe de o parte, prin izolarea României de către Occident şi, pe de altă parte, prin relațiile dificile cu țările care îmbățişaseră linia gorbacevistă.

Nicolae Ceauşescu, primit cu onoruri de **regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii** (n. 1926) la Londra, în 1978

- **Pe baza surselor 1 şi 2, identificați poziția României față de invazia Cehoslovaciei, în 1968.**
- **Ce se înțelege prin pericolul contrarevoluției în Cehoslovacia?**
- **Acest discurs poate fi considerat o continuare a „Declarației din aprilie 1964"?**
- **Ce beneficii a avut, pe plan internațional, regimul Ceauşescu după anul 1968?**
- **Realizați un portofoliu de istorie orală despre starea de spirit a populației în acele zile.**

SURSA 1

„Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia constituie o mare greşeală şi o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume. După noi, a fost comisă o mare şi tragică eroare, care nu poate decât să aibă urmări grave, pentru soarta unității sistemului socialist, a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaționale. Este de neconceput în lumea de astăzi ca un stat socialist – ca state socialiste – să încalce libertatea şi independența altui stat. Nu există nici o justificare, nu poate fi acceptat nici un motiv pentru a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frate. […] S-a spus că în Cehoslovacia există pericolul contrarevoluției; se vor găsi poate mâine unii care să spună că şi aici, în această adunare, se manifestă tendințe contrarevoluționare."

Nicolae Ceauşescu, Cuvântarea rostită la 21 august 1968

SURSA 2

„Denunțarea invaziei Cehoslovaciei de către Ceauşescu a fost un act de curaj, pentru care el şi țara au câştigat respectul lumii întregi […] Puțini ar fi putut prezice că după trei ani de la triumful său din 1968, Ceauşescu îşi va dezvălui tendințele autocrate, intolerante şi capricioase, care mai târziu vor deveni dominante."

Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, 1997

Nicolae Ceauşescu şi **Alexander Dubček** (1921-1992) la Praga, cu doar câteva zile înainte de ocuparea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varşovia, în august 1968

- **Analizați sursa 3 şi identificați cele mai importante principii ale Actului Final de la Helsinki.**
- **Pe baza lecției şi a surselor 4 şi 5, explicați de ce a dorit Ceauşescu întărirea relațiilor cu Occidentul?**
- **Identificați în sursa 5 motivele acordării şi ridicării Clauzei națiunii celei mai favorizate.**

SURSA 3

Actul Final al Conferinței pentru securitate şi cooperare în Europa, elaborat la Helsinki, 1 august 1975:

„VII. Respectarea drepturilor omului şi libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conştiință, religie sau de convingere.

Statele participante vor respecta drepturile omului si libertățile fundamentale, inclusiv libertatea de gândire, conştiință, religie sau de convingere pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.

Ele vor promova şi încuraja exercitarea efectivă a drepturilor şi libertăților civile, politice, economice, sociale, culturale şi altele care decurg toate din demnitatea inerentă persoanei umane şi sunt esențiale pentru libera şi deplina sa dezvoltare.

În acest cadru, statele participante vor recunoaşte şi respecta libertatea individului de a profesa şi practica, singur sau în comun, religia sau convingerea acționând după imperativele propriei sale conştiințe.

Statele participante pe teritoriul cărora există minorități naționale vor respecta dreptul persoanelor care aparțin acestor minorități la egalitate în fața legii, le vor acorda posibilitatea deplină de a se bucura în mod efectiv de drepturile omului şi libertățile fundamentale şi, în acest mod, vor proteja interesele lor legitime în acest domeniu.

Statele participante recunosc importanța universală a drepturilor omului şi libertăților fundamentale, a căror respectare este un factor esențial al păcii, justiției şi bunăstării necesare pentru a asigura dezvoltarea relațiilor amicale şi a cooperării între ele, ca şi între toate statele.

Ele vor respecta în mod constant aceste drepturi şi libertăți în relațiile lor reciproce şi se vor strădui, individual şi în comun, inclusiv în cooperare cu Națiunile Unite, să promoveze respectarea universală şi efectivă a lor.

Ele confirmă dreptul individului de a cunoaşte drepturile şi îndatoririle sale în acest domeniu şi de a acționa în consecință.

În domeniul drepturilor omului şi libertăților fundamentale, statele participante vor acționa în conformitate cu scopurile şi principiile Cartei Națiunilor Unite şi cu Declarația universală a drepturilor omului. Ele îşi vor îndeplini, de asemenea, obligațiile aşa cum sunt enunțate în declarațiile şi acordurile internaționale în acest domeniu, inclusiv, între altele, pactele internaționale referitoare la drepturile omului, prin care ele ar putea fi legate”.

Buletinul Oficial al României, nr. 92, 13 august 1975

SURSA 4

„În ideologia regimului comunist român s-au amestecat populismul naționalist, demagogia socială şi ataşamentul ferm față de preceptele de bază ale stalinismului. Acest conglomerat era impregnat de o ambiguitate care îşi avea originea în ambiția lui Ceauşescu de a poza într-un diplomat cu vederi largi, imun față de interpretările dogmatice sau sectare ale vieții internaționale. Mai mult, secretarul general a înfruntat Uniunea Sovietică în legătură cu anumite probleme [...], iar părerile sale polemice cu privire la aceste subiecte au fost transformate în doctrină oficială de partid.”

Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, 2005

SURSA 5

„Oficial, «CLAUZA» a părut un semn de prețuire al americanilor pentru suita de «succese» pe care Ceauşescu le înregistrase în culisele unei politici externe foarte inspirate. Obținerea clauzei venea, într-adevăr, în trena unor veritabile victorii în politica externă, adevărate lovituri de maestru date de Ceauşescu. […] Clauză care avea să fie reînnoită an de an. Până în 1988. Atunci când, sub pretextul încălcărilor flagrante şi repetate ale drepturilor omului, «regimul Ceauşescu» nu a mai primit clauza. […] Neoficial, în spatele ridicării clauzei stau mai multe «bile negre» înregistrate de Ceauşescu, dar, de fapt, încasate de poporul român: de la atitudinea obraznică a lui Ceauşescu față de atacarea Libiei prietene de către regimul Reagan până la pariul nebunesc de a-şi plăti datoriile către SUA pe spatele suferințelor şi înfometării sistematice a poporului român. Şi de la dărâmarea satelor şi a bisericilor până la îngrădirea unor drepturi şi înăbuşirea unor revolte. Până la urmă, Ceauşescu a denunțat clauza, înainte de publicarea oficială a hotărârii SUA. Pe 26 februarie 1988, guvernul SUA a anunțat oficial că, începând cu 3 iulie acelaşi an, «va înceta acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate».”

Christian Levant, „Cum a pierdut România clauza”, *Adevărul*, 23 februarie 2008

Semnarea Actului Final de la Helsinki, 1 august 1975

Sursa: ANIC

Citiți sursele 6 şi 7 şi rezolvați sarcinile:

- **Explicați schimbarea atitudinii Occidentului față de Ceauşescu, mai ales după venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov.**
- **Identificați care era poziția lui Ceauşescu față de perestroika. Formulați un punct de vedere cu privire la această poziție.**
- **Realizați o cercetare pe tema „Ce a adus nou în Europa de Est politica lui Mihail Gorbaciov?”.**

SURSA 6

„Ceauşescu a fost încurajat să fie «partenerul indisciplinat» din Tratatul de la Varşovia şi CAER. El a refuzat să participe la mecanismele de integrare militară şi economică a țărilor din blocul sovietic, refuzând «imixitiunea în treburile interne». Fireşte, Occidentul a privit cu aprobare aceste atitudini. Pragmatismul a făcut ca asupra politicii sale interne, din ce în ce mai capturată de cultul personalității şi naționalism extremist, şi care înregistra un eşec economic de proporții, acelaşi Occident să păstreze tăcerea. Dar odată cu apariția lui Mihail Gorbaciov la vârful PCUS, această atitudine complezentă s-a schimbat radical. [...] Rolul lui Ceauşescu scade simțitor. Numărul vizitelor lui în capitalele străine se reduce radical. Cel al vizitelor de grad înalt la București, de asemenea. Mass-media occidentală, favorabilă până la un punct, îşi schimbă tonul. Comparația nu se mai face între obositul şi neostalinistul, coruptul Leonid Brejnev şi mai tânărul Ceauşescu, «liderul unei țări mici care se opune curajos unui gigant amenințător» [...], ci între Ceauşescu, care de 20 de ani se află la putere, neostalinistul, naționalistul, rigidul Ceauşescu şi tânărul, dinamicul, reformatorul Gorbaciov. Ceauşescu îşi pierde toate atuurile, iar Occidentul nu întârzie să îşi manifeste interesul. Ceauşescu este izolat pe plan internațional, suportul pentru atitudinile noncon-formiste scade. Plata datoriei externe, la care se angajase din 1982, nu este menită să încurajeze legăturile economice, atâta vreme cât erau interzise alte credite şi importurile de tehnologie, *know-how*, astfel încât acestea se reduc drastic. [...]

Mihail Gorbaciov vine în vizită oficială în România între 25 şi 27 mai 1987. Este ultima țară din blocul sovietic pe care o vizitează. În cadrul convorbirilor, Ceauşescu pretinde că România nu are nevoie de reformă, pentru că politica sa corespunde intereselor poporului român şi pentru că a introdus reforme încă din anii ’60. Gorbaciov îi spune lui Ceauşescu într-o discuție particulară «Dumneavoastră țineți țara într-o stare de frică, după ce ați izolat-o de lume».”

Stelian Tănase, „Anii comunismului târziu”, în *Sfera Politicii*, nr. 126-127

Sursa: Muzeul Național de Istorie

București, 25 mai 1987 – **Nicolae Ceauşescu** şi **Mihail Gorbaciov** (n. 1931) pe aeroportul Otopeni

SURSA 7

„Gorbaciov, după ce a aplicat şi a eşuat cu perestroika în URSS, s-a gândit că reformele sale nu puteau să funcționeze în Rusia dacă nu erau aplicate şi în celelalte țări ale Pactului de la Varşovia. De fapt, nici măcar el nu ştia foarte bine ce vroia cu perestroika. Ceauşescu a pornit de la ideea că direcția aleasă de Gorbaciov avea să distrugă comunismul. Şi i-a spus acest lucru în față. Şi a avut dreptate. Chiar dacă intențiile lui Gorbaciov nu au fost acestea, până la urmă a reuşit să distrugă comunismul. […] De altfel, noi făcuserăm deja astfel de reforme în anii ’60 şi rezultatele nu fuseseră extraordinare. Deschiderea prea largă a sistemului putea să însemne pierderea controlului. […] Şi mai trebuie ştiut că românii au avut mereu rezerve în privința Rusiei. Deja comunismul fusese impus de forțele sovietice. Existau deci reticențe față de orice model sovietic. În plus, național-comunismul era foarte iubit de români. Totuşi, venirea la putere a lui Gorbaciov a însemnat pentru celelalte țări est-europene un moment de destindere a tensiunii legate de ocupația militară sovietică. Gorbaciov a avut o politică externă foarte inteligentă, care i-a adus susținere în multe țări comuniste. Dar pentru România nu era cazul. Trupele sovietice nu mai erau aici, noi ne eliberaserăm deja într-un fel.”

Interviu cu Ştefan Andrei, aprilie 2002, arhivă personală

Studiu de caz

REPATRIERI CONTRA VALUTĂ

„Pentru noi evreii, germanii şi petrolul sunt cele mai profitabile produse de export”. Aşa estima Nicolae Ceauşescu situaţia comerţului exterior al României după 1975. Numai că petrolul era aproape epuizat. Vânzarea cetăţenilor români, de altă naţionalitate, pe sume consistente, a reprezentat una dintre cele mai cinice acţiuni ale sistemului comunist. Pentru regimul de la Bucureşti plecarea evreilor şi germanilor a reprezentat o problemă complexă, în care conjuctura politică internaţională şi interesele financiare de moment au primat.

Deţinând cea mai numeroasă comunitate evreiască din blocul sovietic, după URSS, România a facilitat, între 1950-1952, emigrarea evreilor, permiţându-se plecarea a aproximativ 100.000 de persoane spre Ţara Sfântă. Tratativele dintre Israel şi România, pentru aprovizionarea celei din urmă cu diverse utilaje, precum şi nevoia crescândă de valută, au influenţat creşterea numărului de vize acordate. Emigrările au avut de la început un caracter politic şi economic, statul român urmărind un câştig material substanţial. Motivaţia economică nu privea numai încasările de valută, ci şi importul preferenţial de tehnologie, procurarea de îngrăşăminte pentru agricultură, construirea unei fabrici de antibiotice şi obţinerea de credite în condiţii preferenţiale.

Odată ajuns la putere, Nicolae Ceauşescu a aplicat politica „evrei contra valută”. Acordurile dintre România şi Israel, purtate prin intermediul serviciilor secrete, umpleau trezoreria statului român, întrucât plăţile erau de cel puţin 2000 $ pentru o persoană, putând ajunge în anumite cazuri până la 50.000 $.

Odată ce dificultăţile economice ale României creşteau, preţul cerut pentru fiecare emigrant evreu se mărea, în funcţie de vârstă, şcolarizare, funcţie deţinută. Aceste sume intrau în diferite conturi secrete ale Securităţii, deschise la bănci din Occident.

Sistemul comunist din România nu şi-a vândut doar evreii. Încurajat de succesul trocului cu Israelul, Nicolae Ceauşescu a iniţiat o operaţiune similară cu etnicii germani, vânzarea lor urmând în linii mari aceleaşi direcţii. România a fost de acord să permită emigrarea anuală a circa 11.000-13.000 de etnici germani în schimbul a aproximativ 4.000--8.000 de mărci germane de persoană. În plus, România primea pentru fiecare 10.000 de etnici germani plecaţi un bonus de 1 milion de mărci germane, dar şi împrumuturi fără dobândă din RFG.

Din 1965, dar mai ales după 1980, taxelor pe cap de persoană emigrată plătite oficial de statul german li s-au adăugat bunuri materiale sau sume de bani plătite de familie pentru a urgenta acordarea vizei de plecare. În încercarea de a stoarce şi mai mulţi bani de la familiile celor care doreau să părăsească România, aflate în RFG, s-a adoptat „Decretul privind obligaţiile persoanelor care cer şi li se aprobă să se stabilească definitiv în străinătate de a plăti integral datoriile pe care le au faţă de stat...” Sumele exorbitante cerute prin aplicarea acestui decret au provocat proteste internaţionale, astfel încât s-a renunţat la unele dintre plăţile cerute. Potrivit unor calcule, în perioada lui Nicolae Ceauşescu au fost plătite, pentru persoanele emigrate în RFG, taxe totalizând aproape 1,5 miliarde mărci germane, la care s-au adăugat taxele de şcolarizare, consulare, precum şi mita acordată ofiţerilor superiori din Securitate pentru accelerarea acordării vizelor.

Sursa: ANIC

Ministrul de externe **Corneliu Mănescu** (1916-2000) şi cancelarul german **Willy Brandt** (1913-1993)

- **Formulați un punct de vedere despre atitudinea României, Israelului şi a Germaniei federale față de chestiunea emigrării etnicilor evrei şi germani.**
- **Realizați un portofoliu de istorie orală referitor la modalitatea de obținere a paşaportului de către cetățenii români în perioada Ceauşescu.**

SURSA 8

„Deşi inițial Dej dăduse ordine prin care interzicea comerțul efectiv cu ființe umane, încasările din astfel de vânzări mergeau strună şi profiturile se tot acumulau în Trezoreria română. Alexandru Drăghici, fost membru al Biroului Politic şi ministru de Interne, a declarat în 1969, în timpul unei anchete privind activitatea biroului său: «În momentul în care am plecat de la Ministerul de Interne am vărsat în cont la Banca de Stat 6.250.000 dolari de la cei care plecau afară şi plăteau în valută. […] În perioada trocului, Israelul depunea anual anumite sume de bani în conturile guvernului român în schimbul emigrării. La începutul anilor '60, moment în care exporturile României către Israel erau mai mici decât exporturile Israelului în România, banii gheață plătiți de Israel erau folosiți pentru a echilibra balanța comercială dintre cele două țări. […]»
În 1961, 12.150 de persoane au primit permisiunea de a emigra în Israel. Tot în 1961, România a exportat în Israel bunuri evaluate la 1 milion de dolari şi a importat altele în valoare de 2,2 milioane de dolari. «Balanța de plăți se considera însă echilibrată, socotindu-se şi suma de peste un milion de dolari existentă la 31 decembrie în Banca Israelului în favoarea RPR. Suma provine din încasări necomerciale, legate de unele cheltuieli cu cei ce pleacă în Israel.» [...] Vânzarea de evrei români era de-acum integrată în balanța comercială dintre cele două țări."

Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor*, 2005

SURSA 9

„Este adevărat, a fost Alia (plecarea evreilor în Israel) şi înainte de 1975. Au plecat în cei 30 de ani, înainte de 1975, sute de mii de evrei, dar cu multe şi chinuitoare greutăți.
Numeroşi solicitanți de paşapoarte îşi pierdeau serviciul şi nici nu li se aproba plecarea. Era deci un risc să te înregistrezi pentru plecare. Puteai rămâne muritor de foame, copiii să fie eliminați din universități şi până la urmă nici să nu poți pleca.
Acordarea clauzei cu sprijinul nostru a dus la înlăturarea acestor piedici şi de atunci fiecare evreu care voia să plece nu întâmpina nici o piedică la obținerea paşaportului. Acordarea clauzei ne-a uşurat în acelaşi timp marea acțiune de ajutorare pentru evreii săraci, bătrâni, bolnavi din România."

Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole*, 1991

Sursa: www.agonia.ro

Dr. **Moses Rosen** (1912-1994), şef-rabin al cultului mozaic între 1948 şi 1994, „un evreu pentru comunişti, un comunist pentru evrei"

SURSA 10

„Adevărul este că un borcan de dulceață de prune românească se putea cumpăra din Israel la prețul unui borcan gol. Guvernul israelian dădea uneori instrucțiuni întreprinderilor să facă afaceri cu România, chiar dacă era neprofitabil. Să luăm, de exemplu, cazul negocierilor dintre firma română de comerț exterior Industrial Export şi compania israeliană de transport ZIM. ZIM avea nevoie de patru nave maritime de marfă. După cum relatează ambasadorul român V. Georgescu, directorul de la ZIM i-a mărturisit că primise instrucțiuni de la guvernul țării sale să nu cumpere nave de la companiile iugoslave sau norvegiene care ofereau un preț mai mic. Cargoboturile trebuiau cumpărate din România, deoarece existau interese speciale, mai importante decât cele economice."

Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor*, 2005

SURSA 11

„Minoritatea evreiască din România s-a redus drastic în urma emigrării. Până în 1988, populația de evrei rămasă în țară scăzuse la aproximativ 23.000, dintre care jumătate aveau 65 de ani sau mai mult. Autoritățile române ajunseseră să improvizeze găsirea de candidați evrei la emigrare pentru a-şi îndeplini cota. În 1989, Ceauşescu a ordonat CIE să permită şi persoanelor de etnie română căsătorite cu evrei sau cu evreice să plece în Israel, cerând sume mai mari de persoană. […] În acel an, 941 de evrei români au plecat în Israel, iar Banca Leumi a depus 2,2 milioane de dolari în trei rate în contul TN-75 controlat de Ceauşescu şi în contul AA al Securității."

Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor*, 2005

11 REZISTENȚĂ şI DISIDENȚĂ ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST

11.1. Rezistența armată anticomunistă (1944 – începutul anilor ’60)

Probabil că voi percepeți perioada comunistă ca fiind, în cea mai mare parte, una a adeziunilor şi a laşităților generalizate. Ați ştiut până acum că în anii ’40-’60 au existat totuşi oameni care au îndrăznit să spună „Nu!” regimului comunist? Opoziția lor deschisă față de regimul totalitar a făcut ca partizanii anticomunişti să nu-şi găsească locul în manualele de istorie decât după 1989, aşa că bunicii şi părinții voştri nu au putut învăța la şcoală despre rezistența armată anticomunistă. Voi aveți acum posibilitatea să învățați despre ceea ce, multă vreme, copiii nu au putut afla în România.

Rezistența armată anticomunistă s-a manifestat în România între anii 1944-începutul anilor 1960, însă cu maximă intensitate până la începutul anilor ’50. Începută în ultimul an al celui de-al doilea război mondial ca o luptă contra ocupației sovietice – fenomenul a fost cunoscut în diverse țări din estul Europei – rezistența s-a transformat repede şi a continuat mai bine de un deceniu şi jumătate ca o luptă împotriva regimului de inspirație sovietică de la Bucureşti.

Între anii 1944-1947 au existat mai multe grupuri înarmate. Cele mai importante şi mai cunoscute s-au dovedit organizațiile „T”, inițiată de Remus Țețu, „Tinerimea Liberă”, condusă de Mircea Ştefanovici, „Haiducii lui Avram Iancu – Divizia Sumanelor Negre”, inițiată de Gavrilă Olteanu, „Mişcarea Națională de Rezistență”, având-l în frunte pe generalul Aurel Aldea etc. Distruse de sovietici şi de comunişti, aceste organizații aveau să lase locul în perioada următoare unor grupuri de gherilă propriu-zisă, care au activat după anul 1948 mai ales în regiunile montane şi împădurite ale țării, unde condițiile geografice pentru rezistență erau în mod evident favorabile. Pe aproape întreg teritoriul României, s-au evidențiat numeroase grupuri, printre care cele conduse de Gavril Vatamaniuc şi Vasile Motrescu în Bucovina, locotenent-colonelul Ion Uță în Banat, maiorul Nicolae Dabija şi Theodor Şuşman în Munții Apuseni, Nicolae Pop şi Atanasie Oniga în Munții Țibleşului,

SURSA 1

Discursul ținut de Ion Gavrilă la cabana Bâlea Cascadă, în fața unor excursioniști, 17 august 1952:
„Spuneți, vă rog, oamenilor din țară că mai există un colț din regatul României care nu şi-a plecat capul înaintea comuniştilor. Şi-atâta timp cât ne vor sta capetele pe umeri, acest colț de țară va fi liber. Spuneți-le să-şi păstreze încrederea că într-o zi toată România va fi liberă. Rugați-vă să vă ajute şi să ne ajute Dumnezeu”.

Ion Gavrilă-Ogoranu, *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc. Din rezistența anticomunistă în Munții Făgăraş*, vol. I, 1993

Generalul **Aurel Aldea** (1887-1949), lider al organizației „Mişcarea Națională de Rezistență”, a fost arestat şi condamnat de comunişti, murind în Penitenciarul Aiud

Gavril Vatamaniuc (n. 1926), lider al unui grup de rezistență din Bucovina, a supraviețuit anchetelor, detenției şi prăbuşirii comunismului

locotenent-colonelul Gheorghe Arsenescu, locotenentul Toma Arnăuțoiu şi grupul Ion Gavrilă-Ogoranu în Munții Făgăraş etc. Momentul de vârf al rezistenței armate a fost atins la sfârşitul anilor ’40 şi începutul anilor ’50. Ultimele grupuri constituite – aflate însă de câțiva ani în pasivitate – au fost lichidate în 1957-1958, iar ultimii partizani-fugari izolați au fost anihilați la începutul anilor ’60.

În rezistență s-au implicat deopotrivă oameni care făcuseră parte din diferite partide politice, precum şi oameni fără apartenență politică, cei din urmă fiind în majoritate. Conducătorii grupurilor de rezistență au avut în general un capital simbolic în regiunile în care au acționat, nu însă la nivelul întregii țări. Nu a existat un centru de comandă, cu toate că s-au făcut încercări în vederea constituirii unor comandamente care să coordoneze acțiunile rezistenței. Grupurile de rezistență au încercat să supraviețuiască până la apariția unui context favorabil înlăturării sistemului comunist, existând speranța că va începe un război între occidentali şi sovietici, iar aceştia din urmă vor fi alungați din România. Mitul salvaționist „Vin americanii!” a fost răspândit în România anilor ’40-’50, întreținând speranțele (sau iluziile) unei părți, se pare, destul de extinse a populației.

Membrii grupurilor anticomuniste de rezistență au fost etichetați de către PCR şi Securitate drept „bandiți”, „reacționari”, „legionari”, „duşmani ai poporului”, „agenți ai imperialismului” ş.a.m.d., în vreme ce ei s-au considerat partizani sau luptători anticomunişti. Numărul partizanilor nu a fost niciodată prea ridicat, iar resursele de care au dispus aceştia au fost şi ele reduse: arme uşoare, mai ales din cele rămase din timpul celui de-al doilea război mondial, echipament improvizat, alimente şi medicamente oferite de localnici. Ajutorul acordat partizanilor a venit de la o parte a populației care locuia în aşezările din zonele montane, mai ales din partea membrilor familiei, a prietenilor şi a unor oameni care aveau simpatii politice, iar în unele locuri şi convingeri religioase asemănătoare. Acțiunile contra partizanilor au fost duse de Securitate şi Miliție, ajutate de largi rețele de informatori. În cele din urmă, după confruntări armate, după distrugerea rețelelor de sprijin, grupurile de partizani au fost anihilate. Numeroşi partizani au fost ucişi în luptă, alții au ajuns în fața tribunalelor militare care i-au condamnat la moarte sau la ani grei de închisoare, la fel cum s-a întâmplat şi cu mulți dintre susținătorii lor.

Lucreția Jurj (1928-2004) a luptat timp de patru ani în rezistența armată din Munții Apuseni, făcând parte din grupul Şuşman. Aici este înfățişată imediat după capturare, în anul 1954. A fost eliberată după zece ani de detenție, bolnavă de tuberculoză.

Maiorul **Nicolae Dabija** (1907-1949) şi locotenent-colonel **Gheorghe Arsenescu** (1907-1962), lideri ai unor grupuri de rezistență din Munții Apuseni, respectiv Munții Făgăraş

Analizați sursele 2-6 și răspundeți la întrebări:

- **Care erau scopurile și speranțele acțiunilor partizanilor?**
- **Cum trăiau luptătorii anticomuniști în clandestinitate, îndeosebi în munți?**

SURSA 2

Cele 30 de principii ale Organizației „T”, 1945 (fragmente)**:**

„1. «T» este o organizație politică. 2. «T» are un caracter naționalist. 3. «T» vede în rege simbolul națiunii. 4. «T» are ca fundament ideologic liberalismul social. 5. «T» luptă pentru libertatea omului și a societății în care acesta trăiește. [...] 9. «T» propovăduiește o concepție socială: ridicarea omului la [un] nivel cultural și un standard de viață cât mai înalt și nu socialismul, care vizează coborârea tuturor la un nivel atât de jos încât să nu mai poată înțelege tragedia unei atari vieți. 10. «T» apără familia. 11. «T» garantează proprietatea. 12. «T» respinge inegalitățile sociale. 13. «T» respinge intoleranța religioasă. 14. «T» sprijină formarea unui stat iudeu. [...] 19. «T» nu recunoaște regimurile ajunse la putere pe alte căi decât votul universal și secret; le socotește pe acestea ca instaurate prin fraudă publică. [...] 21. «T» nu este o organizație teroristă. [...] 24. «T» luptă pentru libertate, fără să fie anarhistă. 25. «T» nu este, nici prin idei, nici prin metode [pentru] revoluție, ci [pentru] evoluție. [...] 27. «T» are un singur dușman: autoritarismul dictatorial și despotic, orice haină ar îmbrăca și ori de unde ar veni. [...] 30. «T» luptă pentru o Românie constituțională, social-liberală și naționalistă”.

Petre Țurlea, *Procesul organizației „T”*, 2000

Sursa: CNSAS

Grup de partizani anticomuniști din comuna Bârseşti, Munții Vrancei, care, în iulie 1950, au înlăturat, pentru scurt timp, administrația comunistă din localitatea lor.

SURSA 3

Mărturia lui Gavril Vatamaniuc despre scopul și speranțele partizanilor:

„Eram conștienți că forțele noastre erau prea slabe pentru a putea înlătura regimul instaurat de sovietici. Era o disproporție uriașă de forțe în defavoarea noastră. Scopul nostru era de a întreține vie flacăra speranței în rândurile maselor de țărani exploatați și batjocoriți de comuniști, speranța în izbăvirea României prin venirea americanilor pe care-i așteptam ca eliberatori. Declanșarea războiului între americani și sovietici era momentul potrivit pentru a trece cu adevărat la acțiune. Aveam sute de sprijinitori care abia așteptau acest moment pentru a ni se alătura. Unii dintre aceștia aveau și arme, pe care le țineau ascunse, în acest scop. Abia atunci urma să înceapă adevăratul război de partizani”.

Adrian Brișcă, „O zi din viața unui partizan. Documente...”, în *Arhivele Totalitarismului*, VI, nr. 3/1995

SURSA 4

Mărturia Lucreției Jurj-Costescu despre viața partizanilor:

„A fost o viață care nu se poate imagina […] Trebuie să fii tare și să ai credință foarte adâncă în suflet ca să duci crucea pe care am dus-o noi acolo. [...] Eram și supărați de multe ori… Mai plângeam… Mai ales Șușman bătrânu’. A avut o familie așa de frumoasă, gospodărie și s-a ras de pe fața pământului: soția i-a murit, pă copii i-o trimis cu domiciliu obligatoriu, când i-o murit soția nu s-a putut duce la înmormântare”.

Octavian Coman, „Trebuie să ai curaj, trebuie să spui nu”, *Memoria*, nr. 49, 4/2004

SURSA 5

Mărturia lui Ion Sculici, zis Micșoni, despre suferința celor din rezistență:

„A fost atâta suferință că nu poate fi spus[ă] în cuvinte. Chiar dacă am povesti nu ne-ar crede nimeni pentru că oamenii nu înțeleg suferința decât dacă o trăiesc pe pielea lor. Dacă am povesti tot ce ni s-a întâmplat s-ar putea scrie trei Evanghelii. Dar pe cine mai interesează să mai vorbești despre suferință?”.

Ion-Traian Ștefan, „Mercina – satul arestat”, *Analele Sighet*, vol. 9, 2001

SURSA 6

Ion Mâț, zis „Haiducul”, despre adăposturile de iarnă ale partizanilor din Munții Țibleșului:

Arăta „[c]a un bârlog încăpător, săpat în pământ, acoperit cu lobe din lemn de fag, peste care am pus pământ, peste pământ frunze și am plantat boscheți. Era imposibil să fie descoperit, doar dacă cineva venea și dădea cu nasul în ușa bordeiului […] Înăuntru, buncărul era podit, tot cu lobe, peste care am pus cetină de brad, iar peste cetină piei de oaie. Dormeam [partizanii] așezați pe două rânduri”.

Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită*, 1993

Citiți sursele 7-8 şi rezolvați sarcinile:

- **Care au fost forțele implicate în lupta împotriva rezistenței armate anticomuniste şi cum s-au comportat acestea cu partizanii capturați?**
- **Sesizați diferențe între limbajul documentelor întocmite de Securitate şi mărturiile care provin de la foştii partizani?**
- **După citirea sursei 7, cine credeți că a avut o atitudine demnă, securiştii – aşa cum se menționează în document – sau partizanii? Motivați răspunsul.**

Simbol al rezistenței armate din Munții Făgăraş, **Elisabeta Rizea** (1912-2003) a fost o susținătoare a grupului Arsenescu-Arnăuțoiu. A fost arestată şi torturată de Securitate în nenumărate rânduri, dar, cu toate acestea, nu i-a trădat pe partizani. A făcut 12 ani de închisoare, iar, după decembrie 1989, a depus mărturie despre istoria rezistenței din Munții Făgăraş, pentru prima dată în serialul documentar *Memorialul Durerii*.

Sursa: IICCR

SURSA 7

Raport al Securității privind execuția condamnaților la moarte din grupul maiorului Nicolae Dabija, Sibiu, 28 octombrie 1949:

„Raportăm că în dimineața zilei de 28 octombrie 1949, în urma respingerii cererilor de grațiere a celor 7 condamnați la moarte din lotul Dabija şi anume: Dabija Nicolae, Onea Titus, Scridon Ioan, Opriță Gheorghe, Mihălțan Traian, Rațiu Augustin şi Bolfea Silvestru. Susnumiții au fost ridicați din Penitenciar[ul Sibiu] la orele 4,30 fără a li se spune motivul şi au fost transportați de organele noastre [ale Securității] la locul execuției. La orele 5, au fost aşezați în linie condamnații Dabija Nicolae şi Scridon Ioan, cărora li s-a citit degradarea, primul din gradul de Maior de rezervă, iar al doilea din gradul de Plutonier de rezervă. După aceea au fost aşezați în linie [...] au fost legați la ochi, în care moment Dabija s-a exprimat că el nu vrea să fie legat la ochi, fără a i se îndeplini această dorință. Au fost aşezați pe locul execuției şi, înainte de deschiderea focului, condamnații au început pe rând să-şi manifeste anumite exprimări astfel: Mihălțan Traian a spus: «Cu aceeaşi monedă vă vom plăti!»; Bolfea Silvestru a spus: «Doamne ajută!»; iar Dabija Nicolae a strigat: «Trăiască România!».

A urmat apoi împuşcarea lor [...] Plutonul de execuție s-a comportat conform instrucțiunilor primite de la comandantul de pluton care, după execuție, a spus ostaşilor: «Tovarăşi, ne-am îndeplinit datoria față de clasa muncitoare». Cadavrele celor 7 au fost transportate de la locul execuției şi au fost îngropate de către organele de Securitate sub supravegherea noastră directă".

***, „Grupul de rezistență «maior Nicolae Dabija»", în *Memoria*, nr. 13/1995

SURSA 8

Torturile aplicate susținătorilor partizanilor de către Securitate:

„Când m-a bătut cel mai rău Cârnu [un securist], m-a dus la miliție [în Nucşoara, județul Muscel], într-o cameră. A tras o masă. Avea un cârlig mare la mijloc acolo. [...] Miliția era ținută în casele lui Arnăuțoiu. Şi a tras Cârnu un scaun lângă masă, m-a legat cu mâinile la spate după spătar, cu frânghie, aşa, după aia a suit scaunul pe alt scaun şi, aveam coadă, [...] şi a urcat scaunele pe masă şi mi-a legat coada acolo sus în cârlig. Şi era un lanț şi a băgat lanțul aici, după frânghie, cum eram legată la mâini. Şi mi-a fost frică [...], că atunci eram şi eu grăsuță, nu prea tare [...], şi stam şi țineam şi spuneam – domnule, împuşcați-mă, tăiați-mi capu', scoateți-mi ochii, tăiați-mi limba, nu ştiu de ei [de partizani, nota noastră], nu mă întrebați, că nu ştiu! Nu mă chinuiți, nu mă lăsați fără mâini, mai bine împuşcați-mă! [...] Când m-a urcat de tot acolo, mi-a dat drumu' la coadă, mi-a dezlegat păru' şi m-a lăsat numa-n mâni. Da' păr tot nu am... şi după aia [...], m-a dat jos, m-a dezlegat la mâni, era o căldare de apă pă sobă acolo şi a muiat un sac în apă, l-a stors, mi-a luat fota aia după mine şi-a pus sacu aşa, peste mine. Şi a băgat pă mâna dreaptă un d-ăla dă cauciuc, aşa, cu şnur. [...] şi m-a făcut toată numai dungi groase cât mâna. [...] Ce să fac? Am răbdat. Am răbdat".

Povestea Elisabetei Rizea din Nucşoara. Mărturia lui Cornel Drăgoi, culese şi editate de Irina Nicolau şi Theodor Nițu, prefață de Gabriel Liiceanu, 1993

Sursa: CNSAS

1958 – Cadavrele carbonizate ale fraților **Avisalon** (1928-1958) şi **Toader Şuşman** (1923-1958), fotografiate de Securitate. Tatăl lor, **Teodor Şuşman** (1895-1951), murise cu şapte ani înainte, în Munții Apuseni.

Studiu de caz

VASILE MOTRESCU şI REZISTENȚA ARMATĂ ANTICOMUNISTĂ DIN BUCOVINA

La sfârşitul anului 1944, la numai 24 de ani, Vasile Motrescu – un tânăr țăran din comuna Vicovu de Jos, județul Suceava – se alătură partizanilor din pădurile din zona Rădăuțiului pentru a lupta împotriva invaziei sovietice şi a comunismului. Timp de 14 ani avea să participe la numeroase acțiuni împotriva autorităților şi să trimită sistematic scrisori Miliției şi Securității, în care denunța neajunsurile şi nedreptățile trăite de țăranii din Bucovina din cauza colectivizării. În ianuarie 1958 va fi însă prins de Securitate şi executat, la vârsta de 38 de ani.

SURSA 9

Crâmpei din viața lui Vasile Motrescu, conform propriului jurnal:

„3 aprilie 1953 (Vinerea Paştilor): Amărât şi plin de gânduri am petrecut şi această zi, de cum m-am sculat am ieşit la soare şi citesc în Biblie şi mă gândesc că vin Sfintele Paşti şi sunt aicilea. Paşti petrecut în necaz. Sunt disperat şi fără nici o nădejde şi eu în mila Domnului, până se va îndura Dumnezeu şi mă va strânge de pe pământul celor vii. Stau la soare şi mă gândesc la cei dragi de acasă, cum de Paşti orice suflet cât de sărac şi tot se bucură cel puțin de libertate şi e la un loc cu toți oamenii. Numai eu stau pe Rustii [pustii] şi îmi plâng păcatele singur şi fără nici o mângâiere, flămând, trist, deznădăjduit, cu mintea încordată, acuzând şi iertând tov. de viață şi pe toți vrăjmaşii sufletului meu. Cât necaz, câtă trudă, durere, suferință, oboseală şi gânduri fără nici un rost am întâmpinat într-aceşti 4 ani de prigoană, temniță şi captivitate, trupul meu istovit şi mintea mea istovită [...]. În vârful Gruetului, pe un fag am găsit scris numele meu, încă din 1944 toamna de când stam fugar pe aceste meleaguri de frica ruşilor şi atunci am trăit tot greu, dar nu ca acum. Atunci eram prigonit de ruşi, acum sunt de frații mei, de români [...]”.

„4 aprilie 1953: M-am sculat de dimineață şi mi-am făcut mâncare, am mâncat şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, am pornit spre sat […] De la Sleagan la Leon am venit prin Altonca Pataieta şi în cot la Petrea lui Anton stau şi scriu aceste rânduri uitându-mă pe țarina dezbrăcată de zăpadă, trist, amărât dau târcoale afară pe marginea satului, aşteptând să vină întunericul să mă duc să găsesc o bucată de pască şi un ou roşu şi tot noaptea să mă întorc înapoi şi să le mănânc cu lacrimi în văgăunile munților, acestea sunt Paştile anului 1953, al cincilea Paşti petrecut în prigoană. [...]
Dar totuşi mă simt fericit când mă gândesc la cei de prin temnițe căci mulți ar dori să aibă fericirea aceasta cu toate că eu nu o doresc nici vrăjmaşilor mei.”

Jurnale din rezistența anticomunistă. Vasile Motrescu, Mircea Dobre, 1952-1953, 2006

Sursa: CNSAS

Vasile Motrescu (1920-1958), fotografiat de Securitate în adăpostul său în momentul capturării

SURSA 10

Un partizan înaintea morții (scrisoarea lui George Ungureanu către Sofia-Silvia Chirilă [Motrescu]):
În 1958, Vasile Motrescu se afla în celula „zero” de la penitenciarul Botoşani, iar un coleg de detenție i-a observat comportamentul: „[M]ereu se ducea într-un colț al celulei şi se ruga, plângând, în genunchi. Avea mustrări de conştiință că atrăsese după el, în închisoare, zeci de oameni nevinovați, printre care pe mama şi pe tatăl lui, pe cei trei frați ai săi, precum şi pe soția sa pe care o auzea plângând, într-o celulă alăturată. Se gândea la copiii lui şi se întreba ce veți fi făcând fără mamă şi fără tată, printre străini […] Cât am stat cu el, n-a mâncat altceva decât surogatul de cafea, fără pâine. Mâncarea lui mi-o dădea mie: «Pentru ce să mănânc, pentru viermi? Mie nu-mi mai trebuie nimic!»”. Ultima dorință exprimată de Motrescu a fost să fie înmormântat în comuna sa natală, Vicovu de Jos, iar copiii săi, Sofia şi George, să aibă *Biblia* în casă.

Adrian Brişcă, „O zi din viața unui partizan. Documente...”, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 3/1995

- **Dacă în localitatea voastră mai sunt în viață foşti partizani sau susținători ai acestora, încercați să realizați un interviu cu unul dintre ei şi apoi să-i prezentați mărturia în fața colegilor.**
- **Credeți că lupta partizanilor a avut un sens?**

11.2. Disidența (anii ’70-’80)

În afara rezistenței armate din anii ’40-’50, au existat şi alte forme de opoziție care au evitat deliberat să atace elementele constitutive ale regimului comunist, unii oameni exprimându-şi totuşi protestele față de abuzurile acestuia. Disidența (*dicționar*) a constituit o opoziție în interiorul sistemului comunist în vederea transformării acestuia, folosind orice pârghie juridică posibilă pentru a obține slăbirea de către partidul-stat a controlului asupra cetățenilor. A fost vorba de aplicarea aşa-numitei „tactici legaliste”. De pildă, Constituția României, care includea unele principii moderne – libertatea cuvântului, dreptul de asociere etc. –, a fost invocată de disidenți, cerându-se punerea în practică a prevederilor ei.

Spre deosebire de alte țări din regiune, în România, disidența a fost redusă, pe de o parte din cauza lipsei unei tradiții civice, iar pe de altă parte din cauza cooptării masive a intelectualității de către partidul-stat. Momentul fondator şi totodată cel mai important al disidenței româneşti este considerat cel al „Mişcării Goma”. Inițiată şi coagulată în jurul scriitorului Paul Goma, această mişcare s-a manifestat în 1977. Spre deosebire de alte fenomene asemănătoare din țările central-europene, „Mişcarea Goma” (*studiul de caz*) a fost înăbuşită foarte repede, prin emigrarea forțată a liderului. Un alt grup organizat de contestatari a activat la sfârşitul anilor ’70. Comitetul Creştin Român pentru Apărarea Libertății Religioase şi de Conştiință (ALRC) a fost inițiat în 1978 de pastorul baptist Pavel Nicolescu şi milita pentru libertatea religioasă (*sursa 4*).

La sfârşitul anilor ’70 şi în anii ’80, împotriva regimului comunist s-au manifestat în mod individual diverse persoane. Chiar dacă nu au putut coagula în jurul lor grupuri semnificative de oameni, disidenții au reuşit să obțină notorietatea atât de necesară deopotrivă pentru diseminarea ideilor şi acțiunilor lor, cât şi pentru propria protecție. În afară de cei amintiți mai sus, cele mai importante voci ale disidenței individuale au fost: filologul Doina Cornea, matematicianul Mihai Botez, istoricul Vlad Georgescu, preotul ortodox

Sursa: Academia Civică

Doina Cornea (n. 1929), figură emblematică a disidenței româneşti din anii ’80

DICȚIONAR

Disident – persoană integrată într-un sistem politic, care la un moment dat îşi declară dezacordul față de fundamentele ideologice sau față de practicile acelui sistem. Exprimarea publică a acestei poziții, şi nu doar într-un spațiu privat restrâns, constituie o condiție esențială a statutului de disident.

SURSA 1

Scrisoare deschisă a lui Dorin Tudoran către Nicolae Ceauşescu, 1 august 1984:

„Ca scriitor, cetățean şi părinte m-am convins definitiv că între credințele mele cele mai profunde despre Om şi Drepturile sale inalienabile, Libertate şi Democrație, Dialog şi Opinie, Cinste şi Echitate, Cultură şi Educație, Patriotism şi Sacrificiu etc. şi realitățile româneşti de azi există o prăpastie de netrecut. Ani la rând, am luptat din greu cu mine însumi spre a găsi o soluție, o cale onorabilă de a mă adapta unui climat străin convingerilor mele, fără a leza fundamental aceste credințe. Inutil. Ceea ce nu înțeleg şi nu pot accepta în aceste realități mi-a devenit din ce în ce mai străin”.

Dorin Tudoran, *Kakistocrația*, 1998

Gheorghe Calciu Dumitreasa, scriitorul Dorin Tudoran, inginerul Radu Filipescu, fizicianul Gabriel Andreescu, scriitorul Dan Petrescu, poetul Mircea Dinescu, inginerul Gh. Ursu (asasinat din cauza jurnalului său, în arestul de la Rahova), muncitorul Iulius Filip, grupul de jurnaliști de la *România Liberă*, Liviu Babeş (schiorul care şi-a dat foc pe pârtie în semn de protest față de politica lui Nicolae Ceauşescu) etc. La sfârşitul anilor '80 nemulțumirile împotriva regimului Ceauşescu au început să se manifeste şi în rândurile membrilor nomenclaturii comuniste. Cel mai cunoscut caz a fost cel al „Scrisorii celor 6" (*capitolul 3*).

Pentru combaterea disidenței, Securitatea a acționat cu brutalitate, recurgând la intimidare, discreditare, arestare, uneori la judecarea şi condamnarea contestatarilor, în alte cazuri la forțarea emigrării acestora etc. În apărarea disidenților din România s-au implicat unele guverne occidentale, organizații internaționale pentru apărarea drepturilor omului, cercuri de intelectuali din Vest, posturi de radio străine (Europa Liberă, Vocea Americii, BBC etc.) şi nu în ultimul rând exilul politic românesc, acesta din urmă jucând un rol important în sensibilizarea opiniei publice apusene.

Rolul istoric al disidenței a fost important în țările din Europa Centrală, însă marginal în România. În timp ce în Polonia şi Cehia foştii disidenți au ajuns la putere în momentul prăbuşirii regimurilor comuniste, în România ei au avut de purtat o luptă de lungă durată şi după 1989, de această dată împotriva liderilor din eşalonul doi al PCR.

▪ **Pe baza surselor 1-3, identificați ce drepturi revendicau Dorin Tudoran, Mircea Dinescu şi Radu Filipescu?**

SURSA 2

Manifest lansat de Radu Filipescu în Bucureşti, mai 1983:

„Manifest

Oameni, care vreți să înlăturați regimul catastrofal al lui Ceauşescu, veniți duminică, 22 mai şi în toate duminicile următoare între orele 13 şi 21 în centrul Bucureştiului. Arătați-vă nemulțumirea mergând pe stradă. Aşa veți prinde curaj să vă strigați hotărârea. Duminica să devină o zi a rezistenței, până când vom ajunge la o viață mai bună! Veniți cât mai mulți în centrul oraşului!

Strada".

Herma Köpernik Kennel, *Jogging cu Securitatea. Rezistența tânărului Radu Filipescu*, 1998

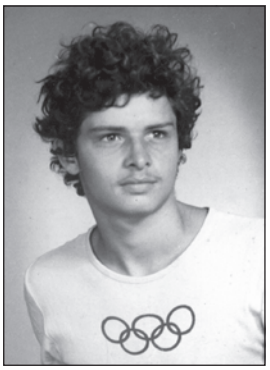

Radu Filipescu (n. 1956) şi **Mircea Dinescu** (n. 1950), disidenți ai anilor '80. Primul a fost condamnat în 1983, la zece ani de închisoare, pentru răspândire de manifeste. În 1986, a fost eliberat la presiunile oragnizației Amnesty International. Cel de-al doilea a criticat regimul Ceauşescu, motiv pentru care a fost ținut sub o atentă supraveghere la domiciliu, până la 22 decembrie 1989.

SURSA 3

Mircea Dinescu despre situația din România într-un interviu acordat ziarului *Libération* şi publicat pe 17 martie 1989:

„Părerea personală a fost abolită. Orice încercare de a rosti adevăruri neplăcute este etichetată drept erezie şi este prompt pedepsită. Astăzi, când citeşti Constituția, ți se pare un basm din *O mie şi una de nopți*. Nu numai că drepturile fundamentale ale omului nu au permis de reziденță în România, dar toate acele organe care ar trebui să le apere, fără să mai amintim de poliție şi serviciul de securitate, au devenit instrumente de intimidare şi terorizare a populației...

Întrebați de ce tac artiştii? În această parte de lume n-o să găsiți mulți fanatici sau kamikaze. Chiar şi poeții noştri erau capi de familie la locul lor care puteau să scrie poezii şi articole antimonarhice în perioade de maximă putere a regelui. Când vremurile sunt întrucâtva mai blânde, unii dintre noi au curajul să exprime realitatea. Dar redevenim laşi şi josnici de îndată ce vremurile se înrăutățesc. Oamenii s-au obişnuit să urmărească, să aştepte ca statuile să fie date jos, căci ce altceva credeți că este socialismul decât dărâmarea statuilor. Soții Ceauşescu colecționează titluri de doctor şi titluri academice întocmai cum unii colecționează pălării englezeşti... şi probabil sunt mai familiarizați cu istoria fotbalului decât cu istoria marxismului, pe care îl susțin... Îşi închipuie că *Manifestul Partidului Comunist* este o foaie pe care Marx obişnuia să o lipească pe ziduri noaptea... Îi învață pe țărani cum să apuce sapa, le explică muncitorilor în care parte a cuiului să bată... şi îi învață pe scriitori să scrie de la stânga la dreapta".

Dennis Deletant, *Ceauşescu şi Securitatea*, 1998

- **Valorile ALRC expuse în sursa 4 erau dezirabile doar în societatea comunistă sau şi într-o societate liberal-democratică?**

SURSA 4

Program de revendicări al Comitetului Creştin Român: „Apărarea Libertății Religioase şi de Conştiință” (ALRC), 5 iulie 1978:

„Ca cetățeni loiali, care-şi iubesc patria şi neamul din care fac parte, precum şi în calitate de creştini [...] dorim să ne aducem modesta noastră contribuție la apărarea drepturilor fundamentale ale omului, la respectarea prevederilor constituționale [...] [Î]n poziția Partidului Comunist Român față de religie nu s-a produs în principiu nici o schimbare, şi astăzi fiind folosite aceleaşi metode şi practici neschimbate de 30 de ani. /

[...C]erem organelor centrale de partid şi de stat [...]:

1. Dreptul asociațiilor religioase de a exista nestingherite şi de a fi recunoscute de lege. [...]
2. Dreptul de-a practica religia şi asocierea în Biserici, case particulare şi în public, fără a fi nevoie de aprobare oficială [...]. Încetarea amestecului departamentelor cultelor în problemele interne ale bisericii [...].
5. Dreptul de a manifesta în mod public opinia religioasă aşa cum există în prezent pentru propaganda antireligioasă. Dialog liber între creştini şi marxişti la radio, televiziune şi în presă. [...]
16. Necesitatea unei reforme care să aşeze relațiile dintre stat şi biserică pe o nouă bază, în care arbitrariul şi persecuția să fie înlocuite cu respectul reciproc, loialitatea față de constituție [...] Noi nu suntem marxişti, ci creştini [...] Idealul partidului şi guvernului român este un stat liber. Idealul nostru, al creştinilor, este o biserică liberă într-un stat liber”.

Arhivă personală

Sursa: Fundația Memorialul Durerii

Grupul jurnaliştilor de la *România Liberă* (de la stânga la dreapta: **Gheorghe Chivoiu**, **Mihai Creangă**, **Petre Băcanu**, **Anton Uncu**) în fața Muzeului Presei de la Washington. În 1989 au încercat să scoată un ziar liber, la o tiparniță clandestină, fabricată cu litere sustrase, una câte una, de Alexandru Chivoiu şi alți tipografi. Au fost trădați şi arestați. Matrița ziarului editat de ei este expusă în prezent în muzeul din Washington.

Citiți sursele 5-6 şi răspundeți la întrebări:

- **Care credeți că sunt explicațiile accentului pus de Doina Cornea pe etică şi necesitatea apelului la adevăr ca valoare socială, nu doar filosofică?**
- **Credeți că valorile democratice şi liberale la care făcea apel Doina Cornea în sursa 6 erau cunoscute de populația României?**

SURSA 5

Doina Cornea despre bazele renaşterii națiunii române, într-un text transmis la radio Europa Liberă, 1984:

„Poporul român trăieşte, de vreo patruzeci de ani, în *scădere spirituală*, tocmai datorită faptului că, după atâtea compromisuri şi falsuri acceptate, a pierdut *sensul* existenței şi *orientarea* înspre Adevăr. Dar pierderea valorilor, pierderea adevărului înseamnă devitalizare, sterilitate, lipsă de speranță, de afectivitate, de creație. [...]

Membri ai Comitetului Creştin Român pentru Apărarea Libertății Religioase şi de Conştiință

[C]a un prim pas, dar totodată şi ca un imperativ categoric, se cere *reaşezarea noastră în adevăr* şi în autenticitate. Numai redând spațiului nostru interior adevăratele sale dimensiuni, numai aşa *se va schimba* ceva în viața noastră comună. Numai *eliberându-ne*, în interior, de falsuri, de laşități şi de teamă, vom redobândi libertatea după care tânjim. Odată instalați în adevăr, în centrul nostru spiritual, ne vom simți apărați, vom fi mai puțin vulnerabili, viața noastră va căpăta o *orientare* care ne va feri de toate înstrăinările şi ne va da tăria să înfruntăm toate agresiunile”.

Doina Cornea,
Puterea fragilității, 2006

SURSA 6

Doina Cornea – Scrisoare deschisă către Nicolae Ceauşescu, 23 august 1988:

„Pe măsură ce abuzurile, represiunile, corupția, nedreptatea, falsul şi dezinformarea se întețesc, de sus şi până jos, creşte şi îngrijorarea, jalea, nesiguranța populației. Deoarece atât prin politica dvs. internă cât şi prin cea externă actuală, atât prin politica economică cât şi prin cea socială expuneți la mari riscuri viitorul țării, securitatea ei, bunul ei renume internațional, dar şi integritatea fizică, morală şi spirituală a populației, îndrăznim să vă adresăm următoarea rugăminte, care ar cuprinde de fapt o alternativă, două soluții posibile pentru evitarea unui dezastru iminent şi ireparabil:

a) fie să renunțați, împreună cu nomenclatura care vă susține, la conducerea țării, în cazul în care nu vreți să renunțați la linia de guvernare adoptată pentru a nu recunoaşte că este greşită; ar fi un act prin care ați da într-adevăr dovadă de responsabilitate şi abnegație, iar poporul român v-ar fi recunoscător, aşa cum v-a fost recunoscător când – prin anii '60 – i-ați redat un fel de respirație, de speranță;
b) fie să procedați la introducerea unor reforme – începând cu principiul pluralismului democratic, cel al separării puterii administrative şi juridice de puterea de partid, cel al competenței şi al moralității în alegerea cadrelor de răspundere, indiferent de apartenența lor politică, până la cel al liberalizării societății, economiei, instituțiilor şi culturii. [...]

[C]erem reorientarea – de principiu – a societății pe alte baze: în primul rând, pe baza adevărului, a adevărului istoric, în vederea plasării identității noastre, apoi pe baze democratice şi liberale. Doar un climat de libertate favorizează ecloziunea forțelor spirituale creative ale individului ca ființă responsabilă, cu o reală conştiință de sine. Nu poate exista o responsabilitate colectivă. Simțul răspunderii nu poate fi viu decât în individ şi prin individ. De asemenea, cerem reorientarea societății noastre pe baze religioase: numai religia cultivă legătura omului cu adevărul ontologic (esența lumii) şi totodată cu Dumnezeu; şi tot religia întemeiază şi cultivă virtuțile şi valorile spirituale, fără de care o societate decade. Ideologiile reducționiste, maniheiste sărăcesc şi debilitează ființa umană, slăbindu-i virtuțile. Dorim deci o societate clădită pe adevăr, dreptate, libertate, pe credință şi încredere între oameni. O societate bazată pe raporturi de simpatie, de solidaritate şi de iubire, nu de suspiciune, de teamă şi de adversitate".

Doina Cornea, *Puterea fragilității*, 2006

Studiu de caz

PAUL GOMA şI ROLUL SĂU ÎN DISIDENȚA DIN ROMÂNIA

Paul Goma a intrat în atenția Securității în anii '50, când a şi fost arestat şi întemnițat pentru „vina" de a fi fost în dezacord cu regimul comunist. În august 1968, în contextul invaziei sovietice în Cehoslovacia şi a temerii că şi România va fi atacată, Goma s-a înscris în PCR pentru a putea intra în gărzile patriotice şi a avea astfel posibilitatea de a lupta cu sovieticii, care cu aproape trei decenii înainte anexaseră provincia sa natală, Basarabia. Goma s-a dovedit în continuare un personaj incomod pentru regimul comunist, el exprimându-şi în diferite rânduri opiniile critice la adresa regimului comunist.

În ianuarie 1977, când în Cehoslovacia s-a constituit mişcarea disidentă Carta '77, Paul Goma i-a trimis o scrisoare liderului acesteia, Pavel Kohout, în care îşi exprima solidaritatea cu disidenții cehi şi slovaci. După doar o lună, Goma i-a trimis o scrisoare lui Nicolae Ceauşescu, în care îl invita să semneze împreună documentul programatic al Cartei '77. De asemenea, Paul Goma şi alte şapte persoane au adresat participanților la Conferința pentru Securitate şi Cooperare, care se ținea la Belgrad, în februarie 1977, o scrisoare deschisă, în

Scriitorul **Paul Goma** (n. 1935), figură emblematică a disidenței româneşti din anii '70

care protestau împotriva opresiunii şi a încălcării drepturilor constituționale în România. Ulterior, scrisoarea a fost semnată de mai mult de 200 de persoane, dintre acestea doar câteva fiind nume cunoscute. Textele redactate de Paul Goma au fost expediate şi posturilor de radio occidentale, care le-au difuzat ulterior. Arestat şi interogat de Securitate, hărțuit după punerea în libertate, Paul Goma a fost nevoit să emigreze. Aceasta a însemnat şi sfârşitul mişcării inițiate de scriitorul român.

Analizați sursele 7-9 şi răspundeți la întrebări:

- **De ce au trimis Paul Goma şi ceilalți semnatari scrisoarea lor către Conferința pentru Securitate şi Cooperare în Europa, în februarie 1977?**
- **Cum apreciați limbajul şi atitudinea lui Nicolae Ceauşescu față de acțiunea lui Paul Goma?**

SURSA 7

Scrisoare deschisă adresată de Paul Goma şi alte şapte persoane participanților la Conferința pentru Securitate şi Cooperare în Europa, de la Belgrad, februarie 1977:

„Scrisoare deschisă adresată participanților la Conferința de la Belgrad [...P]rotestăm împotriva tuturor formelor de opresiune – fizică, morală, intelectuală –, forme prin care în închisori politice, în lagăre, în spitale de psihiatrie, în GULAG-uri mai vechi sau mai noi, prin violență şi minciună, se calcă în picioare noțiunile de *libertate* şi *demnitate*. [...] [D]repturile garantate prin legile interne şi convențiile internaționale ratificate de guvernele statelor totalitare nu sunt respectate; articolele din Constituția RSR [Republica Socialistă România] referitoare la drepturile civice (art. 17); dreptul la muncă (art. 18); dreptul la instruire (art. 21); la asociere (art. 27); libertatea cuvântului, a presei, a întrunirii, a mitingurilor, a demonstrațiilor (art. 28); libertatea conştiinței (art. 30); inviolabilitatea persoanei (art. 31); a domiciliului (art. 32); secretul corespondenței şi al convorbirilor telefonice (art. 33). De asemenea, nu este respectat dreptul la libera circulație a persoanelor, a ideilor, a informației, iar dreptul la cetățenie este transformat într-o obligație care nu serveşte cauza progresului. [...] Considerăm [...] că este inadmisibilă extinderea principiilor neamestecului în treburile interne (ale unui stat) asupra drepturilor (individuale) cetățeneşti fundamentale".

Paul Goma, *Culoarea curcubeului '77...*, 2005

SURSA 8

Scrisoarea lui Paul Goma către Pavel Kohout, lider al Cartei 77, ianuarie 1977:

„Mă declar solidar cu acțiunea voastră. Situația voastră este şi a mea; situația Cehoslovaciei este – cu deosebiri fundamentale – şi a României. Trăim, supraviețuim în acelaşi Lagăr, în aceeaşi Biafra (capitală: Moscova). Voi, cehii şi slovacii, ați avut un '68; ungurii, un '56; polonezii: '56, '71 şi... mereu; germanii din Est au avut un Berlin şi au un Biermann. Noi, românii, nu avem asemenea repere. Dar nu totdeauna suferința este direct proporțională cu intensitatea strigătului de revoltă. Voi (ca, de altfel, polonezii, germanii din Est, ungurii şi bulgarii) voi sunteți sub ocupație rusească; noi, românii, ne aflăm sub ocupație românească – la urma urmei, mai dureroasă, mai eficace decât una străină. Trăim cu toții sub acelaşi călcâi [...]. Aceeaşi lipsă de drepturi elementare, aceeaşi batjocorire a omului, aceeaşi neruşinare a minciunii – peste tot. Peste tot: sărăcie, haos economic, demagogie, nesiguranță, teroare. *Ciomag-Căluş-Corupție* – iată (în limba română) cei trei *C* cu care cei doi *C* [eauşescu] ne-au împins concetățenii, pe scara istoriei, cu mii de ani îndărăt. [...] Dar iată, s-a dovedit (şi se va dovedi în continuare) că se poate lupta împotriva degradării programatice la care este supus omul la noi, în socialismul-stalinist. [...] Sunt alături de voi – cehi şi slovaci, unguri, polonezi, germani".

Paul Goma, *Scrisori întredeschise. Singur împotriva lor*, 1995

SURSA 9

Nicolae şi Elena Ceauşescu despre măsurile luate cu privire la Paul Goma şi mişcarea condusă de acesta

Nicolae Ceauşescu:
„[...] De altfel, acesta este un măgar, aşa de ultimă speță şi eu le-am dat aprobare să-l aresteze, dar cu întârziere, după ce a depus documentele, la ambasada americană. De ce trebuia să stați să depună documentele [?] Avem din acest punct de vedere nişte carențe foarte serioase în activitatea organelor noastre de securitate. [...] Am convocat întreaga conducere, până la şefii de secție din Ministerul de Interne, din direcțiile acestea, pentru că trebuie să punem foarte serios ordine aici. În primul rând, trebuie pus capăt oricăror activități şi legături ale lui Goma cu orice legături cu ambasade străine. Trebuie arestat şi trimis în judecată pentru spionaj". Cu referire la Vlad Georgescu: „să-l trântim 20-25 de ani şi să muncească până o învăța istoria bine. Aşa să le facem la toți aceştia, imbecili; nici un fel de inimă față de asemenea oameni".

Elena Ceauşescu: „Libertatea este libertate, dar pentru a-şi bate joc de popor (sic!), de eforturile lui, pentru aceştia nu există nici un fel de libertate".

Nicolae Ceauşescu: „Trebuie loviți, propriu-zis, fără cruțare. Aceasta ca măsură generală, tovarăşi, care să fie luate peste tot unde avem asemenea oameni. Să discutăm pe aceea (sic!), care nu au asemenea manifestări, să-i facem să înțeleagă, să-i determinăm ca fiecare să-şi vadă de treabă acolo unde este pus. Cu acesta care este aici, cu Goma, nici un fel de mişcare. Întrerupt telefonul, orice legături, cum încearcă să ia legătura cu ambasadorul, arestat public, pentru spionaj şi trimis în judecată. Fără nici un fel de discuții şi cu toți care vor proceda aşa".

ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 42/1977

11.3. Mişcările muncitoreşti (anii ’70-’80)

Peste tot în lume, partidele comuniste s-au pretins reprezentantele clasei muncitoare. Condițiile grele de viață, fixarea unor norme de muncă dificile i-au determinat însă deseori pe muncitorii din țările comuniste să se revolte. Nici regimul comunist din România nu avea să fie scutit de astfel de proteste.

Protestele muncitoreşti

La 1 august 1977, sub conducerea inginerului Constantin Dobre, minerii din Valea Jiului au intrat în grevă, solicitând îmbunătățirea condițiilor de lucru şi mărirea salariilor. Sosit la Lupeni şi huiduit de mineri, Ceauşescu a fost nevoit să îndeplinească o parte din cereri, declanşând însă, în paralel, o represiune mascată. Circa 4.000 de grevişti au fost obligați să părăsească Valea Jiului, unii dintre ei fiind arestați, anchetați şi condamnați.

Ca urmare a lipsurilor alimentare şi a condițiilor dificile de muncă, în anii ’80 au avut loc mai multe proteste în diverse centre industriale din România, fără ca ele să capete însă amploarea grevei din 1977 (Motru, bazinul minier Maramureş, Timişoara, Iaşi, Cluj şi Turda).

Cel mai important protest muncitoresc din anii ’80 s-a desfăşurat însă la Braşov, în 15 noiembrie 1987. Ieşirea în stradă a muncitorilor de la Uzina de Autocamioane „Steagul Roşu”, determinată de revendicări de ordin economic, a atras sprijinul populației braşovene. Mărşăluind pe străzile oraşului, peste 8.000 de oameni au strigat lozinci explicit anticomuniste, precum „Jos Ceauşescu!” şi „Jos dictatura!”. Pentru prima dată, o manifestație politică anti-regim avea loc în România lui Nicolae Ceauşescu. Intervenția forțelor de Securitate şi de Miliție a condus la reprimarea demonstrației şi la arestarea a 500 de persoane. După ce au fost anchetați în mod violent, 61 de muncitori au fost judecați, condamnați şi deportați, în vreme ce alții au fost obligați să-şi schimbe locul de muncă.

Sindicatele libere

În anii ’70-’80, câteva sindicate libere s-au opus înregimentării oficiale a muncitorilor din România. Inițiat de medicul Ionel Cană şi economistul Gheorghe Braşoveanu, Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii din România (SLOMR) a atras, în 1979, 2.000 de membri, fiind însă desființat în scurt timp de intervenția Securității. În iunie 1988, şase muncitori din Zărneşti au constituit un sindicat liber. O voce critică a avut şi Vasile Paraschiv, un muncitor care a trecut de la convingeri comuniste la anticomunism, dovedindu-se un personaj incomod, motiv pentru care a fost arestat, bătut de Securitate şi internat în spitale de psihiatrie.

SURSA 1

Protestul anticomunist de la Motru:
„Pe lopețile tip «inima lui Stalin» se inscripționează lozinci: «Vrem pâine», «Ceauşescu – PCR, pâinea noastră unde e?», «Jos Ceauşescu», «Jos dictatorul» etc. […] Alte lozinci sunt strigate de sutele de participanți: «Dăm cărbune şi vrem pâine, pentru ziua cea de mâine»; «Noi suntem cu toți ortaci, toți minerii suntem frați»; «Au avut dreptate Petroşanii»; «Ceauşescu – PCR, pâinea noastră unde e, ai dat-o peste hotare, ca noi să murim de foame» etc.”.

Gheorghe Gorun, *Rezistența la comunism. Motru ‘981*, 2005

Le « génie des Carpathes » épouvante les Roumains

Dix jours après les émeutes de Brasov, un touriste français nous a rapporté des images des manifestations qui ont mobilisé entre 10 et 20000 personnes. Régnant en maître sur 23 millions de sujets, Ceausescu apparaît aujourd'hui comme le dirigeant le plus conservateur du bloc de l'Est.

ROUMANIE

În noiembrie 1987, presa franceză acorda pagini întregi evenimentelor de la Braşov, într-un articol intitulat „«Geniul Carpaților» îi înspăimântă pe români”

- **Care erau principalele revendicări ale minerilor din Valea Jiului?**
- **Autoritățile îşi asumau sau nu responsabilitatea în vreun fel pentru lipsurile semnalate de muncitori?**

SURSA 2

Selecții din cele 17 revendicări ale minerilor greviști din Valea Jiului:
„[R]eintroducerea programului de şase ore; reducerea vârstei de pensionare la cincizeci de ani; revenirea la acordarea de ajutoare sociale şi pensii de invaliditate anulate de Legea 3/1977; îmbunătățirea condițiilor de lucru şi de securitate în mină; îmbunătățirea aprovizionării cu alimente şi a îngrijirii medicale în Valea Jiului; crearea de locuri de muncă în industria uşoară din Valea Jiului pentru femei (cu alte cuvinte, crearea de locuri de muncă pentru soțiile şi fiicele minerilor); eliminarea corupției la toate nivelurile; autorizarea transferurilor fără penalizări; înlocuirea medicilor care erau în subordinea directă a secretarului de partid; revenirea la drepturile pe care le aveau minerii în 1955-1957 (salopete şi echipament de lucru gratuite, două mese calde pe zi gratuite); suprimarea penalităților salariale; crearea de comitete muncitoreşti la nivel de întreprindere abilitate să destituie directorii incapabili sau corupți; informație corectă prin mass-media despre cauzele şi desfăşurarea grevei; semnarea unui acord prin care Ceauşescu în persoană să se angajeze că nici un grevist nu va avea de suferit [de pe urma participării la grevă]”.

CPADCR, *Raport final*, 2007

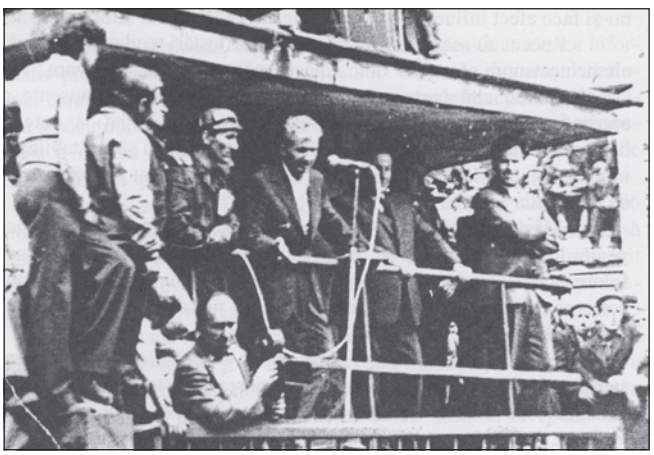

Nicolae Ceauşescu la tribuna greviştilor din Valea Jiului (1977), încercând să calmeze spiritele

SURSA 3

Mărturia unui activist PCR despre întâlnirea lui Nicolae Ceauşescu cu greviştii de la Lupeni:
„Ceauşescu a început să vorbească aşa cum îl ştiam noi: cu partidul, cu creşterea nivelului de trai ş.a.m.d. Dar lumea bâzâia. Nu țipa nimeni. După aceea a început să arate ce-l durea mai tare, programul nou de lucru de 6 ore. Aşa cum l-au cerut greviştii. Cică în țările mai dezvoltate se lucrează 8 ore. Ei, aici, lumea de aproape n-a strigat dar a fost un murmur total de neaprobare. [...] Ceauşescu a vorbit că se vor îmbunătăți aprovizionarea şi sănătatea. [...] Ceauşescu, vorbind aşa, a fost de foarte multe ori dezaprobat. Puternic dezaprobat, şi ca om mă gândeam că pentru prima dată se întâmpla aşa ceva. Vreau să spun că lui Ceauşescu îi lipseau coerența şi siguranța. [...] La fiecare problemă pe care a spus-o Ceauşescu, n-a fost nici semn de aprobare. Ba, chiar, au fost foarte multe proteste. Un nuuuuuuu prelung. Chiar dacă nu s-a urlat, un zumzet general a fost tot timpul. Cine ştie în spate ce s-o fi strigat. Erau, cred, 40.000 de oameni. Discursul a fost scurt. N-a vorbit mult. A împăcat spiritele, asta a fost realitatea. Până la urmă a fost de acord cu programul”.

Marian Boboc, Mihai Barbu,
Strict secret. Lupeni 1977..., 2007

SURSA 4

Nicolae Ceauşescu despre greva minerilor din Valea Jiului:
„Nemulțumirile care s-au manifestat în Valea Jiului au fost rezultatul unei proaste activități de conducere a ministerului, a conducerii ministerului, a tovarăşului Almăşan, care ani de zile a dezinformat despre felul în care s-au aplicat măsurile stabilite de Comitetul Central. Cu trei ani în urmă am elaborat un program de mecanizare în Valea Jiului care nu s-a realizat. Am stabilit prin lege un program de lucru, este adevărat şi cel cu 6 ore în trecut şi acesta nu era definitiv, experimental, ținând seama că pregăteam aceasta, dar în loc să se lucreze 42 ore pe săptămână, s-a lucrat foc continuu. [...] Dacă ar fi să spun aşa, faptul că s-au manifestat aceste stări de lucruri, eu l-aş considera pozitiv că ne-a atras atențiunea asupra unor stări de lucruri din Valea Jiului, inadmisibile, tovarăşi. Ele demonstrează controlul nostru prost, şi de partid şi de stat, şi organele noastre care nu-s nici de interne, nici controlul muncitoresc, dar, desigur, principalul, controlul nostru de partid, care s-a dovedit că e formal şi lucrează la suprafață, pentru că nu se putea ca o perioadă îndelungată să nu se realizeze toate acestea, cele stabilite, şi noi să nu cunoaştem şi să nu putem interveni”.

ANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dos. 121/1977

- **Care credeți că a fost semnificația evenimentelor de la Braşov (1987) pentru regimul lui Nicolae Ceauşescu?**
- **Ce ştiți despre condițiile de lucru din fabricile din România comunistă? Întrebați-vă părinții şi bunicii despre cum se trăia şi cum se muncea atunci, apoi realizați un scurt eseu pe această temă.**

SURSA 5

Manifestația de la Braşov, 15 noiembrie 1987, în memoria unui participant (Marius Nicolăescu):

„A început lumea să cânte *Deşteaptă-te, române!* – şi chiar nu-l mai auzisem de mult –, am ajuns în centru, la Comitetul județean de partid sau cum îi zicea, apoi la Primărie. Acolo, datorită furiei împotriva sistemului, nu împotriva unor oameni – pentru că, pe vremea aceea, oamenii de rând nu mai aveau nici cea mai vagă idee cine e primar sau cine e consilier județean –, am izbucnit cu toții. Şi nu eram doar muncitori, se strânseseră oameni de tot felul. Revolta nu a fost doar a uzinei noastre sau a unui grup oarecare, ci a braşovenilor. Am văzut lângă noi şi copii, şi bătrâni, oameni care nu mai aveau de-a face cu vreo presupusă organizare muncitorească a revoltei, cetățeni ai oraşului care s-au alăturat grupului inițial de protestatari. Ne era foame şi deveniserăm nişte oameni însingurați, pentru că în regimul comunist erai chiar un om singur. Nu puteai să ai încredere nici măcar în soția ta, nu ştiai niciodată cine e informatorul de lângă tine. Se ajunsese atât de departe…

Când am ajuns în centrul oraşului, am aruncat tabloul lui Ceauşescu de pe clădire împreună cu cineva. După care am coborât, voiam să-i dau foc”.

Marius Oprea, Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită*, 2002

Muncitori braşoveni participanți la manifestațiile din 15 noiembrie 1987 (fotografie realizată după căderea comunismului)

SURSA 6

Manifestația din 15 noiembrie 1987 în memoria unui ofițer de Securitate:

„[Î]n anul 1987 situația în rândul populației județului B[raşov], ca de altfel la nivelul întregii țări, ajunsese extrem de tensionată: alimentele erau din ce în ce mai greu de procurat, marile uzine lucrau în pierdere, piețele de export se pierdeau una după alta şi, colac peste pupăză, dificultățile economico-financiare se agravaseră până într-atât încât chiar şi salariile muncitorilor se plăteau cu rețineri substanțiale şi cu mare întârziere. […N]emulțumirile şi tensiunile, în mare aceleaşi ca şi în restul țării, erau provocate de mizeria cruntă în care se zbătea majoritatea populației, adusă în această stare de «politica înțeleaptă a marelui cârmaci», bazată pe raționalizarea alimentelor şi a benzinei (cotele acordate fiind ridicol de mici), interzicerea circulației autoturismelor private tot a doua duminică, frecventele şi îndelungatele întreruperi de curent electric, frigul din apartamente datorat economisirii dincolo de orice limite raționale a combustibililor, la care în ultimul timp se adăugaseră şi consecințele nefaste ale falimentului economiei socialiste reflectate în creşterea enormă a stocurilor de produse industriale nevandabile şi, implicit, în imposibilitatea efectuării la timp şi în integralitate a plății salariilor pentru zeci de mii de muncitori. […E]ra evident că în mod inexorabil şi iminent o astfel de stare generală de nemulțumire va degenera în manifestări colective de protest. Şi, într-adevăr, nemulțumirea a irupt în toamna anului 1987 [15 noiembrie], într-o zi de duminică în care se desfăşura mascarada simulacrului de alegeri pe care periodic regimul ceauşist o punea în scenă. Iar amploarea revoltei a fost pe măsura profunzimii tensiunilor acumulate. Aceasta a pornit sub forma unui marş de protest a câtorva sute de muncitori, dar cărora, pe traseu, li s-au alăturat mii de oameni care au asediat efectiv clădirile Comitetului județean de partid şi Primăriei. O parte dintre manifestanți au pătruns cu forța în sedii, au spart uşile birourilor, au aruncat pe geam steagurile partidului, portretele *iubiților conducători* [ale soților Ceauşescu], lozincile conținând vestitele sloganuri comuniste, dar şi obiecte neutre şi nevinovate cum ar fi televizoare, calculatoare, cărți, dosare conținând documente etc. Grupurile de persoane aflate în stradă au dat foc steagurilor, portretelor şi lozincilor, au strigat lozinci anticomuniste şi au mâzgălit pereții celor două sedii cu inscripții aşa-zis ostile, de genul: *Jos Ceauşescu!*, *Jos comunismul!*, *Vrem libertate şi pâine!* şi altele asemănătoare”.

Simion Airinei, *Un sfert de veac de Securitate*, 2002

- **În ce măsură sindicaliştii liberi din România au constituit o ameninţare pentru regimul comunist?**
- **Căutaţi informaţii despre sindicatul polonez Solidaritatea şi comparaţi activitatea lui cu cea a sindicatelor libere din România.**
- **Interesaţi-vă dacă în oraşul vostru au existat proteste ale muncitorilor. Dacă da, în ce au constat acestea?**

SURSA 7

Programul SLOMR
Sindicatul îşi propunea „să lupte împotriva concedierilor şi pensionărilor abuzive, a condiţiilor mizere de lucru, igienă şi securitate la locul de muncă, a ridicării normelor, a programului de lucru prelungit neplătit şi a mobilizării la muncă aşa-zis «voluntară», la mitinguri şi manifestaţii". De asemenea, cerea „revizuirea legilor pensiilor, respectarea timpului liber şi reducerea săptămânii de lucru".

CPADCR, *Raport final,* 2007

SURSA 8

Notă a Securităţii despre activitatea lui Vasile Paraschiv la Paris, iunie 1978:
„Vasile Paraschiv doreşte să «dovedească» factorilor responsabili din ţară că prin tot ce s-a întreprins împotriva lui – arestări, «persecuţii», «nedreptăţi» – au fost «încălcate» Constituţia şi Codul principiilor eticii şi echităţii comuniste. [...] Vasile Paraschiv, împreună cu un grup de aşa-zişi muncitori liberi din URSS, R.P. Polonă, R.S. Cehoslovacă, precum şi reprezentanţi ai celor patru centrale sindicale din Franţa, a participat la un «interviu-dialog» organizat de Radio-televiziunea franceză pe tema pretinsei lipse a libertăţii sindicale şi încălcarea drepturilor muncitorilor în ţările din Est. Participanţii au lansat un «apel» către organizaţiile sindicale occidentale pentru «sprijinirea sindicatelor libere şi indepedente din ţările din Est în lupta lor pentru apărarea drepturilor muncitorilor». La conferinţa organizată au participat şi ziarişti de la principalele cotidiene şi reviste din Franţa care, preluând declaraţiile celor intervievaţi, au lansat o propagandă publicitară ostilă împotriva ţărilor vizate".

Vasile Paraschiv, *Lupta mea pentru sindicate libere în România,* 2005

SURSA 9

Declaraţia lui Vasile Paraschiv în ancheta Securităţii cu privire la poziţia sa politică, 13 noiembrie 1976:
„Subsemnatul Paraschiv Vasile [...d]eclar că în anul 1946 am intrat în rândurile Partidului Comunist Român şi am participat activ la toate acţiunile ce au fost iniţiate de PCR şi în mod deosebit la succesul alegerilor de la 19 noiembrie 1946. Pe parcursul anilor, respectiv până [...] când am ieşit din partid, eu am urmărit cu atenţie modul cum Partidul Comunist Român ca partid de guvernământ a aplicat în practică şi a respectat principiile şi propria sa linie politică, legile ţării şi drepturile legale ale muncitorilor în general, drepturile omului, astfel că, în 1969, am ajuns la concluzia că – după atâţia ani de guvernare – legile ţării şi drepturile omului în ţara noastră nu sunt respectate în fapt, ci doar în vorbe şi s-a continuat cu abuzuri la toate nivelurile, de jos şi până sus şi se continuă şi azi, pe linie de partid şi de stat. La început am avut mare încredere în Partidul Comunist Român, în politica sa, în idealul şi scopul declarat şi m-am consacrat fără rezerve atingerii acestui scop. Dar toate aceste abuzuri şi ilegalităţi ce au fost săvârşite de organele de stat şi de partid de jos şi până sus mi-au zdruncinat în mod grav încrederea în Partidul Comunist Român, iar în urma dezvăluirilor publice a abuzurilor săvârşite de conducerea partidului şi statului la Plenara CC al PCR din aprilie 1968 şi făcând o legătură şi cu abuzurile dezvăluite de Congresul al XX-lea al PCUS în anul 1962, am ajuns la concluzia că în aceste condiţiuni eu nu mai pot să rămân în rândurile Partidului Comunist Român, locul meu nefiind în acest partid în condiţiile arătate mai sus şi astfel în anul 1969 am hotărât să mă retrag din partid. [...] [E]u mă consider nevinovat, deoarece acestea sunt ideile şi părerile mele şi am dreptul să mi le exprim oral şi în scris şi să le difuzez cui doresc, în conformitate cu prevederile Constituţiei ţării, cu celelalte norme juridice şi cu prevederile actului final de la Helsinki".

Vasile Paraschiv, *Lupta mea pentru sindicate libere în România*, 2005

Ionel Cană, unul dintre liderii SLOMR, şi **Vasile Paraschiv**, după violentele anchete la care a fost supus de Securitate

11.4. Alte forme de opoziție

Mişcările studenţeşti din 1956

În Europa de Est au avut loc mişcări politice şi sociale de amploare în anii '50, mai întâi în Germania de Est/RDG (1953), apoi în Polonia şi în Ungaria (1956). Cele mai importante au fost cele din Ungaria, populația înlăturând regimul de extracție stalinistă în toamna anului 1956. Noul guvern, condus de Imre Nagy, anunța un program de reforme politice, care prevedea inclusiv neutralitatea Ungariei, ceea ce implica retragerea din Tratatul de la Varşovia. Această mişcare a determinat intervenția în forță a trupelor sovietice care, după lupte grele purtate îndeosebi în Budapesta, au înăbuşit Revoluția maghiară, guvernul-marionetă instalat de Kremlin dezlănțuind teroarea.

Evenimentele din Ungaria au devenit repede cunoscute, îndeosebi prin intermediul posturilor de radio străine, în celelalte țări din Est, inclusiv în România. Printre cele mai informate medii din România erau cele studenţeşti, tinerii acumulând nemulțumiri specifice față de condițiile de studiu, cele din cămine, cantine etc. sau de ordin general, considerate de PCR monopolul său, spre exemplu, relațiile cu URSS, prezența trupelor sovietice în România, colectivizarea forțată a agriculturii, dar şi ipocrizia liderilor comunişti. Regimul comunist cunoştea starea de spirit a studenților atât datorită organizațiilor politice, de partid şi UTM, cât şi informatorilor. Partidul considera că, la

Analizați sursele 1-3 şi realizați următoarele activități:
- **Precizați care dintre revendicările studenților sunt de ordin social şi care sunt revendicări politice? (sursa 1)**
- **Cum explicați atitudinea profesorilor care s-au dezis de studenții protestatari? (sursa 2)**
- **În ce măsură studenții din România anului 1956 erau „copiii regimului"? (sursa 3)**

SURSA 1

Memoriu al studenților din Timişoara, 30 octombrie 1956:

„I. În vederea asigurării dezvoltării continue a vieții economice în țara noastră şi cointeresării oamenilor muncii în problema construirii socialismului cerem:

a) Lichidarea definitivă a cultului personalității prin asigurarea autoconducerii de către clasa muncitoare, dându-se posibilitatea fiecărui om al muncii să-şi exprime deschis nemulțumirile asupra problemelor interne ale țării, fără a-i fi periclitată integritatea personală.

b) Desființarea actualului sistem de norme ce nu corespunde utilajului de care dispune economia noastră şi depăşeşte posibilitățile fizice ale muncitorilor.

c) Reducerea considerabilă a cotelor şi impozitelor care ruinează țăranii cu gospodărie individuală. [...]

e) Pentru dezvoltarea continuă a învățământului din țara noastră, să se asigure existența materială a fiecărui elev şi student prin atribuirea de burse fără a ține cont de situația profesională şi atribuirea de burse speciale pentru învățătură".

Arhiva CNSAS, Fond Penal, dosar 799, vol. 5

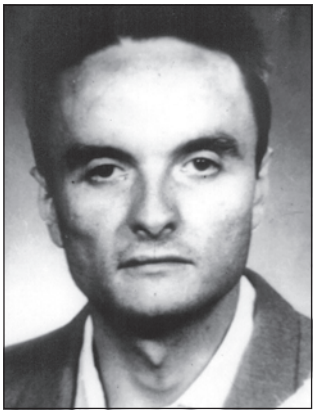

Cei trei lideri principali ai mişcării studenţeşti de la Timişoara (de la stânga: **Aurel Baghiu**, **Caius Muțiu** şi **Teodor Stanca**) (Sursa: Fundația Academia Civică)

jumătatea anilor ’50, studenții erau de partea sa, fiind în bună măsură propria creație prin sistemul de selecție şi prin micile avantaje oferite.

La sfârşitul lunii octombrie – începutul lunii noiembrie a anului 1956 au avut loc acțiuni de protest ale studenților din Cluj, Timişoara şi Bucureşti, cu participarea tinerilor de diferite etnii, dar şi a câtorva profesori, tineri şi ei, nonconformişti. În toate cele trei locuri, studenții au insistat pentru slăbirea controlului ideologic al regimului, pentru condiții de viață şi de studiu mai bune, dar şi pentru retragerea trupelor sovietice din România, ei făcând legătura între regimul de la Bucureşti şi cel de la Moscova. Cea mai mare şi mai coerentă adunare de protest a avut loc la Timişoara, în 30 octombrie 1956, unde au participat circa 3.000 de studenți.

Din păcate, populația nu s-a solidarizat nicăieri cu studenții protestatari, nici măcar studenții din alte centre universitare nu au făcut-o, în parte pentru că nu existau informații despre mişcările acestora, dar şi din cauza fricii care pusese în bună măsură stăpânire pe societatea românească. Represiunea a fost dură, numeroşi studenți fiind exmatriculați, arestați, anchetați, mulți au fost bătuți, zeci dintre ei fiind condamnați de tribunalele militare la diferite termene de detenție. Centrele universitare au fost supuse unui control şi mai strict, inclusiv condițiile de admitere în facultăți devenind mai dure. În general, mişcările studenteşti din 1956 au marcat o recrudescență a represiunii în România.

SURSA 1

(continuare)

Memoriu al studenților din Timişoara, 30 octombrie 1956:

„II. Pentru întărirea continuă a relațiilor de prietenie, colaborare şi ajutor reciproc între toate statele, relații bazate pe principiul egalității în drepturi şi respectării suveranității fiecărui stat, cerem:

a) Retragerea imediată a trupelor sovietice staționate pe teritoriul patriei noastre întrucât, neexistând pericolul încercuirii capitaliste şi a unei eventuale agresiuni, prezența lor este nemotivată. [...]

III. Cerem Partidului Muncitoresc Român şi Guvernului RPR ca în opera de construire a socialismului să se conducă după situația specifică țării noastre fără a se imita un sistem sau altul.

Considerăm că problemele sus menționate sunt în asentimentul oamenilor muncii din țara noastră ai cărei fii suntem şi cerem ca Partidul şi Guvernul să ia notă de ele şi să caute să le satisfacă pentru a evita situația creată în Republica Populară Ungară. [...]

1. Limba rusă desființată sau facultativă. [...]
3. Pentru studenții țărani [de origine țărănească] – să li se acorde burse fără a ține cont de starea materială. [...]
5. Libertatea presei şi a cuvântului”.

Arhiva CNSAS, Fond Penal, dosar 799, vol. 5

Revoluția din Ungaria – răsturnarea statuii lui Stalin din Budapesta

Exilul românesc

Ca urmare a instalării comunismului în România, numeroşi români au fost nevoiți să plece sau au încercat să se salveze în Occident, spre exemplu, regele Mihai, fostul premier Nicolae Rădescu, politicienii Grigore Gafencu, Constantin Vişoianu, Alexandru Cretzianu, Mihail Fărcăşanu, scriitorii Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Mircea Eliade etc. Exilații români au considerat la început că rămânerea lor acolo va fi temporară. Însă destul de repede au realizat că şederea avea să fie de lungă durată. Pentru a-şi eficientiza acțiunile, aceştia au constituit de-a lungul timpului diferite asociații, unele fiind şi rezultatul diferențelor de opinie, orgoliilor, disputelor interne ş.a.m.d. Printre cele mai cunoscute asociații politice ale exilului românesc au fost Comitetul Național Român, Liga Românilor Liberi şi, ulterior, Uniunea Mondială a Românilor Liberi. De asemenea, exilații au înființat numeroase publicații cu caracter informativ, cultural şi ştiințific. În cadrul posturilor de radio Europa Liberă, BBC, Vocea Americii ş.a. s-au constituit secții de limbă română, în care au activat reputați analişti şi jurnalişti, ce au jucat un rol important în informarea corectă a cetățenilor români asupra evenimentelor din propria țară sau din lume, într-o vreme în care accesul la informații era atent controlat de partidul-stat.

SURSA 2

Scrisoare a membrilor corpului didactic de la Institutul Politehnic din Timişoara către Comitetul Central al PCR şi către Gheorghe Gheorghiu-Dej, prin care erau condamnate protestelor studențeşti, 2 noiembrie 1956:

„Membrii Corpului Didactic al Institutului Politehnic din Timişoara, adunați în şedință, azi 2 nov. 1956 au luat la cunoştință cu indignare de acțiunea huliganică a unor studenți inconştienți, îndreptată împotriva ordinii din oraşul nostru.

Ne luăm angajamentul să muncim cu şi mai multă abnegație, pentru a creşte ingineri bine pregătiți politic şi profesional, ataşați de Partid, de regimul de Democrație Populară.

Ne exprimăm ataşamentul față de Partidul Muncitoresc Român".

Mihaela Sitariu, *Oaza de libertate. Timişoara, 30 octombrie 1956*, 2004

SURSA 3

Protestele studenților din Timişoara, octombrie 1956, în memoria unui participant (Heinrich Drobny):

„Se ştia că noi am fost lideri şi studenți buni […], pentru că 1956 a fost, de fapt, una dintre primele mişcări anti-regim nu venită din vechile structuri, ci tocmai dinspre noi, care eram «copiii noii orânduiri». Asta am sesizat-o şi noi, că suntem copiii regimului şi ne ridicăm împotrivă… Societatea socialistă se revolta, nu fostele forme de organizare…".

Mihaela Sitariu, *Oaza de libertate. Timişoara, 30 octombrie 1956*, 2004

SURSA 4

Atmosfera din cadrul exilului anticomunist de la Paris, sfârşitul anilor '40 – începutul anilor '50:

„[N]oi toți, studenți sau de abia ieşiți din studenție, care ne aflam la Paris destul de numeroşi pentru a transforma Boulevard St. Michel într-un fel de Calea Victoriei deşțărată, împărtăşeam aceeaşi inconştiență a vârstei. Nu cunosc decât o singură excepție, pe Virgil Ierunca. Îşi plimba printre noi pesimismul activ şi era unicul pe care nu l-am văzut vreodată ciocnind de Anul Nou sau la o sărbătoare cu rituala formulă «la anul la Bucureşti!». Eu însămi sosisem aici cu ferma credință că trebuie convins Malraux să alcătuim brigăzi internaționale pentru eliberarea României. Căzusem într-un Paris convalescent după război şi incapabil să se pregătească pentru un altul, printre intelectuali marxişti, marxizanți, marxieni, comunişti, tovarăşi de drum şi de ideologie pentru care Moscova era un fel de Meccă a antifascismului. Printre reprezentanții marilor puteri care alcătuiau tribunalul de la Nürnberg, reprezentanții Gulagului judecau pe responsabilii lagărelor naziste.

Nu puteai invoca satelizarea Estului fără a fi tratat de fascist. Dar îndârjirea noastră de a nu admite împărțirea Europei şi nedreptatea flagrantă a păcii nu se lăsa întinată de contactul agresiv cu realitatea. Scoteam ziare, ne agitam, țineam reuniuni, băteam la toate porțile, voiam să deschidem nişte ochi care aleseseră, în deplină cunoştință de cauză, să rămână închişi. Nu doar vitalitatea vârstei explica o astfel de atitudine în contratimp. La anii lui foarte maturi, un Grigore Gafencu făcea, la alt nivel, acelaşi lucru […].

Monica Lovinescu, prefață la Adriana Georgescu, *La început a fost sfârşitul. Dictatura roşie la Bucureşti*, 1992

- **Din ce motive s-au ridicat studenții împotriva regimului?**
- **Credeți că acțiunile studenților din România anului 1956 au fost expresia disperării sau manifestarea spiritului de frondă?**
- **Realizați un eseu despre rolul exilului românesc în lupta împotriva regimului comunist din România.**

Studiu de caz

DESTINUL UNUI DEMOCRAT – CORNELIU COPOSU

Fost secretar politic al lui Iuliu Maniu, arestat şi condamnat alături de acesta şi de alți lideri ai Partidului Național-Țărănesc în 1947, Corneliu Coposu (1914-1995) a fost deținut în diverse închisori până în 1962, iar din acel moment şi până în 1964 în domiciliu obligatoriu. Atent supravegheat de Securitate după eliberare, Corneliu Coposu şi-a menținut crezul politic democratic, întreținând relații cu foşti politicieni țărăniști care supraviețuiseră detenției. În anul 1987, a afiliat PNȚ, din clandestinitate, la Internaționala Creştin-Democrată. Imediat după prăbuşirea regimului comunist, în decembrie 1989, a anunțat revenirea în viața politică a PNȚ, la al cărui nume a alăturat şi precizarea ideologică, Creştin şi Democrat. La începutul anilor '90, Corneliu Coposu avea să devină un simbol al luptei pentru democratizarea României, pentru scăparea ei din brațele comunismului rezidual.

Sursa: Fundația Corneliu Coposu

SURSA 5

Corneliu Coposu urmărit de Securitate, alături de alți indezirabili anticomuniști, într-o notă a poliției politice, 28 februarie 1978:

„Un […] anturaj […] din Bucureşti este al lui Coposu Cornel, format din Hudiță Ion, Radocea Cornel, Petcu Ştefan, Demetrescu Camille, Şerban Ghica, Diaconescu Ion, Cernovodeanu Dan, Huiu Ioan din Arad, Boilă Matei din Cluj – cunoscuți la rândul lor – cu poziție duşmănoasă față de politica statului şi partidului nostru. Legătura cu aceştia Coposu Cornel o realizează de regulă, individual, în cerc restrâns, cu diferite ocazii, însă cu destulă prudență. În anturajul acestuia s-au făcut aprecieri pozitive asupra curajului şi acțiunilor ostile ale lui Paul Goma, dar au regretat faptul că o astfel de activitate nu a fost întreprinsă de o persoană cu trecut politic".

Tudor Călin Zarojanu, *Viața lui Corneliu Coposu. Cu documente din Arhiva fostei Securități*, 2005

- **Întrebați-i pe părinții şi bunicii voştri ce ştiu despre Corneliu Coposu, apoi prezentați în clasă ceea ce ați aflat. Există divergențe de opinie? Cum le explicați?**

12 ANUL 1989

12.1. Evenimentele din România

Nu există eşec absolut şi nici succes deplin. Anul 1989 nu a însemnat sfârşitul total al comunismului şi nici victoria completă a democraţiei şi liberalismului. Imaginea de mai jos poate fi o bună metaforă pentru ceea ce au reprezentat evenimentele din decembrie 1989 în România. Ce vedem? Un soldat – îmbrăcat într-o uniformă care-i cade rău, în faţa unei linii de tancuri care apără o clădire în ruine ce încă mai fumegă – mătură. Poate fi mizeria comunismului…? Poate îşi mătură propriile iluzii sau coşmarul din ultimele zile…? Sau, pur şi simplu, face curăţenie prin ograda de la ţară… vine duminica…! Găsiţi voi o poveste care să se potrivească cel mai bine cu „decembrie 1989, în România”!

Contextul internaţional

În Europa de Est, timp de jumătate de secol, regimurile comuniste s-au menţinut la putere datorită „sperietoarei” sovietice. Pericolul intervenţiei ruseşti a fost iminent şi ameninţător în toată această perioadă. Exemplul acţiunilor din 1956 în Ungaria şi din 1968 în Ceholsovacia a limitat mulţi ani iniţiativele locale de revoltă anticomunistă şi de reformare din interior a sistemului. Pe de altă parte, resemnarea generată de aranjamentele internaţionale din 1945 a subţiat serios rândurile celor care ar fi dorit să se integreze într-o mişcare de opoziţie faţă de comunism.

În 1985, instalarea la putere în URSS a lui Mihail Gorbaciov nu anunţa nimic spectaculos. Renunţarea sa la doctrina Brejnev (*dicţionar*) şi măsurile de a reforma sistemul nu erau rezultatul unui impuls liberal, ci o încercare de regenerare a unui sistem birocratic incompetent şi corupt. Reformele iniţiate de Gorbaciov sunt cunoscute sub numele de *perestroika*. Această politică a fost efectul iniţiativei sale de a acorda o mai mare libertate de expresie privind deciziile de reformare a sistemului. *Perestroika* şi *glasnost* (ceea ce se traduce prin „deschidere” sau în cuvintele consacrate la noi „faţa umană a socialismului”) au dus la un discurs politic care a oscilat între dorinţa de schimbare şi teama că reformele ar putea destabiliza sistemul (*sursa 3*). Gorbaciov părea a fi un comunist pragmatic şi disciplinat.

Sursa: ANIC

Mihail Gorbaciov, conducător al Uniunii Sovietice între 1985-1991

DICŢIONAR

Doctrina Brejnev vine de la numele lui Leonid Ilici Brejnev, secretar general al PCUS între 1964-1982. „Slăbirea oricăreia dintre verigile sistemului mondial al socialismului afectează direct toate ţările socialiste, care nu pot rămâne independente. Fiecare partid comunist e responsabil nu numai în faţa propriului popor, dar şi în faţa tuturor ţărilor socialiste, a întregii mişcări comuniste.”

Pravda, 26 septembrie 1968

Sursa: www.revolutie.ro

În vara anului 1989, el a ținut un discurs la Strasbourg care a fost interpretat ca o deschidere față de acțiunea dată reformatorilor din Europa de Est (*sursa 2*). Efectul de domino a fost imediat. În Polonia, Ungaria, Republica Democrată Germană, Cehoslovacia, Bulgaria, liderii şi partidele comuniste au fost înlăturați de la putere. La 9 noiembrie 1989, Zidul Berlinului este dărâmat şi astfel simbolul material al „cortinei de fier" se prăbuşeşte.

Sursa: Rompres

Manifestații de protest pe străzile Capitalei în dimineața de 22 decembrie 1989

Decembrie 1989, România

La jumătatea lunii decembrie 1989, în România, nimic nu anunța ceea ce avea să urmeze. Ceauşescu părea să reziste în fața presiunii externe generată de contextul internațional. El continua să-şi susțină ideile antisovietice care, în urmă cu două decenii, îi aduseseră succesul în Occident. Însă autonomia față de URSS era interpretată acum ca o expresie a stalinismului dur. Evenimentele l-au surprins nepregătit, incapabil să înțeleagă realitatea, confuz şi neinspirat în decizii. Iată mai jos o cronologie a evenimentelor. Activitățile de învățare vă vor completa imaginea despre evenimentele din decembrie 1989 din România.

- **16 decembrie**: la Timişoara, s-a încercat evacuarea din oraş a pastorului Bisericii Reformate (calvine) – Laszlo Tökes. Credincioşii, dar şi alți locuitori ai oraşului, se opun, iar protestul se transformă într-unul anticeauşist şi anticomunist. Revolta ia proporții, iar în zilele următoare represiunea forțelor de ordine se soldează cu zeci de morți şi sute de răniți şi arestați. 40 de cadavre sunt incinerate fără bază legală şi fără ca familiile victimelor să fie anunțate.
- **21 decembrie**: la Bucureşti, Ceauşescu convoacă un miting în care condamnă acțiunile populației din Timişoara (catalogate drept acte de „huliganism") şi pretinde apărarea în continuare a „cuceririlor socialismului". Adunarea este întreruptă şi o parte a participanților se regrupează în Piața Universității. Noaptea are loc o violentă reprimare a manifestanților.
- **22 decembrie**: populația Bucureştiului ocupă centrul capitalei. Ceauşescu fuge din Bucureşti, dar este prins şi arestat la Târgovişte. Puterea este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale. Urmează trei zile de confruntare cu „teroriştii", presupuşi partizani ai lui Nicolae Ceauşescu, niciodată identificați, într-un război de gherilă urbană, soldat cu numeroase victime.
- **25 decembrie**: Nicolae şi Elena Ceauşescu sunt judecați sumar de un tribunal militar excepțional, condamnați la moarte şi executați.

SURSA 1

Bilanțul uman al evenimentelor din decembrie 1989 în România:

- **1104 morți**
  - dintre care 543 în Bucureşti;
  - 162 înainte de 22 decembrie;
  - 942 după 22 decembrie;
- **3352 răniți**
  - 1879 la Bucureşti;
  - 1107 înainte de 22 decembrie;
  - 2245 după 22 decembrie;
- Ministerul Apărării Naționale (MApN) a avut 260 de morți şi 545 de răniți; 333 de morți şi 648 de răniți au rezultat din acțiunile personalului MApN;
- Ministerul de Interne (MI) a avut 65 de morți şi 73 de răniți; 63 de morți sunt urmarea acțiunilor personalului MI.
- 708 morți au rezultat din acțiuni care nu au fost lămurite încă.

Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, 2004

▪ Analizați sursele 2 şi 3 şi precizați rolul lui Mihail Gorbaciov în prăbuşirea regimurilor comuniste din Europa de Est.

SURSA 2

„Faptul că statele Europei aparțin unor sisteme sociale diferite este o realitate. Recunoaşterea acestui fapt istoric şi respectarea dreptului suveran al fiecărui popor de a-şi alege sistemul social în funcție de propria dorință sunt cele mai importante premise pentru un proces european normal. În unele țări, ordinea politică şi socială s-a schimbat în trecut şi, la fel de bine, se poate schimba şi în viitor, dar aceasta este exclusiv o problemă a popoarelor în cauză şi a opțiunii lor. Orice amestec în afacerile interne, orice încercare de a limita suveranitatea statelor – prietene, aliate sau alte state – este inadmisibilă."

Mihail Gorbaciov, *Pravda*, 7 iulie 1989

SURSA 3

„Orice dictatură birocratică se prăbuşeşte în întregul ei ori de câte ori o parte a întregului nu mai funcționează într-un sens represiv – economia, politicul sau mediile de informare. Acesta e motivul pentru care într-o dictatură birocratică e imposibil să adaugi pur şi simplu libertăți constituționale, drepturile omului sau o economie prosperă, la funcția de represiune existentă, care e dominantă. Este un lucru imposibil democratizarea unei dictaturi – indiferent de noblețea motivelor. Sistemul funcționează ca un întreg şi se prăbuşeşte ca un întreg."

Ivan Svitak, *Perestroika prematură*

Sursa: Rompres

„Noi sîntem poporul,/ Jos cu dictatorul!", unul dintre sloganurile strigate în toate oraşele României

Analizați sursele 4-9 şi fotografiile din timpul evenimentelor din decembrie '89 şi evaluați:

- **starea de spirit a populației în zilele de 16-25 decembrie 1989;**
- **reacția autorităților față de evenimentele de la Timişoara şi Bucureşti;**
- **proiectele politice care erau avute în vedere de către participanții la evenimente. În ce măsură documentele fac referire la eliminarea sistemului comunist în ansamblu sau doar a regimului Ceauşescu? Argumentați răspunsul.**

Cum interpretați articolul din ziarul *Scînteia Poporului* (*sursa 7*), care în 23 decembrie doreşte continuarea socialismului în România?

SURSA 4

Programul politic al Frontului Democratic Român, inițiat de revoluționarii de la Timişoara în 21 decembrie 1989

A CĂZUT TIRANIA!

Din însărcinarea COMITETULUI DE ACȚIUNE al FRONTULUI DEMOCRATIC ROMÂN, dăm citire următoarei proclamații :

I. FRONTUL DEMOCRATIC ROMÂN este o organizație politică constituită la TIMIŞOARA pentru a realiza un dialog cu guvernul român, în scopul democratizării țării. FRONTUL DEMOCRATIC ROMÂN condiționează începerea acestui dialog cu demisionarea tiranului Nicolae Ceauşescu.

II. Propunem guvernului român ca bază de discuții următoarele revendicări :

1. Organizarea de alegeri libere ;
2. Libertatea cuvîntului, presei, radioului şi televiziunii ;
3. Deschiderea imediată a granițelor de stat ;
4. Integrarea României în rîndul statelor care garantează şi respectă drepturile fundamentale ale omului ;
5. Eliberarea neîntîrziată a tuturor deținuților şi disidenților politici din România ;
6. Revitalizarea economiei naționale ;
7. Reforma învățămîntului în spirit democratic ;
8. Dreptul de a manifesta liber ;
9. Libertatea reală a cultelor religioase ;
10. Îmbunătățirea asistenței medicale şi alimentației publice.

III. Referitor la evenimentele din Timişoara :

Cerem cu fermitate să fie trași la răspundere cei care au dat ordin să se tragă în popor ;

Cerem restituirea decedaților, pentru a fi îngropați după datină, cu doliu național ;

Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestați în urma manifestațiilor ;

Cerem autorităților recunoaşterea oficială a COMITETULUI DE ACȚIUNE A FRONTULUI DEMOCRATIC ROMÂN înființat la Timişoara.

Mulțumim tuturor celor care s-au ridicat împotriva tiraniei, precum şi colectivelor Teatrului Național din Timişoara pentru sprijinul acordat.

Poporul Român a învins

SURSA 5

Comunicatul către țară al CFSN (22 decembrie 1989):
„Cetățeni şi cetățene,
Trăim un moment istoric. Clanul Ceauşescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Cu toții ştim şi recunoaştem că victoria de care se bucură întreaga țară este rodul spiritului de sacrificiu al maselor populare de toate naționalitățile. […]
În acest moment de răscruce am hotărât să ne constituim în Frontul Salvării Naționale, care se sprijină pe armata română şi care grupează toate forțele sănătoase ale țării, fără deosebire de naționalitate, toate organizațiile şi grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății şi demnității în anii tiraniei totalitare.
Scopul FSN este instaurarea democrației, libertății şi demnității poporului român. Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceauşescu.
Guvernul se demite, Consiliul de Stat şi instituțiile sale îşi încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul FSN.
Ca program, Frontul propune următoarele:

1. Abandonarea rolului conducător al unui singur partid şi statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ.
2. Organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.
3. Separarea puterilor legislativă, executivă şi judecătorească în stat şi alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unul sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viață. […]
4. Restructurarea întregii economii naționale pe baza criteriilor rentabilității şi eficienței. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată şi promovarea liberei inițiative şi a competenței în conducerea tuturor sectoarelor economice.
5. Restructurarea agriculturii şi sprijinirea micii producții țărăneşti.
6. Reorganizarea învățământului românesc potrivit cerințelor contemporane. […] Trecerea presei, radioului, televiziunii, din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului.
7. Respectarea drepturilor şi libertăților minorităților naționale şi asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii. […]
9. Întreaga politică externă a țării să servească promovării bunei vecinătăți, prieteniei şi păcii în lume, integrându-se în procesul de construire a unei Europe unite […]. Vom respecta angajamentele internaționale ale României şi, în primul rând, pe cele privitoare la Tratatul de la Varşovia.
10. […] Respectul deplin al drepturilor şi libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă. […]".

SURSA 6

Sloganuri lansate la Timişoara şi Bucureşti:
„Jos dictatorul!"; „Jos Ceauşescu!"; „Jos cizmarul!"; „Jos dictatura!"; „Jos analfabeta!"; „Moarte tiranului!"; „Libertate, libertate!"; „Azi în Timişoara / mâine-n toată țara!"; „Nu plecăm acasă / morții nu ne lasă!"; „Noi suntem poporul!"; „Trăim, murim / dar liberi vrem să fim!"; „Nu vă fie frică, / Ceauşescu pică!"; „Jos comunismul!"; „Asasinii!"; „Şi noi am fost soldați / Şi nu am tras în frați!"; „Fără violență!"; „Timişoara! / Timişoara!"; „Timişoara-n sânge / Bucureştiul plânge!"; „Armata e cu noi!"; „Ole, ole, Ceauşescu nu mai e!"; „Ceauşescu judecat pentru sângele vărsat!"; „Ceauşescu nu uita / vrem pantofi din pielea ta!"; „Ceauşescu Anul Nou / o să-l facă în cavou".

SURSA 7

Trăiască libertatea, trăiască răspunderea:
„S-a încheiat una dintre cele mai oribile dictaturi din istoria poporului român. Sub presiunea poporului, dictatorul a fugit în mod laş din fața judecății. […]
Noi românii nu copiem ceea ce neapărat au făcut unii sau alții dintre vecinii noştri, mai aproape sau mai departe. Marile demonstrații din aceste zile au avut ca lozinci îndepărtarea dictaturii lui Ceauşescu, libertate, democrație şi s-au pronunțat ferm pentru socialism, pentru principiile socialiste cinstite, curate, pentru proprietatea poporului, pentru normele de etică şi echitate reale, neîntinate de spiritul aventurier şi de demagogia politică a lui Ceauşescu, precum şi a celor care i-au fost atâția ani sfetnici. Nimeni n-a strigat jos socialismul, ci jos dictatura lui Ceauşescu. […]
Socotim că este imperios necesar ca organizațiile de bază ale partidului să dezbată în deplină libertate [...], cauzele care au dus la actuala situație politică, economică şi socială şi să decidă asupra drumului pe care trebuie să meargă partidul. Concluziile dezbaterilor largi democratice ale comuniştilor, la care, firesc, normal este să participe toți cei care doresc să spijine procesul de reînnoire socialistă, să fie sintetizate cu maximă răspundere, în vederea unui apropiat congres extraordinar al partidului, chemat să definească liniile directoare, programul de luptă şi acțiune pentru înfăptuirea neabătută a principiilor socialiste alături de toate forțele progresului din România […]".

Scînteia Poporului, 23 decembrie 1989

Sursa: Muzeul Național de Istorie

București, 22 decembrie – mulțimea de protestatari, luând cu asalt sediul Comitetului Central al PCR

SURSA 8

Şedința Comitetului Politic Executiv (17 decembrie 1989)

Nicolae Ceauşescu: „O mână de derbedei pusă la cale de cei care vor să distrugă socialismul, şi voi de fapt le faceți jocul. […] De ce nu au fost scoase gărzile patriotice cu armament, că au armament. În felul acesta punem oamenii să stea cu mâna în sân, iar ceilalți vin cu răngi, iar noi stăm şi le ținem predici. Duşmanul nu cu predici îl potoleşti, ci trebuie să-l arzi. Socialismul nu se construieşte cu dezinformare, cu închinăciune, ci cu luptă. Cu luptă trebuie să-l construim. Acum, în Europa este o situație de capitulare, de pactizare cu imperialismul, pentru lichidarea socialismului.

Elena Ceauşescu: Este laşitate! […]

Iulian Vlad: Aveți dreptate, tovarăşe secretar general, aşa este! […]

Nicolae Ceauşescu: […] Trebuia să-i omoare pe huligani, nu să-i bată. Tu crezi că huliganii aceia n-au ştiut care e situația cu voi, de ce au intrat în sediu? Intrarea în sediul organului de partid nu este admisă! Cine v-a dat drumul să vă consultați voi; să nu luați măsurile care se impun, pentru că eu am discutat cu voi şi v-am dat ordin? Ştiți ce ar trebui să fac?… Să vă pun în fața plutonului de execuție! Asta meritați pentru ce ați făcut voi, pentru pactizare cu inamicul! […]

Manea Mănescu: Suntem de acord cu dumneavoastră şi cu toate măsurile luate. […]

Tudor Postelnicu: Mult stimate tovarăşe secretar general, mult stimată tovarăşă Elena Ceauşescu, raportez în fața Comitetului Politic Executiv, în fața dumneavoastră, că sunt întru totul de acord cu măsurile care vor fi luate împotriva mea. Vreau să vă mărturisesc în modul cel mai simplu, ca activist al partidului, trimis să-mi desfăşor activitatea în acest sector, că nu vreau să mă disculp cu nimic. Port întreaga răspundere şi, repet, nu vreau să mă disculp că nu puteam face şi mai mult. Vă raportez că sunt un ostaş corect şi cinstit al partidului, dar vă mărturisesc, că nu am cunoscut că unitățile trebuie să iasă cu armament, cu cartuşe de război. Indiferent ce măsuri se vor lua împotriva mea, aceasta este situația. […]"

SURSA 9

Cuvântare rostită de Nicolae Ceauşescu la posturile de radio şi televiziune (20 decembrie 1989)

„[…] Populația din Timişoara cunoaşte şi a văzut toate aceste distrugeri de tip fascist care au avut loc. […] Scopul acestor acțiuni antinaționale a fost acela de a provoca dezordine în vederea destabilizării situației politice, economice, de a crea condițiile dezmembrării teritoriale a României, distrugerii independenței şi suveranității patriei noastre socialiste. […] Scopul – repet, […] – este acela de a distruge independența, integritatea, de a opri cursul dezvoltării socialiste a României, de a întoarce România înapoi sub dominația străină, de a lichida dezvoltarea socialistă a patriei noastre."

- **Priviți imaginea lui Nicolae Ceauşescu în timpul discursului din 21 decembrie 1989 şi descrieți în câteva cuvinte starea de spirit a acestuia.**

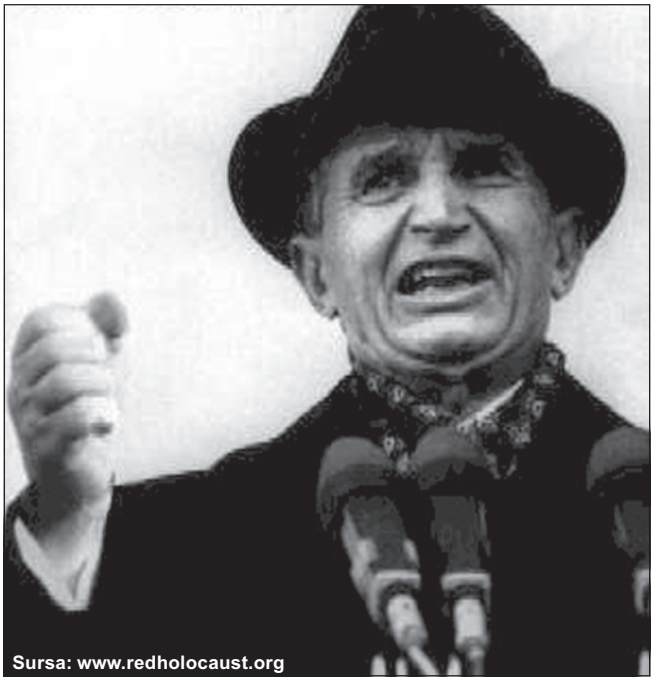

Sursa: www.redholocaust.org

- **Alcătuiți un portofoliu pe una din următoarele teme: „Timişoara – 16-20 decembrie 1989", „Bucureşti – 21 decembrie 1989", „Procesul Ceauşeştilor".**
- **Reconstituiți cu ajutorul unor martori evenimentele din decembrie 1989 din localitatea voastră de reşedință.**

Sursele 10-13 vă prezintă posibile interpretări şi evaluări ale evenimentelor din 1989 din România şi, în sens mai larg, din Europa.

- **Cum explicați perspectivele diferite pe care autorii acestor texte le au asupra evenimentelor din 1989?**
- **Formulați argumente care să susțină un punct de vedere personal cu privire la evenimentele din România!**

SURSA 10

„O revoluție implică violență. […] De fapt, întotdeauna trebuie să îi mai adăugam un calificativ, o numim de «catifea», «paşnică», «evoluționară», unul dintre participanții la conferință a numit-o chiar «renaştere» şi nu revoluție, iar eu o numesc «refoluție» – o combinație între revoluție şi reformă. În mod surprinzător, momentul în care occidentalii au avut convingerea că este vorba de o revoluție a fost când au văzut la televizor imagini din România: mulțimi, tancuri, împuşcături, sânge pe străzi. S-a spus atunci: «Aceasta, da, *ştim* că este o revoluție» şi, desigur, ironia face că tocmai acestea au fost singurele evenimente care nu au reprezentat o revoluție."

Timothy Garton Ash, „Concluzii", în *De la utopie la istorie. Revoluțiile din 1989 şi urmările lor*, 2006

SURSA 11

„Revoluția Română din decembrie 1989 este un moment controversat al istoriei noastre. Disputele privesc atât aprecierea sintetică a evenimentului (a fost revoluție, revoltă populară sau lovitură de stat?), cât şi reconstituirea unora dintre aspectele sale particulare şi, mai ales, rolul jucat de participanți, fie ei indivizi sau instituții. […] Acest fapt se datorează nesiguranței ce pluteşte asupra agenților provocatori, asupra cauzelor şi efectelor politice ale evenimentelor majore din decembrie 1989. Ruxandra Cesereanu [în volumul *Decembrie 89. Deconstrucția unei revoluții*, n.n.] a încercat să încadreze diferitele povestiri despre Revoluție în trei categorii: prima categorie – a celor ce cred în forma pură a unei mase care s-a revoltat cu succes împotriva dictaturii; a doua – a celor care cred în existența unei lovituri de stat duse la îndeplinire de forțe din interior sau exterior; a treia – a celor care cred într-o formă întrețesută a acestor doi poli opuşi."

Bogdan Murgescu, „Reprezentarea Revoluției din 1989. Câteva considerații", în *Revoluția Română din decembrie 1989. Istorie şi memorie*, 2007

SURSA 12

„Evenimentele din 1989 *nu* au fost o revoluție […] Ele nu au fost simple reforme sau o restaurație. Au fost însă o renaştere, iar renaşterile (şi nu revoluțiile, după cum ar dori marxiştii) sunt locomotivele istoriei. […] Revoluțiile sunt întreruperi ale continuității. Astfel, renaşterile sunt opusul revoluțiilor; ele restabilesc continuitatea […] Primele revoluții ale epocii moderne au fost văzute în general ca restaurări. Cromwell a luptat pentru restaurarea «vechilor libertăți englezeşti». În fazele sale timpurii, Revoluția franceză a fost şi ea o luptă pentru restaurarea vechilor drepturi şi privilegii. […] Dacă renaşterile sunt motoarele istoriei, atunci evenimentele fundamentale sunt restaurări ale continuității, nu scindări. […] Aceeaşi distincție este fundamentală şi în înțelegerea evenimentelor din 1989."

Karol Soltan, „1989 ca renaştere", în *De la utopie la istorie*, 2006

SURSA 13

„Tendința generală exprimată prin revoluția din 1989 a avut un caracter pronunțat anticomunist manifestat prin următoarele: scandarea lozincilor anticomuniste, distrugerea steagurilor comuniste (steagurile roşii cu «secera şi ciocanul»), arborarea simbolică a drapelului național din care a fost decupată stema comunistă a țării (în majoritatea covârşitoare a localităților României), eliminarea atributului «comunist»/«socialist» în înscrisurile publice, eliminarea din spațiile publice a statuilor şi a monumentelor comuniste româneşti sau sovietice, eliminarea numelor proprii de activişti comunişti sau a lozincilor comuniste din denumirile publice etc. […] În perioada care a urmat imediat după 22 decembrie 1989, grupul care a preluat puterea a deturnat caracterul pronunțat anticomunist al revoluției, prin subminarea demonstrațiilor spontane populare anticomuniste, prin cenzurarea mesajelor anticomuniste în cadrul emisiunilor televiziunii, care devenise «cartierul general» al unei «telerevoluții» în premieră mondială. Prin televiziune s-au făcut majoritatea diversiunilor, cea mai eficientă fiind reprezentată de «pericolul de moarte» omniprezent întruchipat de «teroriştii fideli dictatorului Ceauşescu» [...]. Pericolul părea total credibil întrucât în perioada 22-27 decembrie au fost înregistrați 942 de morți şi mii de răniți. [...] Ulterior, nu a fost acuzat şi judecat nici un terorist."

CPADCR, *Raport final*, Bucureşti, 2006

- **Alcătuiți un dosar de presă (românească şi internațională) cu privire la evenimentele din România din 1989.**
- **Realizați o investigație (personală sau în echipă) pe tema „teroriştilor din decembrie".**

Studiu de caz

ION ILIESCU DESPRE EVENIMENTELE DIN DECEMBRIE 1989

După 20 de ani, există încă nelămuriri şi controverse cu privire la momente importante din desfăşurarea evenimentelor din decembrie 1989: circumstanţele procesului lui Nicolae Ceauşescu, „teroriştii", originea Frontului Salvării Naţionale, vinovăţia pentru victimele de după 22 decembrie 1989, rolul armatei, rolul Securităţii şi altele. Nu există nici măcar un consens general cu privire la desfăşurarea exactă a evenimentelor.

Unul dintre actorii acelor evenimente a fost Ion Iliescu. Membru al conducerii tineretului comunist în anii '50 şi membru supleant al Comitetului Politic Executiv între 1969 şi 1979, a intrat în dizgraţia lui Ceauşescu, fiind marginalizat din ierarhia partidului în anii '80 pentru apropierea sa faţă de URSS. Ulterior a fost ales preşedinte al României (1990-1992, 1992-1996, 2000-2004). Rolul său în evenimentele din decembrie 1989 este unul controversat, iar textele prezentate aici evocă atât propriul său punct de vedere, cât şi alte opinii contrare, unele acuzându-l pentru haosul creat în acele zile şi pentru că a dorit să redeschidă politica de fidelitate faţă de Moscova.

▪ **Analizaţi sursele 14-19, comparaţi-le cu alte surse istorice şi aprecieri despre acele evenimente, şi formulaţi un punct de vedere personal cu privire la rolul jucat de Ion Iliescu în evenimentele din 1989.**

SURSA 14

„Să luăm, de pildă, momentul decembrie 1989: ce ar fi fost dacă eu nu aş fi fost prezent atunci? Vreau să cred că am reprezentat un factor coagulant, spre care s-au îndreptat nişte speranţe, în jurul căruia s-au adunau nişte forţe şi am evitat, poate, o situaţie foarte periculoasă pentru ţară; pentru că acesta a fost lucrul care m-a preocupat imediat: cum să asigurăm continuitatea statului român, siguranţa cetăţenilor şi revenirea la democraţie. […] Dacă ar fi reuşit să se impună, să spunem, nişte capete înfierbântate de atunci, care, de altfel, au răbufnit imediat după. Ca şi în ianuarie, deci dacă s-ar fi găsit un nebun şi ar fi tras când eu eram pe tanc şi aş fi fost eliminat fizic, cum ar fi evoluat lucrurile?"

Marele şoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu

SURSA 15

„În legătură cu constituirea CFSN-ului, eu zic că a fost o operă la fel de spontană ca şi mişcarea de masă care a caracterizat Revoluţia Română. N-a fost nimic prestabilit. Sunt tot felul de răstălmăciri răuvoitoare, că a venit Iliescu cu echipa lui. Care echipă, domnilor? N-am avut nici un fel de echipă. Dovadă că foarte mulţi din cei cu care am mers atunci şi cărora le-am acordat un mare credit s-au despărţit după aceea. Am văzut comentariile lui Petre Roman. El spune că Iliescu a venit cu Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Brucan, Dan Marţian – cunoştinţele lui din rândul vechilor nomenclaturişti. Eu pe domnii aceştia nu-i mai văzusem de ani de zile."

Stenograma convorbirii dintre Ion Iliescu şi Comisia Senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 (16 decembrie 1994)

SURSA 16

„De fapt, principala sursă de instabilitate în România post-revoluţionară a fost încercarea comuniştilor reformişti de a păstra puterea politică şi economică în mâinile aceleiaşi clase de *nomenklaturişti* care administraseră şi ruinaseră ţara vreme de mai bine de patru decenii. Pe măsură ce presa şi grupările civice independente au ajuns să-şi dea seama de uriaşa gogoriţă a FSN-ului ca «emanaţie» a revoluţiei, spectrul politic s-a polarizat din ce în ce mai mult. La un capăt era Frontul, condus de Ion Iliescu, personalitate cu convingeri comuniste recunoscute de toată lumea. La celălalt, erau partidele de opoziţie, dominate de cele trei «noi partide vechi» (Naţional-Liberal, Naţional-Ţărănesc şi Social Democrat)."

Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului*, 1997

SURSA 17

„Atunci am apelat la o formulă revoluţionară, ca să spunem aşa, de organizare, în condiţii improvizate, în garnizoana militară Târgovişte, a procesului celor doi. […] Sigur, apoi, s-a discutat dacă a fost bine sau nu; că a fost o improvizaţie. Improvizat a fost – dar nu putea fi decât improvizat. Şi eu cred că nu a fost o greşeală; a fost o judecată în condiţii excepţionale, în context revoluţionar, pentru că aşa erau condiţiile. În revoluţii se întâmplă şi asemenea lucruri. Cred că a fost un act de dreptate şi, totodată, singura soluţie care se impunea. Repet, consider că nu a fost o greşeală."

Marele şoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu

SURSA 18

„În noaptea de 23 ne-am dat seama că Guşă este depăşit. […] A venit la mine (mai erau câțiva de față, nu mai ştiu bine cine era cu mine), foarte agitat, foarte tulbure, să-mi ceară să ies la Televiziune şi să cer populației Bucureştiului să părăsească străzile, să se retragă toți în case şi întreprinderi. În condițiile acestea, de anarhie totală din oraş, spunea el, armata nu poate să facă ordine. Am căutat să stau de vorbă cu el, să-i explic că asta ar fi o mare gafă, o mare greşeală politică. Revoluția Română a fost înfăptuită de oamenii care au ieşit în stradă; a veni cu o asemenea idee şi cu motivația că armata trebuie să facă ordine, ar fi fost un semnal că armata vrea să pună mâna pe putere. Şi, inclusiv, cei care vin cu asemenea argumente. Cum putea să fie receptată o asemenea chestiune de către populație?”.

Stenograma convorbirii dintre Ion Iliescu şi Comisia Senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 (16 decembrie 1994)

SURSA 19

„În legătură cu teroriştii. Este problema poate cea mai delicată la care, după câte vedem, nici dumneavoastră nu aveți şanse să ajungeți la o finalizare şi probabil că este foarte dificil de descifrat acest lucru. În ce mă priveşte, nu m-am amestecat, nici nu puteam, chiar să fi vrut, în anchete şi procese. Tot ce am făcut, în faze succesive, a fost să cer organelor de anchetă şi oamenilor pricepuți, de meserie, să ducă lucrurile până la capăt.

Stenograma convorbirii dintre Ion Iliescu şi Comisia Senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 (16 decembrie 1994)

SURSA 20

„Când Ion Iliescu iese la balconul Comitetului Central în 22 decembrie şi se adresează mulțimii cu «Stimați tovarăşi», manifestanții îi răspund scandând «Nu suntem tovarăşi, fără comunişti». Este un moment-cheie, în care Ion Iliescu înțelege că revoluționarii nu ar fi acceptat un comunist la conducerea țării. Şi atunci, împreună cu alți membri ai nomenclaturii regrupați în jurul său pune în aplicare diversiunea teroristo-securistă [...]. A fost o instigare la război la nivel național, în care s-a încercat declanşarea unei lupte violente între Securitate şi Armată, în care s-au dat arme populației, pentru a lupta împotriva unor fantome. Scopul acestei diversiuni a fost salvarea şi menținerea la putere a foştilor comunişti.”

Interviu cu Teodor Mărieş, Preşedintele Asociației „21 Decembrie”, Bucureşti, arhivă personală

Ion Iliescu, preşedinte al României (1990-1992; 1992-1996; 2000-2004)

SURSA 21

„Revoluția română a fost un amestec de fals şi real, mai exact un «corolar al perestroikăi». [...] Un loc aparte l-a avut Ion Iliescu: în studioul 4 al TVR, acesta are o atitudine de lider incontestabil, dând ordine, convocând, anunțând programe. [...] Iliescu şi grupul său lansează psihoza «teroriştilor» şi iluzia unui microrăzboi civil. [...] Victimele continuă să apară şi după 22 decembrie, întrucât noua putere s-a bazat pe sacrificarea inocenților, victime pentru care grupul Iliescu se face direct vinovat.”

Ruxandra Cesereanu, *Decembrie ’89. Deconstrucția unei revoluții*, 2004

SURSA 22

„Este de notorietate dorința fostului preşedinte Iliescu, care şi-a exprimat de mai multe ori poziția fermă de a-i disculpa pe potențialii vinovați, argumentând că au avut un rol important începând cu ziua de 22 decembrie. [...] Iliescu a dus această politică de disculpare, considerând că au avut un rol deosebit începând cu preluarea puterii de către FSN, el erijându-se în emanat preşedinte al FSN, ulterior al Consiliului Național al FSN. Noi considerăm însă că susținerea pe care unii generali ai Armatei i-au acordat-o nu justifică disculparea lor pentru crimele pe care le-au comis înainte de 22 decembrie.”

Interviu cu Traian Orban, Preşedintele Memorialului Revoluției din Timişoara, arhivă personală

12.2. Moştenirea comunismului în anii ’90

În ianuarie 1990, o declarație a fostului militant comunist Silviu Brucan isteriza întreaga societate românească. Acesta estima că democrația şi valorile ei vor fi învățate de români abia în 20 de ani şi că moştenirea fostului regim va continua să afecteze timp de două decenii mentalitățile populației, viața politică, economică şi socială. Afirmația lui Brucan a fost atunci combătută vehement de numeroase personalități, care susțineau că România devenise democratică şi europeană în primul moment după căderea dictaturii. Evenimentele care au urmat, dificultățile de a opera reforme instituționale şi de a consolida o cultură civică a populației au arătat însă că moştenirea trecutului comunist era omniprezentă în societatea românească.

Societatea românească în tranziție

Ieşirea din comunism n-a fost nicăieri şi niciodată experimentată până în anii ’90. Istoricii şi cercetătorii ştiințelor sociale susțin că perioada post-comunistă este, mai degrabă, un amestec de atitudini şi comportamente democratice şi totalitare, care evoluează permanent şi care poate duce fie la democrație, fie la un regim autoritar.

În 1990, experiența democratică a României era aproape nulă. Practicile politice şi sociale exersate până atunci fuseseră exclusiv cele specifice regimurilor autoritarist/totalitare (*sursa 1*). În plus, violența schimbării de regim politic din 1989 şi faptul că evenimentele s-au limitat la lumea urbană au fost factori care au influențat negativ evoluția spre democrație. Contactul majorității populației cu revoluția a fost intermediat de televiziune. Din acest punct de vedere, populația s-a situat în vechea poziție de a fi manipulată de interesele politice ale noii conduceri a țării, care şi-a menținut multă vreme controlul asupra mijloacelor de comunicare în masă. Calitățile principale ale publicului sunt pasivitatea şi emoția în fața a ceea ce se întâmplă. Astfel, românii au rămas o lungă perioadă de timp manipulați de putere (*sursa 1*). Aceste atitudini sunt exact opusul comportamentelor proactive şi raționale specifice democrațiilor.

Evenimentele din anii ’90 demonstrează că a existat o permanentă competiție între cei care au condus România transmițând populației emoție, certitudini, „linişte şi consens” (*sursa 4*), şi cei care au susținut nevoia de implicare civică şi de guvernare democratică, rațională. Scorul a fost clar, până în 1996, în favoarea „publicului” pasiv (*sursa 2*). Una dintre explicații poate fi deficitul de educație civică din societatea românească. Altele sunt reprezentate de atracția spre „etatism” şi către „conducătorul providențial” – atitudini specifice categoriilor sociale cu nivel scăzut

Foto: Andrei Pandele

În 1990, a început demolarea simbolurilor comunismului. Statuia lui Lenin era amplasată în fața actualei Case a Presei din Bucureşti (fostă Casa Scînteii)

SURSA 1

„Supuşii imperiului comunist au fost educați în ura față de celălalt («dușmanul de clasă»). Nu te poți scutura de la o zi la alta de acest sentiment întărit de ani lungi de propagandă şi mai ales de practicile socialiste. [...] Două sunt cauzele ce explică această dispoziție: cetățeanul unei țări comuniste are întotdeauna ceva să-şi reproşeze: o slăbiciune în fața organelor, combinații nu tocmai onorabile pentru a obține ceva, participarea la minciună, indiferența față de victima unei persecuții etc. Sistemul comunist a scos în mod metodic în evidență şi cultivat pasiunile şi acțiunile cele mai josnice: invidia, trădarea, prefăcătoria, ipocrizia, laşitatea. Cea de-a doua cauză a mizantropiei comuniste este sistemul comunist de redistribuire: statul repartizează bunurile în deficit şi fiecare îl percepe pe celalalt ca pe un rival în stare de orice pentru a căpăta din pradă.”

Françoise Thom, *Sfârşiturile comunismului*, 1996

de educație şi lumii rurale (*sursa 5*) – sau chiar de atitudinile naționaliste (îmbrăcate în haine patriotice), care au fost o rampă de lansare către intoleranță, autoiluzionare şi egoism. Lozinci de tipul „Nu ne vindem țara!" (împotriva privatizării prin contribuția capitalului străin) sau „Noi muncim, nu gândim!" (împotriva intelectualilor din opoziție), sunt exemple ale reticenței populare față de schimbare şi ale inerției de a menține economia de comandă şi de a se înscrie în continuitatea ideologică a fostului regim.

De partea cealaltă, societatea civilă activă s-a autodefinit ca anticomunistă şi a militat de la începutul anului 1990 pentru o tranziție rapidă la democrație şi la economia de piață, precum şi pentru pedepsirea crimelor comunismului şi pentru excluderea din viața publică a foştilor demnitari comuniști. Cele mai importante proiecte ale sale (elaborarea Proclamației de la Timişoara şi manifestațiile din Piața Universității), deşi au mobilizat sute de mii de oameni, nu au reuşit să obțină consensul românilor şi susținerea politică. Amenințările şi violențele la care noua guvernare a apelat în anii '90 împotriva opoziției, precum şi dezinformarea realizată de televiziune cu privire la proiectele societății civile au fost, alături de mentalitățile proliferate în timpul fostului regim, factori determinanți ai lipsei acestui consens.

Elitele politice

Lipsa culturii politice democratice în rândul populației a fost speculată cu abilitate de primii lideri politici ai României post-comuniste (*sursa 3*). Cea dintâi preocupare a acestora a fost obținerea legitimității în fața celor pe care îi conduceau. Ei s-au prezentat ca fiind „emanații" „revoluției" din decembrie 1989. Grupați în Frontul Salvării Naționale (devenit partid politic încă din iarna lui 1990), considerându-se îndreptățiți să conducă România, noii lideri erau, de fapt, reprezentanți ai elitelor comuniste marginalizate de Ceauşescu, iar susținătorii lor proveneau, în cea mai mare parte, dintre fostele cadre din administrația şi întreprinderile de stat, care îşi asigurau astfel supraviețuirea în elita socială, economică şi politică (*sursa 7*). FSN apărea, mai degrabă, ca fiind rezultatul unei conspirații, în care se adăposteau foştii comuniști (*sursa 8*). Alți lideri comuniști şi-au construit diferite identități politice încercând să se poziționeze pe scena politică fie în raport cu partidele istorice, fie chiar în interiorul

SURSA 2

„Observatorii României anului 1990 din Occident au păstrat întipărită în minte mai ales imaginea, mediatizată de televiziunea franceză, a femeilor din Bucureşti aplaudându-i pe minerii care rupeau oasele intelectualilor şi studenților «restabilind ordinea". Această imagine şi votul copleşitor de la 20 mai în favoarea unei puteri dovedite ca prea puțin democratică aveau să acrediteze foarte devreme ideea că problema României erau atitudinile de masă de tip autoritar, pe care se sprijinea grupul interesat de la putere. Analişti ca Trond Gilberg aveau să sintetizeze această chestiune, dându-i o perspectivă istorică. Conform autorului citat, țărănimea din România nu a avut niciodată acel grad de încredere într-o conducere care decidea nu cu ea, ci peste ea, iar regimurile precomuniste au fost totuşi autoritare în esența lor. Comunismul avea să se instaleze mai uşor pe aceste atitudini, profitând de şi dezvoltând atitudinile autoritofile ale maselor țărăneşti."

Alina Mungiu, *Românii după '89. Istoria unei neînțelegeri*, 1995

Foto: Andrei Pandele

Timp de două luni şi jumătate (aprilie-iunie 1990), mii de oameni s-au adunat în Piața Universității din Bucureşti pentru a cere abandonarea totală a comunismului şi instaurarea unui sistem pe deplin democratic

noilor formațiuni pe care le-au creat sau din care făceau parte. Aşa se explică reacția anticomunistă a opoziției exprimată prin Proclamația de la Timişoara (*sursa 9*).

Practicile politice din primii ani ’90 au evoluat între populism şi demagogie (*sursa 6*), manipulare şi agresivitate. Dezinformarea şi diversiunea (*activitățile de învățare*), utilizarea instituțiilor statului (poliție, servicii secrete, justiție, armată) sau a unor grupuri profesionale (minerii şi muncitorii de pe platformele industriale de stat), precum şi folosirea televiziunii publice ca purtător de mesaj, au fost principalele mijloace şi instrumente în lupta politică.

Temele preferate în lupta politică au fost preluate din inventarul pe care şi Ceauşescu îl utilizase chiar în 1989. „Țara în pericol” a fost lozinca preferată a noii puteri în timpul campaniilor electorale şi după. Diabolizarea opoziției politice (s-au folosit termeni precum: huligani, fascişti, golani, anarhişti), prezentarea drept „mituri” a economiei de piață sau a democrației occidentale (era preferată „democrația originală”), pericolul reîntoarcerii la monarhie (în decembrie 1990, Regele Mihai, sosit pentru o scurtă vizită în țară, a fost expulzat – *sursa 5*), pericolul dezmembrării țării (evenimentele violente din martie 1990 de la Târgu Mureş au fost pretextul înființării Serviciului Român de Informații) sau conspirația internațională îndreptată împotriva României sunt câteva exemple de mesaje simple adresate unui public-țintă încă îmbibat de ideologia comunistă.

Gestionarea trecutului comunist

La începutul anilor ’90, statul român a acordat totuşi compensații materiale foştilor deținuți politici, sumele fiind însă foarte mici. În 1997, sub egida Fundației Academia Civică a fost inaugurat Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenței de la Sighetu Marmației. În 1999, la inițiativa senatorului Constantin Ticu Dumitrescu a fost votată o lege de deconspirare a foştilor colaboratori ai Securității şi de acces la dosarul întocmit de fosta poliție politică. Pentru aplicarea acestei legi a fost constituit Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității. În 2005, guvernul condus de premierul Călin Popescu Tăriceanu a înființat Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, cu scopul investigării ştiințifice şi

SURSA 3

În 1990, primii trei oameni în stat proveneau din fosta nomenclatură comunistă.

Ion Iliescu
A ocupat în anii ’50 funcții de conducere în organizația tineretului comunist (membru al CC al UTM între 1949 şi 1956 şi preşedinte al Consiliului UASR între 1957 şi 1959), devenind în 1969 prim-secretar al CC al UTC şi ministru pentru Problemele Tineretului. În 1969, a fost ales membru al CC al PCR şi membru supleant în Comitetul Politic Executiv, funcții pe care le pierde în 1979. În anii ’70 este trimis ca secretar pe probleme de propagandă în județul Timiş şi apoi prim-secretar al Comitetului de Partid Iaşi. Preşedinte al Consiliului Național al Apelor (cu rang de ministru), intră într-o perioadă de relativă dizgrație în 1985. Până la 22 decembrie 1989, director al Editurii Tehnice.

Alexandru Bârlădeanu
Preşedinte al Senatului României. Membru al CC din 1955, a intrat în Biroul Politic al PCR în timpul lui Gheorghiu-Dej. În 1965, a devenit membru al Comitetului Politic Executiv şi al Prezidiului MAN. A fost marginalizat la sfârşitul anilor ’70, iar în martie 1989, a semnat „Scrisoarea celor 6”.

Dan Marțian
Preşedinte al Camerei Deputaților. A fost în anii ’60 prim-secretar al CC al UTC, ministru pentru Problemele Tineretului, membru supleant al CC al PCR şi secretar al Comitetului Municipal al PCR Bucureşti. În 1989, era profesor de socialism ştiințific la Universitatea Bucureşti.

SURSA 4

„Mass-media națională înfățişa România de la acea oră ca pe o țară a consensului absolut. […] Un consens comportamental, deoarece aceiaşi oameni care trăiau agățându-se de gândul morții dictatorului erau cei care participau la manifestările dedicate Congresului al XIV-lea, în mod disciplinat. […] Un al doilea element la fel de important ca şi consensul pentru a defini starea în care era ținut publicul la acea oră este, fără îndoială, monotonia. Un cetățean al unei țări occidentale nu va înțelege niciodată şi nici nu-şi va putea măcar imagina liniştea care domneşte într-un regim totalitar. Şi totuşi, în România anului 1989, în care programul de televiziune avea doar două ore şi nimeni nu îl mai urmărea, iar posturile teritoriale de radio fuseseră desființate din motive obscure, domnea această linişte de neimaginat.”

Alina Mungiu, *Românii după ’89. Istoria unei neînțelegeri*, 1995

identificării crimelor, abuzurilor şi încălcărilor drepturilor omului pe întreaga durată a regimului totalitar. În decembrie 2006, cu câteva zile înainte de aderarea României la Uniunea Europeană, preşedintele Traian Băsescu a condamnat în faţa Parlamentului regimul comunist drept ilegitim şi criminal. Discursul său a fost formulat pe baza *Raportului final*, elaborat în cursul anului 2006 de Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România.

SURSA 5

„Câtă diferenţă între votul dat lui Havel de cetăţenii europeni ai Cehoslovaciei şi cel dat lui Iliescu de vărul meu de la ţară, din România! «Dar de ce?» am întrebat uimit, «nu ţi-ai dat seama încă, nici după doi ani, cu cine ai de-a face?»
Răspunsul a venit ca un trăznet: «Ne convine!»
«Ce vrei să spui?»
«Iliescu nu ne va da afară din servicii, iar asta ne convine. Cu el, avem pace. L-ai văzut pe liderul Partidului Ţărănesc, Raţiu, cum a venit la votare, purtând costum popular şi papion. Vrei să aşteptăm dreptate de la el? Sau poate de la Rege, de fapt, fostul rege, care vrea să împartă ţara cârdului său de fete?»
«Bine, dar ce are a face papionul lui Raţiu cu democraţia şi dreptatea?» [...]
«Nouă chiar ne-a plăcut sub comunişti, intervine mătuşa mea. Ne-am purtat foarte bine de grijă. Aveam tot ce ne trebuie. Iar acum Iliescu ne-a dat şi pământ. Era mai bine la ferma colectivă, totuşi.»”

Mircea Mihăeş, „Vecinii lui Kafka...”, în *Revoluţiile din 1989, între trecut şi viitor*, 2005

SURSA 6

„Într-un interviu apărut în *The Independent*, Silviu Brucan, ideologul FSN, afirma că societatea post-comunistă, pe care intenţionează s-o construiască în România, va avea două clase: oamenii inteligenţi şi oamenii proşti *(stupid people*), apreciind că în România există cam 2 milioane de intelectuali şi 20 milioane de proşti. Întrebat cum ar putea fi convinşi proştii să voteze pentru puterea celor inteligenţi, Brucan răspunde: «li se va asigura mâncare, căldură, medicamente»; în final, face precizarea: «Eu spun aceasta intelectualilor de la *The Independent*, nu oamenilor din România. Ei nu ar înţelege. Va trebui să prezentăm aceste idei într-o manieră populară.»”

www.gid-romania.com

SURSA 7

„Primii ani de după căderea regimului comunist par a fi dominaţi de figurile foştilor nomenclaturişti […]. În fapt [până în anul 2004, n.n.], 2,6% dintre miniştrii post-comunişti au deţinut funcţii similare înainte de 1989, iar alţi 10,3% au ocupat funcţii de secretari de stat sau de miniştri adjuncţi. La aceştia se adaugă 8,8% dintre miniştrii care au ocupat funcţii de directori sau directori adjuncţi în ministere. În afara acestei categorii, putem, de asemenea, să întrevedem un alt tip de resursă ce vizează directorii institutelor de cercetare sau directorii de întreprinderi care corespund unui procent de 12,9% dintre miniştrii de după 1989.”

Alexandra Ionaşcu, „Perenitatea moştenirii comuniste?”, în *Elite comuniste înainte şi după 1989*, *Anuarul IICCR*, 2007

SURSA 8

„În ceea ce priveşte partidul condus de Ion Iliescu, pot fi reperate mai multe categorii de elite comuniste. Pe de o parte regăsim o nomenclatură de partid care activase în timpul lui Gh. Gheorghiu-Dej şi care fusese treptat marginalizată sub Nicolae Ceauşescu. Aparţinând fostei elite staliniste din anii ’50, persoane precum Silviu Brucan sau Alexandru Bârlădeanu optaseră în ultimii ani ai regimului pentru ideile reformatoare promovate de Gorbaciov. Acest grup, la care se alăturau oameni mai tineri, precum Ion Iliescu şi Dan Marţian, reprezentaseră o formă de disidenţă pasivă la dictatura lui Nicolae Ceauşescu, fără să fi pus sub semnul întrebării fundamentele sistemului comunist. Un al treilea grup era format din cadrele didactice de la «Ştefan Gheorghiu» […]. Acest grup avusese acces la schimburi profesionale internaţionale şi la literatura occidentală a domeniului în care activau. […] Nu în ultimul rând, negocierea antamată în decembrie 1989 între nomenclatura marginalizată şi generalii armatei a condus la cooptarea unor cadre militare în interiorul partidului.”

Raluca Grosescu, „Traiectorii de conversie politică a nomenclaturii din România, în *Elite comuniste înainte şi după 1989*, *Anuarul IICCR*, 2007

SURSA 9

„7. Timişoara a pornit Revoluţia împotriva întregului regim comunist şi întregii sale nomenclaturi şi nicidecum pentru a servi ca prilej de ascensiune politică unui grup de disidenţi anticeauşişti din interiorul PCR-ului. Prezenţa acestora în fruntea ţării face moartea eroilor din Timişoara zadarnică. […].
8. Ca o consecinţă a punctului anterior, propunem ca legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foştilor activişti comunişti şi al foştilor ofiţeri de Securitate. Prezenţa lor în viaţa politică a ţării este principala sursă a tensiunilor şi suspiciunilor care frământă astăzi societatea românească. Până la stabilizarea situaţiei şi reconcilierea naţională, absenţa lor din viaţa publică este absolut necesară.”

Extras din *Proclamaţia de la Timişoara* (11 martie 1990)

SURSA 10

„… suntem martorii unei bizare stări de lucruri: societatea s-a eliberat, este adevărat, dar în anumite privințe reacționează mai rău decât atunci când a fost înlănțuită. Criminalitatea a crescut rapid şi obişnuitele murdării care, în vremuri de răsturnări istorice, ies întotdeauna la iveală din zonele inferioare ale subconştienului colectiv ajung să inunde mass-media, în special presa de scandal. Dar există şi alte simptome, mult mai primejdioase: ură între naționalități, suspiciune, rasism, chiar semne de fascism, demagogie coruptă, intrigi şi minciuni cu bună ştiință; politicianism, o goană continuă şi nemiloasă pentru propriile interese personale, o foame de putere, o ambiție nemăsurată, fanatism de orice tip imaginabil; noi şi nemaiauzite feluri de jaf, apariția diferitelor clanuri mafiote; lipsa generală de toleranță, înțelegere, gust, moderație, rațiune. Şi, desigur, există o nouă atracție pentru ideologii, de parcă marxismul ar fi lăsat în urmă un gol mare şi însetat care trebuie umplut cu orice preț.”

Vaclav Havel, *Paradisul pierdut*, 1992

SURSA 11

„Au eşuat oare revoluțiile din 1989? Răspunsul e că dacă judecăm după un standard abstract de perfecțiune, ele n-au reuşit să distrugă complet fostul regim. Dar, la urma urmelor, istoric vorbind, nici o revoluție n-a abolit total vechea ordine. […] Trăsătura cea mai importantă a acestor revoluții a fost blândețea, refuzul lor de a acționa în mod terorist asupra exponenților fostelor despotisme. Cu toată slăbiciunea şi ezitările, ele au atins un țel major: sentimentul de frică din trecut, sentimentul general de frustrare morală şi neputință politică, precum şi convingerea subiectivă că individul nu înseamnă nimic au dispărut. Departe de a se fi încheiat, aceste revoluții traduc o caracteristică a timpurilor moderne: diversitate, lipsa omogenității, absența grandioaselor proiecte ideologice.”

Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului*, 1997

Sursa: Fundația Memorialul Durerii

- **Analizați sursele 11-12 şi argumentați faptul că revoluțiile din 1989: 1. au eşuat; 2. au fost victorioase.**

SURSA 12

„Schimbările [de după 1989] au fost democratice în sensul de «populare», adică elitele conducătoare au devenit mult mai largi şi mult mai accesibile decât înainte. De asemenea, aceste schimbări au însemnat că elitele birocratice erau înlocuite, pur şi simplu, de noile grupuri de bogați şi însetați de putere, pe care nu îi interesează reforma, ci îmbunătățirea propriului lor statut şi a poziției lor în ierarhie. Societățile est-europene au fost inundate de mase de *homines novi,* care nu gândesc în termenii modificărilor sistemice (cum nici conducătorii vizigoți sau vandali nu se gândeau la o reformare profundă a societății romane; nu era societatea lor), ci în termeni de câştiguri, prestigiu şi plăceri. Noile elite, semidelicvente, extrem de violente şi complet lipsite de scrupule nu îşi privesc statul-națiune ca pe o realitate imuabilă – acesta le e complet indiferent (de aceea sunt numite «iresponsabile») – vor puterea acum pentru ei şi pentru lacheii şi clienții lor, pentru a se bucura de viață pe loc, fără a se lovi de obiecțiile de legalitate şi morală formulate de liberali şi de foşti comunişti, pe care îi consideră intruşi demodați.”

G.M. Tamás, *Politică şi societate în Estul European*, 1999

- **Imaginea alăturată reprezintă Cimitirul Eroilor Revoluției din Bucureşti. Cum vă explicați faptul că nici până astăzi responsabilii victimelor revoluției de la Bucureşti nu au fost identificați şi judecați?**
- **Sursele 13-14 reprezintă un fragment dintr-o analiză comparativă a mentalităților şi atitudinilor din România postcomunistă, respectiv Uniunea Europeană. Rezolvați următoarele cerințe:**
  - **descoperiți în şcoala voastră, în familie sau în comunitatea în care trăiți situații în care se exprimă „mentalități CONTRAPRODUCTIVE” şi „mentalități PROACTIVE”;**
  - **alcătuiți o listă cu elemente de mentalitate generatoare de corupție în societatea românească.**

SURSA 13

Mentalități

Domeniu	Mentalități CONTRAPRODUCTIVE predominante în România	Mentalități PROACTIVE predominante în statele membre ale Uniunii Europene
Calitate	Calitatea este problema statului, şefilor etc.	Calitatea este afacerea noastră, a tuturor şi a fiecăruia.
	Calitate = ceea ce vrem, putem şi ştim să facem.	Calitate = aptitudinea de a satisface cerințe explicite şi implicite
	Calitatea costă mult.	Calitatea generează profit.
Obținerea calității	Acumulările cantitative determină întotdeauna salturi calitative.	Acumulările cantitative nu determină întotdeauna salturi calitative, dar calitatea se obține în mod sistematic doar prin managementul ei.
Responsabilitatea pentru greşeală	Orice greşeală are cel puțin un autor – vinovat care trebuie să fie identificat, criticat şi pedepsit în mod exemplar de fiecare dată.	Prima şi a doua oară, de vină pentru greşeala unui angajat este întotdeauna şeful său direct, pentru că a fost incapabil s-o prevină. Dar un angajat care a comis pentru a treia oară aceeaşi greşeală este exclus din echipă.
Relația ierarhică	Ordinul şefului este lege pentru subordonat şi trebuie executat întocmai şi la timp, fără comentarii.	Managerii stabilesc obiectivele şi termenele, asigură resursele şi verifică realizarea obiectivelor; dar modul în care obiectivele sunt realizate este la latitudinea subalternilor acestora, ei având astfel posibilitatea să-şi demonstreze creativitatea.
Autoritatea şefilor	Autoritatea şefilor se bazează pe puterea acestora de a distribui recompense şi sancțiuni.	Autoritatea managerilor se bazează pe competențele profesionale, metodologice şi sociale ale acestora.
Nivelul salariului	Nivelul salariului (cauză) determină productivitatea muncii (efect).	Productivitatea şi calitatea muncii (cauze) determină nivelul salariului (efect).
Profit	A face profit este imoral întrucât mai toți cei care au reuşit aşa ceva au acționat pe căi necinstite.	A face profit este moral întrucât se respectă toate legile scrise şi nescrise ale afacerilor.
	Banii se obțin mai uşor prin inginerii financiare, corupție, greve, forță, plăți compensatorii etc.	Profitul se obține cel mai uşor dacă şi atunci când sunt satisfăcute toate cerințele explicite şi implicite ale clienților.

SURSA 14

Atitudini

Domeniu	Atitudini CONTRAPRODUCTIVE predominante în România	Atitudini PROACTIVE predominante în statele membre ale Uniunii Europene
Față de muncă	Noi muncim, nu gândim! (Munca fizică este mult mai importantă decât munca intelectuală.)	A munci în mod inteligent (cu planificare, organizare, programare, etc.) este mult mai important decât efortul fizic şi munca la întâmplare.
	Munca este o corvoadă.	Munca este generatoare de satisfacții dacă şi atunci când permite manifestarea creativității şi sociabilității oamenilor.

SURSA 14

Atitudini (continuare)

Domeniu	Atitudini CONTRAPRODUCTIVE predominante în România	Atitudini PROACTIVE predominante în statele membre ale Uniunii Europene
Față de calitate	Las' că merge şi-aşa!	Nu merge decât dacă facem CEEA CE şi CUM trebuie, CÂND şi UNDE trebuie.
Față de greşeală	După mine potopul!	Ştiu că dacă nu-mi pasă de greşelile mele şi de ceilalți voi fi imediat marginalizat şi concediat.
Față de lege	Legea este o barieră peste care trec leii, pe sub care trec cățeii şi în fața căreia se opresc boii.	Legea este aceeaşi pentru toți, dar, pentru a fi respectată de toți, ea trebuie să fie în prealabil accesibilă, înțeleasă şi liber acceptată.
Muncă	Noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc!	A da dovadă de responsabilitate socială înseamnă şi a te îmbunătăți continuu, a nu-ți precupeți eforturile la locul de muncă şi a te implica permanent în soluționarea problemelor apărute. Salariul este corelat cu performanțele obținute individual şi în echipă.

Selecție din Nicolae George Drăgulănescu, *Standarde româneşti sau standarde europene în cultura noastră organizațională?*

Studiu de caz — MINERIADELE

- **Imaginile de mai jos prezintă instantanee din timpul intervenției autorităților şi a minerilor împotriva manifestanților din Piața Universității (13-15 iunie), iar textele furnizează interpretări ale rolului şi ale efectelor mineriadelor din ianuarie 1990, februarie 1990 şi iunie 1990.**
- **Alcătuiți un portofoliu cu privire la desfăşurarea diverselor mineriade.**
- **Analizați evenimentele din perspectiva situației drepturilor omului în România în anii 1990.**

Forțele de ordine intervenind în Piața Universității în iunie 1990

Imagine din timpul mineriadei din 14-15 iunie 1990, ilustrând un civil bătut de mineri

SURSA 15

„Manifestația din 28 ianuarie 1990 a fost pregătită cu mare atenție de partidele istorice. [...] Avea un caracter organizat, disciplinat, urmărind revendicări politice precise. [...] La manifestație s-au alăturat numerose grupuri de intelectuali, studenți, elevi, funcționari, în general oameni îngrijorați de alunecarea FSN pe panta confiscării puterii şi a tuturor resurselor statului în beneficiul propriei campanii electorale. [...] Recent constituitele organizații FSN locale şi din întreprinderi au convocat rapid muncitorii bucureşteni de la «Republica», «23 August», «Grivița Roşie», «Vulcan» etc. Succesul mobilizării muncitorimii se explică prin manipulare. [...] La fel cum oamenii fuseseră convocați pe străzi, şi la «Televiziune» ca să apere «revoluția» de «teroriști», acum puterea trebuia apărată împotriva «duşmanilor de clasă», a elementelor «contrarevoluționare», care încercau «să dea o lovitură de stat». [...] Odată Piața Victoriei părăsită de către reprezentanții partidelor istorice şi manifestanții antifeseniști, [...] în noaptea de 28 spre 29 ianuarie şi în cursul zilei de 29 ianuarie, au apărut în Bucureşti minerii, însoțiți de muncitori bucureşteni şi din provincie (Fălticeni, Iaşi, Constanța etc.). A fost prima mineriadă din istoria postcomunistă a României, pusă la cale de liderii CFSN. [...] Manifestanții pro-FSN au luat cu asalt sediile partidelor istorice, scandând «Afară cu vânzătorii de țară», «Jos intelectualii, studenții la muncă!» etc. Cu această ocazie a fost lansată celebra lozincă «Noi muncim, nu gândim!». Unii dintre aceştia au luat cu asalt Institutul de Arhitectură; [...] În fața sediului PNȚCD din Piața Rosetti, minerii, muncitorii şi simpatizanții frontişti au primit cu ovații un grup de tineri ce purtau un coşciug pe care era scris «Pentru domnul Coposu». [...] Evenimente asemănătoare – în care muncitorimea ataca sediile partidelor politice istorice – au avut loc la Botoşani, Iaşi, Râmnicu-Vâlcea şi în alte oraşe.”

Dan Pavel, Iulia Huiu, *Nu putem reuşi decât împreună. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*, 2003

SURSA 16

„În 18-19 februarie, în timpul unei manifestații paşnice organizate de partidele istorice în Piața Victoriei, un grup de provocatori ia cu asalt sediul guvernului, fără ca forțele de ordine, prezente în număr mare, să se împotrivească în mod serios. Câteva ore mai târziu, ordinea este restabilită şi sunt operate numeroase arestări. Evenimentul, ca şi cel din 28 ianuarie, este calificat de către autorități drept tentativă de lovitură de stat împotriva democrației. A doua zi, numai minerii din Valea Jiului răspund apelului guvernului, muncitorii nemaimobilizându-se. Dotați cu bâte şi alte „arme”, se dedau la acțiuni dintre cele mai amenințătoare pe străzile capitalei.”

Mihnea Berindei, Ariadna Combes, Anne Planche, *Roumanie le livre blanc. La réalité d’un pouvoir néo-communiste*, 1990

SURSA 17

Procurorul Dan Voinea despre mineriade:
„În dimineața de 14 iunie, când au venit minerii, au fost aşteptați în Gara de Nord de persoane care le-au oferit tuturor sandvişuri şi băuturi. Toată această operațiune era dirijată prin structuri ale puterii de stat. [...] Atunci a avut loc o manipulare a acestor muncitori, nu numai a minerilor, pentru că nu numai minerii au venit în Bucureşti. Au venit muncitori din județele Teleorman, Călăraşi, mineri de la Filipeştii de Pădure, muncitori de la Ploieşti, Piteşti, au venit persoane aduse special să-i aplaude pe mineri, femei şi tot felul de activiste. [...] Pe lista persoanelor ce urmau să fie terorizate nu întâmplător s-au aflat Ana Blandiana sau Mihai Băcanu, Gabriel Liiceanu, Teodor Mărieş, Sorin Ilieşiu, toți cei care în Piața Universității şi-au expus ideile. […] A fost vorba despre un grup care trebuia înlăturat în orice mod şi teroarea a fost folosită împotriva lor. [...] Minerii s-au dus la adrese precise, l-au atacat pe Ion Rațiu acasă, l-au atacat pe Mihai Băcanu acasă, au căutat-o pe Ana Blandiana acasă. Ştiau minerii din Valea Jiului unde stă Băcanu? Chiar Miron Cozma spune în declarațiile luate că el a stat toată noaptea la Sala Polivalentă, era Campionatul Mondial de Fotbal, şi spune că veneau mereu nişte civili care cereau: «vreau 5 mineri», «vreau 10 mineri». Şi la un moment dat el s-a enervat: «unde îi tot duceți?». La alt nivel s-a discutat şi s-a organizat această dirijare a minerilor”.

http://www.revista22.ro/mineriadele-3866.html

SURSA 18

Ion Iliescu despre mineriada din iunie 1990:
„Se dă pe seama minerilor, pe nedrept, violența. Nu minerii au provocat atunci violența, ei au fost efectul şi nu cauza. Minerii meritau să le spun mulțumesc, pentru că poliția capitalei dispăruse, iar ei făceau un act civic, de solidaritate cu instituțiile statului şi cu populația capitalei. Le-am mulțumit minerilor ca să plece din capitală. Din mineriade am învățat cum să construim statul de drept”.

http://ro.wikiquote.org/wiki/Ion Iliescu

SURSA 19

„Mineriadele au fost unul dintre cele mai perverse instrumente folosite de putere pentru anihilarea opoziției şi întărirea legăturilor cu masele de simpatizanți, pentru că ele au îndepărtat România pentru mulți ani de clubul țărilor civilizate din Europa. [...] Indiferent de paternitatea organizării mineriadelor, de caracterul lor «spontan» ori provocat, un lucru era cert în legătură cu organizarea puterii postcomuniste din România: se constituise o forță paramilitară, situată aparent de partea puterii feseniste, cu o puternică orientare împotriva partidelor istorice şi a unor organizații independente ale societății civile, care îşi aroga dreptul de a interveni arbitrar în treburile statului şi în cele publice, substituindu-se astfel organelor şi autorităților recent înființatului stat de drept.”

Dan Pavel, Iulia Huiu, *Nu putem reuşi decât împreună. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*, 2003

Cronologie comparativă – 1945-1989

ANUL	ROMÂNIA	EUROPA RĂSĂRITEANĂ
1945	• La Bucureşti, sub presiunea sovieticilor, se instalează guvernul condus de Petru Groza şi controlat de comunişti.	• În Polonia este descoperit lagărul de exterminare a evreilor de la Auschwitz.
1946	• Partidul Comunist falsifică alegerile din noiembrie şi preia controlul asupra Parlamentului României.	• Gheorghi Dimitrov devine şeful guvernului comunist de la Sofia.
1947	• Regele Mihai I este silit să abdice şi alungat din țară; România se proclamă republică populară.	• În Polonia se constituie Cominformul, un birou de coordonare a partidelor comuniste aflat sub conducerea Moscovei.
1948	• Guvernul comunist decide confiscarea proprietăților private şi transformarea acestora în proprietate a statului (naționalizarea). • Autoritățile comuniste decid desființarea Bisericii Greco-Catolice.	• Stalin ordonă „blocada Berlinului”. • Datorită politicii independente a lui Tito față de Moscova, Iugoslavia este exclusă din Cominform.
1949	• Începe procesul de cooperativizare a agriculturii. • Se înființează Securitatea – poliția politică din România. • Începe construcția Canalului Dunăre – Marea Neagră.	• La Moscova se constituie Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER). • Se constituie Republica Democrată Germană.
1953	• George Călinescu publică jurnalul de călătorii *Am fost în China nouă*.	• Moartea lui Stalin. • Armata Roşie reprimă grevele muncitorilor din Berlinul de Est. • Sovieticii experimentează prima bombă cu hidrogen. • Nikita Hruşciov devine prim-secretar al PCUS.
1955	• România devine membră a ONU.	• Statele aflate sub controlul politic al Moscovei constituie alianța militară Tratatul (Pactul) de la Varşovia.
1956	• România colaborează cu URSS pentru înfrângerea revoluției maghiare. • Televiziunea română îşi începe oficial emisia.	• La Budapesta are loc revoluția maghiară anticomunistă; revolta maghiarilor este lichidată de Armata Roşie.
1958	• Trupele sovietice sunt retrase din România. • Iolanda Balaş stabileşte într-un concurs atletic la Bucureşti primul său record mondial la săritura în înălțime: 1,78.	• Sub presiunea statului sovietic, Boris Pasternak refuză premiul Nobel pentru literatură, care îi fusese acordat pentru romanul *Doctor Jivago*.
1959	• Ziua de 25 octombrie devine ziua Armatei României. Între anii 1951 şi 1959, ziua Armatei României fusese 2 octombrie, data care marca aprobarea primită de la Stalin de prizonierii români de pe teritoriul URSS, în 1943, pentru a întemeia Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu”.	• „Scrisoarea celor 34”, petiție a unor intelectuali polonezi care solicită revizuirea politicii culturale, limitarea cenzurii şi asigurarea hârtiei pentru tipărituri.
1961	• În România este introdus învățământul general obligatoriu de 8 ani.	• Pentru a opri exodul germanilor spre Berlinul de Vest autoritățile est-germane decid construcția unui zid care izolează Berlinul de Vest. • Cosmonautul sovietic Yuri Gagarin este primul om care zboară în cosmos.

EUROPA ª I SUA	RESTUL LUMII
• La San Francisco, 50 de state semnează Carta Națiunilor Unite, actul de naştere al ONU. • Partidul Comunist Francez obține 26% în alegerile parlamentare şi deține mai multe portofolii în guvern.	• SUA folosesc bomba atomică împotriva Japoniei.
• În urma unui referendum. Italia se proclamă republică. • Întoarcerea Regelui George al II-lea declanşează în Grecia un război civil între regalişti şi comunişti. • În Franța, Renault, Air France şi Banque de France sunt naționalizate.	• Unul dintre protagoniştii loviturii de stat militare din 1943 din Argentina, Juan Perón, este ales preşedinte.
• Generalul George Marshall propune un plan financiar de reconstrucție a Europei.	• La ONU este adoptat planul de împărțire a Palestinei între evrei şi palestinieni.
• Americanii organizează „podul aerian” pentru aprovizionarea Berlinului de Vest. • George Orwell publică în Marea Britanie romanul *O mie nouă sute optzeci şi patru*.	• Se constituie Republica Populară Democrată Coreea (Coreea de Nord). • Coreea de Sud se proclamă republică. • Proclamarea independenței statului Israel.
• Se constituie Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO).	• Se proclamă Republica Populară Chineză cu Mao Zedong preşedinte.
• Soții Rosenberg, acuzați că au livrat secrete americane sovieticilor, sunt executați în SUA în ciuda protestelor internaționale. • Primul zbor al unui avion Boeing 707.	• Egiptul se proclamă Republică.
• La Los Angeles este inaugurat parcul de distracții Disneyland. • RFG devine membră NATO.	• În Indonezia, 29 de state ale lumii a treia îşi proclamă „nealinierea” față de blocurile militare existente deja (Mişcarea de Nealiniere).
• Rockul lui Elvis Presley ia cu asalt Statele Unite.	• Egiptul naționalizează Canalul Suez.
• În SUA este creată NASA (National Aeronautics and Space Administration). • În Franța este aprobată Constituția celei de-a V-a Republici. • Claude Lévi-Strauss publică *Antropologia structurală*.	• Lovitura de stat din Irak în urma căreia se proclamă republica. • Egiptul primeşte un ajutor de 100 de milioane de dolari de la URSS pentru construcția barajului de la Assuan.
• Alaska şi Hawai devin statele al 49-lea, respectiv al 50-lea al SUA. • Se inaugurează la New York Muzeul Guggenheim. • În cadrul Consiliul Europei ia ființă Curtea Europeană a Drepturilor Omului.	• Revoluția cubaneză condusă de Fidel Castro triumfă la Havana.
• În SUA se creează organizația de voluntari Corpul Păcii. • Regizorul spaniol Luis Buñuel primeşte *Palme d'Or* pentru filmul *Viridiana*. La intervenția Vaticanului, filmul este interzis în Spania.	• Mişcarea anticastristă susținută de americani eşuează în „Golful Porcilor”.

ANUL	ROMÂNIA	EUROPA RĂSĂRITEANĂ
1962	• În prezența a 11.000 de participanți se sărbătorește la Bucureşti încheierea colectivizării agriculturii.	• URSS şi SUA se confruntă în conflictul numit „criza rachetelor”.
1964	• „Declarația cu privire la poziția PMR în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaționale”.	• Leonid Ilici Brejnev preia puterea la Moscova în cadrul PCUS.
1965	• Nicolae Ceauşescu devine secretar general al PCR. • Filmul *Pădurea spânzuraților,* în regia lui Liviu Ciulei, primeşte premiul pentru regie în cadrul Festivalului de la Cannes.	• Episcopii polonezi adresează o scrisoare omologilor lor germani în care se găseşte fraza celebră: „Vă iertăm şi vă cerem iertare”. Scrisoarea a provocat reacția violentă a autorităților comuniste.
1967	• Nicolae Ceauşescu devine preşedintele Consiliului de Stat (şef al statului). • România stabileşte relații diplomatice cu RFG.	• Iugoslavia elimină vizele de intrare în țară pentru vizitatorii străini.
1968	• Apogeul puterii lui Ceauşescu la Bucureşti. • Este inaugurată Uzina de Autoturisme de la Piteşti. • Are loc prima ediție a Festivalului Internațional de muzică uşoară *Cerbul de Aur*.	• În Polonia au loc violențe între studenții care manifestează pentru libertate şi forțele de ordine. • Trupele Pactului de la Varşovia invadează Cehoslovacia înăbuşind în sânge „Primăvara de la Praga”.
1969	• La Bucureşti are loc prima Conferință națională a cadrelor didactice la care este adoptat proiectul de *Statut al personalului didactic*.	• Studentul ceh Jan Palach îşi ia viața la Praga pentru a denunța ocupația sovietică a țării sale.
1971	• Nicolae Ceauşescu lansează noul program ideologic al PCR – *Tezele din iulie*.	• Sovieticii pun în funcțiune cea mai mare centrală hidroelectrică din lume la Krasnoiarsk.
1974	• Nicolae Ceauşescu devine Preşedinte al Republicii Socialiste România. • România devine campioană mondială la handbal.	• Alexander Soljenițîn este deposedat de cetățenia sovietică şi expulzat din țară.
1975	• România semnează acordul de la Helsinki. • Marin Preda publică romanul *Delirul*.	• Sovieticul Anatoli Karpov devine campion mondial la şah.
1976	• Nadia Comăneci, prima gimnastă din lume care a obținut o notă de 10, devine campioană olimpică la Montreal.	• Au loc tulburări sociale în Polonia.
1977	• Un puternic cutremur devastează Bucureştiul şi alte oraşe ale țării. • Mişcarea Paul Goma. • Greva minerilor din Valea Jiului.	• În Cehoslovacia se constituie mişcarea dizidentă *Carta 77*. Documentul este semnat de 261 de intelectuali care cer respectarea Acordului de la Helsinki.
1978	• Virginia Ruzici, jucătoare de tenis, câştigă turneul de la Roland Garros.	• Scriitorul Alexandre Zinoviev este deposedat de cetățenia sovietică şi constrâns la exil din cauza scrierilor sale.
1979	• Este inaugurat metroul din Bucureşti. • Constantin Pîrvulescu contestă, în cadrul Congresului al XII-lea al PCR, cultul personalității lui Ceauşescu.	• URSS intervine cu trupe în Afghanistan şi instalează la putere o conducere favorabilă Moscovei.
1980	• Marin Preda publică romanul *Cel mai iubit dintre pământeni*.	• În Polonia au loc greve pe şantierele navale din Gdańsk; se constituie Sindicatul „Solidaritatea”. • Andrei Saharov este arestat la Moscova.

EUROPA ª I SUA	RESTUL LUMII
• Doi avocați, Peter Benenson şi Seán MacBride, întemeiază *Amnesty International*.	• La ONU este adoptată o rezoluție care condamnă politica de apartheid din Africa de Sud.
• În SUA se instituie egalitatea tuturor cetățenilor în drepturi şi interzicerea oricărei discriminări pe criterii rasiale.	• Nelson Mandela este condamnat la închisoare pe viață de regimul sud-african.
• La Los Angeles au loc violențe rasiale soldate cu 34 de morți.	• Primele bombardamente americane asupra Vietnamului.
• În SUA, boxerul Cassius Clay refuză să plece în războiul din Vietnam şi este condamnat la cinci ani de închisoare. • După un puci militar, în Grecia se instalează la putere „dictatura coloneilor”.	• Războiul de şase zile din Orientul Mijlociu • Gabriel Garcia Márquez publică romanul *O sută de ani de singurătate*, o parabolă despre istoria sud-americană.
• În SUA este asasinat Martin Luther King. • Au loc manifestații studențeşti de amploare în universitățile din Franța.	• La Olimpiada din Mexic, sportivii de culoare sunt aclamați pentru rezultatele excepționale obținute în probele de atletism.
• Ciclistul belgian Eddy Merckx câştigă pentru prima dată Turul Franței. • Neil Armstrong devine primul om care păşeşte pe Lună. • În SUA, la festivalul de la Woodstock, artiştii de pe scenă îşi exprimă opoziția față de războiul din Vietnam şi față de societatea de consum.	• Au loc lupte violente la granița sovieto-chineză.
• Regizorul american Stanley Kubrick lansează filmul *Portocala mecanică*.	• China devine membră a ONU.
• Suedezul Björn Borg câştigă la 18 ani primul său turneu de la Roland Garros. • Preşedintele SUA Richard Nixon demisionează în urma scandalului Watergate.	• La Sapporo, în Japonia, Maria Callas susține ultimul concert public.
• După moartea generalului Franco, Juan Carlos devine rege al Spaniei.	• Începutul războiului civil din Liban.
• Alexander Soljenițîn publică în Statele Unite *Arhipelagul Gulag*.	• Moare Mao Zedong.
• Debutul serialului *Dallas* în SUA. • Sonda americană *Voyager II* este lansată în spațiu pentru explorarea sistemului solar.	• Opoziția ideologică dintre Vietnamul prosovietic şi Cambodgea prochineză duce la conflicte de frontieră şi la ruperea relațiilor diplomatice.
• Karol Wojtyła, arhiepiscop de Cracovia, este ales papă sub numele de Ioan Paul al II-lea.	• Acordul de pace de la Camp David constituie prima recunoaştere de către arabi a statului Israel. • Semnatarii acordului de la Camp David (preşedintele Egiptului şi primul ministru israelian) primesc premiul Nobel pentru Pace.
• La Bonn, 100.000 de persoane protestează contra înarmării nucleare.	• Maica Teresa primeşte premiul Nobel pentru Pace pentru acțiunile sale umanitare desfăşurate în India. • Iranul se proclamă republică islamică.
• Umberto Eco publică romanul *Numele trandafirului*. • Marguerite Yourcenar este prima femeie membră a Academiei Franceze. • SUA boicotează Jocurile Olimpice de la Moscova. • John Lennon este împuşcat la New York.	• Irakul atacă Iranul, declanşând un război care va dura 8 ani. • În Japonia, regizorul Akira Kurosawa realizează filmul *Kagemusha – umbra războinicului*, o frescă a Japoniei din secolul al XVI-lea.

ANUL	ROMÂNIA	EUROPA RĂSĂRITEANĂ
1981	• Dumitru Prunariu devine primul cosmonaut român care a zburat în spațiu.	• În Polonia, sub presiunea Moscovei, noul şef de stat, generalul Jaruzelski, proclamă starea de necesitate.
1984	• Este finalizat Canalul Dunăre-Marea Neagră. • Dorin Tudoran adresează o scrisoare deschisă lui Nicolae Ceauşescu, în care denunță încălcarea drepturilor omului în România.	• Arestarea şi uciderea preotului Popiełuszko în Polonia pune în evidență amploarea represiunii împotriva sindicatului „Solidaritatea”.
1985	• La Bucureşti începe distrugerea Mănăstirii Văcăreşti.	• Mihail Gorbaciov este ales secretar general al PCUS.
1986	• Steaua Bucureşti câştigă Cupa Campionilor Europeni.	• Începe în URSS politica de *perestroika* (restructurare). • Explozie la centrala nucleară de la Cernobîl.
1987	• Mihail Gorbaciov vine în vizită la Bucureşti. • La Braşov au loc manifestații anticomuniste.	• Mihail Gorbaciov publică *Perestroika*, o critică adusă sistemului sovietic care confirmă politica de *glasnost* (transparență).
1988	• Guvernul SUA retrage României clauza națiunii celei mai favorizate. În replică, România anunță că renunță la clauza națiunii celei mai favorizate în relațiile cu SUA.	• În Armenia şi Azerbaidjan au loc manifestații în favoarea autonomiei.
1989	• „Scrisoarea celor şase”. • Regimul Ceauşescu se prăbuşeşte.	• Căderea „Zidului Berlinului”.

EUROPA ª I SUA	RESTUL LUMII
• Papa Ioan Paul al II-lea susține fără rezerve acțiunile sindicatului „Solidaritatea”. • Steven Spilberg realizează filmul *E.T.* • Se lansează postul MTV.	• Între Argentina şi Marea Britanie izbucneşte războiul din insulele Falkland.
• Ronald Reagan este reconfirmat în funcția de preşedinte al Statelor Unite. • Miloš Forman realizează filmul *Amadeus*.	• Indira Gandhi este asasinată în India.
• Pe stadionul Heysel din Bruxelles au loc ciocniri violente între suporterii italieni şi cei englezi, cu ocazia finalei Cupei Campionilor Europeni, încheiate cu 38 de morți.	• Un raid aerian israelian asupra Tunisiei distruge cartierul general al Organizației pentru Eliberarea Palestinei din această țară, soldat cu 60 de morți.
• Începe construcția Eurotunelului.	• Argentina câştigă Cupa Mondială la fotbal.
• Ronald Reagan şi Mihail Gorbaciov semnează primul acord veritabil cu privire la dezarmarea nucleară.	• La Mecca, 25.000 de pelerini iranieni poartă mesajul integrist al ayatolahului Khomeini către lumea musulmană; izbucnesc violențe soldate cu 500 de morți.
• George Bush este ales preşedinte al SUA.	• Se încheie războiul dintre Iran şi Irak. Bilanțul: un milion de morți. • Scriitorul Salman Rushdie este condamnat la moarte în Iran în urma publicării romanului *Versetele satanice*.
• Firma IBM realizează primul *personal computer*.	• O amplă manifestație a studenților la Beijing este reprimată cu cruzime în Piața Tiananmen.

www.emisiunitvr.iiccr.ro

O ZI LA TVR ÎN EPOCA CEAUȘESCU
• Telejurnal
• Tribuna TV : exigențele programului economico-social
• O patrie a muncii – România. Versuri și cântece patriotice
• Lumea contemporană și confruntările de idei
• Universul familiei. Copiii de azi – oamenii maturi ai secolului XX
• Ctitorii cu care ne mândrim și Magistralele albastre

O zi la TVR în Epoca Ceauşescu

Exemple de emisiuni difuzate la TVR în ultima perioadă a regimului Ceauşescu

- Telejurnal
- Tribuna TV: exigențele programului economico-social
- O patrie a muncii – România. Versuri şi cântece patriotice
- Lumea contemporană şi confruntările de idei
- Universul familiei. Copiii de azi – oamenii maturi ai secolului XX
- Ctitorii cu care ne mândrim şi Magistralele albastre

Mulțumiri

Atunci când închizi ochii începe o altă istorie – este a voastră, ca şi a noastră în egală măsură, a autorilor acestei cărți, care pot fi şi părinții voştri. O istorie care pare să nu mai semene cu nimic din ceea ce ați citit până acum. Trăim în această lume şi respirăm în ea. O lume care pentru noi este cu siguranță mai bună decât cea de dinainte de 1989, pentru că azi suntem liberi. Nu cunoaştem încă toate sensurile acestei lumi. Printr-un paradox, aşa cum un fluture se naşte dintr-o omidă, ea vine din moştenirea trecutului. Un trecut pe care această carte a încercat să-l descrie. A reuşit? E un verdict pe care îl puteți da numai voi.

Şi dacă verdictul va fi în favoarea acestui manual, trebuie să mulțumim împreună următorilor:

- Ambasadei Regatului Țărilor de Jos la Bucureşti;
- Fundației KONRAD ADENAUER;
- Ambasadei SUA la Bucureşti;
- Ambasadei Germaniei la Bucureşti.

Mulțumim de asemenea Comisiei Prezidențiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România a cărei contribuție la inițierea şi finalizarea acestui proiect a fost foarte importantă.

Le suntem recunoscători, de asemenea:

- pentru consultanță referitoare la didactică, metodologie şi conținut:
  - Centrului Educația 2000+,
  - Arhivelor Naționale ale României,
  - Muzeului Național de Istorie,
  - Consiliului Național de Studiere a Arhivelor Securității,
  - Fundației Memoria şi memoriei lui Banu Rădulescu, care şi-a dorit mult acest manual,
  - Fundației Academia Civică,
  - Fundației Memorialul Durerii,
  - Muzeului Național de Artă Contemporană;
- fotografilor Andrei Pandele, Dia Radu şi Guillaume Herbault, care ne-au pus la dispoziție numeroase fotografii;
- artiştilor Dan Perjovschi şi Mihai Stănescu, pentru caricaturile realizate şi cedate acestui manual;
- doamnei Dana Deac de la Televiziunea Română şi colegei noastre Lucia Hossu-Longin de la Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului în România, pentru sprijinul în obținerea materialelor postate pe site-ul www.emisiunitvr.iiccr.ro;
- colegului nostru Florin Soare, pentru munca de colectare a fotografiilor din arhive.

Mulțumirile noastre se îndreaptă către toți cei care au contribuit la îmbunătățirea acestei ediții a manualului: Liviu Antonesei, Adrian Cioflâncă, Dan Duca, George Enache, Radu Filipescu, Alexandru Florian, Iuliana Gatej, Armand Goşu, Lucia Hossu-Longin, Radu Ioanid, Florea Ioncioaia, Nicoleta Ionescu Gură, Stejărel Olaru, Horațiu Pepine, Florin Şperlea, Vladimir Tismăneanu, Cristian Vasile, Răzvan Mihai Vintilescu, Şerban Rădulescu Zoner ş.a.

www.polirom.ro

Redactor: Cătălina Popovici
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L.
Calea Unirii nr. 35, Suceava
Tel.: 0230/517.518; Fax: 0330/401.062
E-mail: office@tipolidana.ro; www.tipolidana.ro